ARTIS NOTARIATVS, SIVE TABELLIONVM,

TOMVS PRIMVS.

In quo quicquid ad ſcientiam & cognitionem eorum Iurium pertinet, quæ circa officium atq; exercitium Tabellionatus conſiſtunt, quàm exactiſſimè præſcribitur.

HVIC ADDITI SVNT,

Quæſtionum, ſiue Clauſularum, quibus Tabelliones quotidie in Inſtrumentis vtuntur, Libelli.

CVM INDICE.

LVGDVNI,
APVD IOANNEM ET FRANCISCVM FRELLONIOS, FRATRES.
1546

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

13. 6 A. 41

TOMI PRIMI CONTENTA.

Explicatio totius Theoricæ artificij Tabellionatus, circa cognitionem Iurium, quæ ad Contractus, Vltimas uoluntates, & Iudicia attinent.

Nouella Conſtitutio D. Imperatoris Iuſtiniani, de Tabellionibus.

Diui Imperatoris Maximiliani Conſtitutio, ſuper exercitio officij Notariatus.

Variarum Quæſtionum quæ circa Notariatus exercitium incidere ſolent & poſſunt, Liber, Bartholi cuiuſdam nomine iam olim euulgatus, nunc uerò ingenti acceſſione ex Baldo, Lanfranco, Iaſone, Felino & alijs locupletatus.

Tractatus Clauſularum quæ ex more in Inſtrumentis, Contractibus, Teſtamentis, alijsq; Vltimis uoluntatibus, Iudicialibus item actibus inſeruntur, per Celſum Hugonem Diſſutum Burgundum, V. I. Doctorem, ex uarijs Doctorum ſcriptis collectus.

CANDIDO LECTORI S.

QVO rectius omnem uoluminis huius rationem, Lector accipias, pauca de me inſtitutiq; mei conſilio mihi præfanda eſſe duco. Et quidem in primis hoc uerè profiteri poſſum, nulla me neq; gloriæ cupiditate, neq; ſcribendi (ut ferè fit) libidine, ſed boni tantum publici ſtudio ad hunc qualemcunq; Artificij Tabellionatus componendi laborem acceſſiſſe. Non ignorabam enim humiliorem hanc eſſe materiam, quàm ut aliquam dignam ex ea laudem ſibi quis polliceri poſſet: cùm non obſcura ſit ea ſuſpicio, quid cauſæ fuerit, quòd præter ueteres illos Odofredum. Aegidium Fuſcarum, & Rolandinum Bononienſes, & Stephanum Marcillettum ex recentioribus, nullius nomen in hoc ſcripti genere extare uidemus. Ego uerò, quòd animaduerterem Tabellionum artificium ſummè neceſſarium ac utile ſemper fuiſſe, his autem noſtris temporibus magis etiam atq; magis increbreſcere, quanto illud ab alijs ſcriptoribus deſertius eſſe cōperi, tanto maiori ſtudio ad id excolendum ſubueniri debere iudicaui. Cæterùm huiuſmodi opera Notariorum profeſſionem planè opus habere, notius eſſe arbitror, quàm quòd ullis uerbis indigeat: quandoquidem negari nō poteſt, tam Rolandinū quàm Marcillettum, (quorum de hac re ſcripta ſola nunc extant) nonnunquam parum utilia proſecutos eſſe, nonnunquam uerò neceſſaria etiam prætermiſiſſe. quanquam uterq;, ne quem ſua laude fraudemus, benè de Tabellionatus arte promeritus ſit. Nos igitur hanc eandem, ad pleniorem aliquam perfectionem perducere cupientes, ab ipſo inde initio repetitam eam, & per ſingulas ſuas partes iuriū ratione explicatam, formæ tandem ipſis demonſtrauimus.

PRIMO *nanq; Tomo quicquid ad ſcientiam Tabellionatus, & cognitionem eorum iuriũ pertinet, quæ circa officium atq; exercitium eiuſdem conſiſtunt, quanta, pro anguſtia temporis, potuimus diligẽtia, collegimus. In qua quidem tractatione etſi multa ex multis ſumpta à nobis ſunt, atq; huc relata, factũ tamen id eſt liberaliter, cum nomenclatura nempe eorum Authorum quorum ſententijs, aut aliquãdo etiam uerbis ſumus uſi. Quanquàm eò iam deuentum ſit in tanta commentatorum iuris ciuilis hubertate, ut neſcias ferè quæ quibus authoribus accepta feras: cùm eadem ſæpe dicta ſint à multis, repetita à pluribus. ut porrò illud quoq; Comicum in noſtrorum hominum ſcriptis rectiſſimè locum habeat, Nullum eſt iam dictum, quod non dictum ſit prius. Quòd enim quidam dum egregiè uarieq; multa interpolant, latère ſe opinãtur, eos ego longè ſpe ſua fruſtrari, doctorumq; & ſtudioſorum iudicia minimè fallere poſſe ſentio. Præterea & ipſa legum Authorumq; loca ſingulis doctrinis adiecimus, non ad oſtentationem hoc quidem, ut aliquando fit, ſed fidem maiorem: inde etiam ut amplius inueſtigandi anſam ſi qui uellent, haberent. Quæ uerò in noſtris libellis (de quibus hactenus ſumus locuti) uel non commodum habuère locum, uel ab alijs abundè iam antea conſcripta erant, ad Tabellionum autem notitiam nihilominus pertinebant, ea ſeparatim noſtris ſubiecimus, quales ſunt Diuorum Imperatorum Iuſtiniani & Maximiliani de Tabellionibus Conſtitutiones. quibus omne illorum officium quàm exactiſſimè præſcribitur. tum quoq; uariarum Quæſtionum, quæ circa Tabellionatus exercitium incidere ſolent & poſſunt, Conſuetarum item Clauſularum, quibus Tabelliones quotidie in Inſtrumentis utuntur, Libelli.*

LTERO *autem Tomo totam Inſtrumentorum uim,*

naturam, atq; formam circa qualeſcunq; tam ciuiles quàm Eccleſiaſticos *actus, diligenter explicuimus.* Formulas *porrò ipſas non ex uno aliquo authore hauſimus, uerùm ex multis non ſine delectu collegimus, potißimùm uerò* Rolandino, *Speculatore,* Marcilletto, *tum* Romano Florentinoq; *perfectioribus formularijs. Cæterùm de illis hîc breuiter admonendi* Tabelliones *ſunt, quanquam bona pars earum formularum* Italiæ *magis quàm* Germaniæ *noſtræ conuenire uideatur, tamen ob id eas minimè reijciendas eſſe. Cùm enim illæ rerum ſerie, uerborum proprietate ac copia, neceſſariarum deniq; clauſularum uarietate commodißimè omnium cautißimeq; conceptæ ſint, ſumet ex his* Notarius *propoſito ſuo conuenientia, in reliquis uerò communem regionis ſtylum retinebit. Sic enim & in uniuerſum omnes formulæ, qualeſcunq; tandem ſint, præſcribuntur* Tabellionibus: *ut ex illis conuenientia tantùm ſibi ſumant, non ut ad uerbum eas in* Inſtrumenta *ſua deſcribant.*

Q*uod igitur reliquum eſt, à te candide* Lector, *maiorem in modum peto, ut hoc ſtudium meum, quo* Tabellionibus, *nulla prorſus nominis mei habita ratione, gratificari commodareq; uolui, bonam in partem & benigniter accipias. talem porrò te mihi cenſorem præbeas, ut & primæ æditioni nonnihil condones, & poſteriora meliora ſperes: aut ſi minus hoc poßis, ita præſentia corrigas, ut eruditionem candore coniunctam in te laudare, nõ autem inſectandi libidinem iure improbare queamus. Tantum eſt.*

INDEX EORVM

QVAE HOC PRIMO ARTIS NOTARIATVS TOMO CONTINENTVR.

A

Accidentalia quæ dicantur. 38
Actio iniuriarum an cedi poſſit. 53
Actio ex naturali obligatione non datur. 13
Actiones criminales aut publicæ quatenus cedi poſsint. 53
Actiones in contractibus innominatis quæ competant. 24
Actiones in iudicium deductæ cedi non poſſunt. 53
Actus definitio. 11
Adoptioni finitur ſubſtitutio pupillaris. 7
Affinitatis in ſucceſsionib. defunctorum nulla habetur ratio. 118
Agnati & cognati quando vocentur ad ſucceſsionem. 120
Aliena res quomodo poſsit legari. 102
Alienatio ex fideicōmiſſo quibus caſibus ſit conceſſa. 86
Alienationis prohibitio in perpetuum ſine cauſa fieri non poteſt. 106
Alienationis prohibitio an fieri poſsit à teſtatore. eod.
Alienationis prohibitio quib. verbis & qua forma fiat. 107
Anabaptiſtis & Apoſtatis interdictus eſt omnis vſus teſtamẽtorum. 61
Annus Domini debet opponi in inſtrumento. Tomo ij. 4
Antidoron quid. 33
Aſcendentes quomodo ſuccedant. 120
Aſsis & partium eius declaratio. 67. & 68
Aſsis & partium eius vocabulis hodie non vtũtur teſtatores in teſtamentis condendis. 68

B

Bannitus an cedere poſsit actiones. 53
Bannitus ſeu excommunicatus an teſtari poſsit. 62
Bella inter Chriſtianos Ciuilia potius quàm publica ſunt. 60
Beneficium duorũ correorum quale. 64
Beneficium ne quis amplius quàm facere poteſt condemnetur, quibus competat. 45
Beneficium S.C. Macedoniani, quibus caſibus procedat, quibus verò minus. eod.
Beneficium S.C. Velleiani quibus caſibus non detur mulieribus. eod.
Beneficia renuntiabilia. 43 & 44

C

CAecus qua forma teſtari poſsit. 59
Cæſaris Maximiliani de Notarijs ordinatio. 6
Cãcellatio Imbreuiaturæ quomodo facienda. 8
Capacitas donatarij cauſa mortis, non tempore donationis, ſed mortis inſpicitur. 117
Captiuus cur nõ poſsit teſtari. 60
Ceſsio ſimulata quibus coniecturis præſumatur. 53. & 54
Ceſsio actionum quibus ſit permiſſa. 53
Ceſsio quomodo fieri debeat. eod.
Ceſsio ſimulata iure reprobatur. eod.
Ceſsionis bonorũ beneficium quale. 44
Ceſsionis titulus an debeat inſeri in inſtrumento. 54
Chriſtiani belligerantes inuicem ius poſtliminij non habent. 60
Ciuilis obligatio quæ ſit. 12
Ciuilis obligatio qua ratione tollatur. 15
Ciuilis obligatio imbecillior eſt naturalis. eod.
Ciuilis obligatio inter quas perſonas contrahatur. eod.
Clauſula codicillaris & eius forma. 110
Clauſulæ Codicillaris effectus. eod.
Clauſula Codicillaris ſi omittatur, an nihilominus teſtamentum valeat iure fideicommiſsi vel Codicillorum. 111
Clericus poſsidens bona in dubio cenſetur de bonis eccleſiæ acquiſiuiſſe. 60
Clericus beneficiatus æquiparatur vſufructuario, 61
Clerici an poſsint eſſe Notarij. 3
Clericorũ ære alieno grauatorum beneficium. 45
Codicillis hæreditas neq; datur neque admittitur. 111
Codicilli à teſtato & ab inteſtato quemadmodum fiãt. 112
Codicilli an poſsint fieri ſine ſcriptis. eod.
Codicilli quæ mandari rectè & vtiliter poſsint. 113
Codicillos plures poteſt quis relinquere omnes validos, ſecus in teſtamento, cùm prius tollatur per poſterius. 111
Codicilli quemadmodum differant à Teſtamento. 112
Collaterales quomodo ſuccedant. 121
Comitum Palatinorum dignitas. 2
Commodatum quid. 19
Compẽdioſa ſubſtitutio vnde dicta & quib. verbis fiat. 38. & 39
Compendioſæ ſubſtitutionis effectus. 38. &
Condictio ſine cauſa, & ob turpem cauſam quib. cõpetat. 49
Coniectura non niſi in dubio locum habeat. 54
Contractus quid. 11

Contractus innominati quomodo cognoſcantur. 20
Contractus innominati qui dicantur. eod.
Contractus nominati qui dicũtur. 19
Contrahere qui nõ poſsint propter ætatem. 26
Contractus nominati incontinenti pariunt actionem, nec opus eſt oblatiõe, ſecus in innominatis. 23
Conditio impoſsibilis in legatis pro nõ ſcripto habetur. 102
Cõſuetudo plurimùm operatur in inſtrumẽtis. Tom. ij. 11
Cõtractus innominati regulãtur ſecundum naturam nominatorum. 24
Conuentionis verbum generale eſt. 11
Creditores tacitas ſiue expreſſas hypothecas in bonis debitorum ſuorum habentes cæteris debitorib. præferũtur. 48
Cui bonis interdictum eſt, qui re ipſa, tamen prodigus non erat, an teſtari poſsit. 59
Curator in teſtamento indifferenter ab omnibus, inutiliter datur, niſi à iudice confirmetur. 190

D

Damnatus ad perpetuos carceres, an poſsit condere teſtamentum. 62
Deſcendẽtium hæredum quintuplex eſt differentia. 119
Deſcendẽtium in ſucceſsionibus prima habetur ratio. eod.
Deſcentibus non extantibus aſcendentes inſtituendi ſunt. 71
Dies eſt de ſubſtãtia inſtrumenti. Tom. ij. 7
Dies & hora in vncias diuidũtur. 68
Differentiæ nominatorum & innominatorum contractuũ, & eorũ cognitionis vtilitas. 22
Diſtractus quid. 12
Diſtinctio Bartoli inter cõtractus. 32
Diſtinctio pactorum. 17
Dolus ex propoſito & dolus rẽ ipſa differunt. 31
Dolus in fraudẽ hominis quomodo adhibeatur. eod.
Dolus in fraudem legis quomodo fiat. 32
Donatio cauſa mortis non requirit inſinuationẽ, quemadmodum ſimplex donatio. 117
Donatio cauſa mortis quib. ex cauſis reuocari poſsit. eod.
Donatio cauſa mortis ſi reuocetur, an liceat reuocare fructus ex re donata perceptos. 118
Donatio cauſa mortis quomodo fiat hodie. 117
Donatio cauſa mortis quomodo fiat inter abſentes, & in quem finem. eod.
Donatio mortis cauſa quid ſit. eod.
Donationis cauſa mortis tres ſpecies. eod.
Donare cauſa mortis qui poſſint. eod.

Donatio quando & quib.caſibus reuocari poſsit. 49
Donatarius reſtituens rem donatã ex cauſa ingratitudinis, nõ tenetur fructus reſtituere. 118
Donatio vtrum ſit contractus nominatus vel innominatus. 22
Dupondij & Tripondij declaratio. 69

E

EPiſtolę Diui Hadriani beneficium. 47
Error in corpore hæredis vitiat inſtitutionem. 66
Exceptio non ſolutæ pecuniæ cui competat. 46
Exceptio non numeratæ pecuniæ cui & quomodo competat. 47
Exceptio nõ ſolutæ dotis. eod.
Exemplatio Inſtrumentũ ſine iudicis authoritate, nulla eſt. Tom.ij. 14
Exemplatio Inſtrumentorum quomodo fiẽda.Tom.ij. eod.
Exemplaris ſubſtitutionis forma, effectus,& quomodo expiret. 80
Exemplaris ſubſtitutio quibus fieri poſsit & quo ordine. 17
Exẽplaris ſubſtitutio ab vtroque parẽte facta ſi ſit, vtra pręualebit. 79
Exẽplariter ſubſtituere poteſt tam mater quàm pater. 78
Exemplaris ſubſtitutio quæ,& vnde dicta,& eius reqſita. 78
Exẽplaris ſubſtitutio in quibus differat à pupillari. eod.
Exhæredatio an poſsit fieri ob ſimiles cauſas, enumeratis. §. aliud quoq;.in Aut.vt cum.de apell.cog. 88
Exhæredationis cauſæ in teſtamento debent exprimi. 89
Exhæredatio & præteritio libero duntaxat & parentes reſpicit, non etiam remotiores agnatos. 86
Exhæredato filio ſubſtituẽs eccleſiã à Diuo Auguſtino damnatur. eod.
Exhæredans filium, inſtituere debet ex eo nepotes. 42
Exhæredationes non niſi magnis de cauſis admittẽdæ. 86
Exhæredatio quandoq; valet ſine Cauſa ingratitudinis inſerta. 89
Exhæredare quid ſit. 86
Exhæredari vt poſsint liberi, ſunt cauſæ quatuordecim. 87
Exhæredari vt poſsint à liberis parẽtes, ſunt cauſæ ſeptẽ. eod.
Exhæredatio vt valeat, quæ requirantur. 86.&.89
Ex pacto vnde nulla datur actio ſed exceptio tantùm. 17
Extẽtio & imbreuiatura quomodo eſt facienda. 8

F

FAlcidiæ detractio an prohiberi poſsit à teſtatore. 105
Falcidia & Trebellianica quomodo differant. eod.
Falcidia quæ ſit. eod.
Fauor vltimarũ voluntatũ. 57

Fideicommiſſarius cautionem ab hærede grauato quicquid mortis ſuæ tempore ſuperfue rit,reſtituere & exigere debet. 85
Fideicõmiſſaria nunquam con tinet vulgarem niſi ſit expreſ ſa. 84
Fideicommiſſaria conſtitutio quæ & quibus verbis fiat. eod.
Fideiuſſor creditorẽ à quo cõ uenitur,compellere poteſt ad cedendas ſibi actiones cõtra reum principalem. 48
Fideiuſſor conueniri non po teſt antequã excutiatur reus principalis. 47
Fideiuſſor pro dote ſeruanda vxori cur dari non poſsit. 49
Fideiuſſor ſine ſtipulatione nõ intelligitur. 39
Filiorum appellatione veniunt nepotes in fauorabilibus. 47
Filijs & reliquis deſcẽdentibus hæreditas parentum iure na turæ debetur. 119
Filiusfam.donare cauſa mortis poteſt, licet teſtari non poſ ſit. 117
Filijfam.in peculio caſtrẽſi cen ſentur patresfam. 27
Filiusfam.in quibus Teſtamen tum facere poſsit. 58
Filiusfam.donare cauſa mortis poteſt. eod.
Filijfam. quatenus obligãtur. 26
Filijfam.quomodo poſsint ce dere actiones. 53
Filius granatus à patre de reſti tuendo vtrũ poſsit detrahe re duas quartas,& legitimam & trebellianicam. 85
Filij naturalium filiorum auo paterno non ſuccedunt,ſecus in matre. 119
Filius patri & frater fratri exẽ plariter non poteſt ſubſtitue re. 79
Filia quæ inſcio vel inuito pa tre nupſit,an exhæredari poſ ſit. 87
Fiſcus poſtremus omniũ,ſi ne mo ſit qui ſuccedat, vocatur ad ſucceſsionem. 121
Formulariorũ & Pragmatico rum nomen vnde. Tomo ij. 2
Forma dat eſſe rei. 40
Forma non poteſt impleri per æquipollens. eod.
Forma in contractibus quæ. 38
Frater contra tacitam pupilla rem non admittitur. 77
Fratres vtrinq; coniuncti con currentes cum aſcendentibus pariter admittuntur ad ſuc ceſsionem defuncti. 120
Fratres vterini quomodo ſuc cedant. 121
Fraus legi quot modis fiat. 31
Fraus quot modis in cõtracti bus committatur. eod.
Fructus percepti quãdo in Tre bellianicam computentur. 85
Fundus dotalis quando aliena ri poſsit. 29
Fungibiles res quæ dicãtur. 19

Furioſus, mutus, ſurdus, non poſſunt teſtari, niſi caſu aliquo tales facti ſint, non natura. 59

H

Haeres ab hero dictus. 65
Hæreditas quid ſit. eod.
Hæreditas domina eſt & defuncti locum obtinet. eod.
Hæreditas apud veteres per aſſem & eius partes diuidebatur. 67
Hæres grauatus de reſtituenda hæreditate detrahit quartam Trebellianicam. 30
Hæredis inſtitutio caput & fundamentum teſtamenti. 65
Hæredes inſtitui qui poſsint, & qui minus. 69. & 70
Hæreditas quādiu ex teſtamento adiri poteſt, ab inteſtato non defertur. 118
Hæreditas quatuor modis ad cauſam inteſtati recidere ſolet. eod.
Hæreditas nominis celādi modus. 114
Hæredes tot, quot voluerit, teſtator inſtituere poteſt. 67
Hæretici & eorum fautores nō poſſunt condere teſtamentum. 61
Hora an ſit de ſubſtātia inſtrumenti. tom. ij. 7
Hoſtiū res legari poſſunt. 102

I

Imperatoris vel Papæ omiſſio in Inſtrumento an vitiet. Tom. ij. 4
Impuberes teſtari nō poſſunt. 58
Inæqualitas iuri ciuili exoſa. 80
In contractu facio vt des, cur detur actio de dolo. 24
In contractibus innominatis principaliter agi poteſt ad intereſſe. eod.
In contractibus innominatis reus liberatur præſtando intereſſe. 23
Indictione erronea inſtrumento inſerta, an vitietur inſtrumentum. Tom. ij. 8
Indictio quomodo ſit inueniēda. Tom. ij. 3
Indictio quid ſit. 5
Indictio tempus eſt xv. annorū Tom. ij. 6
Ingratitudinis cauſæ, ob quas donatio reuocari poſsit. 50
Inhoneſti lucri nulla habetur ratio. 36
Inſtrumenti appellatione quid veniat. Tom. ij. 3
Inſtrumentum ex duobus conſiſtit, facto videlicet & forma. Tom. ij. 3
Inſtrumēta non debent noctu fieri, niſi neceſsitate exigente. Tom. ij. 7
Inſtrumenta non debēt niſi in membranis cōſcribi. Tomo ij. 12
Inſtrumenta plura ſuper eodē negotio poſſunt cōfici. Tom. ij. 13
Inſtrumētum poteſt ſcribi etiā per non notarium, modò notarius ſubſcribat. 9

Inſtrumentum quid.tom.ij. 3
Inſtrumẽtum refectum quandoq; originale dicitur. tom. ij. 12
Inſtrumenti requiſita nouem ſunt.tom. ij. 3
In inſtrumentorum refectione quid requiratur.tom. ij. 12
In inſtrumento ſuper contractu inter Iudæos,an inuocatio nominis CHRISTI requiratur. tom.ij. 4
In omnibus contractibus licitè ſtipulamur intereſſe à principio,excepto mutuo. 36
Inſtitututio ad tempus incertũ valida eſt. 66
Inſtitutiones cõditionales quo modo debeant fieri. eod.
Inſtitutio ex certo tempore,vel ad certũ tempus, tẽporis adiectione ſublata, pura cenſetur. 67
Inſtitutio hæredis quomodo fieri debeat. 66
Inſtitutus in re vel quantitate certa, loco legatarij habetur, nec ſubit onus æris alieni,ſecus in certa quantitate inſtituto. 67
Inſtitutionis titulus honorificus,legati verò munificus. 71
Inſtitutio vel purè vel ſub conditione fieri poteſt. 66
In ſucceſsione deſcendentium propinquior nõ excludit remotiorem. 58
Intereſſe quid ſit. 35
Intereſſe certum in principio contractus mutui taxari non poteſt. 36
Intereſſe in contractu mutui quando poſsit ſtipulari. eod.
Intereſſe certum & indubitatũ licitè petitur. 36
Intereſſe lucri ceſſantis etiam iure canonico licitè petitur. eod.
Intereſſe quomodo probetur eod.
In teſtamento conſcribendo quæ requirantur. 10
Inuentarij conficiendi omiſsio poteſt concedi à patre teſtatore. 109
Inuocatio nominis Domini an ſit neceſſaria in inſtrumento. tom.ij. 3
Iudex ſuſpectus quomodo poſſit recuſari. 49
Iuri ſanguinis ſeu naturæ renuntiari non poteſt. 42
Iuſtinianus primus numerauit tempora indictionibus. tom. ij. 6

L

Legatum quid ſit. 100
Legata, donationes cauſa mortis, & fideicõmiſſa,quomodo differant. eod.
Legare qui poſsint & quibus legari,& quæ res,& quomodo. 101
Legatorũ ſpecies, & de electione eorum. 100
Legitima quæ ſit. 72
Liberorum appellatione etiã nepotes & pronepotes intelliguntur. 76
Liberis & parentibus & ſi minus

nus legitima portione relictum ſit, nihilominus valebit teſtamentum, & quod deeſt, ab hæredibus ſupplebitur. 71
Liberis & parentibus inſtitutionis titulo non legati, relinquendum eſt. eod.
Liberam teſtamenti factionem ſibi ipſi auferre nemo poteſt. 118
Liberi ex iuſtis nuptijs procreati nō poſſunt exhæredari, niſi ingrati in parētes extiterint. 71
Locus loci an ſit ſpecificandus in inſtrumento. tom.ij. 8
Locus in inſtrumento de ſubſtantia eſt. tom.ij. eod.

M

Maiores qui ſint, item minores. 25
Mariti bona tacitè obligantur vxori pro dote. 48
Maritus & vxor quomodo ſibi inuicem ſuccedant. 121
Mater & ſimiles perſonæ, atq; etiam remotiores, tutores in teſtamento nō poſſunt dare. 109
Mater excludit in ſucceſsione auum paternum. 120
Mater quando non poſsit ſubſtituere exemplariter. 79
Miles aut Doctor mutuans pecuniam, an petere poſsit aliquod intereſſe. 36
Militum priuilegia in ſubſtitutionibus. 83
Monachus ante profeſsionem facta proprie monachus non eſt, & ideò teſtari poterit. 60
Monachi non poſſunt teſtari. eod.
Monachi quatenus obligētur. 37
Monachi æquiparantur ſeruis. eod.
Monachi pro mortuis habentur. 3
Monachus quicquid acquirit, acquirit monaſterio. 37
Mulier in Codicillis poteſt eſſe teſtis. 50
Mulieres contrahentes quatenus obligentur. 37
Mulier quando poſsit eſſe teſtis in teſtamento. 63
Mutuum quid. 19

N

Nati ex damnato coitu nō ſuccedunt parentibus. 119
Nati ex nephario coitu an poſſint legitimari, & inde ſuccedere. eod.
Naturalia contractus per pacta tolli poſſe, quomodo intelligendum. 37
Naturalia dupliciter conſiderantur, eod.
Naturales liberi an debeāt hæredes inſtitui. 79
Naturales tantùm, quatenus poſsint hæredes, inſtitui, & quatenus ſuccedant ab inteſtato. 119
Naturalis obligatio quæ ſit. 13
Naturalia quæ dicantur. 37
Naturalis obligatio inter quos con

contrahatur. 13
Nemo ſibi poteſt ponere legem, à qua non liceat recedere. 108
Nepotes quomodo debeāt inſtitui hæredes. 70
Non entis nullæ ſunt qualitates. 40
Notariorum ab Imperatore, ſeu comitibus Palatinis creatorum, & eorum qui ab inferioribus princ. creantur differentia. 2
Notarij æſtimatio apud veteres. 1
Notarius an poſsit mutare ſignum. Tom. ij. 9
Notarius an teneatur ſcire iura & leges. 5
Notarius à notis ſcribendis dictus. 1
Notarij apud veteres qui dicebantur. eod.
Notarius à quo habeat officiũ ſuum. eod.
Notariatus artis quis ſit finis. Tom. ij. 2
Notarius cauere debet ne leuiſſima quæq; omittat in inſtrumento. Tom. ij. 4
Notarius conficiens inſtrumẽtum vſurarium periurus habetur. 15
Notarios creare qui poſsint. 2
Notarium cuius rei in primis oporteat eſſe peritum. 5
Notarius negligens quomodo puniatur. 3
Notarius Notario partes ſuas delegare non poteſt. 3
Notariatus officium quale. 1
Notæ quæ dicantur. eod.
Notario quæ ſint ſpecialiter cõſideranda circa celebrationẽ contractuum. 9
Notarij qui iam creari poſsint. 2
Notarius quis dicatur. 1
Notarius quomodo ſubſcribere ſe debeat in inſtrumento. tom. ij. 9
Nuncupatiuum teſtamentum an per teſtatorem ſubſcribi & conſignari expediat. 116
Nuncupatiuè teſtari volens, an poſsit dictatam voluntatem à Tabellione coram teſtibus prælegi facere, ne is teſtandi modus ſuſpectus ſit. 114

O

Obligatio naturalis quomodo tollatur remanẽte ciuili, & econtra. 15
Obligatio quid. 13
Obſides teſtari nõ poſſunt. 60
Officiũ & ars Notariatus circa quæ potiſsimùm verſetur. 9
Officium Notarij. 5
Omnes actiones cedi poſſunt tam reales quàm perſonales. 53

P

Pactum quid. 16
Pacta adiecta. 17
Pacta incontinenti adiecta dicuntur ineſſe cõtractui. eod.
Pacta tacita exceptionem tantùm pariunt. eod.
Pacta realia & perſonalia quæ

dican

dicantur. eod.
Pacta nuda quibus modis veſtiantur. 18
Pacta expreſſa & tacita quæ. eod.
Mutus quomodo poſsit paciſci. eod.
Pacta ad alias res ſeu perſonas, quàm de quibus & inter quas actum eſt non debent extendi. eod.
Pacta quando extendantur ad tertiam. 18
Pactum aliàs vſurarium ratione incertitudinis tolleratur. 33
Pacta cõtra leges & bonos mores inutilia ſunt. 30
Pactum legis commiſſoriæ in in pignoribus cur reprobatum. 5
Pacta nuda legis authoritate veſtita. eod.
Pactum nudum quod dicatur. eod.
Pactum procuratoris quando proſit vel noceat domino. eod.
Pacta ſunt triplicia. 35
Pactum vnde dicatur. 11
Papa non poteſt alienare res eccleſiaſticas. 18
Permutatio cur ſit contractus innominatus remiſsiuè. 21
Perſonarum diuiſio. 25
Perſonæ quæ non poſſunt contrahere. 26
Pœna in contractu mutui ſine ſuſpicione vſurarum non apponitur. 16
Pœna in contractu mutui vltra legitimarum vſurarũ modum non debet extendi. 35
Pœna mortis & pœna carceris perpetui æquiparantur. 62
Pœnitentia quando locum habeat in contractibus. 22
Pœna petita, an peti poſsit intereſſe. 36
Poſthumi debent hæredes inſtitui. 70
Potentioribus cedi actiones & iura non poſſunt. 53
Praxis difficilior eſt cognitu quàm ipſa theorica. Tom. ij. 2
Præteritio cum cauſa ingratitudinis inſerta, an operetur exhæredationem. 89
Præterire quid ſit. 86
Precarium quid. 19
Priuatæ res nõnunquam prohibentur alienari. 29
Prodigus cui bonorum ſuorũ adminiſtratio interdicta non eſt, teſtari poteſt. 79
Prodigus cui bonis etiã interdictum eſt, teſtari adhuc inter liberos ſuos poteſt. eod.
Pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus nemo poteſt decedere. 31
Prothocollo nõnunquam magis ſtatur quàm extracto. 6
Prothocollum Notarij quale eſſe debeat. eod.
Pupilli contrahere poſſunt ſine tutoris authoritate, modò faciant conditionem ſuã meliorem, ipſi autem non obligantur alijs. 27

Pupillari cum exemplari ſubſtitutione concurrente, exemplaris non habet locum. 79
Pupillus nullam rem alienare poteſt. 29
Pupilli quatenus obligentur alijs. 27
Pupillares res quando poſsint alienari. 29
Pupillaris ſubſtitutio quibus modis expiret. 78
Pupillaris tacita an excludat matrem. eod.

Q

Quæ pacta dicantur inutilia. 31
Quæ res in cõtractum venire poſſunt. 28
Quibus caſibus detur actio ex pacto nudo. 16
Quis ordo ſit ſeruandus circa publicationes inſtrumentorum. Tom. ij. 7
Qui tenetur ad dandum præcise dare compellitur, ſecus in eo qui tenetur ad tradendum ſeu faciendum. 23

R

Reciproca ſubſtitutio cõprehẽdit vniuerſales hæredes tantùm, non etiam ſpeciales. 81
Reciprocæ ſubſtitutionis formula & eius effectus. 87
Reciproca ſubſtitutio quando in ſe contineat plures vulgares, ſeu pupillares. eod.
Reciproca ſubſtitutio cur dicta. eod.
Reciproca ſubſtitutio cõiunctos tantùm reſpicit, ſi in eodem teſtamento ſint, & cõiuncti & diſiuncti. eod.
Refectio & exemplatio inſtrumentorum differunt. Tom. ij. 13
Reipublicæ intereſt vt ſint liberæ teſtantium voluntates. 57
Renuntiatio in quibus caſibus non procedat. 43
Renuntiationes. 41
Renuntiatio generalis non ita præiudicat vbi ſpecialis requiritur, quemadmodũ ſpecialis. 50
Renuntiatio generalis quæ. Item, quæ ſpecialis. eod.
Renuntiatio quæ fit iuri de futuro. 52
Renuntiatio iuris nondũ competentis. eod.
Renuntiatio eſt ſtricti iuris in qua non veniũt niſi clarè expreſſa. eod.
Rerum diuiſio. 28
Res litigioſa non poteſt alienari. 29
Res eccleſiaſticæ quando alienari poſsint & quomodo. 28
Reſtitutio in integrum perinde ſucceſſoribus minorum quàm ipſis minoribus conceditur. 77
Reſtitutio in integrum, quibus & quando competat. 46
Retentio ſpecies eſt defenſionis. 15
Retrouenditio quid ſit. 38
Reus perduellionis teſtari non poteſt.

poteſt. 61
Romani cóſulib. non indictionibus tempora numerabant. Tom.ij. 6

S

SAcerdotes ſub prætextu cognationis alunt concubinas. 32
Sacerdotum contemptus vnde procedat. 4
Serui quatenus obligentur. 27
Si mutuo vt viciſsim mihi mutues, an ſit Vſurarium. 33
Signum Notarij eſt de ſubſtantia publici inſtrumenti. Tomo ij. 9
Solennia teſtamenti quæ. 63
Solénitas obſeruari debet, quia omiſſa, vitiat. 41
Solennitas in contractib. quæ. 39
Solennitas quando præſumatur. 41
Solutum ex naturali obligatione repeti non poteſt. 13
Spurij matri duntaxat ſuccedunt. 119
Spurij ex damnato coitu nati omninò non hæredes inſtitui poſſunt. 71
Statutum vt filia nubat inſcijs parentibus ſub priuatione dotis, an valeat. 88
Stipulatio omnium obligationum eſt firmiſsima. 17
Stipulatio quid. 19
Stipulationes inutiles quæ dicantur. 30
Subſtantia deficiente deficit totus effectus.
Subſtantia quid ſit. 37
Subſtantialia quæ dicantur. eod.
Subſtantialia pactis tolli non poſſunt. 40
Subſtituti directè accipiunt hęreditatem, fideicómiſſarij per manum hæredis. 83
Subſtitutionum quinque ſpecies. 73
Subſtitutus non poteſt ſeparare hęreditatem pupilli ab hæreditate paterna. 77
Subſtitutio verbis merè obliquis facta, proprie fideicómiſſum dici poteſt. 83
Subſtitutio compendioſa per paganum facta verbis directis ſtatim ab initio obliquatur. 82
Subſtitutio pupillaris quæ, & quæ ſint eius verba. 76
Subſtitutionis pupillaris requiſita. eod.
Subſtitutionis pupillaris effectus. 77
Subſtitutus pupillariter ſuccedit ipſi pupillo in omnibus bonis tam à patre quàm aliũde ipſi pupillo quæſitis. eod.
Subſtitutio quid. 73
Subſtitutio eſt duplex. eod.
Subſtitutio directa, item obliqua quæ ſit. eod.
Subſtitutio obliquata quę. eod.
Succedendi modi duo. 89
Succedens ex pupillari bona tam Patris quàm filij accipit. ſin autem ex fideicommiſſo ſuccedat, bona teſtatoris dun-

taxat ab hæredibus ab inteſta to accipiat. 82

T

TAbelliones vel Tabularij quondam dicebātur, qui hodie Notarij. 2
Tēpus quadrimeſtre datur condemnatis. 48
Tempus quomodo ſit Inſtrumento inſerendum. Tom.ij. 3
Teſtamenta citra Iuris ſolennitatem quæ poſsint fieri. 63
Teſtamentorum duæ ſpecies. 58
Subtilitas nimia & ſcrupuloſitas veterum circa Teſtamenta conficienda. eod.
Teſtamenta ſolennia in deſuetudinem ferè abierunt. eod.
Teſtamenta qui facere poſsint. eodem
Teſtamentorum materia omnium in iure difficillima. 56
Teſtamenti ordo quis. 64
Teſtamentũ prius habens Clauſulam derogatoriam, an poſſit reuocari per poſterius. 107
Teſtamenti ſubſtantiam vel tenorem reſpicientia. 64
Teſtator diſponere non ſolùm enuntiare debet, vt teſtamentum valeat. 104
Teſtator pœnam adijcere poteſt in Teſtamento vt aliquid fiat, vel non fiat. eod.
Teſtatoris præcepta circa funeris impenſam & modum ſepulturæ, quatenus ſint obſeruanda. 105
Teſtator quod non expreſsè diſpoſuit, non voluiſſe præſumitur. eod.
Teſtamētum in ſcriptis tutiùs ne ſit & ſecurius Nuncupatiuo. 115
Teſtes in Inſtrumento quomodo adhibendi. Tom.ij. 8
Teſtamentum nuncupatiuum quod dicatur. 113
Teſtamenta nuncupatiua cur in ſcripturā redigantur. eod.
Teſtes qui poſsint eſſe in Teſtamento. 62
Teſtamento quinque omninò, aut etiam tribus duntaxat verbis fieri poteſt. 64
Teſtamēto corruente corruunt & legata ex eo, niſi vitietur Teſtamentum ex cauſa exhæredationis vel præteritionis, quo caſu cætera firma permanent. 113
Tranſactio quid. 11
Tranſactio ſuper teſtamēto nō inſpecto eſt prohibita. 49
Trebellianicę detractio an prohiberi poſsit in teſtamēto. 106
Tutores an dari poſsint Codicillis. 112
Tutores in Teſtamento & Codicillis dari poſſunt. 98
Tutorũ teſtamētariorum prærogatiua. eod.

V

VErba directa, Obliqua, Communia quę ſint. 74
Vſura quid. 32
Vſurarij Contractus quomodo cognoſcantur. 34

Vſura

INDEX.

Vſura iure Canonico in vniuerſum prohibita. 33
Vſura in ſolo mutuo eſt non in reliquis contractibus. eod.
Vſurarius quomodo teſtari poſsit.. 61
Vulgaris ſubſtitutio cur dicta eſt & quottuplex. 47
Vulgaris ſubſtitutionis effectus qui ſint. 75
Vulgaris expreſſa quando contineat tacitã pupilarem. eod.
Vulgaris ſubſtit. aditione hæreditatis expirat. eod.

INDICIS FINIS.

THEORICAE ARTIS NOTARIATVS, TOMVS PRIMVS.

Notariatus definitio, quid ſit Notarius, à quo creari, & qualis creari poßit.

CAPVT PRIMVM.

QVONIAM prima cuiuſq; tractationis pars eſt, earum rerum, quæ explicandæ ſumuntur, Definitio: rectè atq; ordine faciemus, ſi ab ipſis Notariatus & Notarij definitionibus præſentem de arte Notariatus tractatũ exordiamur. Eſt igitur Notariatus, officium publicum quo varia hominum negotia diuerſiq; actus in ſolennem, Publicam & Authenticam ſcripti formam rediguntur: atq; ita digna plenaq; fide ad perpetuam poſterorũ memoriam referuntur. Notarius verò dicitur is, qui eiuſmodi officium exercet: & ab ijs qui contrahunt, rerumq; ſuarum ſatagunt, eo nomine requiritur, vt ſuper eorum negotia ipſis ad perpetuã fidem, publicam authenticamq; ſcripturam conficiat, habẽs eius officij ſui authoritatem à Papa, Imperatore, Rege, vel ijs, quibus illi ſuam ad eam rem poteſtatem ſunt impartiti, puta Comitibus vel Vicecomitibus Palatij Lateranenſis. Cæterùm hîc admonendi ſint imperitiores, Notarij vocabulum non ſatis intellectum hactenus, & huic officio abuſiuè improprieq; attributum fuiſſe. Notarij nanq; olim dicebantur illi qui notis vtplurimum inter ſcribendum ſcitè celeriterq; vtebantur, erantq; pleriq; librarij. Notæ verò certæ ſunt quædam literæ, quibus ſingulis ſingula verba ſignificãtur. Exempli gratia, C. R. C. P. Iſtæ notæ ſignificant: Cuius rei cauſa promittit. Et, I. T. C. Intra tempus conſtitutum. Et, Q. S. S. S. Quæ ſuprà ſcripta ſunt. Et, Q. NQ. A. NQ. N. Quando neq; ais, neque negas. QVAE VE. C. P. D. L. Significantur hæc verba, Quæue eius cauſa parata, do, lego. Et ſimiles infinitæ, quas diſcere eſt apud Valerium Probum, & Petrum Diaconum, quorum de Notis libelli ex compluribus olim ea de re ſcriptis ſoli hodie extant. Librarij itaque & amanuenſes veterum Romanorum nobilium vtiq; prædiuitumq; hominum, quòd vtplurimum eiuſmodi no-

tis vterentur, Notarij dicebãtur,tantumq; abfuit vt eo tẽpori in dignitate authoritateq; publica tales eſſent, vt maxima ex parte ſeruuli hanc notandi artem exercerẽt,& æſtimabatur ſeruus Notarius Iuſtiniani Imperatoris tempore,quinquaginta ſolidis,hoc eſt aureis. Vnde etiam eueniebat, vt Romani plerunq; plures numero ſeruos Notarios in famulitio ſuo,prout cuiuſq; facultas ferebat,aut dignitas vſuſque expoſcebat, apud ſe alerent. Verùm collapſa tandem Imperij Romani maieſtate, cùm omnis ſplendor publicarum priuatarumque rerum iam obſoleuiſſet, quamuis Notariorum quoq; vſus conquieſceret, ipſum tamen nomen in memoria remanſit, & à recentioribus ijs tantum tributum eſt,qui publica inſtrumenta conficiunt: idq; eam ob cauſam puto,quòd & ipſi certis notis vterentur, vt videre licet infrà in Libello de Inſtrumentis cæteratis. Tabellionis autem vel Tabularij nomen huic officio peculiarius olim fuit: atque ita Iuſtiniani Imperatoris temporibus dicebantur: cuius extat etiam Elegans Authenticum de Tabellionum officio. Hæc breuiter de intellectu horum vocabulorum dixiſſe ſufficit: nam altius Tabellionum prima initia,vel varia eorundem nomina hîc repetere,operæpretium ſanè non eſt.

l.ſi duobus. C. cõmunia de leg.

NOTARII autem,ſiue Tabelliones creantur,authoritatemq; publici officij ſui recipiunt tantùm à Papa, vel Imperatore. Sed & ab illis quibus Papa Imperatórve eam poteſtatem ſpeciali Priuilegio impartiti ſunt,vt Tabelliones creare poſſent. Quales hodie ſunt,Sacri Lateranenſis Palatij,Aulæq; & Imperialis conſiſtorij Comites atque vicecomites, quorum ſanè haudquaquàm mediocris eſt dignitas, cùm illi & inter ſpectabiles referantur, & Proconſulibus Imperatoris Gratiani conſtitutione adæquentur,tum omnibus quoque in agendo & excipiendo Priuilegijs decorentur, quibus Principes Scholarum Agentium in rebus,erant ornati. Vtrum verò & reliqui Principes, Comites,Ciuitates & Vniuerſitates creare propria authoritate Notarios poſſint? Et receptum eſt, id poſſe. Cæterùm inter vtroſq; hæc eſt differentia,quod à Papa,Imperatore, Comitibúsve Palatinis creati,vbiq; omninò locorum,etiã in Gallia, Anglia,ipſiſq; Hiſpanijs officio ſuo vti,Inſtrumentaq; fide digna conficere poſſunt,modò ſi à Comite Palatino creati ſunt,is priuilegium creãdi generale,non reſtrictũ habuerit. Verùm qui ab inferiori Principe,Epiſcopo,Comite,Ciuitate aut Vniuerſitate creati ſunt, tales etiam ſi ſimpliciter eſſent conſtituti,tamen extra iuriſd.ipſorum

Comitũ Palatinorũ dignitas.

L.j.& ij.C. de Comit. Conſiſtor. lib.xij.

Vide Speculi. tit.de inſtrum. editiõe §.viij. verſic. Sed quis.

rum conſtituentium ſeu creantium Inſtrumenta conficere non poſſunt. Neq; enim ea authoritas quæ quantum ad iuriſd. conſtituentis publica receptaq; eſt, mox etiam quantum ad aliorum Iuriſditiones publica & recepta eſt. Nam comes aut Ciuitas ſubditis ciuibusq; ſuis qualē vellet tanquam fide dignū cōſtituere poſſet: alijs non ſuis, illius fidem authoritatēq; inuitis obtrudere non poſſet. De forma autem creādi Notarios, vide Spec. in alleg. loc.

Ordinari porrò creariq; Tabelliones nō promiſcuè indifferenterq; omnes poſſunt, quum officium ipſorum publicam adeò fidem & authoritatem, proindeq; quandam etiam dignitatem habeat coniunctam, quam vtranque ſanè à contemptu, calumniaq; hominum tueri, publicè intereſt. Sunt igitur non paucæ perſonæ, quæ ad tale officium propter ſui vel vilitatem, vel inhoneſtatem, vel inſufficientiam, aliasq; ob cauſas non recipiuntur. Primò enim nemo ſeruus Tabellio ordinari poteſt. l. generali. C. de Tabel. lib. xij. Libertum tamen poſſe tradunt, per l. fi. C. de Ser. Reip. manumiſ. Item, Fœminini ſexus perſonæ excludūtur. Cùm enim publicum & virile ſit Tabellionatus officium, conſtat à publicis virilibusq; officijs mulieres repelli. l. cùm prætor. ff. de iudic. Item, Decuriones Notarij eſſe non poſſunt. l. vniuerſos. C. de decurio. Vnde alij dicunt quòd conſiliarij ciuitatum, alij quòd Aduocati à Notariatu excludantur. Ego tamen eius legis intellectum alijs diſceptandum relinquo, poſtquàm id obſcuriſsimum eſt, quos hodie in Germania noſtra Decurionum ordini comparare poſsimus. Item, infames, aut Falſarij ad hoc officium aſpirare nō poſſunt. Eſt enim, vt ſuprà dictum eſt, dignitas & authoritas officium Tabellionatus, & à dignitatibus infames repelli, vulgò notum eſt. l. ij. C. de dignit.

Item, Monachi & religioni dediti, ad hoc officiū aſpirare nec debent nec poſſunt: cùm pro mortuis habeantur, argum. l. generali. Quod adeò verum eſt, vt ſi quis etiam Notarius fuerit, monaſteriumq; poſtea ingrediatur, nihilo magis Inſtrumenta conficere poſsit, cùm expreſſè ſancitum ſit, in ſacris conſtitutos Tabellionatus officium exercere non poſſe. cap. ſicut te. ex. Ne clerici vel Monachi ſecularibus negotijs ſe immiſceant. Hoc tamen illi conceditur, vt ſi aliquem actum inſtrumentandum in ſe recepiſſet, aut inſtrumētare iam cœpiſſet, eum poſt ingreſſum quoq; monaſterij abſoluere poſsit. Noua autem negoti non recipiet. Eadem igitur ratione neq; Clerici in ſacris ordinibus conſtituti, Tabelliones eſſe poſſunt. Quamuis in hoc variæ ſint Do- *Clericis interdictum eſſe officiū Notariatus.*

ctorum ſententiæ,dum alij hoc præciſè negant, alij diſtinguant inter negotia ſpiritualia,& ſecularia:& in illis quidem Notariatu fungi poſsint,in his verò non poſsint: alij diſtinguunt, an ſit ipſis interdictum publicè & ſolenniter, & tunc inſtrumenta eorum non recipiuntur:an verò occultè,& recipiuntur. Veteres tamen pleriq; omnes, qui nimirum, vt ex multis colligere poſſumus,longè fuerunt & ſanctiore & incorruptiore iudicio præditi,quàm recentes(qui veteri catholicæ Eccleſiæ ſeuera diſciplina penitus emarceſcente,iamq; in dies magis atque magis Romanæ curiæ auara vafrique Practica econtrà inualeſcente, ſuo ſeculo blandiri,quàm odioſè verum dicere maluerunt) illi veteres, inquam,pleriq; omnes hoc aſſeuerauerunt, Clericos Tabelliones eſſe non poſſe.Ita ſenſerunt Innocentius, Goffredus, Roffredus, Odofredus,Speculator. Et ne dubitemus de ipſorum ſententia, expreſſam & in terminis(vt dicunt)legimus deciſionem in decretali.d.cap.ſicut te.Vbi Innocentius PP.iij.ita mandat Aeſtulenſi

Veteres Iureconſulti incorruptiores.

,, Epiſcopo : Mandamus Fraternitati tuæ,quatenus Clericis in ſa-
,, cris ordinibus conſtitutis, Tabellionatus officium, per benefi-
,, ciorum ſubtractionem,appellatione poſtpoſita,interdicas. Cu-
,, ius Decretalis ratio reddi poteſt ex l.repetita.C.de Epiſc.& cler.
,, vbi honeſtiſsimè inter cætera his verbis reſcribitur: Abſurdum
,, etenim eſt,imò etiam opprobrium Clericis,ſi peritos ſe velint di-
,, ſceptationum eſſe forenſium oſtendere. Quæ grauiſsima verba

non temerè repetuntur in l.cõſulto diualia.C.de Teſtam. Cæterùm quàm hoc hodie paſsim negligatur, dum verſutiſsimi & aſtutiſsimi quiq; Notarij,ijdem ſunt & Clerici,nemo non nouit. Verumenimuero dum ipſi Clerici & in hoc & alijs multis peccant,conſequitur id,quod ſæpe dicere ſolitus ſum, vt ipſi ſacras conſtitutiones,ex quibus adeò omnis eorum dignitas dependet, negligendo,nos vulgares,eaſdem contemnere etiam doceant,& Sacerdotalem ſuum honorem iſtis quæſtuarijs operis prophanando proſtituendoq;,eundem nobis deridendum, porrò propinant,idq; vt faciamus, vltro nos adeò aſſueſaciant.Vnde quanta tandem (ô Deus bone) rerum ſacrarum Prophanorumque hoc infelici tempore,confuſio, & contemptio? Sed iam ad reliqua. Item Hæretici Notarij creari non poſſunt,cùm & infames illi habeantur, & omnes actus legitimi ſint ijſdem interdicti l. quoniam.C.de hæret.Quod tamen intellige de Hæreticis notorijs, eoque nomine condemnatis. Item,ad hoc officium recipi non debent,qui ob aliquorum ſenſuum defectum,integrum non habeant

habeant percipiendarum rerum quæ coram ipſis geri debent, iudicium. Quales ſunt Furioſi, Stulti, Cæci, Surdi. Eadem ratione nec illi ſunt admittendi, qui quamuis ſenſibus exterioribus nullum patiantur defectum, interioribus tamen aliquo modo orbi ſunt, puta, mediocri prudentia, intelligentia, iudicio. Quantum enim intereſt quæſo, oculis non videas quæ agantur, an animo non videas? auribus non percipias quæ dicuntur, an intellectu iudicioq́; non percipias? Debet igitur vir cordatus & intelligens eſſe Notarius, qui ſciat lepram à lepra iudicare, dignoſcere quid agatur à partibus, quid ſimuletur; quos actus coram ſe admittere, quos item tanquam vir bonus reijcere debeat. Solet autem hoc loco, illud etiam quæri: Vtrum ipſe Tabellio Iura quoque & leges ſcire debeat? Et Accurſius quidem in d.l. generali. & poſt eum Speculator loco præallegato, ſentiunt quòd ſcire debeat, Ne, inquit, faciẽtes illicitos contractus, pœnam ſubeant. l. iubemus. C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. fin. C. de eunuch. &c. Quod ego tamen non ita intelligo, acſi neceſſe ſit magna ipſum Iuris ſcientia præditum eſſe. Aliud eſt, inquit Antonius apud Ciceronem, artificem cuiuſdam artis eſſe, aliud non rudem. Nam perinde vt illi qui ruſtica habẽt prædia, eademq́; interdum inuiſunt procurantq́;, non neceſſe habent propterea omnes veterum de Agricultura libros perdidiciſſe, ſed ſatis habent earum rerũ mediocrem aliquam tenere notitiam, quæ poſtea ipſa per ſe vſu tem poriq́; augetur: ita non protinus neceſſe eſt artificem eſſe eius artis, quæ non propter ſe, ſed propter aliam addiſcitur, alteriq́; adhibetur. Tabellioni igitur, etſi perutile ſit, ſi quantum poſsit maximam iuris ſcientiam ſibi comparet: tamen ſatis fuerit, ſi mediocrem quandam notitiam eorum iurium quæ de Cõtractibus hominum, de vltimis voluntatibus, & de Iudicialibus obſeruationibus ſtatuta ſunt, conſequatur & habeat. Ad quam adeò conſequendum, vt præſenti opere ipſum adiuuem, ſanè ſtudebo.

De officio Notarij in genere.

CAPVT II.

QVAE ad officium Tabellionum pertineant, ex Authẽtico Imperatoris Iuſtiniani, de Tabellionib. Collatione iiij. & ex nouiſsima Diui Cæſaris Maximiliani ordinatione Notariorum, in Comitijs Colonieñſib. Anno M. D. XII. edita, colligere diſcereq́; Notarij poſſunt. Et eã ſanè ordinationẽ, quia pleniſsime Nota-

rios officij ſui admonet & inſtruit, Latinè verſam huic operi adiunxi, in gratiam eorum qui ſuperioris Germaniæ linguam, qua ea conſcripta eſt, non benè intelligunt: aut Germanice omnino neſciunt. Verũ nos quoque hîc ſummatim, & per capita rem eam totam percurremus. Primũ igitur Tabellionis officium eſt, vt poſt comparatam artis huius, quam exercere inſtituit, notitiã, paret ſibi Protocollũ, in quod omnes illos ſiue cõtractus ſiue actus, qui coram ipſo fiunt, protinus inſcribat, inde ſolenni debitaque forma extendendos. Curabit autẽ vt tale Protocollum quàm maximè ſit fide dignum: quod fiet, ſi illud competenti in fronte titulo inſcribat, quo tẽpore, & ad quid confecerit, & in eius fidem, nomen cognomenq; ſuum ſubſcribat, & ſignum quo vſurus eſt, vel vtitur, apponat. Item, ſi in reliquis quoque per totũ librum obſeruet bonum ordinem, legibiliter & ſcribat in eo, & deſcripta cancellet. Neque fruſtratoria otioſaque hæc eſt obſeruatio: quandoquidem ſæpe accidit vt caſu aliquo deperdito Inſtrumento, ad Protocollum ſeu Imbreuiaturam fiat recurſus, & tunc perinde probat Protocollum atque ipſum Extractũ. Imò ſi dubium eſſet ſeu controuerſia inter Protocollum & Extractum, tunc magis ſtatur Protocollo, modo illud ſufficienter omnia ſubſtantialia illius negotij contineat. De quo vide Lanfran. in repet. cap. quia contra. verſ. Inſtrumentorũ productiones. verſ. Quæro vlterius. cum ibi apoſtill. Vbi & idem Lanfrancus ex verbis Baldi tradit, Si Notarius non conficeret Imbreuiaturam, cùm ſit conſuetudinis Imbreuiaturã confici, quòd tanquam tranſgreſſor cõſuetudinis poterit puniri. Et ſi de fide inſtrumẽti dubietas oriretur, quòd Notarius poſſet poni ad torturam, ſi non reperiatur Imbreuiatura. Ex quibus facile liquet, quantã curam Tabellio Protocolli ſui habere debeat. Proximum eius officiũ erit, quòd partes coram ſe venientes, ad aliquem actũ celebrandum, ipſe per ſe diligenter auſcultet, eorũ intentionem & mentem probè percipiat. Super dubijs obſcuriſq. eorum dictis latius interroget. Atq; hîc notandum eſt quòd hæc auſcultatio vſque adeò eſt de officio ipſius Notarij, vt eam alteri, etiã Notario, delegare nõ poſſit. puta ſi diceret: Ego equidẽ hac hora alijs ſum occupatus, tibi igitur Marce Notarie, rogationẽ delego, vt ipſe Partes audias, & poſtmodò ad me referas, vt deinceps ego de illis quæ, tu audieris, cõficiam Inſtrumentum. Hoc enim eſſet mera nullitas. Vide Lanfran. in d. §. verſ. Vlterius quæro. Tertium eius officium eſt, vt in omni ſeu contractu ſeu actu, illius Subſtantiam, qualitates, ſolen-

Bal. in rub. C. de fid inſtrum.

len

lennitateſque conſideret, quæ neceſſaria ſunt interuenire ſedulò faciat, & ipſe tanquam peritior atque in his exercitatior,in omnem partem proſpiciat:ne actus coram ſe celebratus,ex aliquo defectu aliquando tanquam nullus & fruſtratorius impugnari annihilariq; poſsit. Vbi igitur certo numero teſtium opus erit,curabit vt illum Partes integrum adhibeant. Si renuntiatione, curabit vt fiat.Si cautione,ſi fideiuſsione,ſi iuramento : ſi propinquorum , Liberorum, Tutorum & ſimilium interuentu vel aſsiſtentia opus erit,admonebit vt adhibeantur . & ita de ſimilibus . Quæ autem circa ſingulos Contractus illi ſpecialiter prouidenda & obſeruanda ſint, proximo capite latius explicabo. Quartum officium eſt,vt his omnibus ita ſedulò ornatis, totum Actum ipſe ſua manu in Protocollum referat & inſcribat, Imbreuiaturamque conficiat. Vbi rurſum notandum eſt, quòd Notarius perinde non poteſt iſtam in Protocollum inſcriptionem,vel Imbreuiaturæ confectionem alteri etiam Notario, committere,atque ipſam rogationem non potuit. Exempli gratia: Si ego Notarius partes quidem auſcultaſſem, Nomina, locum,tempus, Contractum &c.vt moris eſt,in charta annotaſſem,deinde ad Titium Notarium dicerem: Quæſo Titi,accipe hanc chartam,& ex ipſa Imbreuiaturam tute cõficito,& ſignum in fine meum apponito.&c. Hoc enim nõ poſſum. Vide Lanfrancum in dicto §. Vlterius quæro. Quintum Notarij officium eſt,vt antequam diſcedant Partes,illis pacta,facta, renuntiationes,ceſsiones, & clauſulas incertas intelligibiliter prælegat,de illis ſufficienter admoneat: & ſi minus intelligant,etiam inſtruat & plenè edoceat. Maximè verò ſi Partes in ſcriptis contrahere intendunt, non ante Inſtrumenti Extractionem conficiat, quàm Partibus in præſentia Teſtium Imbreuiaturam de verbo ad verbum prælegerit, vt ſi addere quid demerève velint,ante abſolutionem ipſius ſcripturæ faciant. Bartolus in l.ſi quis ex argentarijs. §.initium ff.de eden. Felin.cap.j.de fid.inſtr. Scriptura enim ipſa abſoluta,deinceps mutare Partes, etiam ex mutuo conſenſu,non poſſent. De nouo tamẽ alioqui Inſtrumento,ex voluntate eorum conficiendo, Notarium requirere poſſent priore in Protocollo vt eſt inſcriptum remanente. Poſtremum officium Tabellionis eſt,ipſam Imbreuiaturam ſecundum formam debitam extendere,& ex ipſo Inſtrumentum extrahere, deſcriptumq; manu ſua in membrana ex more & per ſe ſubſcriptum , ſolitoq; ſigno ſignatum,partibus impartiri. Eam au-

tem ſolam Inſtrumenti deſcriptionem, ſiue vt vocant, ingroſſationem, ſi Notarius ipſe præoccupationibus fortè tempus ad id non haberet, alij committere poſſet, etiam non Notario. Ita tamen vt ipſe manu ſua ſemper ponat ſubſcriptionem, & ſignum ſuum. In qua ſubſcriptione, cautè faciet, ſi dicat & atteſtetur dediſſe ſe præſens Inſtrumentum ad ſcribẽdum tali, quia iuſto impedimento ipſe fuerit in eo impeditus. Et ita in Practica ſemper obſeruatur. Sed quæritur: Quomodo facienda erit illa extenſio ex Imbreuiatura? Lanfrancus in d. §. verſ. Attẽdite tamen verbis Bald. in d. Rub. de fid. inſtrum. dicit quòd Notarius poſſit facere extenſionem circa circunſtantias negotij, & ea quæ ſunt de conſuetudine Inſtrumẽti extendendi, non tamen poterit extendere circa ſubſtantiam negotij, vnde in Inſtrumento extenſionis extrahendo non poſſet, quo ad principale negotium, aliquid immutare in tali inſtrumento, aliter quàm in Imbreuiatura inueniretur. Et addit dictum (quod ipſe reputat pulcherrimum) Bartol. in l. Gallus. §. ff. de liber. & poſth. quòd poſitum in Imbreuiatura denotat & exigit extenſionem ſecundum conſuetudinem aliorum Inſtrumentorum extenſorum in ſimili materia. Itaque ſi fienda eſſet extẽſio Imbreuiaturę in cauſa Depoſiti, tunc fieret ſecundum conſuetudinem aliarum Imbreuiaturarum in cauſa Depoſiti: ſecundum conſuetudinem Notariorum. Quòd ſi de tali conſuetudine minus conſtaret, fiat ſecũdum conſuetudinem generalem.

Quomodo facienda extenſio.

Cæterùm hîc notandum eſt, ſi talis Imbreuiaturæ extenſio non per ipſum Notarium, ſed aliquem alium fieret, ille alius, etiamſi eſſet Notarius, non poſſet eodem modo extendere, quo ipſe author, nec vel in vno minimo verbo Imbreuiaturam immutare. Sed teneretur præciſè ſtare iuxta verba Imbreuiaturæ. Idem dixit Baldus in d. Rub. vt allegat eum Lanfrãcus in §. verſ. hîc eſt notandum. Si tamen iſte cui committitur, fortè amplius extendiſſet: reliqua per id in inſtrumento non vitiarentur, ſed ea tantùm quæ per extenſionem ſuperaddita fuiſſent, vt per Lanfranc. & allegata per eum, in iam dicto verſiculo. Vtile enim per inutile non vitiatur. Poſtremò, quia moris eſt vt Notarij poſt factam extractionem, Imbreuiaturam cancellent: vel aliàs notẽt, vt dignoſcere poſſint extractum ex ea factũ, partibuſq; communicatum, admonẽdi ſunt Notarij ne vnquam ita cancellent Imbreuiaturam, vt in poſterũ legi, recognoſci, & reuideri non poſſit: Sed vt ſemper ad illam regreſſus eſſe poſſit, maximè ſi eſſent

Cancellatio Imbreuiaturæ quomodo faciẽda.

ipſa

ipſa Inſtrumenta talia, quæ venerint aliquando reficienda. De quo amplius vide apud Bal. in d. Rubr. C. de fide inſtrum.

De officio Notarij, iuxta diuerſas ſpecies.

CAPVT III.

ATQVE hæc quidem in communi ita habent, & Tabellioni iuxta quãuis Inſtrumenti confectionem pariter ſunt obſeruanda. Specialiter autem ille in celebratione eorum Actuum qui coram ipſo fiunt, hæc porrò conſiderabit. Primò *Circa cele=* ſiquidem ad Contractum aliquem celebrandum Partes coram *brationē cõ* ipſo venient, conſiderabit ante omnia ipſius Contractus, quem *tractuũ ſpe=* gerere intendunt, naturam, quid illa expoſcat, quid viciſsim *cialiter No=* non admittat, vtrum talis contractus per ſe ſit legitimus, fieriq; *tario cõſide* & ſubſiſtere iure poſsit. Et ſi de mutuo agatur, vtrum ab vſura- *randa.* ria prauitate purus ſit. Conſiderabit perſonas contrahentium, vtrum ratione patriæ poteſtatis, ætatis, ſexus, ſani integriq; intellectus. Item, ratione ſeruitutis, ſubiectionis (vt Monachi) ſtatutorum, conſuetudinis, firmiter cõtrahere, & quatenus poſsint. Conſiderabit res ſuper quibus contrahitur, vtrum in commercium hominũ venire, alienari, oppignerari, grauari &c. poſsint, & quatenus poſsint. Item, ſi conſuetudo loci haberet, vt certæ quædam clauſulæ infererentur, illas nullo modo omittere debet, alioqui enim ob defectum talium clauſularum, cõmuniter opponi conſuetarum, ipſum Inſtrumentum ſuſpectum atque fictitium reputari poſſet. ſecundum Bart. in l. generali. C. de tab. lib. decimo. Item cõſiderabit ſi Contractus ille vel actus plures fortè teſtes requireret quàm duos, vt tot faciat adhiberi, & ſi neceſſe ſit etiam rogatos eſſe, faciat rogari, quot opus fuerit. Vt in renuntiatione Senatuſconſulti Velleiani, tres teſtes adhiberi debent. l. antiquam. §. fi. C. ad sc. Velleian. Item, in confeſsione creditoris confitentis ſe recepiſſe tale debitum, cuius obligatio præceſſerat in ſcriptis. Item, in confeſsione debitoris abſentis, ſibi ſolutum eſſe tale debitum confitentis, in vtroque caſu requiruntur quinque teſtes. Authen. rogati. C. de Teſtibus. Item, in Repudio requirũtur vij. teſtes. Et in poſterioribus tribus caſibus, neceſſe eſt Teſtes etiam rogatos eſſe. Circa vltimas voluntates, ſiue illæ in Inſtrumento ſcripto, ſiue Nuncupatiuo fiãt, cõſidera-

bit Notarius, Primùm perſonam Teſtatoris, vtrum ille ſani ſit ſenſus, & intelligibiliter vel loqui vel ſcribere poſsit. Si enim ab intellectu illum alienũ eſſe videat, aut impeditæ linguæ, quæ voluntatem illius referre exprimereq́ue non queat, non debet illius nomine, qui mortui loco habetur, vllam vltimam voluntatem conſcribendã ſuſcipere. Deinde cõſiderabit an adſint vij. Teſtes, qui ad hoc ſint rogati. Item, conſiderabit an ipſi teſtes idonei ſint. Multi enim in teſtamentis pro teſtibus non admittũtur, qui tamen aliàs idonei eſſent. quod infrà ſuo loco latius declarabitur. Item, probè notas habere debet, & inſtitutionis & cuiuſuis ſubſtitutionis, ſiue ea vulgaris, pupillaris, Exẽplaris, ſiue Breuiloqua, aut Compendioſa fuerit, ſimiliterq́ue Fideicommiſſorum diuerſorum, Legatorum, cõditionum, & ſimiliũ propria verba, peculiaresq́ue formulas. Verborum quoque directorum, communium, & obliquorum vim ac differentiam ſcire debet, cùm permultum in illis ſitum ſit. Quotidie enim videmus magnas exoriri de vltimis voluntatibus quęſtiones, dubitationes, controuerſias, ſola imperitorum Notariorum culpa, qui vulgares formulas ſequentes, ſæpenumero totam defuncti voluntatem peruertunt, interdum & ſubuertunt. In iudicialibus quę obſeruare conſiderareq; debeant, non eſt quòd hîc pluribus admoneam: ipſorum Conſiſtoriorum vſus id illos admonebit, qui quoniam diuerſus variusq; eſt, ad certam conſideratiõe adduci non poteſt. Porrò quæ in Executione Literarũ omnis generis à Conſiſtorio Imperiali emiſſarum: item, in conſtitutione Procuratorum coram ipſis factorum, in Fidimatione Literarũ aut priuilegiorum, in Inſtrumentis Appellationum, & ſimilibus obſeruare debeant, ſatis in ſubſequenti Cæſaris Maximiliani Ordinatione expoſitum eſt. Quare cum iſtic ea omnia, qui volet, inuenire poſsit, nihil opus eſt hîc ea pluribus attexere.

De partibus artis Notariatus.

CAPVT IIII.

OFFICIVM & totum Artis Notariatus exercitium circa tria potiſsimùm verſatur, Cõtractus, vltimas voluntates, Iudicialia. Quòd enim quidã in partes Notariatus, & Inſtrumentorum confectionem annumerãt, tam cõmunis illa eſt, adeoq; ſingulis prædictis generibus inhæret, vt per ſe ipſa partem non conſtituat, ſed ſaltem in conſequentiam iſtorum generum vltrò veniat.

veniat. Quãquam igitur, vt ſuprà diximus, optabile ſanè & perquàm vtile ſit Notarium in vniuerſo adeò iure ciuili, quantum poteſt fieri maximã ſcientiã aut notitiã comparare: tamen ille officio ſuo ſatisfacere omninò poterit, ſi ſaltẽ ea iura, quæ ad prædicta tria genera pertinẽt, diligẽter didicerit. Quæquidẽ ego breuiter, & quantũ fieri poteſt dilucidè, illis præſenti opere exponã.

DE CONTRACTIBVS.

Generalium vocabulorum definitiones, qualia ſunt, Conuentio, Pactum, Tranſactio, Actus, Cõtractus, Obligatio, Diſtractus.

CAPVT V.

QVOD ſuprà dixi ad explicationẽ quarumcunq; rerũ plurimũ conferre, ſi principio ſtatim res ipſæ clare definiãtur, hîc quoq; obſeruabo. Vt igitur illa generalia nomina quæ in contractuum materia verſantur, cognoſcãtur, & diſtinctim internoſcantur, hæc notanda ſunt. Conuentionis verbum generale eſt, inquit Iurecõſultus Vlpianus, ad omnia pertinẽs de quibus negotij contrahendi tranſigendique cauſa cõſentiunt qui inter ſe agũt. Nam ſicuti conuenire dicuntur qui ex diuerſis locis in vnũ locum colliguntur, & veniunt: ita qui ex diuerſis animi motibus in vnũ conſentiunt, id eſt in vnam ſententiã decurrunt. Et adeò generale eſt nomen Conuẽtionis, vt elegãter dicat Pædius, Nullũ eſſe cõtractum, nullam obligationem, quæ non habeat in ſe cõuentionem.

Pactum à pactione dicitur. Eſt autem pactio duorũ pluriũve in idem placitũ & cõſenſus, dicit idẽ Vlpianus in d.l.j. Hoc quoq; generale nomen eſt, ſtrictius tamen quàm Conuentio. Tranſactio eſt de re dubia liteq; incerta, neq; dũ finita, nõ gratuita pactio, id eſt aliquo dato, & aliquo retẽto. Actus generale eſt verbum, vt Labeo definiuit, ſiue verbis quid agatur, vt in ſtipulatione: ſiue re, vt in pecuniæ numeratione l. Labeo. ff. de verb. ſign.

Cõtractus autẽ, vt idẽ Labeo definiuit, eſt vltrò citroq; obligatio, quod Græci συνάλλαγμα vocãt, veluti emptio, vẽditio, locatio, cõductio, ſocietas. d. l. Labeo. Vbi Bart. poſt gloſſam ibi dicit, Contractũ propriè eſſe quãdo vltrò citroq; oritur obligatio, vt Labeo definiuerat. Impropriè verò quando ex altera tantùm

parte

parte oritur obligatio, vel altera pars tantùm obligatur, vt in cõtractu mutui, vbi recipiens ſolus obligatur. l. ij. ff. ſi cert. pet. & in contractu donationis, vbi donans ſolus ad traditionem obligatur rei donatæ. l. ſi quis argentum. §. ſin autẽ. C. de donat. Quidam (ex quibus & Rolandinus fuit) adijciebant improprijſsimè eſſe contractum quando neutra pars obligatur, vt in ſolutione, & liberatione. Sed certè hoc vltimum dictum nihil valet, & eſt reuera improprijſsimum. Soluere enim non eſt contrahere, ſed diſtrahere. Sequitur ergo Diſtractus, quando partes hinc inde mutuo conſenſu à cõtractu antea inito diſcedunt, contractumq́; ipſum reſoluũt. Vt in ſolutione, Acceptilatione, Aquiliana Stipulatione, Nouatione. Et generaliter quacunque contraria voluntate vtriuſque partis, in omnibus obligationibus quæ cõſenſu contrahuntur. Vt ſi Titius & Seius inter ſe cõſenſerint, vt fundum Tuſculanum emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum ſecuta, id eſt, neque pretio ſoluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt diſcederetur ab ea emptione, & venditione, inuicem liberantur. Idem in conductione & locatione, & in omnibus contractibus ex conſenſu deſcendentibus, vt iam dictum eſt. Inſtit. quib. mod. tollit. obligat. per totum.

Quid obligatio, quotuplex ea, quæ Naturalis, quæ Ciuilis ſit, deq́; effectu vtriuſq;.

CAPVT VI.

OBLIGATIO eſt Iuris vinculum, quo neceſsitate aſtringimur alicuius ſoluendæ rei, ſecundum noſtræ ciuitatis iura. Inſtit. de oblig. in prin. Eius diuiſiones potiſsimùm tres ſunt. Omnium obligationum (inquit text. in iam allegat. tit.) ſumma diuiſio in duo genera deducitur, nanq; aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ. Ciuiles ſunt, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt quas Prætor ex ſua iuridictione conſtituit. Sequens diuiſio in quatuor genera deducitur. Aut enim ex contractu ſunt, aut ex quaſi contractu: aut ex maleficio, aut ex quaſi maleficio. Tertia diuiſio eſt obligatio, aut eſt naturalis, aut ciuilis. Nos igitur omiſſa hoc loco priorum diuiſionum declaratione, de poſtrema ſolùm, quæ obſcurior eſt, neque vulgò tam expedita, tractabimus. Sciendũ igitur eſt obligationis duas eſſe qualitates, veluti & Poſſeſsionis, Naturalis altera, Ciuilis altera. Naturalis eſt ea, qua cõtrahentes mutuo conſenſu

Gloſſ. in l. ex hoc iure. in ver. obligationes. ff. de inſt. & iur.

ſenſu iuriſgentium, id eſt, naturalem ob æquitatem, bonamq́; fidem quam alter in altero ſequitur, inuicem ſibi in aliquid obligantur. Ita enim Lex dicit: Is natura debet, quem iuregentiũ dare oportet, cuius fidem ſecuti ſumus. l. non amplius. in fin. ff de verb. ſignific. Et alibi dicitur, vinculo æquitatis ſolo hanc ſuſtineri. l. Stichũ. §. naturalis. ff. de ſolut. Quæ quia ex communi naturaliq; tantùm æquitate cõſideratur, etiam in ijs perſonis agnoſcitur, conceditur q;, inter quas alioqui nullum eſt commercium, nullaq; obligatio Iure ciuili. Contrahitur igitur etiam inter patrem & filium, fratrem & fratrem in iiſdem ſacris conſtitutos. l. frat. à fratre ff. de cond. indeb. Item, inter dominum & ſeruum. l. ſi id quod. ff. eod. Qui idem ſeruus eodẽ modo naturaliter obligatur omnibus alijs ſecum contrahentibus. Ciuiliter enim nemini obligatur. Item inutilis. Inſt. de inutil. ſtipul. Et generaliter, quicquid omninò ex bona fide tantùm debere nos agnoſcimus, in hanc naturalem obligationem venit, vt ea legata vel fideicommiſſa, quæ in minus ſolenni teſtamento à nobis relicta ſunt. l. fideicommiſſum. ff. de condict. indeb. Et ſecundum hunc ſenſum intelligo verba in l. ſed & ſi lege. §. cõſuluit. ff. de pet. hæred. quamuis ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter obligauerint (loquitur I C. de donantibus) licet gloſ. ibi intelligat de naturali obligatione, quæ venit ex inſtinctu naturæ, & alia ſit ab hac naturali, nõ tam fortis. Similiter intelligo quòd in l. ſi pignore. ff. de furt. dicitur, Species enim quædam furti eſt, ex alieno largiri, & beneficij debitorem ſibi acquirere. Cæterùm ex hac obligatione naturali niſi quatenus lege vel Senatuſconſulto con firmatur adiuuatúrve, actio nulla generatur. l. legitima. ff. de pact. Nam Iuris ciuilis conſideratione, taliter obligati, naturales debitores, & impropriè debitores dicuntur, & ita per abuſionem intelliguntur. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſ. Hanc tamen virtutem habet iſta naturalis obligatio, vt ſi quid ob eam ſolutum fuerit, eius non cõcedatur repetitio. d. §. fideiuſſor. etiamſi enim tale debitum impropriè intelligatur (vt dictum eſt) debitum tamen videtur. vt in d. §. fideiuſſor. cum allegat. ibi in gloſſ. Et proinde ſi quid eius reſpectu in ſtipulationem deductum fuerit, præſtandum eſt, nec condictione indebiti recuperatur. d. l. fideicommiſſum. Talis autem naturalis obligatio, quia mutuo potiſsimùm conſenſu inducitur, rurſus mutuo diſſenſu diſſoluitur & tollitur, & quidem ipſo iure, quũ nihil ſit tam naturale quàm vnumquodq; eodem genere diſſoluere, quo colligatum eſt &c. l. nihil

Sic & alibi legitur, præcariũ ex Iure gentiũ deſcendere, quod cum naturalem habeat in ſe æquitatem, & naturæ æquũ ſit &c. vide l. j. & ij. ff. de prec.

nihil tam naturale ff.de reg.iur. Itaque & ſolutione, & pacto de non petendo, & iureiurando ipſo iure tollitur.d.§. naturalis. quia vt ibi text.ait, Vinculum æquitatis, quo ſolo ſuſtinebatur, conuentionis æquitate diſſoluitur. Quemadmodum enim antea æquum erat naturaliter iureq; gentium, pactis placitiſque ex bona fide ſtare: ita rurſum æquum eſt eadem ratione, his ſecundis conuentis inſiſtere. Et quemadmodum æquitas naturalis & ius gentium approbat contractum obligatorium ex bona fide, ita & liberatorium ex bona fide.

Civilis autem obligatio eſt, quæ ex legibus, Senatuſconſultis, iureq; ciuili tantùm deſcēdit, vt obligatio literarum. Hæc per ſe ſola perinde nō poteſt actionem producere, vt naturalis. Inſtit. de liter. oblig. Et quidem multò imbecillioris naturæ eſt quàm naturalis. Quod enim ex ea ſola debitum eſt, rectè indebitum vi detur. quare neque in conſtitutum venire poteſt. l.j.§.ſi.& l.iij.§.§.j.ff.de conſtit.pecun. Vtrum igitur ſolutum condictioni indebiti ſubiaceat? Et intereſt vtrum quis per ignorantiam facti, an iuris ſoluerit: hoc enim vltimo caſu repetitio locum non habet. l. cùm quis. C.de Iur.& fact.ignor. Quia igitur hæc ex ciuili tantùm iure deſcendit, non cadit in eas perſonas inter quas neque commercium, neque Iudicium eſt iure ciuili, vt inter Patrē & Filium. l.Lis nulla.ff.de Iudicijs d.l.frater à fratre. neque cadit in ſeruos, cùm reſpectu Iuris ciuilis illi nihil ſint, & pro mortuis habeantur. l.quod attinet de reg.iur.& d.§.inutilis. Tollitur autem ciuilis obligatio contrario ciuili actu, vt Acceptilatione. vt Inſtit.quib.mod.tol.oblig.§. Item per Acceptilationē. Item per ſententiam, remanente naturali. l. Iulianus.ff. de condict.indebit. Sententia enim Iuris ciuilis eſt. An & ſolutione? Et quidam dixerunt quòd non tollatur, propter l. qui hominem.§.fin.de ſolut. Vbi dicitur, Qui perpetua exceptione tueri ſe poteſt, ſolutum reperit, & ideò non liberatur (quod vltimum intellige, & nihilominus manet obligatus, ne vna ſolutio duos diuerſos effectus generet, liberationem & repetitionem.) Sed gloſſ. Inſtit.quib. mod. toll.oblig.tenet quòd etiam ſolutione ipſa ciuili tollatur, per d. l.fideicommiſſum. Cui tamen reſponderi poſſet, malam eſſe cōſequentiam de naturali obligatione ad ciuilem. Nam debitū naturale adeò debitum eſt vt conſtitui poſsit. l.j.§.natura.ff.de cōſtit.pec. quod non eſt in ciuili. Quare hactenus cum priore ſententia ſtare malo. Ex his itaque ſequitur, Omnem eam obligationem ex qua actio oriri debet, has ambas qualitates naturalem

&

& ciuilem integras in ſe continere debere. Naturalis enim ſubſtantiam: Ciuilis autem faciem, formam & robur confert & tribuit. vt per gloſſ. in verb. obligatio. & verb. neceſsitate. Inſtit. de obligat. l. legitima. ff. de pact.

Accidit auté nonnunquam vt ex integrali illa & effectuali (vt Accurſius vocat) obligatione, altera tantùm tollatur, & altera remaneat, vt per pactum de non petendo. Et per iuramentũ tollitur naturalis, remanente ciuili. d. l. Stichũ. §. naturalis. ff. de ſolut. §. cùm præterea. cum ſeq. Inſtit. de except. Item ciuilis tollitur, remanente naturali, per ſententiam. d. l. Iulianus. ff. de cõdict. indeb. Et quomodo iſtud? Conſideratione vtriuſque obligationis. Subſtantiæ naturalis obligationis eſt conſenſus, qui contrario conſenſu facilè extinguitur. Et ita eſt ſi paciſcar ne petas, vel te volente & deferente, iurem me non debere. Nam de voluntario tantùm hoc iuramentum intelligendum eſt. §. æque ſi creditor. Inſtit. de excep. Sed interim Ciuili obligationi nondum eſt ſatisfactum, quæ, vt ſuprà dictum eſt, non intelligitur niſi per cõtrarium actum ciuilem, non naturalem, vt dixit gloſ. in verb. neceſsitate. Inſtit. de oblig. in princ. puta per Acceptilationem, Stipulationem nouantem, ſententiam. E contrà cùm Ciuilis obligatio tollitur remanente naturali, vt in d. l. Iulianus, hîc ciuili quidem oblationi ſatisfit: ſed non naturali. neque enim mutuo conſenſu contrario ab obligatione diſcedit, qui inuitus propter ſententiam ſuccubuit, itaq; illa naturalis adhuc manet. Et quidem regula eſt, quòd quicunque perpetua exceptione tueri ſe poteſt, licet ſolutum repetere poſsit, ideò tamen non liberetur. l. qui hominem. §. fin. j. ff. de ſolut. l. qui exceptionem. ff. de cõdict. indeb. quam ex prædictis intelligi poſſe puto. Et pro his videatur §. præterea. cum duobus ſeq. Inſtit. de excep.

Pactorum diuiſio, & Iura.

CAP. VII.

PACTVM eſt duorum pluriumve in idem conſenſus. l. j. ff. de pact. Hoc quia mutuo conſenſui & bonæ fidei tantùm innititur, ex naturali æquitate, cui nihil tam cõgruũ videtur quàm ea, quæ placuerunt, ſeruare. d. l. j. iuregentium naturalẽ obligationem inducebat, quę tamen, quòd priſcis temporibus adhuc nullæ eſſent actiones, executioni mandari non poterat: ad ſolam verò retentionem, quæ defenſionis ſpecies quædã eſt, proficiebat.

Cæte

Cæterùm conſtitutis deinde actionibus ex iure ciuili, cùm Legiſlatoribus Pactorum vſus retinendus eſſe videretur, ipſa verò pacta inter ſe multùm plerunque differre comperiſſent, certa quadam in his diſtinctione vſi ſunt, vt illa quidem quæ iuſtiora integriora, plenioraque eſſent, ipſi etiam in iure ciuili agnoſcerent, & priori naturali, ciuilem quoque obligationem contribuerent, atque ita confirmarent, adiuuarent, & legis actione inſtruerent. l. legitima. ff. de pact. reliqua verò quæ aridiora nudioraq; viderent, in ſua natura relinquerent, quam olim habuiſſent, vt obligationem, ſcilicet naturalem, parerent: & ad tuitionem ſiue exceptionem tantùm prodeſſent. Nam ad Prætorem quod attinet, nihil ille amplius Pactorum naturam auxit. Sed ea in ſua tantùm vetere vi reliquit. Sic enim accipienda ſunt illa verba: PACTA CONVENTA SERVABO. atque ita Alciatus quoque Iureconſultus hac ætate eminentiſsimus intelligit. Iureconſultorũ igitur diſtinctio inter pacta, quò ad Legis actionem tribuendã hæc fuit. Primùm quæ pacta in ſuo nomine non ſtarent: ſed in proprium alicuius contractus ſpecialeq; nomen tranſirent, vt Emptionis, Venditionis, Conductionis, Locationis, Societatis, Commodati, Depoſiti, Pignoris, Mandati, Stipulationis, & ſimilium, non naturalem ſolùm, ſed & ciuilem obligationem, & cõſequenter Actionem quoque parerent. l. j. l. iuriſgentium. in princ. ff. de pact. Item quibuſcunque pactis ſubeſſet vera aliqua ſolidaque cauſa, quamuis illa in generali cõuentionis pactiq; nomine con ſiſterent, neq; in ſpecificum aliquod contractus nomen tranſirẽt, nihilominus propter illam cauſæ ſubſiſtentiam etiam ipſi omni iure approbarentur. Talia ſunt illi contractus, DO VT DES, vel FACIAS. FACIO VT FACIAS. FACIO VT DES. Itaque in tribus prioribus actio ciuilis præſcriptis verbis, in poſteriori actio prætoria de dolo datur. Si cõuentioni non ſtetur. d. l. iuregentium. Ea verò pacta quæ extra prædictorũ naturã conditionemq; eſſent, NVDA vocauerunt. Et nulla actione dignati ſunt. Sed priſtinam tantùm exceptionem, quam Iuregentium pariebant, illis reliquerunt. d. l. iuregentiũ. §. igitur nuda. Exceptis paucis ſpeciebus, in quibus ſingulariter cõceſſum eſt vt parerent actionẽ, vt in Dote, Conſtituta pecunia, Donatione, Nautico fœnore, Pollicitatione Reipublicę facta, & ſimilibus per Azonem in tit. de pact. & gl. in d. §. igitur annotatis. quas tamen ſpecies Recentiores vocant veſtitos legis authoritate. Itaque cùm nulla ſubeſſet cauſa propter conuentionem, non poterat cõſtitui oblig

In rubri. C. de pact. vbi vide.

obligatio.d.l.iuregentium. ſed cum nulla. Quod intelligo, niſi ſtipulatio ſubiecta ex verborum obligatione quæſierit partibus actioné.vt d.l.ex placito.C.de rer.permut.quod non mirandum eſt de ſtipulatione,quæ omnium obligationũ eſt perfectiſsima, & firmiſsima.l.cum de certo.C.ſi cert.pet. Nihilominus tamen hæc actio exceptione doli eliditur.l.ij.§.circa primã.ff.de except. dol.Item,Pacta quæ vocantur Adiecta,ipſa quoque ad actionem pariendam ſufficientia iudicabant.Sed hac diſtinctione. Si quidem ea pacta contractui in continenti adijcerentur, tum ea ad actionem proficere,eamq; informare voluerunt, id eſt, ampliori quadam forma inſtruere.d.l.iuregentium.§.quinimo.l.in bonæ fidei.& Bart.in l.ex placito.C.locat.vbi cõfutat Vltramontanos,qui ibi dabant præſcript.verb. Vt ſi in emptione aliqua ſpecialiter conuenta fuerint,ageretur ad illa conuenta ſeu pacta adiecta ex empto.& ita in ſimilibus. Sin autem ex interuallo adijcerentur,actionem illis denegarunt,& ſolam Exceptionem reliquerunt:quia tunc non ineſſe contractui,aut illi cohærere, ſed ſeparata, & ita nuda videntur, ex quo genere certum eſt actionem non oriri.d.§.quinimo. Quæ quidem eò amplius declaranda ſunt,vt dicamus,quoties re adhuc integra in contractibus aliquid ex interuallo adijciatur ſubſtantiæ Contractus non alienum, tunc ineſſe potius contractui,& propterea ad Actionem proficere. Si verò ex interuallo aliquid alienum à Subſtantia, vel extra naturam Contractus,vt dicit Lex,conueniat,tunc illud ad exceptionem tantùm admittatur.§.idem reſponſum. cum §. ſeq.in d.l.iuregentium.

Pacta adiecta.

Porrò mentioné faciunt Iureconſulti & Tacitorũ Pactorum, de quibus in l.ij.& iiij.ff.eo.quæ & ipſa exceptionem pariunt, vt in d.l.ij.& ſimiliter l.ij.C.eod. Sed quæ in his obligatio oritur? Dn.Alexan.Imol.in l.ſi vnus.§.pactus ne peteret. num.7.ff.eod. tit.de Pact.dicit,quòd ex ipſo pacto tacito nõ oriatur naturalis, Sed tamen propter ipſum pactum ex æquitate naturali oriatur naturalis obligatio,quæ quis teneatur &c.Vbi latius vide.

Pacta tacita.

Præterea diſtinxerunt Pacta in Realia,& Perſonalia. In rem ſunt,quoties generaliter paciſcor ne rem petam. In perſonam ſunt,quoties ne à Perſona petam, id eſt, ne à Lucio Titio petam. Ita declarat Vlpianus in l.Iuriſgentium.§.Pactorum autem.ff. eo.& addit: Vtrum autem in rem vel in perſonam Pactum ſit, non minus ex verbis, quàm ex mente conuenientium æſtimandum eſt. Plerunque enim (vt & Pædius ait) perſona pacto in-

ſeritur,non vt perſonale pactum fiat, ſed vt demonſtretur cum quo pactum eſt factum. Perſonalia ſane pacta ad aliam non pertinent,quemadmodum nec ad hæredem.l.idem in duobus.ff. eod.Et hæc quidem Veteres.

Recentiores Iureconſulti Pacta variè diuiſerunt, & primò, in Veſtita & Nuda. Et dixerunt veſtimentum pactis accedere ex ſex materijs. Re, Conſenſu, Literis, Verbis, (quibus quatuor complectuntur Contractus nominatos)Interuentu rei, (quo innominatos complectuntur,vbi Iureconſulti veteres dicunt cauſam ſubſiſtere)Cohærentia Contractus, ſub quo intelligunt pacta adiecta. Nuda vero Pacta appellabant,cum partes hoc ita voluiſſent: Sponſio facta non ſit: nulla præcedente interrogatione:ſtipulatio inutilis fuerit: nullum veſtimentum interuenerit.gloſſ.in §.Igitur. in verb.quinimo. d.l.Iuregentium. Item, diuiſerunt in gratuita, & non gratuita. Gratuita, qualia ſunt vbi nullo dato vel promiſſo debitum remittitur. Non gratuita, qualis eſt Tranſactio quæ fit aliquo dato & retento. Item diuiſerunt in Tacita & expreſſa,de quibus & ſuprà dictum eſt.Expreſſa ſunt,de quibus expreſsis clarisq; verbis conuenit. Tacita verò,quæ verbis quidem expreſſa non ſunt, ex tacito tamen quodam conſenſu,veriſimiliterque præſumpta animi voluntate,deſcendunt.Vt ſi quis debitori ſuo cautionem reddat,videtur inter eos conueniſſe,ne debitum petatur.l.iij.ff.de pact. Item,vrbanis habitationibus locatis,tacitè conuentum videtur, vt illata & inuecta,pignori ſint locatori. Et ſecundum hoc mutus quoque paciſci poteſt.l.iiij.ff.eod.

Poſtremò notandum eſt,quòd pacta ad alias res, ſeu perſonas extendi non ſolent.Ita enim dicit Lex in l.ſi vnus.§.Ante omnia. Ante omnia enim aduertendum eſt, ne conuentio in alia re facta,aut cum alia perſona facta, in alia re, alij ve perſonæ noceat. Sunt tamen caſus in quibus pactũ vel Trãſactio inter certas perſonas facta,ad alias quoq; perſonas extenditur,illiſque prodeſt. Vt pactum factum cum vẽditore, vel donatore prodeſt Emptori:puta,Emptor domũ emerat ſub certis inducijs, vt ſolueret talibus & talibus terminis:antequam ſolueret, alteri eãdem domũ reuendidit.Certe huic tertio proderit illud pactum induciarũ,licet ſecum nõ fuerit factum. Item pactum filij vel ſerui,prodeſt patri vel domino. Itẽ,pactũ Procuratoris,domino prodeſt:ecõtrà tamen nõ præiudicat,niſi in tribus caſibus, ſi,videlicet,ille ad hoc ſpeciale mandatum habuerit, ſi in rem ſuam cõſtitutus ſit, ſi

Pacta quando proſint tertio.

gener

generalem domini habeat adminiſtrationem:ſimiliter pactũ Tutoris vel Curatoris prodeſt pupillo vel adulto. Item, pactũ de non petendo factũ reo Principali,prodeſt eius Fideiuſſori. Item, regulariter,quotienſcunque principaliter intereſt paciſcẽtis, hoc pactum tertio ad exceptionem proficere. Item,quotieſcunque vna perſona reputetur.vt l.ſi cum emptore.ff.eod. Et vide de his Gloſſas in dictis §.pactorum.& §.ante omnia.ſuprà allegatis.

De Contractibus nominatis.

CAPVT VIII.

CONTRACTVS nominati dicuntur qui excedentes communia & generalia illa nomina conuentionis,Pacti,contractus, proprium ipſi ſpecificumq; nomen habent, per quod à reliquis contractibus diſcernuntur, quodq; adeò ipſis peculiare eſt,vt nulli alteri contractui attribui poſsit. Vt cùm aliquid emo,licet propter cõſenſum noſtrum mutuũ,de re & pretio conuentio fit,in genere. Specificè tamen Emptio dicitur,hocq; propriũ eiuſmodi contractus nomen eſt,quod de nullo alio prædicari poteſt,non Locato,non mandato, non Societate, & ſimilibus. Sunt autem potiſsimi cõtractuum nominatorum, Mutuũ,Commodatum,Precarium, Depoſitum, Pignoratio,Stipulatio, Emptio,Venditio,Locatio, Cõductio, Emphyteuſis,Feudum,Societas,Mandatum.Et alij plures,de quibus in ſequenti capite diſputabitur.Sed ex his quidam breuiter explicandi ſunt. Mutuum eſt *Mutuum.* creditum conſiſtens in rebus fungibilibus tantùm,vbi nõ eadem ſpecies,ſed idem genus recipitur. Dicũtur autem res Fungibi- *Res fungibiles.* les omnes illę quæ pondere,numero & menſura cõſiſtunt,vt ſunt Oleum,vinum,frumentum,Aromaticæ ſpecies,pecunia, & ſimilia:quia talia in genere ſuo functionẽ recipiunt per ſolutionem magis quàm per ſpeciẽ,dicit I C.in l.ij.ff.ſi cer.pet. Omnes igitur aliæ res,dicuntur non fungibiles. Commodatum autem eſt *Commodatum.* quando ea ipſa res quæ gratis vtenda data eſt,ſiue mobilis ea,ſiue immobilis ſit,reſtituenda venit in ſpecie,non genere:vt libri, arma,veſtes &c.atque eo intereſt inter Mutuũ & Commodatum.

Precarium verò ab vtroque ita differet,quòd qui precario dat, *Precarium.* quandocunq; eam rem repetere poteſt.Eſt enim precariũ,vt diffinit I C.in l.j.ff.eod.tit.quod precibus petenti vtendum conceditur,tamdiu quamdiu is qui conceſsit,patitur. Stipulatio eſt *Stipulatio.* verborum conceptio,qua aliquid nobis dari fieríve ſtipulamur,

præcedente interrogatione,& ſubſequente conſentiente reſponſione.vt:Promittis ſoluturum te mihi decem ad Calendas Martias?Promitto. Huius autem tractatus diffuſiſsimus eſt, & non præſentis loci,quare iam ad alia progrediamur.

De Cõtractibus innominatis, & Iuribus eorum, quibusq́; modis à nominatis differant.

CAPVT IX.

CONTRACTVS innominati illi dicũtur, qui in nomine ſuo generico conſiſtunt,neque in aliquod ſpecificum aut proprium nomen tranſeunt. l.iuriſgentium.in princ.ff.de pact. Eorum autem potiſsimùm quatuor ſunt genera (ſpecies appellat I C. Paulus) videlicet,Do vt Des. Do vt Facias. Facio vt Facias.Facio vt Des.l.naturalis.ff.de præſcript. verb. Vbi Paulus Iureconſul.hæc ſingula diligenter declarat. Poſſunt autem hæc verba etiam in futurum concipi,vt Dabo vt Des,Faciam vt Des. Item ſub ſimplicibus mixti comprehenduntur : puta, Do vt facias & des.Ita docet Bart.in d.l.naturalis.§.ſed ſi facio. Eſt autem ad ſubſtantiam horum contractuum diligenter reſpiciendum. Fit enim nonnunquam vt nominati ſub illis comprehendantur. vt ſi do pecuniam vt des mihi equum: hîc venditionem eum contractum nominabimus: & ita erit iam nominatus. Si autem do rem vt des aliam rem,erit permutatio,& innominatus contractus. Permutatio enim non habetur quo ad hoc pro nomine ſpecifico:de quo miratur & rationem reddit gloſſ.in d.l.iuriſgentium.in princ.in verb.facias. Item,ſi do pecuniam vt pingas mihi tabulam,erit locatio,& ita Contractus nominatus. Et ſic de ſimilibus. Sic in facio vt facias nonnunquam mandatum interueniſſe videtur &c.d.l.naturalis, per totum. Vtrum verò iſti cõtractus innominati à modo ineundi vel à modo complendi iudicari debeant, apud Iuris interpretes controuerſum eſt.

Vnde iudicentur contractus innominati.

Gloſſæ(quæ allegantur per Bartol.in dicta l.naturalis.§. ſed ſi facio)vbique tenent quòd à modo ineundi,& non à modo implendi. Quare ſi contractum fuit Do vt facias, etiamſi tum in faciendo præueneris,tamen contra me morantem nõ detur Actio de dolo, ſed præſcriptis verbis. Ergo iudicatur tantum eſſe Do vt facias.Text.clarus pro hoc in l.mota.C.de tranſact. Vltramontani diſſenſerũt,volueruntq́; quòd etiam à modo implendi cognoſcerentur,quorum opinionẽ Bart.vbique ſequitur & aſſe-

rit

rit in d. §. ſed ſi facio. in l. ex placito. in fin. C. loca. & pluribus locis allegatis per Alex. in d. l. mota, in princ. vbi ad argumenta Bartoli reſpondet quidem, ipſe tamen nihil firmat aut concludit. Inter alia autem Alex. ibi refert, quoniam innominati contractus ad naturam nominatorum regulentur, quòd quemadmodum in venditione & locatione, ab vna parte venditio & locatio, ab alia emptio & conductio fit: ita hîc ab vna parte do vt facias, ab alia facio vt des. Et cum hac opinione Paulus Caſtrenſis vt Alexan. in preallegato loco dicit, tranſijt: ipſe tamẽ motis hinc inde diſputatiuè dubijs, in ſuſpenſo eam quæſtionem relinquit. Cum gloſſis tamen ſenſerunt Iacob. Butr. Bald. Ric. Barth. Salic. vt refert eos Alex. in d. loco. Et mihi videtur d. l. mota. multùm vrgere cõtra Bart. & l. iuregentium. in princ. iuncta l. naturalis. §. at cum do. verſ. ſi dedi. quanquam illam Alex. pro Bart. allegat: ſed non citra cauillationem. Apparenter tamen Bart. opinionẽ ſuam tuetur, & eſt dubium diſputabile.

Conſequenter quæri poteſt, cùm varia inueniantur & in Iuribus ſcriptis & municipalibus Conuentionum vocabula, vt: Permutatio, Diuiſio, Donatio, Conſtitutum, Feudum, Fictum, Cottimum, Emphyteuſis, Dos, & ſimilia. Vtrum in iure ciuili hoc nomen contractum nominatum faciat, vel innominatum? Et Bart. quidem in d. l. iuregentium. §. quinimo. de his quæ ex conſuetudine vel ſtatuto nomina habẽt, doctrinam dedit, quam D. Alex. ſimpliciter repetit, & cum ea ibidem trãſit, & eſt talis. Quod ſtatutum vel conſuetudo dedit non ſolùm nomen, ſed etiam formam, ſecundum quam debeat cõtractus ille celebrari: puta in ſcriptis, coram actis &c. tunc erit nominatus, vt in Feudo, in quo introductũ eſt, vt interueniat inueſtitura & Iuramentũ. Aut eſt ſolum nomen contractui datũ, tunc non habetur pro nominato, niſi ſtatutũ expreſsè velit eum nominatum eſſe. Sicut dicitur in Sponſalitia largitate, quæ primum ex Authen. eo decurſum. C. de donat. ante nup. cœpit eſſe ſpecificus & nominatus contractus, cùm dudum antea nomen ipſum fuerit. In Legalibus autẽ nominibus obſeruatur, quòd à principio dictũ eſt, vt ea tãtùm quæ ſpecifica ſunt contractuum nomina (moderni elegantia nomina vocant, Alexan. d. in d. l. iuriſgentium. col. ij.) nominatos faciant contractus: quæ verò generica ſunt, & ad plura diuerſaq; trahi poſſunt, non faciant nominatos, vt Diuiſio. Bar. in l. diuiſionis. ff. de pact. & Permutatio. gloſſ. in d. l. iuregentium. in prin. in verb. facias. vbi gloſſa miratur, & rationẽ reddit. Sed meliorem & ve *Permutatio quare nõ ſit Contractus nominatus.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ram(vt dixit Alex.in d.l.iuregẽtium,col.j.)reddit,in Rub.C.de permuta.videlicet,quòd permutatio ſit nomen generale,extendens ſe ad emptionem,venditionem, Locationem,& omnẽ contractum vbi hinc inde aliquid accipitur,& inde dici innominatũ contractũ,cũ retineat nomẽ generale,& careat nomine ſpeciali. De Donatione dubitatum fuit:nam innominatum cõtractum, & olim & nunc eſſe voluit Iacob. Bart.& auxit eam dubietatem Fulgoſius. Sed præualuit vt & olim & hodie ſit ominatus, ſecundum Bart.& Alex.in d.l.iuregentium.Et reſpondet ibi Bart. ad obiectum:quare cùm olim nominatus eſſet,actionem tamen non pepererit,diſtinguens inter cõtractus,quorum alij denominantur à quæſtione,ſeu ab actu paciſcendi,qua conuentione facta ſtatim nomen accipiunt,& actionem generant,vt Emptio, Venditio,Locatio,Conductio. Alij verò ab actu exequẽdi,qui facta demum executione nomen ſuum accipiunt,vt in his obligationibus quę re cõtrahuntur,puta depoſitum,commodatum, mutuum,donatio: quæ per traditionem olim quoque perfecta fuerit,ipſum verò pactũ de donando olim nudum fuiſſe,& propterea actionem parare non potuiſſe. Itaq; voluit Bart.aliud eſſe donationem,id eſt doni dationem,& pactum de donando. Similiter reſpondet & de Dote,in l.legitima. ff.de pact. Dos eſt elegans nomen,& validatur iuregentium per ſe. Dotis autem promiſsio,lege robur accipit. Item,in pignore,pignus, id eſt pignoris datio eſt contractus nominatus & validus per ſe. Sed pignoris promiſsio nuda eſt,ergo iure prætorio roborãda fuit. l.ſi tibi.§.de pignore.ff.de pact. Dotis igitur contractus nominatus eſt.Bart.in d.l.legitima. Item conſtitutum,idem in d. l.iuregentium.§.igitur. Item Feudum, & Emphyteuſis.Bart. & Alex in d.§.quinimo.

Diſtinctio Bartoli inter contractus.

Sed quęrat aliquis,quem in finem hæc omnia diſputentur,aut quid referat vtrum Nominatus ſiue Innominatus ipſe cõtractus ſit & dicatur? Sciendum igitur eſt nobiles eſſe inter hæc duo contractuum genera differentias,quarum potiſsimas ſaltem,hîc breuiter aſcribam.

Differentiæ Nominatorum & Innominatorũ cõtractuũ.

PRIMA, quòd in contractibus innominatis licet pœnitere.l. pecuniam.ff.de cond.ob cau.Innominatis autem pœnitere non licet.l.ſicut C.de action.& obligat.Quod vtrunque dictũ tamen limitabis ſecundum ſequentes regulas.Nam primum in Innominatis non licet pœnitere,re non amplius integra. Item accipiẽti pœnitere non licet,cùm alter impleuerit iam contractum ex ſua parte,

Pœnitentia quando locũ habeat in contractibus.

parte.vt per gloſſ.in d.l.ſi pecuniam. Item,niſi contractus Innominatus ordinaretur ad Nominatum,vt ſi promitto vendere ob certam cauſam vel conditionem. Nam licet hæc promiſsio ſit contractus innominatus,cùm pariat actionẽ præſcriptis verbis,tamen non habet locum pœnitentia. Iſta eſt limitatio Bal. in l.quamuis.C.de trãſact.per l. Labeo ſcribit, ſi mihi bibliothecam.aliàs incipit,ſi mihi. ff.de contrah.empt.& idẽ in d.l.quamuis.plures caſus ponit in quibus non habet locum pœnitẽtia in contractibus innominatis. Econtrà in Nominatis pœnitere licet in quatuor caſibus. Primò,in Mãdato.Inſtit. mãda.§.rectè. Secundò in Societate.l.ſed & ſocius.§.fi.j.ff.pro ſocio Tertiò, in Depoſito.l.j.§.pen.ff.depoſiti. Quartò,in omnibus omninò contractibus re adhuc integra,ex mutuo partium conſenſu à contractu recedere & pœnitere licet.l.ab emptionib.ff.de pact. & de his habes gloſſ.in d.l.ſi pecuniam.

SECVNDA differentia eſt, quòd in Nominatis non eſt opus oblatione,quo ad producendam actionem,quia contractus nominatus in continenti parit actionem.dict.l.iuregentium.ff.de pact.& l.ex placito.C.de permut.quamuis verum ſit quòd agenti obſtaret exceptio,ſi non præſtitiſſet id ad quod ex ſua parte tenebatur.l.Iulianus.§.offerre.ff.de ad.ſtupr. In Innominatis autem opus eſt oblatione & præſtatione:niſi enim in effectum impleti fuerint contractus innominati,non producunt obligationem ciuilem.& ſic neq; actionem.d.l.ex placito. Bart.in d.l.ſi ſecum.col.ij.Alex.in l.iuriſgentium,col.iij.Nota tamen quòd ipſa oblatio ſola non habet vim implementi,vt pœnitentiam in altera parte prohibere poſsit,vel efficere quo minus alteri pœnitere liceat,vt per gloſſ.in d.l. iuriſgentium.in verb.facias.in fin.& d. Alexan.in d.col.iij.

TERTIA, quòd debitor in Innominatis cõtractibus non poteſt præcisè cogi ad rem dãdam,imò ſi magis ex re ſua eſſet dare intereſſe,tunc perinde liberaretur.l.cum precibus. iuncta gloſſ. C.de permut. Sed in Nominatus qui ad dandum tenetur, præcisè dare compellitur,nec liberaretur per oblationem intereſſe. l.vbi autem. §.fin.j.ff.de verb.oblig. Hîc tamen conſidera verbum dandi,aliàs enim qui ad tradendum,vel præſtandum, vel faciendum teneretur,poteſt ſe præſtando intereſſe liberare. Iura habes allegata in gloſ.in d.l.vbi autem.& Bart.in l.ſtipulationes non diuiduntur.col.v.de verb.oblig.

QVARTA, quòd in Innominatis cõtractibus Intereſſe eſt in

obligatione: ſecus in alijs Nominatis. Igitur principaliter in cõtractibus Innominatis ad Intereſſe agi poteſt: ſi Actoris intereſt, potius intereſſe petere quàm rem. l. naturalis. §. ſin autem do. & per totam legem, ff. præſcrip. verb. Poteſt tamen & rem petere, ſi hoc mauult, omiſſo intereſſe.

QVINTA, quòd alij Contractus Nominati, habent ſibi conſimilia & conſonãtia actionum nomina, vt ex Empto, Vendito, Locato, Mandato &c. Innominati autem tantùm actionẽ præſcriptis verbis, quæquidem omnibus adeò petitionibus, vbi propriũ actionis nomen deficit, communis eſt. l. ij. ff. prȩſcript. verb.

Quærat porrò aliquis, quæ Actiones pro his Innominatis cõtractibus concedantur? Et traditur, quòd in tribus prioribus, Do vt Des, Do vt Facias, Facio vt Facias, detur Actio Ciuilis præſcriptis verbis. d. l. naturalis. per totum. In vltimo autem contractu, ſcilicet, Facio vt Des, de dolo prætoria. d. l. naturalis. §. quòd ſi faciam. Vnde verò hæc differentia? Azo. (vt allegat eum gloſſ. quæ eius opinionem retinet in d. §. quòd ſi faciam.) dixit, quòd imò in hac etiam ſpecie (cùm ratio diuerſitatis reddi non poſsit) detur præſcriptis verbis, niſi in caſu quando ſcilicet mihi abeſſet, & tibi nihil adeſſet per hoc factum. vt in l. proponas. C. de dolo. Quam opinionem dicit Bart. veram & ab omnibus teneri. in d. §. Sed ſi faciam: & ita ipſe declarat. Quando facio, vt Des, ex quo; facto nihil tibi adſit, vel accedat, ceſſat æquitas, quæ habet producere actioẽn præſcriptis verbis. Cæterùm quia tu decepiſti me, inducendo vt aliquid facerem, & tu deinde non vis dare id quod promiſiſti, & cuius cauſa ego feci, recurritur ad actionem de dolo. Et ideo ſi ex facto meo aliquid tibi adeſſet, perinde daretur actio præſcriptis verbis, atq; ex contractu, Do vt facias, vel Do vt Des. Et quòd dicitur dari actionẽ de Dolo, quãdo ex facto meo mihi abeſt, & alteri nihil adeſt, extendit Bart. etiam ad contractum, Facio vt facias, in d. §. quòd ſi faciam. nu. 3. Ergo in ſumma, pro his contractibus datur actio præſcriptis verbis, vel ad contractatum implendum, vel ad intereſſe præſtandum tota l. naturalis. vel datur cõdictio ad rem repetendam, quaſi ob rem datã re non ſecuta. d. l. naturalis. & gloſ. in verb. præſcriptis verbis. ibidem. Poſtremò tene menti, quòd Contractus Innominati regulantur ſecundum naturam nominatorum, eis ſimilium. Et actio quȩ ex eis oritur, datur ad ſimilitudinem nominatorum, quibus comparantur. Et ideo in eis venit culpa leuis & lata &c. Bar. In d. §. Sed ſi faciã. vbi allegat plu

res

res leges,& idem Bart.in l.nota.C.de tranſact.& alijs pluribus locis. Idem quoque Bart.refert caſum,quem dicit neque Nominatum,neque Innominatum eſſe,ſcilicet. Poſuiſti librum tuum apud Bibliopôlam,ad vendendum:nihil fuit dictum, quid ipſi venditori deberes dare,aut ſoluere. Quo caſu, inquit, ageretur nihilominus præſcriptis verbis. Ita docet in l.ex placito. C.de loca.quod nota.

De perſonis quæ contrahere poſſunt.

CAPVT X.

MVLTIPLEX eſt perſonarum in Iure ciuili diuiſio. Breuitatis autem gratia potiſsimas tantùm,& noſtro propoſito conueniẽtes explicabo. Prima igitur Perſonarũ diuiſio eſt,quòd omnes homines,aut Liberi ſunt,aut Serui. Liberi autem ſunt,qui vel nati ſunt liberi (hoc eſt,ex matre libera,cùm de patre non curetur.l.& ſeruorum.§.ingenui.ff.de ſtatu hominum.) qui ingenui propriè dicuntur:vel ex ſeruitute manumiſsi ſunt, qui propriè Libertini vel Liberti appellantur. Similiter,Serui ſunt,qui vel naſcuntur Serui,puta ex parentibus ſeruis vel facti ſunt Serui,ex captiuitate aut ſpontanea ſuijpſius vẽditione, aliàs in ſeruorum conditione nulla eſt differentia. §.fi.inſtit.de iure perſ. Secũda diuiſio eſt,quòd omnes perſonæ vel ſui Iuris ſunt, vel alieni,hoc eſt,vel in ſua ipſorum ſunt poteſtate,aut aliorum poteſtati ſubiectæ. Itaque ſerui cùm dominis ſuis ſubditi ſint: item filijfamiliâs cùm in poteſtate ſui patris ſint,alieni Iuris eſſe dicuntur. Reliqui verò omnes qui neque ſub dominis,neq; ſub parentibus,patre,puta,vel auo agunt,ſui Iuris appellantur.

Tertia diuiſio eſt,quòd omnes aut Maiores,aut Minores ſunt. Maiores in Iure Ciuili dicuntur,qui legitimam habent,& iam perfectam ætatem:quæ xxv.anno exacto incipit: præſumuntur enim eius ætatis homines,ipſi iam ex ſeſe,quantum ſatis eſt,ſapere,ſuiſq; rebus vtiliter præeſſe poſſe. Minores verò dicuntur, qui xxv.annum nondum egreſsi, ſed intra illum adhuc ſunt conſtituti,qui & ipſi ſecundum ætatis interualla,alijs atque alijs nominibus appellantur.Infantes enim dicuntur,antequam viij.annum attigerint.l.ſi infanti.C.de iure de lib.Impuberes ante xiiij. annum: qui & Pupilli nominantur ſi deſierunt in poteſtate patris eſſe,vel morte vel emancipatione.l. Pupillus.ff.de verb.ſig.

Puberes xiiij.anno completo vocantur. §.noſtra autem. Inſtit. quib. mod.tut.fin. Adulti verò reliquo tempore vſquedum maiores ſunt facti,hoc eſt xxv.annũ egreſsi,appellantur.l.ſi prædium.in prin.C.de præd.& alijs reb.immob. Generaliter autem omnes iſti Minores dicuntur. His præmiſsis pro euidentia, ſciẽdumeſt quaſdam perſonas ætate, quaſdam natura, quaſdam lege,quaſdam denique more prohiberi à contrahendo.

Aetate prohibentur contrahere,qui adhuc intellectu carent, quales infantes ſunt & infantiæ proximi,qui neque naturaliter, neque ciuiliter obligantur,cum vt dicit text. non multùm à furioſo diſtét,nullumq; habeant intellectum.l.j.§. Pupillus.Inſtit. de inut.ſtip.

Natura prohibentur, Surdi,muti,perpetuò furioſi,aut alioqui dementes,quia illi partim conſentire non poſſunt,cùm ſenſum non habeant: partim conſenſum quem habent, exprome re reſpondendo aut promittendo nequeunt,nec eiuſmodi homines aliorum fraudibus ſunt exponendi. Lege prohibentur, Prodigi,quibus bonorum ſuorum interdicta eſt adminiſtratio: quia non obligantur. Item, Apoſtatæ, & Hæretici,qui contrahere omnino,in pœnam adeò prohibentur, dicente conſtitutione: Huic hominum generi nihil ex moribus,nihil ex legibus commune ſit cum cæteris.l.Manichæos.in prin & §.præterea non donandi.C.de hæret.l.hi qui ſanctam.cum l.ſequenti.C. de apoſtat. Similiter prohibentur & Perduelliones, hoc eſt,rei læſæ Reipublicæ,aut maieſtatis. Nam offenſione ſupremi numinis, nullum crimen grauius cenſetur atque punitur, maieſtatis Perduellionisve crimine.l.j.in princ.ff.ad Iuliam maieſt.

More autẽ non contrahunt qui ſub tutela ſiue cura ſunt,non quòd lege prohibeantur illi,cùm permiſſum ſit illis quocunque modo poſsint conditionem ſuam meliorem facere,etiam ſine tutoris authoritate: & propterea qui cum illis contrahunt,obligentur,licet econtrà pupilli non obligentur illis.Inſtit.de authorit.tut.§.nanque.cum ſeq.ſed quia communiter ſibi quiſque ab illis cauet: cùm,vt dictum eſt, eiuſmodi contractus cum illis initi claudicent,& pro pupillis tantùm, non autẽ contra eos valeant atq; ſtringant. Obligãtur tamen ipſi pupilli naturaliter,in quantũ locupletiores ſunt facti.l.pupillus.poſt princ.ff.de auth. tut. Aliud eſt in Filijsfamiliâs,qui etiamſi in patris aut aui poteſtate ſint,tamẽ perinde vt cum patribusfamiliâs agi poteſt,& ex omnib.cauſis obligãtur, excepto mutuo & voto.l.filiusfamiliâs.

cum

cum gloſſ.ff.de act.& oblig.quod intellige,ſi cum extraneis contrahunt. Cæterùm ſi cum ipſo patre aut auo ſuo, in cuius poteſtate ſunt,contrahant,ciuiliter,& ita efficaciter,non obligantur, cùm vna cenſeantur perſona cum patre vel auo.§.ei qui.Inſtit.de inut. ſtipul.& l.fin.C.de impub.ſubſt.niſi fortè hoc fuerit de peculio caſtrenſi,in quo cenſentur patresfamiliâs.l.ij.ff.ad Maced. Eadem quæ de pupillis diximus,& de ſeruis iuſtæ ſeruitutis,dicta ſint: qui ſimiliter & ipſi non obligantur ex contractu,quanquàm dominis ſuis (ex quorum perſona ſtipulandi ius & facultatem habent) alios obligent.§.Item inutilis.Inſtit.eod.tit.Quantum enim ad Ius ciuile attinet,ſerui pro mortuis habētur.l.quod attinet.ff.de reg.iur.Si tamen ipſe ſeruus aut peculium haberet, aut in rem domini,quod accepit, cõuertiſſet,aut illius iuſſu geſſiſſet: in his caſibus teneretur ipſe dominus, & ex contractu ſerui obligaretur. Quid autem de Monachis? Certè idem de illis reſpondemus, quod proximè de ſeruis diximus, vt ſibi nihil acquirant ſtipulando aut contrahendo,ſed monaſterio, vel Abbati:eoſdem verò non amplius obligant quàm in quantum eos locupletiores fecerint. Innocen. in cap. cùm olim. de priuilegijs. Par enim eſſe videtur ſeruorum & monachorum conditio, cum & Canon dicat:Certum eſt eos nihil habere, poſsidere, dare, vel accipere ſine ſuperioris licentia debere.xij.quæſt.j.non dicatis. Vnde Bartol.in l.cum fundus.§.fin.in fin.ff.ſi cert.pet.Et Bald.in l.ſeruus.C.commu.de ſucceſsio.hanc quaſi regulam collegerũt, quòd omnia iura loquentia in ſeruo,locum habeāt etiam in monacho, in his quæ poſſunt monacho adaptari. Dicit tamen idem Bald.in l.j.in x.quæſt.C.qui admitt.quòd monachus æquiparetur vel ſeruo vel filio,prout magis expediuerit monaſterio. Adde quòd monachus æquiparetur infanti, quia conſenſu caret. Alexander in l.ſi cùm dicatur.ff.de condi.fur.& eſt text.in dicto capitulo non dicatis. Omnes igitur iſti more,quòd imparitatem obligationis fugere ſolemus, nec tam cum ipſis quàm eorum dominis, vel ſuperioribus contrahimus,à contractu excluduntur,non lege aut iure.

Mulieres autem tametſi in conractibus ipſæ tanquam teſtes ex more non adhibeātur,tamen contrahere, poſteaquàm maioris ætatis ſunt,obligare & obligari poſſunt: ſola fideiuſsione excepta, quam pro alijs ſuſcipiunt,in qua beneficio Senatuſconſulti Velleiani, quo minus ei ſatisfaciant, adiuuantur: in hoc igitur caſu obligari non poſſunt.

De reb

De rebus quæ in contractum venire poſſunt, & quæ non poſſunt.

CAP. X.

Rerum diuiſio.

PROXIMVM eſt vt de rebus etiam quæ in contractum & commercium venire poſſunt, aut non poſſunt, breuiter annotemus. Illarum autem cùm quædam communes ſint, vt mare, litoraq; maris: quædam publicæ, vt flumina & portus: quædam Vniuerſitatis, vt theatra, ſtadia, prætoria: quædam ſacræ, vt ædes ſacræ, & reliquæ res Deo dedicatæ: quædam Religioſæ, veluti ſunt ea loca, in quibus corpora defunctorum funerantur, & ipſa ſepulchra, quia religionis intereſt (dicit I C. in l.j.ff.de mor.inſe.) monumenta extrui, & exornari: quædam ſanctæ, veluti portæ & muri ciuitatis: quædam deniq; ſingulorum, videlicet, quæ à ſingulis perſonis poſsidentur: Sciendum eſt in prioribus illis generibus, prohibitum eſſe earum rerum inter priuatos vulgaresq; homines commercium, & omnẽ ſuper illis contractũ, cùm in nullius eſſe bonis dicantur. l.j.ff.de rer.diuiſ. Res tamen ſacræ vel eccleſiaſticæ certis ex cauſis, & ſub forma data legitimæ ſolennitatis, in commercium venire, & alienari poſſunt: vtputa ſi alienentur cauſa redimendorum captiuorum, & fame publica oppreſſorum. l.ſancimus.C.de ſacroſanct.eccleſ. Item propter alia pauperum alimenta.xij.q.ij.aurum habet eccleſia. Item, propter æs alienum, quod eccleſia debet, exoluẽdum.§.& hoc etiam. Authen.de reb.eccleſ.non alien.aut permut. Item propter quancunque aliam meliorem vtilitatem ipſius eccleſiæ cap.ſine exceptione.d.xij.q.ij.vbi & forma præſcribitur Epiſcopis, quòd aliter alienare res eccleſiaſticas non poſſunt, niſi tractatu cum clericis habito, & illis conſentientibus atque ſubſcribentibus. Alia forma datur in d.Authen.de non alienan.aut permut.&c. Et legitur in Authen.Ius porrectum.C.de ſacroſanct.eccleſ. quæ tamen non obſeruatur. In omni itaque eccleſiaſticarum rerum alienatione requiritur, primò cauſæ cognitio, ſecundò diligentis magnæq; deliberationis, cum capitulo tractatus: tertiò conſenſus vnanimis ipſius capituli: poſtremò authoritas ſuperioris. Alioqui adeò interdicta eſt eccleſiaſticarũ rerum alienatio, vt ne ipſi quidem Papæ liceat prædium eccleſiæ quoquo modo alienare, etiam pro aliqua neceſsitate, vt dicit Canon in cap.nõ liceat Papæ. xij.

Res eccleſiaſticæ quãdo alienari poſſunt, & quo modo.

Fundus dotalis quando alienari poſſit.

Res pupillaris.

pæ.xij.q.ij.qui tamen Canon perinde ſeruatur vt reliqui. Priuatarum quoque rerum multæ à lege prohibētur alienari,vt ecce. Fundus dotalis per legem Iuliam prohibitus eſt alienari,etiā ſi vxor in alienationem conſentire vellet, Inſt.quib.alien.lic.niſi in quibuſdam caſibus, videlicet, quando ipſe Fundus æſtimatus ipſi marito datus eſſet.l.j.§.& cùm lex.C.de rei vxor.action.Item ex neceſsitate contingente,vt ſi Fundi indiuiſi & inæſtimati portio data ſit in dotem,& maritus poſtea à ſocio ad diuiſionē prouocatur.l.fin.C.de Fund.dotal. Item quia ex neceſsitate.l.j.C.de liber.cauſ. Item quia conuertitur in aliam vtilitatem vxoris.l.fin.ff.de Iure dot. Similiter prohibita eſt à lege alienatio prædiorum minoris,alienarumq́; rerum ipſius,quæ ſeruando ſeruari poſſunt,vt auri, argenti,gemmarum &c.niſi fiat ipſa alienatio,cum debitis,legitimisq́; ſolennitatibus, vtpote,quòd fiat ob æs alienum Minoris. Item vt fiat cum authoritate Tutoris,& decreto Iudicis.l.lex quæ prohibet.C.de adminiſt. tut. Cæteræ autem res quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, & tempore corrumpuntur,ſine decreto Iudicis,à Tutore alienari poſſunt.d.l.lex.nō tamen ab ipſo pupillo,qui nullam rem alienare poteſt.§.nunc admonendi.Inſtit.quib.alien.lic. Item lege prohibita eſt alienatio rei litigioſæ,hoc eſt,res de qua iam cōtrouerſia mota eſt poſſeſſori. Neque enim litigioſa ſtatim res fit, poſtquam ſimpliciter poſſeſſori denuntiatum eſt à petitore, vt non vendat, ne oppigneret,vt ſibi reſtituat &c.l.j.ff.de litigioſ.& l.j.ff.eo.Sed poſtquam petitor in iudicio contra poſſeſſorem actionem inſtituit, & libellum obtulit.Authen.litigioſa res.C.eod. Et pœna eſt in ſcienter contrahentibus rem litigioſam eſſe : quòd vterque eam amittit,& tantundem,quāti diſtracta eſt,fiſco ſoluit.l.cenſemus. C.eod. Hæc tamen fallunt,in his caſibus, quando dotis vel antè nuptias donationis,vel tranſactionis,vel diuiſionis hæreditatis, vel legati aut fideicommiſsi nomine res litigioſa alienata eſt. d.l. cenſemus. Sed & funeris gratia,& ſolutionis æris alieni defuncti, & alendæ familiæ eius cauſa,& quia tales res de facili perituræ eſſent,alienatio talium rerum procedit,& à prætore (cauſa tamen cognita) promittitur.l.diuus Pius.ff.de petit.hæred. Item alienare non poſſunt,nec obligari res quæ à teſtatore in vltima voluntate cum cauſa prohibitæ ſunt alienari.l.filiusfamiliàs.§.Diui.de leg.j.vel quæ reſtitutioni ſubiacent,niſi fortè talis alienatio dotis,aut donationis propter nuptias gratia fiat.Authen.res quę C.communia de legat. Denique prohibita eſt omnis rei alienæ

alienatio vel obligatio,ſine conſenſu illius cuius eſt: regula enim Iuris eſt: Id quod noſtrum eſt,ad alium ſine facto noſtro tranſferri non poſſe.l.id quod.ff.de reg.iur.& neminem plus iuris in alium transferre quàm ipſe habeat. Et quamuis in prædictis rebus contractus factus non valeat ipſo Iure, ſi tamen altera pars ignorans,& conſequenter decepta fuerit, integrum eſt illi ad id, quod ipſius intereſt,contra partem decipientem agere, & id quidem diuerſis actionibus, pro ipſius contractus conditione & qualitate.

De inutilibus Pactis, Stipulationibus & Contractibus.

CAPVT XIII.

EX PRAEDICTIS colligi poteſt quæ pacta vel ſtipulationes de iure nõ valeant,& propterea per Notarium publico Inſtrumento minimè ſint comprobandi. Quandocunq; enim vel illæ perſonæ,vel res in contractu veniunt, quæ obligationis incapaces,& ſuprà partim enumeratæ ſunt, tunc inutilẽ vel Contractum vel pactum, vel ſtipulationem dicemus. Neque verò ex prædictis tantùm cauſis inutiles redduntur conuentiones & pacta,ſed & alijs multis rationibus. Generaliter enim quotieſcunq; pacta,vel contra leges,vel contra cõſtitutiones vel contra bonos omninò mores facta ſunt, inutilia ſunt.l.iuriſgentium.§.pacta conuenta.ff.de pact.Itaque pactum ne liceat creditori pignus diſtrahere: vel vt illud ipſius creditoris ſit,ſi mutuum ſtatuto termino non ſoluatur: vel ne dolus præſtetur: vel ne precariũ reuocetur: vel vt in ſocietate apud alium lucrum,apud alium damnum ſit, & ſimilia infinita quæ paſſim in Iure ciuili colliguntur, non valent: tanquam legibus,bonis moribus,& ſubſtantiæ contractus contraria. Stipulatio autem,quia ſingulare Iuris ciuilis inuentum eſt,eò pluribus etiam modis inutilis redditur. vltra nanque prædicta omnia, ſi vel rem quæ in rerum natura non eſt, vel rem noſtram,vel impoſſibilem,aut impoſſibili ſaltem conditione adiecta; vel turpi ex cauſa ſtipulemur, Stipulatio non valet. Similiter ſi diuerſo ſenſu ſtipulemur,puta,Ego de auro intellexi,tu de argento: aut ſi ad interrogationem, non conſentanea ſubſecuta fuerit reſponſio: vt ſi ego purè ſtipulabar,tu verò ſub conditione reſpondebas. Item,ſi inter abſentes ſtipulatio erat

concep

concepta. Item quia ſtipulati ſumus alteri, aut factum alienum, non adiecta pœna. Ex his & ſimilibus cauſis inutilis redditur ſtipulatio, prout hæc habētur & declarantur Inſtit. de inutilib. ſtipul. per totū tit. Itaque Notarius qui adhibetur, vbi aliquod prædictorum impedimentorum animaduerterit intercurrere, fideliter eo contrahentes admonere debet, modiſq; omnibus ſtudere, vt eiuſmodi nullitates caueantur.

De Pactis vel Contractibus in fraudem factis.

CAPVT XIIII.

FRAVS ſiue dolus in contractibus dupliciter fieri poteſt: aut in fraudē hominis, aut verò in fraudem legis. In fraudem hominis tunc adhibetur dolus, quando hoc agimus, vt alterū ſubdola vafriq; calliditate decipiamus, quodquidem & ipſum bifariàm accidere poteſt, ſiue quòd conſultò ſtudioſeq; alterū decipimus, ſiue quòd re ipſa (etiam ſi propoſitum defraudādi abſit) alterum decipimus, puta, vltra dimidium iuſti pretij. Et iſti duo doli, videlicet dolus ex propoſito, & dolus re ipſa, etſi in quibuſdam differant, vtpote quòd propter dolum ex propoſito in contractibus ſtricti Iuris datur actio: propter dolum verò re ipſa, tantùm exceptio. vt vult Alexand. conſil. liij. vol. iij. in plerisq; tamen æquiparantur, per eundem Alexand. in conſil. xlij. vol. j. & d. conſil. liij. & ad reſciſsionem Contractus idem operantur. l. ij. ff. de except. dol. l. ſi quis cùm aliter. ff. de verb. oblig. Petrus Anchonit. conſil. xxxix. Cæterùm in fraudem legis, tunc dolus adhiberi dicitur, quando neuter contrahentium hoc agit, aut intendit, vt alterum decipiat, ſed vt magis ipſi ſeſe inuicem adiuuent. Legem verò ſiue ſtatutum quod ipſorum voluntati & inſtituto aduerſatur, impedimentoq; eſt, defraudent. Circumuenitur autem lex multis modis, quorum ſeptem colligit Stephanus de Phedericis in Commentario j. de interpretatione Iuris. Primus eſt, ſi fraus fiat Legi de re ad rem. Exemplū: Senatus C. Macedoniano prohibitum eſt filiosfamiliâs mutuare pecuniam. Fœnerator igitur vt hanc legem circumueniat, mutuat vinum, oleum, aut pannos, quibus diuenditis habere poteſt pecuniam. l. Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedon. Secundus, ſi de perſona ad perſonam fraus fiat, vt prohibitum eſt Magiſtratui ſubditis impreſsionē facere, Magiſtratus ipſe per ſuam perſonam hanc non facit, ſed per amicos, aut alios. l. penul. C. quòd met. cauſ. Tertius, de contractu ad

Dolus in fraudem hominis.

Dolus in fraudem legis.

contr

contractum,vt prohibita eſt donatio inter coniuges conſtante matrimonio,ſed coniuges non donant ſibi,ſed donandi animo vendunt inuicem quæ volunt. Similiter, mulier ex mutuo obligatur,ſed non ex fideiuſsione: aliquis intendens Titio mutuare,& fideiuſsionem in muliere certam habere,mutuat ipſi mulieri,& Titium in fideiuſſorem recipit. Quartus,de nomine ad nomen,vt Sacerdotibus interdicta eſt cohabitatio mulierum, auia matre,ſorore & ſimilibus exceptis: ipſi concubinas ſuas iiſdem nominibus appellatas ſecum alunt.de quo eſt text.in l.cùm qui probabilem.in princ.C.de Epiſcop.& cler.Sic etiam vulgò ſub nomine Intereſt,vſuras ſtipulantur. Quintus,per additionem, vt ſi ſtatutum vetet,menſuram vendi vltra vj.denarios, & caupo tribus nucibus adiectis,vendat pro x. Sextus,de modo ad modum. Nam prohibita diſponi, non poſſunt ſub conditione vel pœna poni.l.ſtipulatio hoc modo concepta.ff.de verb.obligat.

Septimus,de quantitate ad quantitatem.Finge.Statuto prohibetur,ne pœna exigatur: Quidam promiſit centum cum hoc pacto,vt ſi intra annum ſoluat xl.tunc à reliquo ſit liberatus.Hîc ſatis relucet,illa xl.reliqua, pœnam, nõ ſortem fuiſſe. Eiuſmodi fraudes infinitæ excogitatæ ſunt ab vſurarijs,vt ait Bald.in l.j.C. de his quæ pœn.no.vt alleg.Stephan.in allegato loco.Omnes igitur tales defraudationes, cùm deprehenſæ ſubuertant Contractum, minimè ſcriptis ſuis informare Notarius, ſed indignas omninò fidei atque exiſtimationi ſuæ iudicare debet.

De Contractibus Vſurarijs, & Vſuris.

CAPVT XV.

Pœna notarij vſurariũ inſtrumentum conficientis.

QVANDOQVIDEM Iure cautum eſt,vt Notarius qui conficit inſtrumenta vſuraria,periurus habeatur,& propterea ab officio Tabellionatus remouendus ſit,& infamia notandus. Hoſtien.in ſumma de vſuris.§.an aliquo. Bald.in cap.Imperialem.§.callidis.in fin.& ibi in additionibus Andreas Barbatia. de prohib.feu.alien.per Frede. Vt talem pœnam non incurrat, notitiam habere,& iudicium Notarius debet,qui cõtractus Vſurarij cenſeantur. Ad quod declarandum,ſciendum eſt Vſurã eſſe omne illud lucrum ſiue commodum,quod propter mutuum,ex pactione vltra ſortem percipitur. Si enim aliquid vltrò nobis à gratis hominibus,qui ex noſtra pecunia ipſis mutuata, rem fecerunt,obtrudatur, certè non vſura dici meretur. Sed antidoron

Vſura.

potius

potius ex gratitudine profectum. Qualecunque autem ſit illud commodum, quod propter mutuum percipio, ſiue ſit ſpecies aliqua, vt pecunia, vinum, oleum, & ſimilia, ſiue factum: puta ſi mutuaui, vt tu cõmodes mihi equum tuum, vt patiaris vti me horto tuo, Vſurarium cenſetur. Quod Canoniſtæ adeò affirmant, vt & illud eſſe Vſurarium putent, ſi mutuo tibi cum hoc pacto, vt tu viciſsim mihi mutues. Illi enim ſimpliciter iudicant de Vſura, ex illo dicto CHRISTI: Mutuum dantes, & nihil inde ſperantes.

Cæterùm hæc opinio nũquam mihi placuit. Neque enim ſententiæ CHRISTI aduerſum eſt, ſi quis neceſsitati ſuæ in futurum proſpiciat, gratitudinemque fratris ſui ſperet: nam ſi verbis illis ſolis inhæreamus, nec ipſum quidem mutuum exigendum foret, quod abſurdum eſt. Puto igitur tale pactum valere. Nam & ſine pacto naturaliter ad remunerandum alios obligant, qui de ipſis benè merentur. l. ſed & ſi lego. §. Conſuluit. ff. de petit. hæred. l. ſi pignore. ff. de furt. & in hac quæſtione cùm verſetur incertitudo, an videlicet tantum temporis ſuperuicturus ſim, vt ex tuo mutuo vel aliquod lucrum facere, vel illo omninò indigere poſſim, non video quid mihi interim accedat. Regula eſt enim in vſuræ materia, quòd ratione incertitudinis, pactum, aliàs Vſurarium toleratur, & admittitur. text. ſunt in c. in ciuitate. & c. fin. in fin. extrà de Vſur. l. ſi. ea pactione. l. ſi ea lege. l. ſi oleum. C. eod. tit. Exemplum: Vendidi tibi hoc menſe Iulio dolium vini, quod communiter valuiſſet x. cum eo pacto, vt Calendis Octobribus, pro eo mihi ſoluas xij. aut xiij. Hic cùm incertum ſit, an vinum dictis Calendis minus aut amplius valiturum ſit, certè illa duo vel iij. quæ amplius in præſenti paciſcor, ratione huius incertitudinis Vſuraria non cenſentur, dictis textibus. His adde aliam ſingularem limitationem in materia Vſurarum, quam docet Iaſon poſt Salycetum in l. petens ex ſtipulatione. C. de pact. vbi dicit, quòd licet Vſuræ omni Iure ſint prohibitæ, tamen illud procedit, quando Vſuræ ſimpliciter promittuntur. Sed quando creditor earum gratia per pactum ſe onerat ad aliquid æquale faciendum, hîc enim non erit Vſura, niſi nomine: & iſta eſt licita, quia vim habet permutationis &c. Quanquam, vt verum fatear, ego pro ſimplicitate mea hanc limitationem non intelligo, quam puto manifeſtè Vſuram olere.

Adde Bald. in repetit. l. Iuſiurandũ. col. 32. ff. de Iureiur.

Vſura porrò ſoli mutuo accedit, & non alijs Contractibus, quare ſi commodo tibi equum meum, vt pingas mihi tabulam, non erit hoc Vſurarium. Hoſt. in d. ſumma. de vſur. §. quid ſit

Vſura. Sed quomodo diſcernendi ſunt Contractus Vſurarij, cùm ſæpe lateat dolus & Vſura: prout communiter fœneratores ſolent palliare & tegere pacta Vſuraria? Et ſatis dici poteſt, hoc in iudicio & prudentia Notarij potiſsimum eſſe ſitum: qui ex circunſtantijs perſonarum, rerum, & Contractus colligere poteſt, vtrum Vſuraria ſubiit intentio. Nam alioqui Contractus Vſurarius eſſe probatur, ex præſumptionibus, argumentis, indicijs, & coniecturis (ſicut & dolus) propter occultas fraudes Vſurariorũ, dicit Bald. in Rubr. extrà de offic. iudic. Iaſon, & ibi allegata in l. prætor. ait §. prætor ait. colum. iij. ff. de eden. & idem in l. licent. Imperator. in ij. col. de leg. j. Vt ſi fiat emptio, pro modico pretio, cum pacto de retrouendendo, à perſona ſolita Vſurari, hîc facile coniecturari poteſt Notarius hunc Contractum eſſe Vſurarium, & non hoc agi, vt conſiſtat emptio, ſed vt ſub inuolucro pacti de retrouendendo, lateat ipſa Vſura. De quo per Iaſ. in l. quoties. C. de iudic. Attamen cùm non ſunt perſpicua indicia, aut argumenta, contractus non præſumitur, aut iudicatur Vſurarius, ſed talis qualis ex ſua forma apparet, etiam ſi ſubeſſet ſuſpicio Vſurarum. Canoniſtæ in c. in ciuitate. extrà de Vſu. & c. illo vos. vbi maximè Imola, in j. not. & col. iij. ſeq. de pigno. qui textus melior eſt ad hoc de Iure Canonico.

Contractus Vſurarij quomodo deprehendi.

De pœnis in Contractibus appoſitis, & intereſſe.

CAPVT XVI.

SAEPE fit vt callidi fœneratores in fraudem vſurarum interdum pœnam, interdum intereſſe ſtipulentur, aut paciſcantur, ita dicentes: ſi iſta ducenta mihi hoc anno non perſolueris, volo quòd obligatus mihi ſis ad pœnam xx. aureorum, vel, quòd obligatus mihi ſis ad x. pro intereſſe meo, & iſtis nominibus pœnæ vel intereſſe, ipſas vſuras palliam. Quare de vtroque ſeparatim paucula dicamus, non quidem quando committantur (nam hoc ad Iureconſultos propriè attinet, latioremque tractatum habet) Sed quando appoſita valeant, quod Notariorum intereſt non ignorare. Et quidem ſi in Contractu mutui apponantur pœnæ, non leuis ſuſpicio eſt, eas in fraudem vſurarum apponi. l. cùm allegas C. de vſur. Bald. in repetit. l. Iuſiurandum. colum. iij. & iiij. ff. de Iureiur. maximè ſi creditor ille ſolitus fuerit alias fœnerari. l. ſemiſſes. ff. de vſu. l. Item Iulianus. §. Iulianus. ff. de

ff.de actio.empt.quarè ex circunſtantijs perſonarum & negotij, Notarius mentem contrahentium coniectare poteſt. Conſultius autem facerent contrahentes,ſi propter prauam hanc ſuſpicionem, ab huiuſmodi pacto pœnarum in contractu mutui abſtinerent. Attamen ſi paciſcuntur pœnas intentione recta, ſcilicet vt pareatur placitis,& non ad vſuras,valet pactum, & exigi talis pœna licitè poteſt,etiam ſi Intereſſe excederet. Secundum Innoc.in cap.ſuam. in fi.extrà,de pœnis. Secundum legem autem talis pœna vltra legitimarum vſurarũ modum in hoc Contractu extendi non poteſt.d.l.cùm allegas. Cæterùm in alijs contractibus citra ſuſpicionē pœna apponitur. Cùm autem pactorum quædam ſint ſecundum leges, quædam præter leges, quædam contra leges,ſciendum eſt quòd quando promittitur pœna in pacto,quod eſt ſecundum leges(id eſt, quod lex permittit) tũc poteſt aut res,aut pœna peti,ſcilicet alterutrũ ex illis:niſi conueniſſet quòd pœna ſoluta vel non,ratũ maneat pactum,quia tunc vtrunq; peti poſſet.l.cùm proponas.C.de pact. Si autem ſit præter Leges ipſum pactũ (id eſt,quod directè & omnimodo à lege non prohibetur)vt ſi promitto factum alienum:& ſi nõ fiat,promitto pœnam, tunc etiam ſi principale non valeat, cùm factum alienum promittere non poſſim, tamen ipſa pœnæ promiſsio valet.Inſtit.de verb.oblig.in fin.

Denique ſi fiat pactum contra leges, (ſcilicet cùm lex expreſsè & omnimodo prohibet) vt ſi promittatur res ſacrá, religioſa,aut ſimilis, tunc nec principalis, nec pœnæ promiſsio valeat. Contra legem enim facta non ſolùm inutilia, verum etiam infecta habentur.l.non dubium.C.de legibus. Et notandum eſt, quòd huiuſmodi pœnæ conuentionales nunquam applicantur fiſco,niſi hoc expreſſum eſſet in contractu:Sed parti ſeruanti,etiam ſi hoc expreſſum non eſſet.Bald.in l.ſi maior. C.de pact.

Porrò Intereſſe (quod eſt æſtimatio damni dati vel lucri ceſſantis,vt Fumæus diffinit:vel, lucrum ceſſans, aut damnum datum,vt communiter Doctores diffiniunt) Similiter in ſolo mutui Contractu ſuſpectum eſt,ſi apponatur. Et ſanè ſi vel propter futurum intereſſe fieret promiſsio annuæ præſtationis vltra quantitatem debiti, aut ſi ipſum intereſſe, quod in ſtipulationem propter mutuum venit, à principio ſtatim ad certam ſummam definiretur,tunc Contractus ille cenſeretur manifeſtè vſurarius. Ratio eſt,quia non poteſt certum intereſſe taxari in

principio.vt per Felin.in cap.cùm venerabilis, colum.ij.extrà d probat. Similiter tamen Intereſſe in Contractu mutui ſtipulari poſſumus:idemq; poſtea licitè quoq; exigere, videlicet ſi de illo conſtat: hoc eſt, probare poſſumus tantum interfuiſſe noſtra,quòd pecunia noſtra tamdiu caruimus. Intereſſe enim certum & indubitatum, licitè petitur & ſoluitur, vt not.in l.j.C.de ſumma trinitat. Si autem incertum eſt, licitè neq; petitur neq; ſoluitur: quia vſura eſt. In dubio autem conſiderandæ ſunt qualitates perſonarum. Nam ſi Miles ſit aut Doctor legum, qui pecuniam mutuauit, qui non conſueuerunt negotiari cum ſuis pecunijs,veriſimile eſt ipſos cum illa pecunia nihil lucraturos fuiſſe:quapropter neque Intereſſe nomine quicquam petere poſſent citra vſuram. Sin verò mercator aliquis diligens & induſtrius mutuaſſet, veriſimile eſt eum cum ea pecunia lucraturum fore: quapropter etiam contra rationem non eſt, ſi eiſdem hoc intereſſe promittatur, & ſoluatur ex quo promiſſum eſt,eatenus tamen quatenus intereſt. Ita dicit Bald.in dicta repetit.l.iuſiurandum.col.xxxiij.ff.de Iureiuran. Nota tamen ſi aliàs ſoleret ille mercator fœnerari, & ita ex illa pecunia certum fœnus habere potuiſſet, quòd hoc non conſideratur. Inhoneſti enim lucri ſiue Intereſſe non eſt habenda ratio. Bald.in alleg. loco per not.in l.ſi quis vxori.§.fin.ff.de furt. Et ſcias quòd etiam de Iure Canonico licitè petitur Intereſſe lucri ceſſantis.vt per Felin. & ibi allegata in d.cap.cùm venerabilis. col.ij.quod tamen intelligendum eſt de lucro ceſſante poſt moram debitoris,& non antea:quia tunc vſura eſſet manifeſta,vt ibidem Felin. in alijs autẽ Contractibus licitè ſtipulamur Intereſſe, & à principio quoque,ne poſtea dubiũ ſit,quanti noſtra interfuerit, id taxare,adq; certam ſummam deducere poſſumus.l.fin.ff.de præt. ſtipul.& tale intereſſe Conuentum vocatur. Quomodo autem probetur Intereſſe,tractant Doct.cõmuniter in l.j.C.de ſenten. quæ pro eo quod intereſt. Poſtremò quæri poſſet, an vtrunq; ſimul & pœnam & intereſſe in contractu ſtipulari liceat? videtur enim quòd qui pœnam recepit, intereſſe petere non poſſit, cum electione vnius,tollatur aliud,& eo minus interſit,quo plus ex pœna perceptum fuit.Bartol.in l.Lucius. ff.de actio. empt.dicit:ſi petatur pœna,non poſſe peti intereſſe, niſi quatenus eſt vltra concurrentem quantitatem: aliàs non niſi ad concurrentem quantitatem. Et quòd in illa l.habetur,pœnam & intereſſe peti poſſe,dicit intelligendum eſſe in eo, in quo intereſſe pœnam
exced

excederet. Vide plenius Imol.in l.ſi inſulam.xxxj. col. de verborum oblig.

Quæ ſint ſubſtantialia, & naturalia in Contractibus: & quid dicatur Subſtantia, Natura, Forma, Solennitas.

CAPVT XVII.

PLENIVS rogo quæ ad hæc ſpectant attingas, quotidiana enim ſunt, ſcribit ille ad Paulũ Iurecõſultum, in l.legaui.ff.de lib.leg. Itaque cum hæc vocabula quotidiana ſint vſitata, nec tamen perinde intellecta omnibus, vt ſunt vſitata, minimè prætereiri debent. Ego verò etiam operam dabo, vt vltra alios hęc capita ex ordine quàm dilucidiſsimè declarem.

SVBSTANTIA igitur eſt, vt Bald.in l.etiam.C.de execut.rei iudic.diffinit, quæ primam rei eſſentiam præſtat, ſine qua res eſſe ſubſiſtereq́; non poteſt. Quare Subſtantialia contractus ea ſunt, vt alibi idem Baldus declarat, quæ naturam eius immutabiliter & neceſſariò amplectuntur: quæ verò immutari vel detrahi poſſunt, ea qualitatis ſunt. *In l.prolat. C.de Sent.* Dominus meus Zaſius in intellectibus ſuis ſic declarauit. Subſtantialia ſunt quæ dant eſſe cõtractui ex ſeipſis & abſolutè vt pretium in emptione, communio in ſocietate, Facultas reuocandi in precario. Vnde autem cognoſcantur ipſa Subſtantialia, Bal.in l.cùm quis.in 4.col.C.de iur.& fact.ign.tali regula docuit: vt ea quæ in definitione dicuntur, eius dictionis, Subſtantialia eſſe putentur. quam ſententiam Aretinus & Iaſon approbauerunt. Alciatus tamen probabiliter tantùm hoc dictum non neceſſariò concludere exiſtimat. His Subſtantialibus accedunt Naturalia, & Accidentalia.

NATVRALIA ſunt, vt diffinit Zaſius, quæ ad contractum naturalem quadam habitudine accedunt, & ex contractu velut concomitanter dependent: nec Contractus ex ipſis, ſed ipſa ex Contractibus conſiſtunt. *In allegato loco.* Vt, euictio vltrò accedit & concomitatur Emptionem: Participatio, lucri & damni Societatem. Item naturale ſtipulationis eſt, vt aliam alia tollat. Bald. in l. pacta. ff. de contrah. empt. Naturalia diffiniuit eſſe, quæ & ſi non exprimantur à partibus, tamen ſui natura inſunt contractui: vt euictio in emptione. Hæc autem Naturalia dupliciter conſiderantur, ſecundum Zaſium. Quædam enim ſunt quę

natura ita cohærent, vt ex viſceribus ipſius contractus dependeant, & intrinſeca quadam inſeparabiliq; qualitate ei inſint: quare Naturalia inſeparata illi vocãtur. Quædam rurſum ſunt quæ tantùm ex conſuetudine contractibus aſſunt: & ideo tantùm Naturalia dicuntur, quòd frequentiori & aſsidua conſuetudine, (quæ in naturam tranſit) contractibus accedunt. de quibus gloſ. eſt in l. pacta conuenta. ff. de contrah. empt. Et iſtius diſtinctionis magnus eſt effectus. Cùm enim regulariter Naturalia contractus tolli per pacta poſſunt, tamen id in Naturalibus inſeparatis non procedit. Quare pacto fieri non poſſet, vt in contractu Emptionis dominium actu vel habitu in Emptorem non tranſiret. Item, in contractu Societatis, vt ad alterum ex ſocijs lucrum tãtùm, ad alterum damnũ veniret: eſſet enim hæc leonina ſocietatis. Item in contractu Depoſiti, vt dominium rei depoſitæ in depoſitarium tranſiret. Sunt enim ea ſingula, intrinſeca naturalia, & ab ipſo cõtractu inſeparabilia: quare pacta nihil contra ea proficiunt. Monet tamen Zaſius aduertendum eſſe ne in hoc tractatu inſeparabilia Naturalia cum Subſtantialibus confundantur.

Accidentalia porrò ſunt, quæ vel poſt contractũ adijciunt, vel præter naturam contractus inducuntur. vt per Bald. in d. l. pacta. Ego pono exemplum in pacto retrouenditionis, id eſt & ſi emptor rẽ aliquando vendere velit, mihi aut meę familiæ ante omnes primo offerre, vel etiam pro eodem pretio (meliorationibus ſaluis) tunc reuendere teneantur: quæ pacta crebra ſunt in Germania noſtra. Hæc enim abeſſe vel adeſſe poſſunt, contractu in ſe nihilominus ſemper ſaluo & integro.

Forma eſt ordinata ſeries &c. ad ſubſtantiã deducens. Bal. in c. j. de no. for. fidel. Vnde Alciatus quandam Ioannis Andreæ diſtinctionem non approbat, quum, vt inquit, ſecundum hanc Bald. diffinitionem, illud tãtùm de forma ſit, quod ſeriem quandam ordinemq; denotat. Quæ tantæ eſt efficaciæ, vt ſi in aliquo actu requiratur, & non interueniat actus, ipſo iure deficiat: quod extenditur, ſecundum Alciatum, etiam ſi contractus alioqui fauorabilis eſſet. In quo tamen diſtinguendum eſt. Alia enim Subſtantialis, alia Accidentalis, vel leuis forma eſt. Subſtantialis eſt illa, quæ eſt de ſubſtãtia, ſimulq; producit rem: productam ſuſtentat & alit. Vt voluntas defuncti eſt forma ſubſtantialis teſtamenti. Bartol. in l. j. ff. de condictione indeb. col. ij. hæc Forma abeſſe non poteſt citra rei ipſius aut actus corruptionem. Ac-

Adde quod dixit idem Bal. in rub. de rer diui. col. fin. quòd Ordo dicitur forma in actibus hominum.

ciden

cidẽtalis vel leuis eſt, quæ abeſſe poteſt, re ipſa ſalua. Bal. in Rub. procemij. Decretal. leuem formã nominat, quæ etiã alteri actui, quàm illi cui adhibetur, conuenire poteſt. Alciatus hoc exemplo declarat. In Doctorum declarationem, libri datio iuſtæ formæ eſt: oſculum, & annulli datio, leuis formæ.

Poſtremo ſolennitas ita diffinitur à Baldo in d.l. etiam. C. de execu. rei iud. Eſt modus ſeu qualitas quædam rei accidens, qua actus fit ſolennis. Ea ſimiliter in duas ſpecies diuiditur: Subſtantialem & leuem. Subſtantialis eſt, quæ omiſſa facit mutationem circa ſubſtantiam eius, de quo agitur. Leuis autem quæ id non habet mutare. exemplum habetur in l.j. ff. de ventr. inſp. & in ſigno crucis, quod hæredis manu Inuentario conſcribendo præponi debet. l. ſcimus. §. ſubſcriptionem. C. de iure delib. Ita Bart. in l.j. §. Si plures. ff. de exerc. & in l. cùm hi. §. ſi prætor. ff. de tranſact. Baldus autem in l. ad exactionem. circa fin. C. de dotis promiſſ. ita declarat. Quandocunque requiritur aliqua ſolennitas, qua non adhibita, obligatio naturalis non oritur, illa ſolennitas dicitur de ſubſtantia. Si verò eſt aliqua ſolennitas qua circumſcripta, id eſt, non interueniente, nihilominus oritur obligatio naturalis: illa ſolennitas non debet dici de ſubſtantia: ſicut eſt ſolennitas numeri teſtium, & ſicut eſt ſolennitas extrinſeca circa authoritatem Tutoris: ſicut etiam eſſet ſi ex forma ſtatuti requireretur præſentia coniunctorum, vbi ſtatutum annullaret vtranque obligationem. Hactenus Baldus, qui tamen ſanè in duobus poſterioribus exemplis eſt intelligẽdus: alioqui enim aliter docemur per Bart. in l. cùm lex. col. ij. ff. de Fideiuſſ.

Item Bart. in l. ſciendum. ff. de verb. oblig. amplius diſtinguit inter ſolennitatẽ intrinſecam, & extrinſecam. Intrinſeca, inquit, eſt, quæ ſine prolatorum verborum natura non poteſt verificari: vt Fideiuſſor non poteſt intelligi niſi cum ſtipulatione. Extrinſeca, quam verborum probatio non comprehendit, vt emptio & venditio eſſe poteſt ſine tutoris authoritate. Quanquam autem ſolennitas interdum cum ſubſtantia, interdũ cum Forma ſummam habeant coniunctionem, vt ægre diſcerni poſſint (ſicut videmus etiam Bart. & Bald. quaſi æquiuocare, dum hîc numerum vij. teſtium Solennitatis leuis eſſe dicit, in d.l. ad exactionem: ille verò Formæ leuis, in d.l.j. ff. de cõdictionib.) propriam tamen ſeparatamq; naturam habet, quæ ex effectu cognoſcitur. Defectus enim ſubſtantialis etiam ſolennitatis ad naturalem obligationem producendam non impedit: vt videmus in

pupillo,qui ſine authoritate tutoris contrahit:quod ſecus eſt in Subſtantia & Forma. Item ſolennia indiſtinctè poſſunt iure ciuili tolli,ſecus de ſubſtantialibus. Innoc.in cap.cùm dilectus. de conſuetud. His ſummatim dictis Regulas aliquot colligemus,& ſubijciemus de ſingulis Capitibus.

SVBSTANTIA.

Deficiente Subſtantia,deficit omne accidens,& totus effectus. l.j. C. de condict. ob cauſ. Aliàs dicitur, Non entis nullæ ſunt qualitates.l.eius qui.§.fin.ff.ſi cert.pet.

Subſtantialia pactis tolli non poſſunt.l. Iuriſgétium.§.adeò. l.ab emptione.ff.de pact.Sed ne conſuetudine quidem.gloſſ.in capitulo,non putamus.de conſuetud.in vj.neque lege.per nota. in l.ij.ff.de vſufr.ea rer.

Naturalia pactis tolli poſſunt, conſtante valentiq; nihilominus ipſo contractu.l.pacta conuenta.cum gloſſ.ff.de contrah. empt.quod tamen intellige de Inſeparabilibus Naturalibus.

FORMA.

Forma dat eſſe rei.l. Iulianus.§.ſed & ſi quis.ff.ad exhibēd. Ex forma quælibet diſpoſitio eſſentiam capit, quæ cùm in eadem materia diuerſa eſt,diuerſum quoque actum conſtituit. Bald.in cap.j.de no.fór.fide.

Forma non poteſt impleri in æquipollenti.per not.in l.j.ff.de liber.& poſthum. Latè Modern.in cap.reſcripta. de reſcript. quare communiter dicitur quòd, Forma data à lege vel ſtatuto non eſt arbitraria, ſed ad vnguem obſeruari debet,per Scrib.in alleg.locis. Similiter dixit Bald.in l.ſi inſtitorem.ff.ſi cert.peta. quòd vbi eſt defectus formæ,non ſufficit effectus,quia ibi refert quid fiat ex æquipollentibus.Hoc tamen Decius in l.ſi mater.in princ.de vulga.limitat,niſi illa forma reſpiceret certū effectum, quia tunc poſſet per æquipollens impleri.per l.illam,& l.iubemus.C.de Teſta.vbi de forma eſt vt nomen exprimatur à Teſtatore,& tamen ſufficit ſi quomodocunque illud declaretur.

Formæ nihil addi vel detrahi poteſt. Baldus in l.fin.col.ij.C. de ſuis & legit.

Quicquid Principi placuit vt ſit Ordo,eſt Ordo Subſtantialis.Bald.in l.prolatum.col.pen.C.de ſenten.Dec.in l.hac conſultiſsima.C.qui teſtam.facere poſſ.

Forma ſubſtantialis omiſſa,ne quidem naturalem obligationem producit,quare ex teſtamento pupilli ſeu furioſi neque naturaliter quidquam debetur.Bart.in l.j.ff.de condict.indeb.

Forma

Forma à lege data in dubio pro Subſtantiali habẽda eſt. Aretin.& Iaſ.in l.ij.§.ſi prius.ff.de vulga.

SOLENNITAS.

Solennitas obſeruari debet in forma: & omiſſa vitiat. not.in in l.j.ff.de ventr.inſpic.quod intellige de ſolẽnitate Subſtantiali,non de leui,vt per Bart.in l.cùm hi.§.cùm prætor.ff.de tranſ. Fel.cap.2.col.3.in fin.extrà, de Sponſal.

Solennitas non præſumitur.l. quæcunque.§. fin.j.ff.de publ. quod intellige de intrinſeca,non extrinſeca.Bart.in l.ſciendum. ff.de verb.oblig.& declarat etiam Cyn.in l.j.C.de çommit. vel contrah.ſtip.

Solennitas extrinſeca ex diuturnitate temporis præſumitur. Felin.in cap.j.de lit.conteſtat.

Solennitas requiſita in actu conficiendo, requiritur ſimiliter in eo reficiendo.l.ſi vt proponis animi concord.C.de nup.& per Felin.in capitulo, accedens.j.extrà vt lite non conteſt. Adde,in Actu etiam reuocando. Authent.econtrà.C.de repud. Bart.in l. quod iuſsit.ff.de re iud.

Solennitas (propriè accepta) omiſſa, naturalem tamen obligationem non impedit, quocirca pupillus ſine tutoris authoritate obligatur.l.obligati.§.Tutor.ff.de author.tut.vbi Doct.

Solennitati Subſtãtiali renũtiari à partibus non poteſt: quod limita ſecundũ Alciatũ in cap. XVI.libro V.Paradox.id eſt niſi in fauorem renuntiationſs eſſet introducta. Ergo filij conſenſus vt exhæredetur: Item remiſsio Iuramenti teſtiũ ab eo facta cõtra quem producuntur,faciunt actum non irritum ſiue nullum.

De renuntiationibus quæ fiunt in contractibus: & quibus renuntiari poßit, vel non poßit.

CAPVT XVIII.

LATISSIMA eſt Renuntiationum materia,& à Doctoribus cum alijs multis in locis,tum in c. ſi diligenti,extrà de foro competenti. Et l.ſi quis in conſcribẽdo.C.de pact.ordinariè diligẽterq; explicata. Ad quos quidem locos qui harũ vim atque naturam cognoſcere ſatagunt,remittere poſſem,niſi hoc iam inde ab initio propoſitum mihi fuiſſet,in hoc commentario,non tam indicare Iurium loca quàm exponere atque refera-

re: maximè in vulgarium Notariorum gratiam, quibus neque librorum copia, neque inquirendarum Deciſionum otium eſt. Eo ſane conſilio multa ex receptis Authoribus (minimè tamen diſsimulatis illis) integra nonnunquam retuli, quæ alioqui ſatis fuiſſet ſaltem ſuis locis indicaſſe. Corpus enim hoc Notariatus ſi non perfectum, ſaltem plenum exhiberi Lectori ſtudui. Itaque ex ſcriptis Doctorum in hac materia, more meo, breuiter ea colligam atque hîc referam, quæ & inſtituto noſtro conuenientiſſima ſunt, & vſu ſuo frequentiora. Et principio ſciendum eſt veterem eſſe Iuris regulam: Omnes licentiam habere his quæ pro ſe introducta ſunt, renuntiare. l. ſi quis in conſcribendo. C. de epiſcopis & clericis. & eadem l. C. de pactis. Quamquidem regulam Paulus Caſtrenſis & poſt eum Iaſon, in dicta l. ſi quis in conſcribendo quatuor concurrentibus ſeu Requiſitis declararunt. Primo, quòd Ius cui renuntiatur, ſit poſitiuum, & ſic non naturæ vel ſanguinis. Secundò, quòd ſit inductum mero fauore renuntiantis. Tertiò, quod renuntiatio non inducat aliquid contra bonos mores: vel ad delinquendum. Quartò, quòd perſona quæ renuntiat, talis ſit quæ libere poſsit renũtiare, puta quòd non ſit minor, aut mulier. Dominus Alciatus in eadem l. ad ſupradictam regulam, Omnes Licentiam &c. colligit ſex fallentias, in quibus non locum habet neq; valet renuntiatio. Prima, ſi Ius cui renuntiatur, reſpiciat bonos mores, & futura delicta excludat. Secunda, ſi renuntiatio aduerſus Ius publicum fiat, ſine naturale. Item, contra Ius ciuile, quod formam aliquam inducat vel ſolennitatẽ, vel aliud quod priuatæ facultatis nõ ſit. Tertia, quum Lex propter varias ſubditorum vtilitates aliquid cõſtituit, quod ad publicũ Ius aliquo modo pertineat. Quarta, quando Lex pactum prohibet fauore priuato renuntiantis, cuius fragilitati vult eſſe ſuccurſum, vt in minore, aut muliere. Quinta, quũ propter odiũ certæ perſonæ Lex exceptionem introduxit, non valebit renuntiatio, vt in S C. Macedoniano. Sexta, quum renuntiatio ex re, materia, vel præſumpta voluntate deficit, id eſt ſi renuntiatio aduerſaretur ſubſtantiæ vel naturæ Contractus. His generalibus locis præmiſsis, referam potiſsimas ſpecies in quibus renuntiatio Iure non valet: idq. promiſcuè faciã, vt liberum cuiq; ſit ſub quem prædictorum velit locum colligere.

Quibus renũtiari non poteſt.

I. Non renuntiatur ceſsioni bonorum II. Beneficio, ne quis amplius cõdẽnetur quàm facere poteſt. III. Iuri alimẽtorũ. IIII. Defenſionibus in cauſa criminali, niſi eſſet

de

defenſio Statutaria,& modici præiudicij. v. Doti nõ renũtiatur. v i. Reductioni ad arbitrium boni viri. v i i. Vt dolus nón præſtetur.l.contractus.§.j.ff.de regul.iur. v i i i. Solennitatibus Iudicij, quia non ſunt in poteſtate partium. i x. Solennitati ſtatutoriæ circa contractum mulieris. x. Solennitati Inſinuationis niſi iuraretur, licet aliquid diſſentiant. x i. S C. Velleiano, niſi mulier iuraſſet, aut certificata eſſet de hoc beneficio, quod tamen in dubio non præſumitur. x i i. Beneficio reſtitutionis, à minore non renuntiatur, quia qua facilitate decipi poteſt, eadem & ad hanc renuntiationem induci poteſt. x i i i. Priuilegio fori à clerico non poteſt renuntiari. x i i i i. Facultati præſcribendi renuntiari non poteſt. x v. Statutis factis pro bono publico principaliter. x v i. S C. Macedoniano non renuntiare poteſt filiusfamiliâs. x v i i. Libertati prouocandæ diuiſionis non renuntiatur: quod intellige ſi fiat ad perpetuum, non ſi ad tempus tantùm. x v i i i. Regreſſui de euictione contra venditorem. x i x. Iuri reuerentiali debito à perſona perſonæ: ſecus ſi ex contractu. x x. Exceptioni ſimulationis. x x i. Exceptioni non numeratæ pecuniæ: quod intellige ſi renũtiatio fieret in ipſo contractu, ſecus ſi ex interuallo, vel ſi Iuraretur. x x i i. Priuilegio apto prodeſſe tertio, eo innito non renũtiari poteſt. x x i i i. Facultati reuocandi Procuratorem: eſt enim contra naturam mandati. x x i i i i. Vbi Lex diſponit aliquid pro ſolennitate vel forma actus. x x v. Ferijs repentinis, vel in honorem Dei. x x v i. Legi habenti clauſulam annullatiuam, non poteſt renuntiari. x x v i i. Legi ſcripturas.C.qui potio.in pigno.hab. quamuis in hoc contrarium quidam tenuerint. x x v i i i. L.apertiſsimi.C de Iudic. x x i x. Titulo, Ne fideiuſſ.dotium dentur. x x x. L.ſi vnquam.C.de reuoc.donat.de quo vide Iaſ.in dicta l.ſi quis. col. iij.in princip. x x x i. L. de his.ff. de Tranſact. x x x i i. Iuri diſponenti, Ne quis ex duabus cauſis lucratiuis eandem rem conſequatur.vide Iaſo.in allega.loco.col.vij.in fin. x x x i i i. L.fin.C. de pact.pig.videlicet vt legis commiſſoriæ pactum in pignore locum habeat. x x x i i i i. L.fin C.de reuocan.donat. x x x v. Omni legi quæ eſt inductiua facultatis publicæ: vt teſtandi, teſtificandi, eundi per viam publicam &c.

His igitur & ſimilibus exceptis, omni præterea Iuri vel beneficio, quod ſolo priuato fauore inductum eſt, aut cuius priuata vtilitas à publica ſaltem ſeparari poteſt, renuntiari licet, vt Iuri Appellationis. Iuri dicendi nullum. Beneficio purgandæ moræ. *Beneficia renuntiabilia.*

morę. Conſtitutioni nouæ, de duobus reis debendi. Beneficio nouæ Conſtitutionis, de fideiuſſoribus. Epiſtolæ diui Hadriani, de fideiuſſoribus. Beneficio cedendarum actionum. Exceptioni nõ ſolutæ dotis. Exceptioni nõ ſolutæ pecuniæ. Condictioni indebiti. Condictioni incerti. Condictioni ſine cauſa. Actioni in factum. Beneficio Iuris hypothecarum, quod competit vxori in bonis mariti. Beneficio hypothecarũ, quod competit creditori. Dilationibus, Interrogationibus, Ferijs meſsium, Iuramento teſtiũ, beneficio Quadrimeſtri, Exceptioni doli vel metus de Præterito, Exceptioni non ſic celebrati contractus, Rei non ſic geſtæ, & alijs ſimilibus.

Declarationes Summariæ Beneficiorum & Priuilegiorum Iuris.

CAP. XIX.

POST enumeratas Iurium & Beneficiorum ſpecies, quibus renuntiari non poteſt, & quibus poteſt: in gratiam rudiorum breuiter Summarias quaſdam obſcuriorum Iurium & beneficiorũ declarationes, hoc capite ſubijciemus. quare vt hinc exordiamur.

BENEFICIVM Ceſsionis, Eſt quo ſubuenitur obæratis, & qui ſoluendo non ſunt. Illi enim quàmprimum omnibus bonis ſuis ceſſerunt creditoribus, hoc beneficio tueri ſe deinceps poſſunt: non in hunc quidem finem, vt ſi poſtea ad meliorem fortunam peruenerint, reliqua non ſoluant: ſed ne iudicati in carcerem detrahantur. l. j. C. qui bon. ced. poſſ. Item, ne deinceps ſingulis temporibus amplius perſoluere cogantur, quàm quatenus facere poſſunt. Itaque etiamſi poſtea rurſum tantùm acquiſiuiſſent, quo creditores ſoluere omni modo poſſent, non cogũtur id omne expédere, ſed ſolummodo tantùm quantùm cõmodè facere poſſunt, id eſt, habita ratione ne egeant. Hoc beneficiũ renuntiabile non eſt, ſecundum communiorem opinionem. Bart. in l. aliam. §. eleganter. ff. ſolut. mat. Bald. Inſt. de Action. in fin. & ibidem Iaſ. remiſsiuè.

BENEFICIVM C. Odoardus. de Solution. Simile Beneficiũ conceſſum eſt perſonis eccleſiaſticis, in hoc capitulo, Odoardus. vt ſi ære alieno grauati, ſoluendo nõ ſint, & iuratoriam præbeãt cautionem, ſi ad pinguiorem venerint fortunam, quòd creditoribus

ribus ſuis ſatisfacere velint, ab iiſdem interea neq; excommunicationibus, neque aliis cenſuris vexari poſſint. Huic beneficio, cùm non tam ſingulis perſonis quàm ipſi ordini conceſſum ſit, renuntiari non poſſe arbitror, quemadmodum neque ſuperiori beneficio, ſecundum communem opinionem, renuntiari poteſt.

BENEFICIUM, Ne quis amplius quàm facere poteſt condemnetur, ſubuenit & competit ſequentibus perſonis, hæredibusq; eorum: Donatori contra donatarium. Parentibus, contra liberos. Marito, contra vxorem. Socero, contra generum. Patrono, contra libertos. Socio, contra ſociũ. Et cedenti bonis. Si enim quis temerè donauit pluſquam præſtare poteſt, donatario non amplius tenetur, beneficio hoc, quàm facere poteſt, id eſt, habita ratione ne egeat, aut exulet. Idem dicemus, ſi pater conueniatur à liberis, maritus de dote ab vxore. Socer de donatione propter nuptias, à genero. Patronus à liberto ſuo. Socius à ſocio ſuo &c. quòd ſcilicet non poſſunt conueniri neque damnari, niſi in quantum facere poſſunt. l. ſunt qui. cum iij. lll. ſequentibus. ff. de re iudicata.

BENEFICIUM SC. Velleiani, introductum eſt in fauorem mulierum, propter ſexus illius imbecillitatem, ne videlicet blandimentis & ſubdolis perſuaſionibus inducantur, vt ſe pro aliis obligent, intercedant, aut fideiubeant. Quoties igitur alieno nomine fideiuſſerint, aut interceſſerint, hoc beneficio indemnes cõſtituuntur, & obligatæ non ſunt, cuius beneficij exceptio etiam hæredibus earum competit. Excipiuntur tamen aliquot caſus, in quibus mulieres hoc S C. nõ adiuuantur: Vt cùm mulier expreſſè huic beneficio renuntiauit, in qua tamen renũtiatione certiorata eſſe debet, quid priuilegij cõpetat ipſi ex dicto S C. alioqui ſi ignara huius renuntiaret, nihil impediretur, quin quandocunq; rurſum ad hoc beneficium confugere poſſet. Item, ſi interceſsit in rem ſuam, puta pro eo qui mãdato ſuo obligationem ſuſceperat. Item, ſi accepit pretium, vel aliquid loco pretij pro interceſsione. Item, ſi pro dote alicuius mulieris interceſsit. Itẽ ceſſat, ſi ex interuallo biennij rurſum ſeſe obligauit, quia ſibi imputari debet quod vltrò firmauit, quod ſæpe cogitare & euitare poterat. Si hæres ex poſt facto fieret eius perſonæ, pro qua fideiuſsit. Item, quotieſcunq; fraudem & dolum in tali interceſsione committunt, cùm infirmitati, non mulierum calliditati hoc S C. conſultum ſit. l. ſi ſine. C. eod. tit.

BENEFICIUM SC. Macedoniani, competit filijsfamiliâs,

paren

parentibusq; eorum, qui pecuniam mutuam accipiunt, patribus inuitis vel inſcijs. Hoc olim conſtitutum fuit in odium Macedonis cuiuſdam fœneratoris, qui Romanam iuuentutem perditè mutuis ſuis pecunijs & fœnore, in perniciem ſuam & parentum ipſorum exhauriebat. Habet autem locum in ſola pecunia, non etiam alijs rebus fungibilibus: niſi fortè in fraudem huiuſmodi aliæ res fungibiles eſſent filijs mutuatæ, vt diuenditis illis corraderent pecuniam. Hoc S.C. ſimiliter in aliquibus caſibus non ſubuenit. I. Si filiusfamiliâs per mendacium ſe patremfamiliâs dixerit. l.j. C. eod. II. Si credebatur filius eſſe paterfamiliâs, puta quòd fungebatur publicis muneribus. l. Zenodorus. ff. eod. III. Si à pupillo filiusfamil. recepit mutuũ, nõ interueniente Tutoris ipſius authoritate. IIII. Si mutuam illam pecuniam conuertit in vſus vtilitatemq; patris. V. Si accepit mutuum cauſa legationis vel ſtudij. l. Macedoniani. C. eod. VI. Si pater ratum habet, vel conſentit poſtea: aut præſens fuit, & non contradixit. VII. Si filiusfamiliâs, factus paterfamiliâs ſoluit partẽ debiti. Et quæ de filiofamiliâs dicta ſunt, intellige ſimiliter de nepotibus. Cùm ſemper in fauorabilibus, nomine filiorũ, etiam nepotes cõprehendantur. l. liberorum. §. ſed & Papyrius. ff. de verb. ſignif.

Beneficium Reſtitutionis in integrum, duplex eſt, Alterum minoribus XXV. annis, alterum Maioribus ex Clauſula: SI QVA IVSTA MIHI CAVSA VIDEBITVR, competit. Minores autem hoc beneficio non adiuuantur, niſi de his quæ intra minorem ætatem, hoc eſt, XXV. annum geſta ſunt: nec aliter quàm ſi dolo alterius, aut ſua facilitate (de quorum altero ſaltem conſtare debet) decepti, & magno cõmodo fuerint affecti. l. quod ſi. §. non ſemper. & l. non omnia. ff. de minor. Sed & ſi iuramento contractum firmauerint, ſimiliter hoc beneficio non adiuuantur. Conſtit. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. vend. Cæterùm Maiores hoc beneficio ex d. Clauſula tunc demum vtuntur, ſi iuſtam habent petendæ reſtitutionis cauſam, quales aliquot recenſentur in l.j. ff. ex quib. ma. Hoc tamen interdictum vt dicit I C. in l.ij. ff. eod. minus in vſu frequentatur.

Exceptio nõ numeratæ pecuniæ, Cõpetit illi qui cùm crederet ſe mutuã pecuniã recepturũ, ei à quo rogauit mutuũ, ſyngraphũ ſeu chyrographũ ſuũ dedit, quaſi accepiſſet: poſtea verò nõ accepit. Quapropter infra bienniũ opponere poteſt hanc exceptionem, ne condemnetur ad ſolutionem. Et huic exceptioni renuntiari non poteſt. Ad quid igitur apponitur illa quotidie

Inſtrum

Inſtrumẽtis? Reſponderi poteſt ex ſẽtẽtia Speculatoris & quorundam aliorum, quòd ſaltem illum effectum operabitur renuntiatio huius exceptionis, quòd transfert onus probandi in ipſum renuntiantem: quæ reſponſio & ſequentibus duabus exceptionibus conueniet, quæ & ipſæ cùm non renunciabiles ſint, tamen Inſtrumentis nonnunquam apponi ſolent.

EXCEPTIO non ſolutæ pecuniæ, Competit è conuerſo illi, qui cùm crederet ſe mutuum ſuum recepturũ eſſe, debitori apocham aut quietantiam, vt vocant, dedit, cùm tamen mutuũ non receperit. Quare intra xxx. dies debitũ repetere, & hac exceptione ſe tueri poteſt. l. in Contractibus. C. de non numer. pec.

EXCEPTIO non numeratæ Dotis. Similiter ſi quiſpiam Chirographum ſuum ſpe futuræ numerationis Socero ſuo dederit, in quo numeratam ab eo dotem ſibi fuiſſe confiteretur, cùm tamen numerata non eſſet, hanc habet exceptionem, limitato tamen tempore. Si enim ſolutum fuerit matrimonium ante biennium, tunc infra annum competit genero hæc exceptio. Sin verò ſolutum fuerit poſt biennium, intra tamen decenniũ, tunc infra tres menſes tantùm proponi poteſt. l. fin. C. de dote cauta, & non numer.

BENEFICIVM Epiſtolæ diui Adriani: Competit fideiuſſoribus. Et quamuis huius Epiſtolæ tenor integer hoc tẽpore deſideretur, ſententia tamen eius habetur in l. fin. C. de conſtit. pec. §. ſi plures. Inſtit. de fideiuſ. Summa eſt, quòd quàmuis aliqui in ſolidum ſeſe fideiubendo alio, obligauerint, tamen huius epiſtolæ beneficio nihilominus poſtulare poſſunt (dummodo præſentes omnes & ſoluẽdo ſint tempore litis cõteſtatæ) vt diuidatur actio inter eos, ita vnuſquiſq; pro virili tantùm parte cõueniatur: alioqui enim niſi hoc beneficiũ eſſet, quilibet in ſolidũ cõueniri poſſet, non conſiderato an haberet plures confideiuſſores, necne.

BENEFICIVM Nouæ conſtitutionis de Fideiuſſoribus, de quo habetur in Authen. de fideiuſſ. Similiter fideiuſſoribus conceſſum eſt, hoc modo, vt ſi aliquis pro altero fideiuſsit, & poſtea fideiuſſorio nomine conueniatur, petere poſsit principalẽ ſuum prius excuti, & conueniri, qui tamen principalis tunc temporis præſens & ſoluendo eſſe debet. Olim verò ante hanc conſtitutionem editam, liberũ erat creditori vtrum mallet principalem an fideiuſſorem in ſolidum prima actione conuenire.

BENEFICIVM Cedendarũ Actionũ, de quo in l. Fideiuſſoribus. ff. de fideiuſſ. Hoc tertium beneficium eſt quod conceſſum

eſt

eſt fideiuſſoribus: quo petere poſſunt vt creditor (à quo ad ſolutionem cõpelluntur) cedat ipſis actiones ſuas tam aduerſus principalem debitorẽ, quàm reliquos fideiuſſores eius: quòd ſi creditor facere recuſaret, & cedere actiones nollet, poteſt ipſe fideiuſſor ſolutionem quoq; recuſare. Et ſcias hanc ceſsionem fieri debere, vel ante ſolutionem, vel ſtatim poſt ſolutionem. Sin autem ex interuallo fieret, non valeret. l. Modeſtinus. ff. de ſolut.

Beneficivm Nouæ conſtitutionis, De duobus reis, de quò in Authen. De duobus reis. Competit duobus aut pluribus reis debendi, id eſt, qui ſeſe in ſolidũ obligauerunt ad ſolutionem. Si enim vnus ex illis conueniatur in ſolidum à creditore, & alij correi præſentes ſint & ſoluendo, poteſt ipſe petere, vt pro ſua tantùm parte conueniatur, & pro reliquo correi ſui, cùm ante hanc conſtitutionem in ſolidum citra exceptionem conueniri poterat. Iſtis igitur quatuor beneficijs ſi expreſsè renũtiatur, cõſtituitur renũtians in eo iure quod ante edicta hæc beneficia obtinuit.

Beneficivm Quadrimeſtre. Hoc beneficium à lege indultum eſt illis, qui in actione perſonali ad ſolutionem condemnati ſunt, vt ad ipſam ſolutionem quatuor habeant menſium dilationem, quod tempus etiam ſi à Iudice breuius ſtatutum eſſet, tamen ex hoc beneficio legis, condemnato repletur. l. iiij. §. ſi quis condemnatus. ff. de re iud. Cæterùm ſi renuntiatum ſit huic beneficio, cogitur præcisè & ſtatim lapſis appellandi diebus, rei iudicatæ parere.

Beneficivm Iuris Hypothecarum, quod competit vxori in bonis mariti: Eſt, quòd ipſi vxori ſtatim dote tradita marito, omnia illius bona tacitè obligata ſunt, quódq; ipſa omnibus creditoribus, etiam anterioribus, & expreſſas hypothecas habentibus, præfertur. l. fin. cum gloſſ. mag. ibi. C. qui potio. in pig. Huic beneficio renuntiare poteſt, dummodo ſit plenè de eo certificata. Et competit pro dote tantùm, non autem pro donatione quoq; propter nuptias. d. l. fin.

Beneficivm Iuris Hypothecarum competens creditoribus, tacitas vel expreſſas hypothecas in bonis ſui debitoribus, vt ipſi omnibus alijs debitoribus anteferantur. l. ij. C. qui potior. in pignor hab.

Condictio Indebiti, cõpetit illis qui ſoluerunt quod non debuerunt: quapropter etiam hac condictione repetere poſſunt. Quale autem indebitum ſolutum repeti poſsit, & quibus in caſibus omninò non repetatur, cùm ampliorem habeat diſtinctionem,

nem, breuitatis gratia omitto. Hoc tamen notandum eſt quod Bartol. in l. fin. §. item quæſijt. ff. eodem tit. dicit ſe per illum text. putare, quòd huiuſmodi renuntiationum clauſulæ quales ſunt Condictioni indebiti, exceptioni non numeratæ pecuniæ &c. nihil aut parum proſiut, cum qui indebitè promiſit, indebitè renuntiauit.

CONDICTIO ſine cauſa. Ex iniuſta cauſa. Ob turpē cauſam. Si res tua tibi abſit, & apud alium ſine cauſa, id eſt, ex nullo contractu vel quaſi, retineatur, competit Condictio ſine cauſa, vt ſi debitō ſoluto Creditor Syngrapham reſtituere nolit, quoniam cauſa iam finita eſt propter quam accepit, hac condictione tenetur debitori eam reſtituere. Similiter ſi ex iniuſta aut turpi cauſa, quid ab altero poſsideatur quod noſtrum eſt, pro repetendo eo prædictæ condictiones dantur. Quæ tamen & ipſæ latiorem tractatum habent.

LEX apertiſsimi. C. de Iudic. Cuilibet permittit ſuſpectum Iudicem, maximè delegatum, ante litis conteſtationem recuſare, & porrecto ei recuſationis libello ad aliū recurrere. Cui propterea non renuntiatur, quòd naturalem continet defenſionis æquitatem.

L. DE HIS. ff. de Tranſact. vetat de ijs controuerſijs quæ ex teſtamento proficiſcuntur tranſigere, niſi inſpectis prius, cognitisq; verbis teſtamenti.

TIT. ne fideiuſſores dotium dentur, (intellige à marito vel patre eius vxori pro dote ipſius ſeruāda) ratione abſurdi, & quòd contra bonos mores eſſet, renuntiabilis non eſt. Si enim, inquit l. fin. eod. tit. credendam ſeſe ſuamq; dotem patri mariti exiſtimauit, quare fideiuſſor vel alius interceſſor exigitur, vt cauſa perfidiæ in connubio eorum generetur?

L. SI VNQVAM. C. de reuoc. donat. Hoc beneficiū tribuit Donatoribus, vt ille ſuſceptis liberis factā à ſe donationem, ſiue ea omnium bonorū, ſiue aliquorū tantùm fuerit, reuocari poſsit. Huic igitur legi generaliter nō renuntiatur. Semper enim durat præſumptio legis, patrem de prole nō cogitaſſe: & ſi cogitaſſet, aut extituram ſibi ſperaſſet, non tanta facilitate res ſuas in alios profuſurum fuiſſe. Cæterùm ſi ſpecialiter huic legi renuntiatum eſſet, quia iam ceſſaret talis præſumptio, valeret etiā renuntiario. Iaſon & Alciatus in d. l. ſi quis. & allegata ibi per eos.

L. FIN. C. eod. tit. Similiter tribuit donatoribus reuocandæ donationis poteſtatem, Si ingratus erga ipſum Donatarius exi-

ſtat. Recenſentur autem quinq; cauſæ ingratitudinis, in ea l. ex quibus ſolis huiuſmodi reuocatio fieri poteſt. I. Si Donatarius in Donatorē iniurias atroces effundat. II. Si manus impias illi inferat. III. Si Donatorem in inſignem aliquam ſubſtantiæ ſuæ iacturā inducat. IIII. Si vitæ illius periculum ſtruxerit. V. Si conuentiones, propter quas donatio in eum collata fuit, implere nolit. Huic igitur l. renuntiari non poteſt, ne aperiatur feneſtra ingratitudini, & conſequenter delicto.

L. FIN. de pactis pignorum. Hac l. reprobatur pactum legis Commiſſoriæ in pignoribus, hoc eſt, vt niſi intra certū diem pignus luatur, creditoris fiat: quod pactum quia in pignoribus cōtra bonos mores eſt, meritò reprobatur: & adeò, vt ne quidem ſanctioni huius l. renuntiari poſsit, vt ſuperiori capite dictū eſt.

De Renuntiatione generali, & Speciali. Item, quæ fit Iuri de futuro.

CAPVT XX.

HIS ſummariè declaratis, vlterius ſciendū eſt, Renuntiationum aliam eſſe Generalem, aliam Specialem. Generalis eſt, quæ verbis fit generalibus, vt, quādo renūtiatur omnibus Iuribus, Exceptionibus, Beneficijs, Omni legum auxilio &c. Specialis verò eſt, quando certis & expreſsis quibuſdam Iuribus, aut Beneficijs renuntiatur. Inter vtrunq; autē magna eſt differentia. Generalis enim renūtiatio in hiſce caſibus facta, vbi Specialis à legē requiritur, nihil pręiudicat, & id propterea ne quis verborum inuolucro ſeu tectorio decipiatur, aut propter talem generalitatem ad ea poſtmodū cogatur, quæ veriſimiliter nō fuerāt in intentione aut cogitatione renūtiantis. Quemadmodū enim aliàs Generalis diſpoſitio vel obligatio nō comprehendit eā quæ Specialiter non præſumitur. l. obligatione. ff. de pign. & quemadmodum trāſactio generaliter ad nō cogitata, vel ea quę veriſimiliter quis nō eſſet remiſſurus nō trahitur. l. cū Aquiliana. ff. de trāſact. Sic neq; renuntiatio generalis ad ea trahitur, quibus conſideratis veriſimiliter quis nō erat renūtiaturus. l. ſcire oportet. §. ſufficit. de excuſ. Tut. Liberalitatem enim captioſam interpretatio prudentū fregit, dicit Papinianus, in d. l. cùm Aquiliana. Specialis autem renuntiatio omninò præiudicat, & animum renuntiantis

clarè

clarè indicat talem fuiſſe, qualem ipſa verba exprimunt. Quare etiam regula Iuris eſt: expreſſa nocere, non expreſſa non nocere. Exemplum vtriuſq; intelligentiſsimè poni poteſt (quod & Alciatus affert in d.l.ſi quis.) in l.ſi vnquam, de qua ſuprà. C. de reuoc.donat. Si enim quiſpiam qui maximam partem ſubſtantiæ ſuæ donauit, promiſiſſet talem ſe donationē nũquam reuocaturum, & in eo generaliter omni legũ auxilio renuntiaſſet, per hoc nõ videretur renuntiaſſe. d.l.ſi vnquam. nec prohibetur quominus reuocare poſsit. Hoc enim reuocãdi beneficium cùm potiſsimũ in fauorem patris conceſſum ſit, qui veriſimiliter non donaturus erat, ſi ſciuiſſet aut exiſtimaſſet prolē ſibi naſcituram: præſumitur eum tam generali renũtiatione non magis de prole cogitaſſe quàm ſi renuntiationē non adieciſſet. Cæterùm ſi expreſsè huic legi renuntiaſſet, quia iam planè de animo ipſius conſtat, & manifeſtum eſt de filijs eũ cogitaſſe, valet omni modo huiuſmodi donatio & renuntiatio, ſecundũ communē opinionem. vt per Iaſ.in d.l.ſi quis in conſcribendo. C. de pact. & ibi poſt eum Alcia. Ex quibus patet maioris efficaciæ ſpecialē eſſe renuntiationem, quàm generalē: & hoc intellige de renuntiationibus beneficiorum quæ fiunt in conſequentia alterius contractus, nõ autem alijs, vt iam dicetur. Altero modo differt Generalis & Specialis renuntiatio, Aliquãdo enim principaliter & cum pacto fit renuntiatio, vt cùm iuri alicui competenti nobis aut competituro renũtiamus, puta ſucceſsioni aut hæreditati. Et hoc ſimiliter aut generalibus verbis fit, aut Specialibus, Sed in hoc genere tutior eſt Specialis renũtiatio generali, vel ſimplici. Hinc eſt quòd Angelus in l.ſuũ. C. de Iur. delib. dixit, Si quis hæreditati ſimpliciter renũtiauit, tunc ſi ex mille capitibus poſsibile eſſet eum ſuccedere, omnibus renuntiatum intelligeretur. Quod & Decius Conſilio cclxvj. latius firmauit, vbi allegat Bald. in l.pactũ quod dotali. q.xvj. C. de collat. admonentem Renuntiantes ne vtantur verbis generalibus, & Alexand. conſil.xj.col.ij.vol.ij. Ad hæc tamen ponderabis ea quæ inferius dicam. Sed quæritur, an ſimpliciter omni Iuri renuntiari poſsit, etiam futuro? cùm multis in ore ſit illud: Ius futurum remitti nõ poteſt. &, Renũtiatio Iuris nondum competentis, non valet. vt & Decius dixit Conſil.xxxj. allegando l.ſi ita ſcriptum. §.ſi ſub conditione. de legatis ij. & l.qui ſuperſtitis. ff.de acquir.hæred. Et eleganter mihi diſcernere videtur Dn. Alciatus in l.j.tit.fin. C. de pact. inter Renuntiationem quæ pacto fit, & Repudiationem: vt Renuntiatio quidem futuri

Iuris fieri poſsit, non autem repudiatio, niſi quibuſdam in caſibus ibi recitatis: nam & leges à Decio, & communiter allegatæ in repudiatione tantùm loquuntur. In Renũtiatione igitur cum pacto facta, dicit, pro regula traditum eſſe, omne ius ſeu ſola ſpe, ſeu re competens renuntiari poſſe. Renuntiationem porrò eatenus intelligi factam, quatenus verba actum fuiſſe indicant, vel quatenus cauſa ipſa renuntiationis declarat. Quare ſi quis renuntiaret omni iuri ſibi competenti, non intelligeretur ei renuntiare, quod ex noua cauſa acquiri poſſet, etiã ſi dixiſſet omne Ius ſe remittere quod habet vel habere ſperat, intelligitur enim ex præſenti cauſa. In huiuſmodi enim generali renũtiationi ſemper ſubaudiuntur iſtæ clauſulæ, Ex præſenti cauſa, Rebus ſic ſe habentibus, ſic ſtantibus & remanentibus &c. Noua autem cauſa ſuperueniens, aut Ius poſtea vel diſpoſitione legis, vel ex contractu quæſitum, renuntiationi non comprehenſum cenſetur. Itaq; ſi pater filios habens, eorum conſideratione faciat filiam renuntiare, & illi ſe viuo omnes præmoriantur: filia non obſtante renuntiatione ſuccedet. Intelligitur enim, rebus ſic remanentibus, id eſt, quòd ſucceſsio poſsit ad filios maſculos peruenire, ſaltem ad vnum. Paul. Caſtren. in l. pactum dotali. C. de collat. l. Paulo Callimacho. §. j. de leg. iij. text. & ibi Bartol. in l. cum Tutoribus. ff. de tranſact. Poſtremò notandum eſt, Renuntiationem ſtricti iuris eſſe, & in ea non venire niſi expreſſa. Rom. Conſil. clxviij. Deciſ. Conſil. ccclxxix. Quare renuntians hæreditati paternæ, non videtur renuntiaſſe hæreditati fraternæ, ſi ille poſtea adeat hæreditatem patris, vt idem Conſil. cccclxix. & Conſil. dlj. Vbi quidam renuntiauerat auiæ, patris, & patrui hæreditati, ſed non aui: quare cõcludit, quòd illi, non obſtante tali renuntiatione, poterat ſuccedere.

De Ceßionibus actionum.

CAPVT XXI.

Qui poßint ceßionẽ facere.

RESTAT vt Ceſsionis actionum materiam breuiter percurramus, quoniam & ipſa Notarijs non rarò vſu venire ſolet. Atq; vt ordine illud aliquo faciamus, primò ſciendum eſt omnes illos cedere actiones ſuas & transferre poſſe, qui obligare ſe contrahendo poſſunt. Cùm omnia cenſeantur iuris permiſsione eſſe conceſſa, quę nõ reperiuntur prohibita. vulgata l. necnon. §. quam eis. ff. ex quib. cauſ. maio. Ex quo colligitur, quòd illi qui

obligari non poſſunt,neq; cedere poſſunt,quales ſunt Infans,Furioſus,Pupillus ſine tutoris authoritate, Adultus ſine curatoris, Surdus,Mutus.l.j.in princip.ff.de verbor.oblig. Iſtorum tamen Tutores vel Curatores cedere poſſunt. Filiusfamiliâs autem cum ex omni contractu obligetur, præterquam mutui & voti.l. filiusfamiliâs.ff.de actio & oblig. cedere poſſet, cum conſenſu tamen parentis ſui. Quid autem econtrà,an pater tanquam legitimus adminiſtrator filij, poſsit actionem ei acquiſitam cedere? Reſpondetur quòd nó,niſi filius infans aut abſens ſit,aut conſentiat.arg.l.fin.§.vbi autem.C.de bonis quæ liber. De Bannito verò variæ fuerunt Doctorum diſtinctiones. Ioan.de Graſsis in tractatu ſuo ceſsionum,tenuit,indiſtincte poſſe cedere iura & actiones Bannitum, ex cauſa ex qua bona non veniunt publicanda: nec exceptionem Banniti authoris obſtare ceſsionario, cùm ſit perſonalis,nec perſonam egredi debere.Et quia nulla lege cedere prohibiti inueniūtur Banniti per ſtatutum. Porrò cedi poteſt omnibus perſonis, exceptis quæ acquirere non poſſunt, vt infanti,furioſo,muto,ſurdo. Tutoribus autem & Curatoribus eorum cedi poſſet.Exceptis item potentioribus, quia lege prohibentur.C.ne lice.potētio.ſiue illi ratione officij (puta quia in magiſtratu ſunt) potentiores ſint, ſiue alias, quanquam Speculator in hoc Tit.intellexerit tantùm de potentioribus ratione officij terribilis,non alijs.Sed vtraq; Lex d.Tit.ne lice. poten. indiſtincte loquitur,quare neq; nos diſtinguemus. Et ratio conſtitutionis ita ſibi locum vendicat in vno potētiore vt in altero: eſt autem ne liceat quoquo modo duriorem aduerſarij conditionem facere.l.fin.ff.de litigio. Pupillis autem & adultis cedi poteſt etiam ſine Tutorum authoritate: citra quam illis aliâs permiſſum eſt rem ſuam meliorē facere.Cedi autem poſſunt omnes actiones tam ciuiles quàm reales,cùm quantum ad ceſsionem inter eas nulla ſit differentia.l.fin. C.de hæred. vel actio.vendit.Similiter & partis debiti ceſsio fieri poteſt.l.quæſitum.§.ſed cùm ex parte.ff.de pecul. Sed criminalis aut publica,aut popularis, in quibus ſimplex Procurator interuenire nequiret, cedi non poſſet:niſi quantum ad priuatum commodum pertineret. Actio quoq; iniuriarum cedi non poteſt ante litem conteſtatam,ſecundum Io.Graſsiū,poſteà autem efficitur litigioſa.vt not.C.de hæred.vel actio.ven.l.fin.Præterea litigioſæ actiones,id eſt, in iudicium iam deductæ cedi non poſſunt.l.lite pendente.C.de litigio. Imò pœna inſuper plectitur tam cedēs quàm ceſsionarius, hic vt

Quibus ceſſio fieri poſſit.

Quæ actiones cedi poſſint.

actionem emptam reſtituat, nec pretium repetat, (ſi ſciens fuerit) quòd deinceps cedens tantumdem addito, fiſco ſoluit. Si verò ceſsionarius in ignorantia fuerit, tunc licet illi pretium repetere, & cedens vltra illud in tertia eius parte, ceſsione irrita manente, mulctatur. l. cenſemus. C. eod. tit. Attamen in quinq; caſibus ceſsio rei vel actionis litigioſæ, valet: nempe ſi dotis nomine, ſi donationis propter nuptias, ſi tranſactionis, aut diuiſionis rerum hæreditariarum factæ, aut legati, fideicommiſsi ve nomine cedatur. d. l. cenſemus. Ipſa porrò ceſsio fieri poteſt tam inter præſentes quàm abſentes, ad exemplū ſimplicis Procuratoris. l. j. & not. in l. in cauſæ. §. ſi Procurator. ff. eo. tit. Et in tali ceſsione non requiritur conſenſus aut ſcientia debitoris, aut eius contra quem cedetur. l. nominis. C. de hæred. vel actio. vēd. Itē, fieri debet ceſsio ſemper aliquo titulo vero & nō ſimulato, interuenien te, quicunq; tandem is ſit, ex quo rei dominiū transferri poſsit, vt ſunt, donationis, dotis, ſolutionis, aut dationis in ſolutum, ſocietatis, venditionis, legati, fideicommiſsi, & ſimiles tituli. Sed an neceſſe ſit ipſum titulum in Inſtrumento ceſsionis inſerere? Bārt. in l. per diuerſas. C. mādati, dicit ſimulatam videri ceſsionem: niſi appareat titulus. Io. de Graſsis verò concludit ſufficere cauſam quare ceſsio facta ſit, & ex qua titulus colligi poſsit, in ceſsione inſertam eſſe, etiamſi titulus ſpecificè non exprimatur. Cęterùm titulo venditionis & donationis ſimul iuncto, non valeret ceſsio, quia præſumitur ſimulata. l. ſi. C. man. Simulata enim ceſsio iure reprobatur. d. l. per ſcripturas. & l. ſi. quod verū eſt ſi conſtet eam eſſe ſimulatam. Quid autem ſi dubitetur, ſimulatā ne ſit an non? Hîc ex circunſtantijs contractus ceſsionis & perſonarum inueſtiganda coniecturandaq; erit veritas. Et ſunt aliquot caſus à Doctoribus obſeruati, ex quibus ſimulatio deprehenditur & præſumitur. I. Si actio magnæ quantitatis, ſit vendita pro modica ſumma. d. l. per ſcripturas. & l. cùm ij. §. modus. de tranſ. II. Quū ceſsio pro parte venditur, pro parte donatur. l. finali C. manda. III. Quando ſolus titulus donationis appoſitus eſt Inſtrumento ceſsionis, & tamen clam aliquid datum ſit nomine pretij. His caſibus enim non amplius exigit quàm quatenus re ipſa perſoluit, cedens etiam propter fraudem ſuam actione priuatur. d. l. fin. C. mandati. IIII. Si in Inſtrumento non exprimatur ex quo contractu, cauſa vel titulo facta fuerit ceſsio, de quo etiam ſuprà dictum eſt. V. Si ille in quem ceſsio facta eſt, ſit homo litigioſus, & conſuetus redimere lites, & exercere. Specu. hoc tit. §. j. verſ. item etiam

Quomodo fieri debeat Ceſsio.

Ex quibus cauſis aut coniecturis præſumatur ceſsio ſimulata.

etiam præſumitur. VI. Quando nulla eſſe præſumptio alicuius cauſæ poteſt, propter quam ceſsio facta ſit, niſi vt reus vexetur. arg.l.in fundo.ff.de rei vend. Quemadmodum autem ex prædictis & ſimilibus coniecturis contractus ſimulatio colligitur, ita vicisſim alijs cõiecturis cõtractus aut ceſsionis veritas præſumitur. I. Vt ſi pauper ſit ille qui cedit, nec habeat vnde actiones cõpetentes ſibi proſequatur, talis enim potius verè quàm fictè ceſſionem feciſſe præſumeretur.arg.l.alienationes.ff. famil.herciſ. II. Item ſi palàm & publicè facta ſit ceſsio.arg.d.l.fi.cum in aperto geſta, fraudis ſuſpicione careant. III. Si cedens habeat aliã negotia quibus occupatus & aſtrictus ſit, vt liti adeſſe & vacare nõ poſsit.arg.l.non exiſtimo.ff.de adminiſt.tut. IIII. Si reus potens ſit, & Actor ab eo Ius ſuum conſequi non queat.arg.l.ordo. C.de execu.rei Iud. V. Si actionẽ ſuam etiam alijs redimendam aliquoties obtulerit, & à nemine amplius habere potuerit. VI. Si inter cohæredes. VII. Si fiat creditori pro debito. VIII. Si fiat poſſeſſori pro munimine ſeu tuitione rerum quas poſsidet. IX. Si fiat ab hæredibus Legatarijs. X. Poſtremò, quotieſcunque cedens Ius ſuum, aut vendẽs, eſt homo honeſtus, & integræ exiſtimationis, qui lites fugere conſueuit, vt potius remittere aliquid ex debito ſuo malit, quàm forum & lites ſequi.arg.l.ſi reus.§.ij.ff.de alien. mut. Iud.cauſ.fact. Prædictæ autem in vtranq; partẽ coniecturæ tunc locum habent, quando ex aliqua cauſa de ceſsionis veritate dubitatur, cùm & aliàs communis ſit regula: coniecturis non niſi in incertis locum eſſe l.continuus.§.cùm ita ſtipulatus. ff.de verb.oblig. Si enim certum eſſet ceſsionem non eſſe ſimulatam, tunc indiſtinctę valebit, nec ad præſumptiones eſſe deſcẽdendum. Sin verò certũ eſſet eam ſimulatam eſſe, tunc omninò non valeret, & locũ haberet Tit.C. Plus valere quod agitur, quàm quod ſimulatè cõcipitur. Hęc breuiter de ceſsione actionum annotaſſe ſuffi
ciat. Si plura quis requirat,
habet Speculatorẽ in
hoc tit. Doct.
in l.pec.&
l.fi.C.mãda.& Ioãnis à Graſ
ſis de hac materia
Tractatũ.

Quibus coniecturis veritas Ceßionis præſumitur.

PRIMAE PARTIS THEORICAE, FINIS.

DE VLTIMIS VOLVNTATIBVS LIBER II.

De vltimis voluntatibus in genere.

CAPVT I.

VLTIMARVM voluntatum materia difficillima ferè omnium eſt, quæ tota Iuris ciuilis diſciplina continentur, idq; tum ob plurimam earum diuerſitatem, tum ipſam quoque incertitudinem. Cùm enim perobſcurum plerũq; ſit, quomodo Teſtator ea quæ ſcripſit, ſenſerit aut voluerit, atque ea ipſa voulntas eius non aliter quàm ex probabilibus argumentis coniectari potius quàm colligi poſsit, ſæpe fit vt benè à teſtatore diſpoſita, malè à poſteris aut ſuperſtitibus intelligantur, & in longè diuerſiſsimas ſententias diſtrahantur. Quæquidem volnutatis obſcuritas non modo vulgaribus, verumetiã peritis hominibus nõnuquam imponit, vt diuerſimo dè de eadem quæſtione pronuntient, quodq; vnus voluiſſe defunctum aſſerit, alter neget. Vt exemplum huius inter cætera videmus, in hac voluntatis quæſtione: Titium quidam in xij. vncijs inſtituit, Meuium deinde in vj. vncijs. quanta portio primo hæredi, & quanta ſecundo debeatur? Nam imperatori Iuſtiniano viſum eſt in hoc caſu manifeſtam eſſe teſtatoris voluntatem, qua videlicet à priore voluntate recedere, eamq; in ſex vncijs minuere, vtrique autem æquam partionem, hoc eſt vj. vncias relinquere voluerit. l. cum quęſtio. ibi, cum enim manifeſtum. C. de legat. Aliter autẽ viſum fuit Iureconſulto Vlpiano, qui in l. interdũ. §. ſed ſi alter. ff. de hæred. inſtit. ita tradit. Si exceſſerit quis in diuiſione xij. vncias, ęquè pro rata decreſcere, vtputa me ex xij. vncijs hęredẽ, te ex vj. ſcripſit, ego hęreditatis habebo beſſem, tu Trientẽ: ex hoc apertè cognoſcis quàm diuerſi volũtatis rationẽ inierint Iuſtinia. & Vlpiã. vt ſi nobis etiã hodie iudicare liceret vter veriſimiliorẽ interpretationẽ attuliſſet, nõ facilè de hoc pronũtiare poſſemus, citius fortaſſe Vlpiani, quàm Imperatoris rationẽ ſecuti. Hæc autẽ præterea dicere volui, cùm difficultas omnis in vltimis volũtatibus ex ipſius volũtatis obſcuritate, quæ vel in verbis,

bis vel ſentẽtijs ſita eſt, potiſsimùm proficiſcatur, vt ſingulari cura & ſtudio notarius qui teſtamẽtis adhibetur, caueat, & omittat omnia ea quæ aliquando vel non intelligi ſatis, aut dubiè interpretari poſſunt: genuinum autẽ & ipſum verũ teſtatoris ſenſum ita exprimat, vt quammaximè fieri poteſt, clarũ & manifeſtũ ſit quid ille voluerit, quid ſenſerit. Quanquam, vt etiam obſcura ſit defuncti voluntas, tamẽ benigna interpretatione ſemper ita accipienda eſt, vt ſi vllo modo poteſt ſuſtineri & valere, ſuſtineatur & valeat: quapropter etiam regulariter dicimus, plenius voluntates teſtantium eſſe interpretandas. l. in Teſtamentis. ff. de reg. iur. Et ſingulariter vltimis voluntatibus fauendum eſſe, cùm nihil ſit (vt reſcripſit Imper. Conſtantinus in l. j. C. de Sacroſ. Eccleſ.) quod magis hominib. debeatur, quàm vt ſupremæ voluntatis, (poſtquam iam aliud velle nõ poſſunt) liber ſit ſtylus, & licitum quòd amplius non redit arbitrium. Neque tam id humanitatis intuitu fieri debet, quàm etiam Reipublicæ: nam & Paulus I C. ait, Publicè expedit ſuprema hominũ Iudicia exitum habere. l. vel negaret. ff. quemad. teſta. aperian. Iſtarum verò vltimarum voluntatum, tres ſunt ſpecies, Teſtamentum, Codicilli, Donatio cauſa mortis: quibus omnis Teſtati materia continetur. Nos hoc ſecundo libro, breui atque ſimplici tractatione ſingulas exequemur, omiſsis anxioribus & intricatioribus quęſtionibus: quum illæ ad Iure conſultos potius quàm Notarios pertineant. Nonnullas tamen vſu frequentiores inſeremus. cùm hoc nobis iam inde ab initio inſtitutum ſit, tam imperitorum, quàm peritorum rationem habere, eaq; de cauſa nonnunquam libuerit difficilia leuioribus commiſcere.

De Teſtamento ſcripto, & Solenni.

CAPVT II.

TESTAMENTVM eſt volũtatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod poſt mortem noſtram fieri voluerimus. l. j. ff. eo. Iuſtam verò ſententiam intellige ſolennem, non perfectam, vt communiter intellexerunt: cùm ea ratione & codicilli (qui & ipſi iuſta ſunt ſententia) Teſtamẽtum dici poſſent, idq; Zuichemus, vir Iuris prudentia hac ætate longè præſtans nulliq; ſecundus, admonuit in doctiſſ. commentarijs ſuis. inſtit. eo. in prin. per l. j. ff. de iniuſto rupto. Eius duæ ſunt ſpecies. Solẽne ſiue ſcriptum,

& Nuncupatiuum, ſiue non ſcriptum. Teſtamentũ ſcriptum, ſiue ſolenne magna apud veteres cura obſeruabatur, quæ poſtea tamen in nimiam ſubtilitatem ſcrupuloſitatemq́; (vt Vlpianus dicit in l. poſthumus. ff. de iniuſto rupto.) abijt, vt non immeritò Iuſtinianus plus vno in loco has fraudem & pernitiem teſtatorum fuiſſe, impiasq́; differẽtias induxiſſe quæratur, propterea q́; reprobet. l. ſi quis. in fin. C. de Inſtit. & Subſtit. l. Sancimus. C. ad Trebell. l. lege xij. Tabularum. C. de legit. hæred. Quis enim totis illis titulis. De teſtamentis. De hæredibus inſtituendis. Legatis. Caducis tollendis, & ſimilibus, non videt quàm anxia olim in teſtamentis fuerit Iuris & ſolennitatum obſeruatio? vt non iniuria ille ſcripſiſſe videatur: Lucius Titius hoc meum teſtamentum ſcripſi, ſine vllo Iuriſperito, rationem animi mei potius ſecutus, quàm miſeram & nimiam diligentiam: & ſi minus aliquid legitimè, minúsve peritè fecero, pro iure legitimo haberi debet hominis ſani voluntas &c. l. pen. §. Lucius. de leg. ſecũdo. Quanquam autem in multis correcta ſit illa nimia teſtãdi ſubtilitas, & ex diuerſis iuribus vna tandem & certa teſtandi forma conſtituta (de qua inferius dicetur) tamen eadem illa forma ita etiam ipſa ſolennitatibus ſuis circumſcripta eſt, vt ob metum, ne rite expediatur, ſimiliter in deſuetudinem ferè abierit, cùm vt Iaſon ſcribit in l. ſi ita aſcriptum. de legatis j. rariſsimè aut quaſi nunquam teſtamenta fiant in ſcriptis. Et ſanè videmus vulgò Nuncupatiuum propè ſolum in vſu reſtare. Sed vt rem propius aggrediamur, in primis dicendum eſt, qui teſtamentum cõficere poſsint. Et quidem cum nihil magis hominibus debeatur, quàm vt ſupremæ voluntatis liber ſit ſtilus, & licitum arbitrium. l. j. C. de ſacroſ. eccleſ. omnibus teſtamenti factio permiſſa eſt, niſi quibus ſpecialiter lege interdictũ eſt, vel quòd Iure ciuili inhabiles ſint, vel aliquo defectu laborent interno externóve, vel in pœnã denique prohibeantur. Vt autẽ ſingulos enumeremus: in primis teſtari prohibetur Filiusfamiliâs adhuc in ſacris, id eſt, Poteſtate patris conſtitutus, adeò vt ne permittente quidem patre & volente, poſsit. l. qui in poteſtate. ff. de teſtam. Excepto caſtrenſi & quaſi caſtrenſi peculio, in quo teſtari poteſt. Inſtit. quibus non eſt permiſſ. fac. teſtam. §. præter hos. Quanquam autem teſtari non poſsit Filiusfamiliâs, donationem tamen cauſa mortis facere poteſt, patre permittente. l. tamen is qui. §. j. ff. de dona. cauſ. mor. Itẽ, prohibetur Impubes, id eſt minor xiiij. annis, ſi maſculus ſit: aut xij. ſi fœmina. Inſtit. eo. tit. quibus nõ eſt per. qui tamen

Qui inſtrumentũ facere poſſint.

Filiusfamiliâs.

Impubes.

non

non computantur de momento ad momentum, cùm in fauorabili ſimus materia, ſed ſufficit vltimum diem ſaltem attigiſſe, per gloſſ. in l. iij. §. minorem, in verbo. momentũ. ff. de mino. prohibentur autem, quòd nullum huius ætatis homines Iudicium habere conſuerunt. Eadem ratione prohibetur etiam furioſus, & quicunque mente captus, quamdiu ſcilicet furor aut morbus durat, nam ſi ad mentem redierint, licitè teſtantur. inſtit. eod. §. Item furioſi. Item, prohibetur prodigus, cui ſcilicet à Iudice bonorũ ſuorũ adminiſtratio interdicta eſt. Inſtit. eod. §. Item, prodigus. Nam etiamſi quis manifeſtè prodigus eſſet, nec tamen illi bonorum adminiſtratio interdicta, nihilominus poſſet contrahere, alienare, teſtari, ac ſi prodigus nõ eſſet, omneq; id quod ante Iudicis interdictum geſſit, ratum firmumq; manebit, gloſſ. in l. is cui. in verbo. interdictum. ff. de verb. oblig. & gloſſ. in l. ſi quis cùm ſciret. in verb. luxurioſè. ff. pro empto. Quid autem econtrà? puta interdictio erat cuidam facta à Iudice, qui reuera prodigus non erat, an talis teſtari poſsit? Gloſſ. in dicto §. item furioſus, in verb. ratum, concludit quòd non poſsit, etiamſi enim ſit contra Ius litigatoris (inquit) tamen non eſt contra Ius legis, & hoc ſecutus eſt Ioannes Andr. in addit. Spec. in tit. de Inſtrum. edit. §. compendioſæ. colum. j. ibi. Tertio Prodigus tamen cui interdicta etiam eſſet bonorum adminiſtratio, inter liberos ſuos teſtari poſſet, ita conſuluiſſe fertur Bald. Conſil. ccxxxv. lib. j. Item prohibetur Mutus, & Surdus, vtique qui reuera tales ſunt, idq; à natura. Illi enim qui tardè difficulterq; vel loquuntur vel exaudiunt, pro mutis aut ſurdis non habentur. Cæterùm qui caſu aliquo muti ſurdiue facti ſunt (vt & literatis aliquando viris accidit) teſtari poſſunt, hoc modo, ſi quidẽ ſcribere ipſi norunt, ſua manu Teſtamentum conſcribent: Sin autẽ neſciant, per alium: facultate tamen eius à principe prius impetrata. l. mutus. ff. eod. Item, Cæcus teſtari nequit, niſi ſeruata forma. l. hac conſultiſsima. C. eod. nempe vt coram vij. Teſtibus & Tabellione, vel alio, loco eius, ſi Tabellio non inueniatur, voluntatẽ ſuam exprimat, nomina hæredum ſpecialiter, cum dignitatibus eorum & alijs indicijs, recitet, tum partes ex quibus ſingulos ſibi ſuccedere cupit: item quæ legata vel fideicommiſſa relinquere velit. Quibus omnibus peroratis vno eodemq; loco & tempore, & conſcribi illa per Notarium, & ſubſcribi per hæredes, atque etiam conſignari per vtroſque tale Teſtamentum debet. Quæ forma non ſolùm in Teſtamento Cæci, verumetiam in codicil

Furioſus. *Prodigus.* *Mutus & Surdus.* *Cæcus.*

codicillis quibus legare vel fideicōmittere intēdit, obſeruāda eſt. d.l.hac conſultiſsima.§.quæ in eundem. Item, prohibetur teſtari qui Captiuus apud hoſtes detinetur, quia pro ſeruis aut quaſi, reputantur.§.fin.cum gloſſ.Inſtit.eod. Hoſtes autem ſunt, qui Imperio Romano, aut quibus Imperium Rom.publicè bellū decreuit. Cæteri enim latronum aut prædonum loco habentur.l. hoſtes.ff.de verb.ſign.quam legem ibi Alciatus vir doctiſ.ita interpretatur: vt cum Antonini conſtitutione, omnes qui in orbe Romano erant, ciues Romani effecti ſint, & ita omnes Chriſtiani hodie ſint populus Romanus, quod conſequenter illi pro hoſtibus iudicari debeant qui fidem CHRISTI non agnoſcunt, quales Turcæ, Sarraceni & alij infideles ſunt, cum quibus indictū nobis bellum eſt. Inter Chriſtianos autem ipſos quæ bella mouentur, ciuilia potius ſunt, quàm publica. quare qui vtrinque in partibus exiſtunt, neq; pro hoſtibus habentur, neq; Iura captiuitatum, aut poſtliminiorum inter hos locum obtinent, vt de hoc clarus eſt textus in l.ſi quis.§.in Ciuilibus.ff.de capti. Quapropter cùm qui in noſtris regionibus Chriſtiani à Chriſtianis captiui tenentur, libertatem minimè amiſerint, ſequitur etiam eos teſtari pleno Iure poſſe. Item, prohibetur obſides, pro captiuis populi Romani dati.l.obſides.ff.de teſtam. quod ſimiliter intellige ſecundum prædicta de obſidibus, qui apud hoſtes & infideles ſunt, & econtrà: non autem de his qui apud nos vulgò principi à principe, aut ciuitati à ciuitate dantur, per not.in d.l.obſides, & Panorm.in Rubr.de teſtam.

Captiuus. *Obſides.*

Monachus & Regularis.

Item prohibetur Monachus, & quilibet Regularis, cùm ex voto à ſe omnium rerum proprietatem abdicauerint, & nihil ſuum poſsideant.xij.q.j.non dicatis. & ingreſſu monaſterij, ſe ſuaq; Deo dedicauerunt.Authen.ingreſsi.C.de ſacroſan.eccl. Monachus autem quis dicitur, non ſtatim atq; ipſum monaſterium ingreſſus eſt, habitum, veſteſq; monaſticas ſumpſit: ſed tunc demū, quando vouit, & in ea religione perſtiturū ſe ſolenni ritu profeſſus eſt.cap.ad apoſtolicam.de regula.& cap.j.§.qui verò.eod. tit.lib.vj. Ad hanc profeſsionem faciendam, habet ingreſſus annum integrum, intra quem deliberat, & ſui Iuris remanet: quapropter etiam id temporis adhuc teſtari poſſet. Cæterùm ſi intra hunc annum deliberationis ſeu probationis profeſſus fuerit, quanquàm citius neq; profiteri, neq; ad proficiendum anniti debeat.d.c.ad apoſtolicam: tamen ſi profeſsionem fecerit, deinceps verè monachus eſt cenſendus, & ad omnem regularem obſeruationem

tionem aſtrictus eſt.d.cap.ad apoſtolicam. Cùm multa fieri prohibeantur,quæ tamen facta tenent,vt ibi dicitur. Quid de reliquis clericis? an illi teſtari poſſint? Et ſcias poſſe eos in omnibus rebus ſuis,quas alicunde quàm ex Sacerdotio ſuo acquiſiuerunt, liberè teſtari, quales ſunt quæ ex donationibus, legatis, hæreditatibus, ſucceſsionibus, & ſimilibus cauſis illis obuenerunt. Authen.licentiam.C. de epiſcop.& cleric.& fac. cap.j.extrà de teſtam.vbi Panor. De rebus autem & fructibus beneficij ſui teſtari nõ poſſunt.ſecundum Panor.in cap.j.& cap.fin.de pecul. cleric.& pleniſsimè in repet.cap.cùm eſſent.in verſ.ij.de teſtam. *Clerici.*

Cæterùm Ioan.Andreæ in cap.præſentio. & gloſ.verbi,reſeruari,de offic. ordin.lib.vj.tenuit perſonaliter & ſimpliciter beneficiatum comparari vſufructuario tam in vita quàm morte, & quòd propterea de fructibus perceptis & iam reconditis licitè teſtari poſsit. Et dicit eam diſtinctionem,quam poſuit Hoſtienſis in cap.ſi quis ſanè.de pecu.cleric.inter clericum habẽtem adminiſtrationem,& non habentem, ſed ſimpliciter beneficiatum, vt videlicet de fructibus ab eccleſia perceptis,hic teſtari poſsit,ille non poſsit,conſuetudine generali quaſi vbiq; eſſe approbatũ: & ſane rationem habere videtur. Vbi autẽ in dubio ſumus quomodo bona Clerico ſint acquiſita,ibi præſumitur de bonis Eccleſiæ & ſacerdotio ſuo illi obueniſſe.per notat.in d.Authen.licentiam. Porrò teſtari quidam in pœnam prohibẽtur, quales ſunt condemnati de crimine famoſo.l.is cui.§.fin.& l.cum lege.ff.de teſtam. Item Rei perduellionis,id eſt Reipublicæ, & læſæ Maieſtatis rei.l.ſi quis.& l.fin.C.ad l.Iuliam maieſt. Item Hæretici, tam ipſi quàm receptores,defenſores & fautores eorundem.l.credentes.§.ſi etiam inteſtabilis.C.de hæret.Specialiter autem Anabaptiſtæ,quæ peſtis hominum necdum ſopita ſatis eſt his temporibus.per l.fin.C.de ſanct.bapt.reiter. Et Apoſtatæ,quibus omnes alienationes & contractus interdicti ſunt.l. Apoſtatarum.C. de apoſtat. Item,inceſtas nuptias contrahens.l.ſi quis inceſti.C. de inceſt.nupt. Item,publicus vſurarius,niſi præſtet cautionem ſecundum formam.cap.quãquam.de vſur.lib.vj.videlicet, quòd de reſtituendis vſuris ſufficienter caueat illis quibus facienda eſt reſtitutio,ſi præſtò ſint: vel eis abſentibus loci ordinario,vel vicario,vel parocho,idq; corã aliquibus fidedignis viris de eadem parochia: & ſi manifeſta ſit vſurarum quantitas, ſemper illam in cautione exprimat,quæ aliàs in recipientis cautionem moderatione erit. Item,damnatus ad mortẽ vel naturalem vel ciuilem, *Prohibiti in pœnam.* *Vſurarius.*

teſtam

teſtamentum facere prohibetur.l. eius qui.§.j.ff.eod. Quid de *Damnatus ad perpetuos carceres.* damnato ad perpetuos carceres? Panor.in d.rub.extra de teſtam. (prout eum refert Gerardus Mulert in vtiliſsimis additionibus ſuis ad Rolandinum) dicit communiter teneri, Si de Laico quæramus, inteſtabilem videri, per notat.in l.ij.ff.de pub.Iud. Si verò de Clerico quæramus, dicit variè conſultum fuiſſe. Quoſdam enim conſtituiſſe quòd non poſſet teſtari, cùm talis pœna æquiparetur pœna mortis, ſeu deportationis ſecundum Inno.in cap. qualiter & quando de accuſat. Alios autem conſuluiſſe, quòd poſsit teſtari, ea ratione motos, quòd Ius Canonicũ perpetuum carcerem clericis imponit, non ad pœnam, ſed ad pœnitentiam. cap.nouimus in fin.de verb.ſignif.cap.quamuis de pœnis.lib.vj. quapropter ex pœnitentia non inducenda ſit hæc pœna inhabilitatis teſtandi, & ibi tandem Panormitanus concludit, poſteriorem hanc opinionem mitiorem quidem eſſe, priorem tamen ſibi veriorem videri, quum negari non poſsit quin ibi ſit quaſi mortuus. *Excommunicatus. Bannitus.* Porrò autem quid de Excommunicato, vel Bannito iuris eſt hoc caſu? Dic excommunicatum teſtari poſſe ſecundum Panormitanum in d.Rubr.de teſtam.vbi dicit hoc hodie tenẽdum eſſe. Similiter etiam Bannitus teſtamenti factionem de Iure communi habet, licet ſecundum iura & ſtatuta eius ciuitatis vnde relegatus eſt ſeu exbannitus, teſtari non poſsit: quare ſecũdum Ius commune rectè teſtabitur. Bart.l.eius qui.§.fin.de teſtam.& latè in Diſput.ſua quæ incipit, Lucanæ ciuitatis ſtatuto. Enumeratis perſonis quæ teſtamenti factionem actiuè non habent, id eſt, *Quæ perſonæ teſtes eſſe poſſint.* teſtari non poſſunt, videamus quæ porrò teſtamenti factionem paſſiuè non habeant, id eſt teſtes in teſtamento eſſe non poſſunt. Et puto hanc loquendi formulam.videlicet teſtamẽti factionem habere, propterea tam paſſiuè quàm actiuè in iure vſurpari, quòd pleræq; perſonæ quæ teſtari prohibentur, eædem etiam teſtes in teſtamentis eſſe prohibeantur. Quapropter neq; ſeruus, neq; impubes, neq; furioſus, neque mutus, ſurdus, cui bonis interdictum eſt, improbus inteſtabilisq;.teſtes eſſe poſſunt.§.Teſtes autẽ.Inſtit.de teſtam. Sunt tamen quædam perſonæ quæ etiam ſi teſtari poſsint, tamen teſtes in teſtamẽto eſſe non poſſunt. Nam nec mulier, nec hæres ſcriptus, neq; is qui in poteſtate eius eſt, neq; pater qui in poteſtate eum habet, aut fratres, in eiuſdem patris poteſtate conſtituti, teſtes adhiberi poſſunt. His adde de Iure Canonico, vſurarium manifeſtum, per dictũ cap.quanquam. de vſur.lib. vj. Econtrà filiusfamiliàs pubes, hæretici leuioris notæ, & multo

magis Monachi, teſtes in teſtamento eſſe poſſunt, licet teſtari nõ poſsint. Miror autem de Monacho quoſdam dubitare, quum etiam hæreticis talia teſtimonia propter vtilitatẽ neceſſarij vſus, ſine vlla diſtinctione (vt inquit Lex) permiſſa ſint. ne facultas probationum anguſtetur. l. pen. C. de hæret. Sed & Legatarius & fideicommiſſarius ſingularis teſtes in teſtamento eſſe poſſunt, in quo ipſis legatur & fideicommittitur. l. tit. eod. §. legatarij. multò magis igitur illi qui in eorũ ſunt poteſtate. Mulier quoq; in ijs teſtamentis quæ citra iuris ſolennitatem confici poſſunt, pro teſte admittitur. Sunt autem, militare teſtamentum, inter liberos, ad pias cauſas, in ditione pontificali & alijs municipijs, vbi Iuris ciuilis ſolennia abrogata ſunt, confectum. Similiter & in donatione cauſa mortis, & Codicillis, in teſtimonium adhiberi poſſet. per. not. in l. fin. C. de codicil. Omnia autem quæ in Teſtamento interueniunt aut ſolennitatem reſpiciunt, aut ſubſtantiam & tenorem ipſius vltimæ voluntatis. Solennitas fidem atq; probationem Teſtamenti, tenor verò voluntatis declarationem continet. Solennitatis autem ſunt, quæ ad præſcriptam teſtamẽti formam pertinent, quæquidem forma ex diuerſis iuribus (vt ſuprà dixi) compoſita atq; conſtituta eſt. Teſtes enim, & eorum præſentia, & vnus contextus teſtamenti celebrandi à Iure ciuili. Subſcriptiones autem teſtatoris, & teſtium, ex ſacris cõſtitutionibus: numerus deniq; teſtium, & obſignationes eorundem ex edicto Prætoris ſumptæ ſunt, quibus illud per Iuſtinianũ poſtremò adiectum eſt, vt ad omnem fraudem excludendam, manu Teſtatoris vel alterius amanuenſis nomen hæredis vel hæredum Teſtamento inſcribatur aut ſubſcribatur. Solennia igitur Teſtamenti hæc ſunt: vt adhibeantur ſeptem teſtes rogati, & püberes. ac coram illis præſentibus Tabulæ teſtamenti, vel conſcribantur, vel antea conſcriptæ, proponantur, quas ſuum eſſe Teſtamentũ Teſtator profiteri, teſteſq; vt ſubſcribant & ſignent, rogare debet. Poſtea manu ſua coram ipſis teſtibus ipſe Teſtator ſubſcribet ſeſe (ſi quidem ſciat literas: aut ſi neſciat ſcribere, alium octauum ſubſcriptorem adhibebit. Cùm autem ſubſcribet Teſtator, debet ſimul & hæredis vel hæredum nomina, quos inſtituit, exprimere, niſi teſtamentum ab ipſo ſcriptum eſſet, & in alia quadam parte, dicta nomina expreſsiſſet, tunc opus nõ eſſet repetitione hac in ſubſcribendo. Deinde ſubſcribent ſinguli teſtes, quilibet pro ſe, non vnus pro alio: qui poſtremò Sigilla quoq; ſua Teſtamento apponent: quę ſi ad manũ non habeant, alieno vti, adeoq;

Mulier quãdo teſtis eſſe poſsit in Teſtamento.

Solennia teſtamenti.

vno etiam annulo omnes ſignare poſſunt. Hæc autem omnia vno eodemq; tempore, vno contextu, nullo extraneo actu intercurrente fieri & confici debent, niſi fortè neceſsitas naturæ paululum ab hoc actu diuertere cogat: tunc enim intermittere quidem aliquantiſper licet, cæterùm expedito eo, ſtatim ad teſtationem eſt redeundũ, prout hæc ſingula præſcribũtur in l. hac conſultiſsima. l. cùm antiquitas. l. iubemus. cùm autem. ibi. C. de teſt. & Inſtit. eod. tit. per totũ. Ex quibus facilè colligere licet quãtæ obſeruationis, quantiq; negotij ſit ſolenniter & in ſcriptis teſtari, de quo tamen infrà latius dicemus.

Subſtantiã vel tenorẽ teſtamenti reſpiciẽtia, ſeu partes illius. Porrò quæ ſubſtantiam tenoremq; Teſtamenti reſpiciunt, ea ſex capitibus à Rolandino includuntur, quorum priora tria doctrinæ cauſa præcipit nunquam eſſe omittenda, tria verò poſtrema arbitraria eſſe dicit, & Teſtatoris voluntati libera. Sunt autẽ hæc: Procœmium, Hæredis inſtitutio, Clauſula generalis vel codicillaris, Legata, Subſtitutiones, generales Teſtatoris diſpoſitiones & prouiſiones. His enim ſex capitibus omnis teſtamẽti materia, quæ quocunq; caſu incidere poteſt, cõtinetur. Quanquam autem ſi propriè loqui velimus, ex iſtis capitibus Inſtitutio ſola ſit de ſubſtantia Teſtamenti, cùm vt dicit I C. in l. j. ff. de hær. inſtit. quinq; omnino verbis Teſtamentum quis facere poſsit, vt, ſi dicat: Lucius Titius mihi hæres eſto. vel etiã tribus verbis, vt, Lucius hæres eſtó: & ita appareat reliqua quinq; capita nõ eſſe neceſſaria: tamen ſequendam Rolandini ſententiam atq; doctrinã cenſeo, vt ſi ſecundum Teſtatoris conditionem poſteriora tria capita (quæ ſanè arbitraria ſunt & accidentia) etiam omittantur, priora tamen tria, videlicet procœmium, Inſtitutio hæredis, Clauſula codicillaris, ſemper inſerantur Teſtamento, maximè quãdo & ſcripturæ decor id ita exigere videtur, & generali conſuetudine ita ſemper hactenus obſeruatum fuit. Nam citra omnẽ præfationem vltimam diſpoſitionem exordiri, hominis incõſiderati: in eadem porrò citra ſolennem prouiſionem deſinere, temerarij etiã videtur. Alioqui de ordine parum refert, quo loco quis

Ordo teſtamenti. inſtituat, leget, præcipiat, aut aliquid diſponat, cùm omnem ordinem teſtandi (veterum ſcrupuloſitate & anxia ſubtilitate reiecta) verborumq; item ſolennitatem etiam Principum conſtitutiones teſtatoribus liberum reliquerunt: quòd inciuile videretur ſcripturæ quidem ordinem ſequi, ſperni autem teſtatoris voluntatem. Inſt. de leg. §. ſed quia inciuile. l. ambiguitatem. l. præpoſteri. l. quoniã indignũ. C. de teſtam. Rectiſsimè tamen faciet,

qui

qui ordinis quammaximè obſeruans atq; ſtudioſus fuerit, cùm ille & plurimum lucis inferat teſtamēto, & omni in re ſumme ſit cōmendatus. Neq; enim ineptū eſt illud Horatij præceptū: Singula quæq; locū teneant ſortita decenter. Quare Rolandino viſum fuit, vt hic ordo in vltimis volūtatibus cōſcribendis obſeruetur, Primò, vt ponatur præfatio. Secundò, legata. Tertiò, inſtitutio. Quartò, ſubſtitutiones. Quintò, reliquę Teſtatoris diſpoſitiones, (inter quas & exhæredationes referas.) Sextò & vltimò, clauſula generalis, quam ego ſane cōmodiſsimū ſemper iudicaui, & à peritis Notarijs obſeruari etiam paſsim animaduerti. Quare non temerè ab hoc recedendum eſſe puto. His igitur generaliter dictis, ſingulorum capitum declarationem aggrediamur.

De Inſtitutione hæredum.

CAPVT III.

INSTITVTIO hæredis caput & fundamantum eſt totius teſtamēti, ſine qua illud inutile eſt, qualecunq; tandem ſit. Inſt. de fideic. hæredit. §. in primis. Inſtituere autem hæredem nihil aliud eſt quàm aliquem iuris ſucceſſorem nobis nominare atq; conſtituere, qui poſt mortem noſtrā omni in re noſtra, rerumq; noſtrarum plenè potiatur. Hæres enim dicitur quaſi hęrus (veteres enim hæredes pro dominis appellabāt. Inſtit. de hæred. quali. & diff. in fi.) ſucceſſor videlicet iuris & vniuerſorū bonorum qui deinceps eiuſdem omnino poteſtatis iuriſq; eſt, cuius defunctus fuit. l. hæredem. ff. de reg. iur. Hæreditas verò eſt ſucceſsio in vniuerſum Ius quod defunctus habuit tēpore mortis. l. hæreditas. ff. eod. tit. quæ verba nō intelliguntur de hærede ſuccedente, ſed de iure quod ſtatim poſt defuncti mortem iuris intellectu ſuccedit & ſubrogatur, quod interim donec hęres adeat, locū defuncti repræſentat, cui accreſcūt & decreſcūt ea quæ poſteà accidunt. Vnde dixit Caius I C. in l. nō minus. in fin. ff. de hæred. inſtit. creditū eſt hæreditatē Dominā eſſe, id eſt defuncti locum obtinere. Itaq; dicit diffinitio, ſucceſsionē eſſe hæreditatē, non Ius ſuccedendi defuncto, quod ad hæredē referri poſſet. Hæc igitur hæreditas, vel hoc Ius vniuerſale ſuccedēs, in intellectu maximè atq; ſeparatis etiā ſingularibus cōſiſtit: Quare licet nihil corporale ſit in hæreditate, tamen hæreditas eſt iuris intellectu, vt dicit l. hęreditas. ff. de petit. hęred. & l. iij. §. hęreditas. ff. de bon. poſ. neq; enim res hæreditariæ hæreditas ſunt, ſed Ius ipſum. l. bono-

Hæres.

Hæreditas.

rum.ff.& l.regulariter.ff.de petit.hæred.quapropter appellatione hæreditatis neq; legata neq; fideicommiſſa continentur. l.ſi Titius.de leg.iij.Quælibet tamen pars hæreditatis, eſt hæreditas: cùm ſint Homogeneæ ipſius partes,vt per Dominum Zaſium,in §.bonæ fidei.Inſtitut.de actio.& fa.gloſſ.in l.hæres.ff.de acquir. hæred.& l.j.§.item ſi cum.ff.ſi pars hęred.peta.& nos in commentario de Iuris & facti ignorantia, copiosè tractauimus. Huius igitur Iuris poſtea ſucceſſores ſunt hæredes,qui ſi plures inſtituātur,diuidi inter eos Ius oportet, dicit I C.in l.quotiens. §.hæredes.ff.de hæred.inſtit.His pro terminorum declaratione pręmiſſis,quomodo inſtitutio fiat videamus. Et olim quidem certa erāt & ſolennia verba quibus Inſtitutionem facere neceſſe erat, quæ hodie tamen ſublata ſunt:licet enim quibuſcunq; verbis voluntatem animi clarè exprimentibus, certumq; ſignificantibus hæredem facere,ſeu inſtituere,nec intereſt ſi dicatur:hæredem facio,vel inſtituo,vel volo,vel mando,vel cupio, vel eſto, vel erit.l. quoniam. C.de teſtam. Satis enim eſt quacunq; forma verborum de voluntate Teſtatoris conſtet, quòd & hæredem inſtituere velit,& quem velit. Hæredis enim declaratio vel demonſtratio certa eſſe debet. l.quotiens. §.hæres autem.ff.de hæred. inſtit. Si enim erratum fuerit in corpore,aut non conſtet quis inſtitutus ſit hæres,nulla eſt inſtitutio, niſi ex alijs apertiſsimis argumentis colligi poſsit de quo teſtator ſenſerit. d.l.quotiens.in princip.Quæ cauſa fuit Iuſtiniano, cur præceperit in Teſtamento cæci(vbi maius periculum timetur)non ſolùm exprimi deberi nomina hæredum, verùmetiam dignitates ſingulorum, ne ſola(inquit)nominum cōmemoratio quicquam ambiguitatis pariat.l.hac conſultiſsima.C. qui teſtam.face.poſſ.quam ſanè cautelam in alijs quoque omnibus Teſtamentis obſeruare valdè conſultum fuerit. Hæc inſtitutio pro arbitrio Teſtatoris vel purè fieri poteſt, vtputa:Titius mihi hęres eſto.vel ſub conditione,vna vel pluribus,coniunctis aut ſeparatis, poſsibilibus tamen : vt Titius mihi hæres eſto ſi nurum meam in vxorem duxerit,vel,Titius mihi hæres eſto ſi illud & illud,vel,ſi illud aut illud fecerit,in quo hæc eſt differentia,quod hæres ex coniunctis omnes,ex alternatiuis autem,vel ſeparatis alterutram tantùm implere tenetur. §.ſi plures.Inſtitut.eod.tit. Cæterùm ex certo tempore, vel ad certum tempus non poteſt fieri inſtitutio,vt ſi quis ita velit inſtituere:Titius mihi ex Calēdis Auguſti & in poſterum hæres eſto, vel Titius mihi vſq; ad viij.annum proximè veniētem hæres eſto, neq;

Quomodo fiat inſtitutio.

neq; enim rectè ſic ſubſtituitur, ſed vitio temporis ſublato, manet inſtitutio, id eſt, perinde habetur ac ſi pure facta eſſet inſtitutio. l. hæreditas. ff. de hæred. inſtitut. Si tamen inſtitutio fieret ad tempus incertum, puta: Vxorem meam quàm diu vixero, & ea mortua, Seium hæredem inſtituo. valet talis inſtitutio, & in hoc quidem propoſito caſu quando Teſtator ſibi in euentum illius incerti temporis de alio hærede proſpexit, trahetur inſtitutio ad cauſam fideicommiſsi. Sin verò de nullo alio hærede in eũ euentum ſibi proſpexit, tunc prior inſtitutio eſt perpetua & tranſmiſſibilis, ne videlicet pro parte Teſtatus, pro parte verò inteſtatus decedat. De quibus vide in l. filius à patre. ij. reſponſo. ff. de liber. & poſthum. & Bald. in l. extraneum. C. de hæred. inſtit. Fieri autem inſtitutio poteſt, vel in omnibus bonis, vel certa aliqua parte bonorum. Imò in re quoque certa, vel quantitate certa: vt Titiũ in fundo Tuſculano, vel in centũ libris hæredem inſtituo. Sed diuerſo iure cenſentur huiuſmodi inſtituti. In vniuerſo enim inſtitutus, in vniuerſum quoq; ſubit onus æris alieni quod in hæreditate inuenitur: in certa autem parte inſtitutus, pro ea tantùm parte in qua inſtitutus eſt, tenebitur. l. ij. C. de hæred. actio. Verùm in re vel quantitate certa inſtitutus, loco legatarij habebitur, nec ſubit onus æris alieni. l. quoties. C. de hæred. inſtit. Quanquam ſi in Teſtamento nemo alius hæres ſcriptus eſſet, eo caſu qui aliàs loco (vt dictum eſt) legatarij cenſeretur, erit hæres in vniuerſum, idque ne Teſtator pro parte teſtatus, pro parte vero inteſtatus deceſsiſſe inueniatur. §. non autem vtique. Inſtitut. de hæred. inſtitut. Similiter vnũ vel plures inſtituere Teſtator poteſt, etiam vſq; in infinitum vt text. dicit. Inſtitut. eod. §. & vnum.

Et quidem ſi plures inſtituat, ex æquis verò partibus hæredes eſſe uolit, tunc neceſſe erit definire ipſum, in quanta parte ſingulos ſuccedere velit: puta, Titius mihi ex Semiſſe hæres eſto, Seius ex Triente, Meuius ex reliquo ſextante, cõmodioris enim explicationis gratia apud veteres Romanos, Hæreditas quoque per Aſſem, eiuſq; partes diuidebatur, ita vt ſingulæ portiones in Teſtamento illis proprijs nominibus, quæ ſub Aſsis continentur appellatione, hæredibus aſcriberentur. Sic namque tum vſus erat, quòd Aſſe & partibus eius omnes omninò res, & omnia corpora quæ pondere & menſura conſtabant, metirentur, atq; diſtinguerent: vnde & ad latitudines longitudineſq; ſimiliter, temporum quoq; ſectiones, vnciarum & aſsis vocabula vſurpata videmus. Sic apud Plinium, quadrantes, trientales, quincuntiales herbas *Aſsis & partiũ eius declaratio.*

Lib.7.c.16 aliquoties legimus. Item ſub Diuo Claudio Principe, Gabbaram quendam ex Arabia aduectum ix.pedum & totidem vnciarum longitudine: Et alibi lydium lapidem, quaternas vncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedere. Et rurſum, lucere Lunam dodrantes ſemiuncias horarum &c. Quare falluntur qui hæc propria Iureconſultorum, & familiæ herciſcundæ peculiaria vocabula opinantur, cùm ea nõ magis hæreditatis, quàm omniũ aliarum rerum menſurabilium partibus conueniant. Hæreditas igitur vt reliquæ res vel corpora, commodè diuiditur per duodecim vncias, quæ Aſsis appellatione continentur. Inſtit de hæred. Inſtit. § hæreditas. Aſsis autem partes & nomina ſunt, & ſignificant vt ſequitur.

Lib.33.c.8

Lib.2.c.14

AS.

I	XII.	I.
Vncia, quanquàm à Seſcunce ordiantur Iureconſulti, obſcurum qua ratione, cùm tamen vnciam & dimidiam ſignificet.		Deunx.xj.vnciæ.
II.		II.
Sextans, ij.vnciæ.		Dextans, x.vnciæ.
III.		III.
Quadrans, iij.vnciæ.		Dodrans, ix.vnciæ.
IIII.		IIII.
Triens, iiij.vnciæ.		Bes, viij.vnciæ.
V.		V.
Quincunx, v.vnciæ.		Septunx, vij.vnciæ.
VI.		VI.
Semis, vj.vnciæ.		Semis.

Ex his igitur duodecim Aſsis partibus facile inire licet ſuprà citatorum locorum rationem. Si enim loquimur de rebus numerabilibus, tunc tot partes ſignificamus quot vncias ipſa vocabula ſignificant. Sin de menſurabilibus loquimur, vbi longitudo & latitudo conſideratur, ſingulæ vnciæ ſingulos pollices ſignificant, idque ſupputatione facta ad pedem Romanum, cui perinde inerant xij.pollices, vt in Aſſe, vel Libra, vel pondo (hæc enim tria idem ſignificant) xij.vnciæ. Similiter quoq; dies in xij. vncias, id eſt, horas: ipſa hora rurſus in xij.vncias, id eſt, horæ partes diuiditur. Quare poſterior Plinij locus ſuprà adductus intelligendus eſt ita, Lunam tres horæ quartas, & vigeſimam quartam horæ partem lucendo adijcere &c. Sed curioſius fortaſſe

hæc

hæc de varia Aſsis & eius partium ſignificatione tractamus: verum hoc iam antea quoq; profeſſus ſum, me hac opera illis potiſsimùm inſeruire conſtituiſſe, quibus neq; libri in promptu ſatis ſunt, neque talia excutiendi otium ſuppetit. Vt igitur ad rem redeamus, vbi Teſtator ex diuerſis & inæqualibus partibus Hæredes inſtituere cogitat, partietur hæreditatem in xij. partes, & eas poſteà prout volet intra hæredes diuidet, poteſt tamen etiam plures vncias conſtituere, & Aſſem vſq; ad alterum Aſſem, quod tum vocatur Dupondium, vel ad tertium Aſſem, quod Tripondium dicitur, excedere: verùm inanis hæc eſt magnificentia, cùm ipſa Dupondia & Tripondia ſemper ad Aſſem ipſum reuocentur. §. etſi plures. Inſtitut. eod. tantumq; hæredibus in ipſo Aſſe decedet ratione calculi, quantum Dupondio vel Tripondio As exceſſus fuit. l. ex vncijs ſex. ff. de hæredib. Inſtitut. Sed deſino, cùm hæc magis ad intellectum Iuris veteris, quàm conſuetam Teſtandi formam pertineant. Hodie enim deſuetum eſt, (imperitia Notariorum credo, & ignorantia Latini ſermonis) Aſsis aut partium eius vocabulis in Teſtamento vti, quarum loco partium deſignationes ponuntur. Puta, Titium in tribus partibus, Meuium in vna inſtituo. quod idem eſt ac ſi dixiſſet Titium ex Dodrante & Meuium ex Quadrante inſtituo. Cæterùm vbi pluribus hæredibus inſtitutis, nulla mentio partium eſſet facta, tum ex æquis partibus hæredes eos eſſe ſcriptos, ſine dubio colligitur. Inſtit. eod. §. ſi plures.

Dupõdium. *Tripondiũ.*

Eſt autem quemadmodum in vniuerſum teſtandi, ſic etiam inſtituendi facultas libera, vt poſsimus, & quotquot, & quoſcunque, etiam ignotos homines, inſtituere hæredes. Quapropter hac parte nihil refert vtrum filiusfamiliàs, ſeruus, mutus, ſurdus, furioſus, prodigus, aut ſimiles fuerint qui inſtituuntur. Sed & fiſcus, Imperator, Auguſta, Eccleſia, & Reſpublica hæredes inſtitui poſſunt noſtro iure, quamuis Plinij tempore nec inſtitui Reſ publica, nec præcipere poterat, vt ipſe ad Calviſium Iureconſultum libro v. Epiſtolarum teſtatur. Sed hoc poſteà correctum fuit, vt ex reſcripto Imperatoris Leonis videmus. l. hæreditatis. C. de hæredib. inſtitut. Quanquam autem regulariter hæc ita habeant, tamen certæ quædam perſonæ ſunt à Iure exceptæ, quæ inſtitui non poſſunt, econtrà, quæ planæ inſtituendæ ſunt, & præteriri nequeunt. Inſtitui igitur prohibentur, Deportati in Inſulam, Hæretici qualeſcunque, Collegia prohibita, Improbi inteſtabileſque, leſæ maieſtatis rei, &

Qui nõ poſſunt hæredes inſtitui.

eorum filij. Fratres minores.cap.exiui de paradiſo.de verb.ſign. in cle. Spurij,quos intellige à patre ipſorum inſtitui non poſſe. auus enim ex legitimo filio nothum,aut ex notho nepotem inſtituere poſſet.per nota in l.gallus.§.quid ſi is.ff.de liber.& poſth. multo magis igitur alij. Peregrini quoq;, hoc eſt,qui Ius Romanæ ciuitatis non habebant,olim inutiliter inſtituebantur.arg.l. j.C.de hæred.inſtit. Hodie tamẽ cùm alia ſit rerum facies,hæc prohibitio non cõſideratur:niſi forte Iure aliquo municipali ciuibus ex integro eſſet prohibitũ,ne peregrinos & non ciues inſtituerent,quò videlicet hæreditates in municipio permanerent.

Qui omnino ſint hæredes inſtituendi. Econtrà ſunt,vt dixi,perſonæ quæ omninò inſtitui debent,& præteriri à teſtatoribus,niſi ex cauſis,non poſſunt. Tales ſunt, primò quidem liberi noſtri,ex iuſtis nuptijs nobis procreati,neque procreati tãtùm,verumetiam futuri,vt poſthumi,id eſt,qui in vtero adhuc tempore conditi teſtamenti geruntur. Inſtit. de liber.exhæred.§.noſtra verò. Et poſthumi quidem ſemper inſtituendi ſunt, cùm non poſsint vlla ratione erga parentẽ ingratitudinis inſimulari.l.ſi quis.§.j.C.de inoffic. teſtam.Filij autem iam nati interdum exhæredari poſſunt,quando videlicet ingrati in parentem extiterunt,eaſque ingratitudinis cauſas commiſerunt,quæ in Authen.vt cum de app.cognoſci §.aliud verò.& inferius in Capite de exhæredatione referentur. Vbi verò nulla extat ingratitudo,aut non eius generis qualis in d.Authen.enumeratur, tunc omninò inſtituendi ſunt liberi,alioqui teſtamentum non valeret.

Liberi ſecũdi gradus. Quanquam autem taliter inſtitutis liberis iuſtum & firmum habeatur teſtamentũ,nec opus ſit vlterioris gradus liberos,nepotes aut neptes puta inſtituere:tamen quia caſu fieri poteſt vt viuo teſtatore auo,filius moriatur,& tunc nepos in eius locum ſuccedens ſuus inueniatur teſtatori.cùm verò præteritus ſit quaſi agnaſcendo teſtamentum rumpat,conſultũ eſt vt auus ex Galli & Vellei lege hũc quoq; inſtituat.Et dicet, Titium filium meum,& eo præmoriente,nepotem vel neptem ex eo hæredes inſtituo. §.poſthumorum.Inſtit.de exhæred.liber.& l.Gallus.per totum.ff.de lib.& poſth. Hæc autem ſimiliter etiam in nepotibus ex filia locum habent,quia hodie nouiſsimo iure perinde ſuccedunt & preteriti teſtamentum rumpunt,vt nepotes ex filio.in d. Authen.vt cùm de appellat. congnoſc.§.aliud quoq;.

Naturales liberi. Quid autem de Naturalibus liberis? Dic patrem nullo iure teneri vt tales inſtituat,ſi nolit,maximè ſi alios habeat legitimos.l. vlt.C.de natu.liber. Si tamen cupiat Pater eos aliquo inſtituere,

re,tunc diſtinguendi ſunt caſus. Aut enim legitimos & naturales liberos habet,tunc naturalibus tantùm,non poteſt amplius vnciã,hoc eſt, duodecim bonorũ ſuorũ parte, relinquere. Sin autem non habeat legitimos deſcendẽtes,ſed parentes aut alios aſcendentes,tunc cogitur illis Trientem,hoc eſt tertiam partem bonorum ſuorum pro legitima portione relinquere,& in reliquo naturales inſtituere poteſt. Si verò neque deſcentes neque aſcendentes habeat,tunc in tota hæreditate ipſos naturales inſtituere poteſt, vt in Authen.quibus mod.nat.eff.ſui. Et hæc quidem patri obſeruanda ſunt. Mater autem & aſcendentes lineæ maternæ perinde tales liberos inſtituere tenẽtur ac ſi eſſent legitimè nati.niſi mater eſſet Illuſtris,aut eſſent iſti nõ naturales, ſed inceſtuoſi potius. Sequitur ergò eos qui Spurij generali vocabulo dicuntur,id eſt,ex inceſtuoſo damnatòve congreſſu,ſtupro aut adulterio fortè natos,non modo hæredes inſtitui nõ debere,ſed ne quidem poſſe,etiam in minimo,cùm tales ne matri quidem ſuccedant,imò etiam alendi non ſint,vt dicit Authẽ.ex complexu C.de Inceſt.nup.

Cæterùm cùm in medio non ſunt Deſcendentes,ſed aſcendẽtes fortè,tum proximè illorum teſtatori habenda eſt ratio,quos eodem omninò modo inſtituere tenetur,quo liberos,ſi habuiſſet,debuerat. Niſi fortè iuſta aliqua ingratitudinis cauſa interueniat,quam propter eos exhæredare meritò queat.In d.authen.vt cum de appell.cog.§.Et hæc quidem.

Vſq; adeò autem neceſſariò inſtituendi vel liberi,vel parentes ſunt,vt ſi etiam altero tanto plus legati titulo,alijs à teſtatore relictum eſſet, tamen nihilomagis teſtamentum valeret:econtrà,ſi inſtitutionis nomine multò etiã minus debita ſibi legitima portione habeant,nihilominus teſtamentum valeret:quanquam eo caſu ad ſupplementum ipſius legitimæ portionis actio competeret. Sola enim (inquit Iuſtinianus in d. Auth.vt cum de appell. §.hæc autem.) eſt noſtræ ſerenitatis intentio,à parentibus & liberis iniuriam præteritionis & exhæredationis auferre. Ex quo notauerunt Doctores legati titulum munificum quidem,inſtitutionis autem honorificum videri. Debetur verò ille honor in primis liberis & parentibus noſtris,vt ipſi potiſsimùm teſtamento noſtro ad vniuerſale illud omnium bonorum noſtrorum Ius (quod hæreditatem appellamus) vocentur inque eo à nobis cæteris extraneis non poſtponantur.

Sed quærat aliquis in quanta hæreditatis parte ſint illi vel li-

beri vel parentes inſtituendi? Dic in legitima ad minimum, inſtitui deberi: nam & ſi, vt ſuprà dictum eſt, teſtamentum valeat etiam ſi in minori quàm legitimæ partis portione ſint instituti, tamen cùm omne illud quod minus eſt legitima, reliqui hæredes ſupplere teneantur, conſultius eſt eam gratiam inire atque promereri teſtatorẽ ipſum, & id parentibus aut liberis largiri, quod antea leges illis conceſſerunt.

Legitima autem pars olim quidem quarta erat totius hæreditatis: hodie verò nouiſsimo iure Authenticorũ, tertia eſt, tum videlicet. Si quatuor ſunt vel pauciores liberi. Sin autẽ plures ſint, Semis eſt, hoc eſt dimidia pars omnium bonorum quæ citra omne grauamen libera & ſalua eſſe liberis debet. Auth. nouiſsima. C. de inoff. teſt. quod hoc veteri diſticho continetur.

Legitima quæ ſit.

Quatuor aut infrà dant natis iura Trientem.
Pluribus aut ſuprà dant natis iura Semiſſem.

Hæc legima conſideratur ex tempore mortis teſtatoris, nempe quantũ facultates illius tum valebant. l. cùm quæritur. C. de inof. teſtam. Et fit eius æſtimatio deducto ære alieno, & funeris impenſa. l. Papinianus. §. quarta Authentic. ff. eod. tit. Vide Philipp. Cor. Conſil. ccij. col. vj. vol. ij. & Philipp. Dec. Conſil. lxxxix. in fi. & Conſilio ccxxxj. cum locis concordantibus ibi per eos adductis in quibus diffuſe legitimæ ſupputatio declaratur.

De Subſtitutionibus.

CAPVT IIII.

LATISSIMVS eſt Suſtitutionum campus in quo multi, mehercules, viri clari atq; docti decertarunt, ſed tam varia fortuna, vt perpaucis contigerit illo, qui nimirũ quammaximè lubricus eſt, non aliquando lapſos eſſe. Ego verò qui me pro ingenij mei imbecilitate inter illos pancraciaſtes immiſcere non cogito, præſentem materiã ita breui atq; ſimplici via percurram, vt eãdem vulgaribus quoque Notarijs apertã atq; planam efficiã. Quapropter in præſentia non diſputabo, quæ tamẽ quibuſdã contrauerti poterant, neq; tam mea, quam aliorum: in primis autẽ præceptoris Zaſij, ſum allaturus & docturus, maximè verò cùm Notariũ deceat non hîc tantùm, ſed & in reliquis omnibus receptas ſequi ſententias, & iuris obſeruatorem non innouatorem eſſe, quod aliàs de Iudice dixit Marius Salomonius.

SVBSTITVTIO igitur, eſt ſecũda hæredis inſtitutio, dicit I C. in l.

in l.j.ff.eo.hoc eſt ſequenti loco hęredis facta ſubordinatio. Et ea duplex eſt. Directa & Obliqua. Directa eſt cùm hæres directè vel immediatè, ſuo iure, ſuccedit teſtatori. Obliqua eſt, cùm is ad quem pertinet hæreditas, non ex ſe ipſo ſuccedit, ſed hæreditaté ex manu alterius accipit. Quæquidem obliqua rurſum duplex eſt. Obliqua à principio, cùm teſtator ſubſtitutum Titium grauat reſtituere hæreditatem Seio. Iſte Seius eſt obliquè inſtitutus, quia capit hæreditatem per mediantem Titium, hæcq; eſt quam ab initio dicunt fideicommiſſariam. (Quanquam nõ ignorem quoſdam hãc Fideicommiſſariæ ſpecié inter ſubſtitutiones non admittere, cùm, vt inquiunt, notabilis differentia inter ſubſtitutionem & fidei commiſſum ſit, nos tamen, vti paulò antè ſumus præfati, cõmmunes Doctrinas in hoc tractatu ſequemur) Altera obliquata dicitur, quæ continetur in compendioſa: vt quãdo teſtator inſtituit filiũ impuberem, & ei quãdocunq; decedenti ſubſtituit Flaccũ. Nam talis ſubſtitutio poſt pupillaré incipit obliquari in fideicommiſſariam, quod infrà ſuo loco declarabitur. *Directa ſubſtitutio. Obliqua duplex.*

Supradicta verò differentia inter Directã & Obliquam ſubſtitutionem ex verbis dignoſcitur, quibus conceptæ ſunt ſubſtitutiones. Ipſa nanque verba in triplici ſunt differentia. Quædam enim ſunt Directa, vt hæres eſto, Dominus eſto, hæredem inſtituo, & ſimilia. Quædã obliqua, quibus ſcilicet per mediam perſonam, & miniſterium alterius ſuccedimus: vt cùm teſtator dicit, Rogo, iubeo, committo, mando, Reſtituantur bona mea, diuidantur bona mea, diſtribuantur, partiantur &c. Quædã deniq; communia ſunt, que vtrique ſignificationi conueniunt. Et in his regula traditur: Communia verba adiecta vniuerſitati bonorum, directa ſint: adiecta autem rei certæ ſint obliqua, vt ſi dicat teſtator, Titius hæreditatem meam accipiat, vel, hæreditas mea ad Titium perueniat: hîc verbum Accipiat, perueniat, directa intelligimus. Sin autem dicat: fundum capiat, hortus ad Titium perueniat, tunc obliqua cẽſentur, & hoc quidé regulariter. *Verba directa. Obliqua. Communia.*

Verba communia numerantur multa, vt ſubſtituere, capere, accipere, peruenire, pertinere, remanere, reuerti, deuolui, deferri, decurrere, habere, conſequi. &, Deputo, relinquo, volo, competat, cum ſimilibus.

Sunt autem Subſtitutionum quinq; ſpecies, ſecundum communem doctrinã. Vulgaris, Pupillaris, Exemplaris, Breuiloqua, Compendioſa. Quanquam ſi propriè loqui velimus, tres tantùm ſint ſpecies, vulgaris ſcilicet, Pupillaris, & Exẽplaris. Reli-

quæ enim quantum ad materiam nihil differunt à prioribus,ſed tantùm quo ad modum introducendi,& formam. Neq; etiam ob id quod poſteriores,Reciproca nempe & compendioſa, duas aut tres interdum ſubſtitutionum ſpecies continere in ſe poſſunt,propter mixturam tertia ſeu diſtincta ſpecies conſtituitur. Cùm oporteat (ſecundum Fumeum) ad hoc vt ſpecierum coacervatio, vel confuſio tertiam aut nouam ſpeciem conficiat,ſuam quanque naturam ſpeciem perdidiſſe,atque ita confuſas eſſe,vt ad ſe integræ redire non poſsint. In his verò ſubſtitutionibus non mutatur incluſarum ſubſtitutionum natura,ſed ſemper vel vulgaris vel pupillaris eſt,licèt nõ eo modo,quo per ſe ſola eſſet.

Qualitatem autem per ſe ſolam non conſtituere ſeparatam ſpeciem,notum eſt. Doctrinæ tamen gratia,expedit illas quinq; ſubſtitutionum formas,tãquam ſeparatas ſpecies,diſtinctim tractare, quapropter communi more retento, ſingulas illas ſpecies ex ordine explicabimus.

VVLGARIS igitur ſubſtitutio eſt ſubrogatio quædam hæredis in locum prioris hæredis,ſi ille deficeret,facta,ideò vulgaris dicta quòd vulgò à quolibet idoneo,cuilibet idoneo fieri poteſt. Ea duplex eſt. Expreſſa & tacita. Expreſſa eſt quæ verbis exprimitur,qualiacunq; tandem illa ſint,generalia,ſpecialia,ſingularia. Tacita autem eſt,quæ vel ex verbis (& ſic ex volũtate teſtatoris) colligitur, cùm videlicet verba hoc non dicũt,ſignificare tamen videntur,vt in l. Titius.cum l.ſeq.ff.de hæred.inſti. Titius & ſeius, vtérve eorum viuet,hæres mihi eſto: hîc ineſt tacita, ex ſignificatione verborum. Vel ex præſumpta tantùm mente teſtatoris,non aliquo modo ex verbis ſumitur,vt in l.iam hoc iure.ff.de vulg. Pater inſtituto pupillo,alium quendam ſubſtituerat,ſi intra pupillaria is moreretur,pupillus non fiebat hæres,& decedebat intra pupillaria,hîc ſubſtitutus ex præſumpta mente teſtatoris admittitur. Et fit vulgaris ſubſtitutio huiuſmodi ferè verbis. Titium hæredem inſtituo, & ſi hæres non ſit: vel & ſi hæreditatem non adierit: vel,ſi nolit adire hæreditatem: vel,ſi nõ poſsit adire: vel,ſi Titius me viuo moriatur, vel, ſi filius mihi non naſcatur, tunc ſubſtituo Caium,vel Caius hæres eſto, & ſimilia. Iraque duo hîc ſunt extrema. Primum eſt negatiuum, & reſpicit hæredem, cui ſubſtituitur, vt ſi Titius hæres non erit, Si filius mihi non naſcatur. Alterum eſt affirmatiuum,& hæredem ſubſtitutum reſpicit,vt,tunc Caium ſubſtituo, Flaccus mihi hæres eſto. Huius autem vulgaris potiſſimum

Expreſſa & Tacita vulgaris.

Verba Vulgaris.

ſimùm, ſeptem effectus numerantur à Zaſio. I. Quòd vulgaris in vno caſu expreſſa, trahitur ad alium caſum nō expreſſum, vt ſi Titius hæres eſſe nolit, trahetur ad hunc etiam ſi non poſsit. II. Quòd per ſubſtitutionem vulgarem de ſuo & neceſſario, fit voluntarius, iura tamen ſuitatis non tolluntur. III. Quod iſta verba hæres non erit, comprehendant non ſolùm ipſos inſtitutos, ſed etiam alios qui ex eorum perſona deſcendunt, vt ſubintelligatur, & alios hæredes non fecerint. IIII. Quòd ſuus vel minor repudians hæreditatem pœnitere poteſt, & intra tempora reſtituitur, excluſo ſubſtituto: quod intelligendum eſt, ſi omnia adhuc eſſent integra, nec hæreditatis ſtatus eſſet immutatus. V. Quòd teſtamentum ſi deſtituatur primo gradu, vires accipiat à ſecundo gradu, ſcilicet ſubſtitutionis, niſi fiat ruptū per agnationem, aut nullum per exhæredationem aut præteritionem. VI. Quòd vulgaris expreſſa contineat pupillarem tacitam. Quæ tamen regula quinque caſibus fallit. I. Si mater pupilli, vel Pater, vel auia, ſint in medio, quia tunc non præſumitur Teſtatorem extraneos ſuæ poſteritati præferre voluiſſe. Quidā dicunt hîc eſſe quidem tacitam pupillarem, ſed nihil operari. II. Si Teſtator vteretur verbo aliquo Taxatiuo, puta, duntaxat, aut tantùm, vt, inſtituo Amodeum impuberem, & in eo tantùm caſu quo hæres non erit, ſubſtituo Caium. III. Si ex alijs qualibuſcunq; rationabilibus coniecturis appareat, Teſtatoris voluntatem refragari. IIII. Si Teſtator vtrunque caſum præuidiſſet. Sic: Inſtituo Titium, & ſi non erit, ſubſtituo Meuium. Sin hæres fuerit & intra pupillaria moriatur, ſubſtituo Sempronium. V. Si inæqualibus perſonis facta ſit ſubſtitutio. puta maiori & minori filio. Quemadmodum enim tacita pupillaris non poteſt locum habere in maiori filio, ita nec in minori locum habebit. l. quamuis. C. de impub. & alijs ſubſtit. & hoc propter inæqualitatem euitandam, quæ moribus & lege exoſa eſt. Septimus effectus eſt, quòd per vulgarem expreſſam ſuccedit ſubſtitutus Teſtatoris, per tacitam verò pupillarem pupillo cui facta eſt ſubſtitutio, ſi decedat is intra pupillaria, nondum hæres factus. Poſtremò ſciēdum eſt hanc vulgarem ſubſtitutionem, ſiue tacita ſit, ſiue expreſſa, expirare ſeu finiri ſtatim adita hæreditate, vt deinceps ſubſtitutus non admittatur, quanquam hoc dictum in expreſſa, quibuſdam in caſibus fallat, quos hîc tamē breuitatis gratia non refero. Habes iam ſummariam ipſorum capitum huius vulgaris ſubſtitutionis explicationem. Sequitur.

Effectus vulgaris qui ſint.

Fallentiæ, quando in expreſſa vulgari non veniat tacita pupillaris.

PVPILLARIS Subſtitutio eſt quę à patre fit filio impuberi, in poteſtate ſua cõſtituto, in eum euentum, ſi is impubes deceſſerit. Et ea ſimiliter duplex eſt, Expreſſa & Tacita. Expreſſa eſt quæ fit verbis expreſsis. Tacita quæ in expreſſa vulgari continetur, nõ vi verborum, ſed legis poteſtate, talem Teſtatoris voluntatẽ præſumere. Hæc ſubſtitutio ita cõcipitur: Inſtituo filium impuberem, etſi is hæres erit, vel hæres non erit, & intra pupillarẽ ætatem moriatur, Seius hæres eſto. Inſtit. eod. Poteſt & alijs ſimilibus modis concipi. Nam pro regula traditur. vbicunq; in ſubſtitutionibus mentio fiat pupillaris ætatis, eam eſſe ſubſtitutionem pupillarem, quibuſcunq; tandem verbis fiat, niſi fortè demonſtratiuè potius quàm diſpoſitiuè mentio pupilli facta eſſet: puta filio meo impuberi ſubſtituo Seium. Bald. in l. precibus. C. de Impub. & alijs ſubſt. Vitanda ſunt tamen omnia illa quæ vel obſcuritatem voluntatis, vel ambiguitatem ſententiæ generare poſſunt, qualia ſunt, ſi moriatur intra legitimam ætatem, maturam vel iuſtam ætatem, & ſimilia: qualis etiam apud nos Germanos eſt illa communis loquendi formula, *Vnder ſeinen, oder, irem omgndigen Iaren*. Hic enim dubium eſt de qua ætate ſenſerit Teſtator, vtrum de xij. anno, an verò xxv. & memini hanc ipſam clauſulam ob id magna controuerſia ſuperioribus annis in patria mea diſceptatam fuiſſe. Habet autem hæc Pupillaris ſubſtitutio certa & ſingularia quædam requiſita, quorum octo enumerantur à Bartolo & alijs. I. Vt ſit de liberis ille cui fit ſubſtitutio: ſub liberorum autẽ vocabulo & Nepotes & Pronepotes intellige. imò etiam filios naturales tantùm, legitimatos tamen. II. Quòd liberi ſint impuberes, id eſt, needum xiiij. annorum, quos plenè computamus. III. Quòd liberi ſint in poteſtate ſubſtituentis: quare exbanniti, Hæretici, atq; alij ſimiles, qui patriam poteſtatem non habent, ſubſtituere pupillariter nõ poſſunt. Eadem ratione neq; mater neq; auus maternus poteſt, quibus vulgaris eo loco conceſſa eſt. l. ſi mater. ff. de vulg. IIII. Quod pupillus cui ſubſtituitur, talis ſit, qui poſt mortem Teſtatoris, ſui Iuris fiat, nec in vllius poteſtatem recidat. V. Quòd is nõ deſierit eſſe in poteſtate ante mortem ſubſtituentis. l. cohęredi. §. cum filio. ff. de vulg. VI. Vt Pater ſibi ipſi faciat teſtamentum antequam faciat filio pupillo. l. ij. §. prius. ff. eod. Quid verò ſi illud patris teſtamentum minus ſolenne ſit, an ob id vitietur etiam pupillaris ſubſtitutio? Diſtinguitur, aut enim Pater inter liberos teſtatus eſt, & tunc ipſum ſuſtinetur. l. hac cõſultiſsima. §. ex imperfecto. C. de

Verba pupillaris.

Requiſita ad pupillarẽ ſubſtitutionem.

C.de teſtam.aut immiſcuit etiam extraneas perſonas, ſubſtituit extraneum aliquem pupillo,& eo caſu Teſtamentum pro non facto habetur.d.§.ex imperfecto. VII. Quòd pupillus cui inſtituitur,ſit à patre vel inſtitutus vel exhæredatus. VIII. Vt ex Teſtamento adeatur patris hæreditas,cùm hæreditate nòn adita,nihil valeat quod in Teſtamento ſcriptum eſt.l.j.ff.eod. Effectus autem huius Pupillaris ſubſtitutionis ſex numerantur. I. Pupillaris expreſſa cōtinet in ſe vulgarem tacitam, vt ſic caſus ad caſum extendatur,ex præſumpta mente Teſtatoris. II. Quòd per hāc ſubſtitutionem ſucceditur ipſi pupillo in omnibus bonis illi vndecunq; acquiſitis,etiam alicunde quàm à teſtatore, quod tamen pauculas limitationes habet,nec admodum memorabiles. Et circa hunc effectum nota,quòd ſubſtitutus non poteſt ſeparare hæreditatem pupilli ab hæreditate paterna, cùm factum ſit vnū patrimonium vtrorumq;,& iunctæ hæreditates:quod intellige per aditionem paternæ hęreditatis à pupillo factam,aliàs enim ſecus eſt. Cæterùm ſi hæres ſubſtitutus grauatam ære alieno paternam hæreditatem inueniret,tunc ex perſona pupilli, qui improuidè adiuit,reſtitutionem petere poſſet,cùm beneficium reſtitutionis perinde ſucceſſoribus minorum,atq; ipſis minoribus cōceſſum. l.non ſolùm.ff.de integr.reſt. Et hoc modo ſeparationem ſubſtitutus facere poſſet. III. Quòd poteſt facere filio impuberi ſubſtitutum hæredem neceſſarium,ſicut ipſe ſibi fecit.vide.l.etſi plures.§.quos poſſum.& l.ij.§.interdum.ff.de vulg. IIII. Quòd teſtamentum patris & tabulæ pupillares, dicuntur & ſunt idem & vnum teſtamentū,quod verum eſt quo ad cauſam efficientē,id eſt teſtantem. Item quo ad ſolennia,quia ſufficit teſtamentum patris eſſe clauſum,& ſimilia. Sed quo ad hæreditates,ſunt duo teſtamenta. V. Quòd anullato Teſtamēto paterno quo ad inſtitutionem ex cauſa exhæredationis vel præteritionis, nihilominus ſubſtitutio pupillaris manet firma.tenet Bart.in l.ij.ff.interdum.ff.eod. VI. Subſtitutio pupillaris expreſſa excludit à ſucceſsione matrem pupilli, etiamſi prorſus extraneus ſubſtitutus eſſet. Nec poſſet mater quæri de inofficioſo, cùm pater fecerit illud teſtamentum filio. Sed quæſtionis eſt,an per tacitam pupillarem mater excludatur? Et omnis opinio eſt per tacitam pupillarem,matrem non excludi,ſimiliter nec auiā,nec patrem.l.precibus.C.eod.Frater tamen contra tacitam pupillarem,non admittitur,ſecundum Bart.quem & Zaſius ſequitur. Sunt nihilominus certi caſus quibus etiam mater per tacitā pupillarem excluditur.

Effectus ſubſtitutionis pupillaris.

ditur. I. Si Pater aliquando inter alios dixiſſet, nolle ſe vt bona ſua ad matrem peruenirent. Et ita præſumptio eſſet contra matrem. II. Quando reliquit aliquid matri, & eo contentam eſſe iuſsit. III. Si Pater reliquiſſet aliquid annuum matri, donec vitam viduale ageret. nam hoc caſu perinde vt legatũ perdit ſi ad ſecundas nuptias tranſierit, ita & bona pupilli amittet. IIII. Si ipſa mater indigna videretur tali ſucceſsiõe, nec ita merita quòd præſumptio eſſe poſsit, voluiſſe maritum vt contra tacitam ſuccederet, puta quòd illi rebellis erat, conuerſabatur cum hoſtibus ipſius, aut aliàs cum perſonis inhoneſtis. V. Vbi contraria ſumitur præſumptio fauore cognationis, vt ſi pupillo ſubſtitutus eſſet frater, nam hîc mater contra tacitam non admitteretur, propter contrariam Teſtatoris præſumptam voluntatem. Finitur pupillaris ſex ferè modis. I. Si Pater deportetur. II. Si Pater fecerit aliud Teſtamentum, quia tunc primum cecidit cum talibus pupillaribus. III. Si non adeatur hæreditas patris ex teſtamento. IIII. Si ſubſtitutus ſit ille qui non poteſt eſſe capax in toto vel parte, vt filij ſpurij vel inceſtuoſi. V. Si pubertas aduenlat, aut pubes ſit factus. Quæ interdum etiam per patrem anticipari poteſt, ſi videlicet ille breuius tempus præfixerit & ſubſtituerit. VI. Si ille filius impubes adoptetur vel arrogetur ab aliquo. In quo tamen caſu, ſubſtitutus ſibi hac cautione proſpicere poteſt, vt ſtipulatur ab adoptante ſiue arrogante, ſaluam ſibi fore ſubſtitutionem ſuam, quod fieri poteſt. l. non aliter, cum l. ſequent. ff. de adopt.

Mater quãdo per tacitam pupillarem excluditur.

Quibus modis finiatur pupillaris.

EXEMPLARIS Subſtitutio, eſt quam parentes faciunt liberis ſuis adultis vel etiam perfectæ ætatis, qui propter furorem aut alium morbum ipſi teſtari non poſſunt. Inde exemplaris dicta quòd ad exemplum pupillaris eſt introducta, & illi in pleriſq; ſimilis ſit. Sunt autem aliquot capita in quibus iſtæ duæ ſubſtitutiones differunt. I. Quòd pupillaris ſemper fit à patre. Exẽplaris verò etiam à matre. II. In pupillari requiritur patria poteſtas, & vt in poteſtate ſit ſui ſubſtituitur. In exemplari non requiritur. III. Pupillaris tantùm pupillis fit. Exemplaris etiam adultis. IIII. In pupillari poteſt ſubſtitui quilibet quem Pater voluerit. In exemplari verò non niſi proximi: primò filij, deinde fratres, pòſt quilibet alius. V. Pupillaris expirat tempore pubertatis. Exemplaris verò tẽpore reſtitutæ mentis aut ſanitatis. Fieri autem poteſt exemplaris ſubſtitutio ab vtroq; parente, tam matre quàm patre, quia requiritur, vt dictũ eſt, in ea patria poteſtas,

Differentia exemplaris & pupillaris.

A quibus fiat exemplaris,

ſed

ſed ſufficit illa poteſtas naturæ & generationis,quia liberi parentibus ſubijciuntur: quæ cùm in reliquis non ſit,neq; ſubſtituere pupillariter poſſunt. Qua ratione ne à fratre quidem exemplaris fieri poſſet,qui tamen iuxta parentes eſt coniunctiſsimus.Sed nec matri ſemper exemplariter ſubſtituendi poteſtas cōceditur. Si enim inhoneſtè viuat ipſa: aut ad ſecunda vota tranſeat (quo caſu etiam tutelam filiorum amittit) taliter ſubſtituere non poſſet. Sed finge,vterq; parens Teſtamentum condidit, vtra ſubſtitutio præualebit. Bart.in hoc ita diſtinguit,vt Teſtamētum matris valeat in maternis bonis, patris in paternis. Cæterùm vbi bona diſtincta non ſunt,vt patris tanquam dignioris prǽferatur &c. Exemplariter ſubſtituitur filijs legitimis & naturalibus,vel legitimis tātùm,filijs dico furore correptis, aut alio morbo perpetuo(ſcilicet quo ad habitum,non quo ad actum)affectis,Mente captis, Fatuis. Item ſurdis qui vocem clamantis non audiunt, quoniam tales teſtare nequeunt.l. diſcretis.C. qui teſtam.face. poſſ. Item mutuo.l.ex facto.ff.de vulg. Item prodigo, quoniam & ille teſtari non poteſt,furioſoq; comparatur.l.ijs qui.§.fin.ff. de tut.dat.l.j.C.de curat.fur. Et hæc omnia vera ſunt niſi ipſi antequàm morbo afficerentur, Teſtamentum feciſſent, quia illud furore ſuperueniente, non cadit. Quid ſi concurrat pupillaris & exemplaris ſubſtitutio? Dic exemplarem nō habere locum, cùm ordinarium præferatur extraordinario.l.in cauſ. ff. de minor.

Quibus exemplariter ſubſtitui poßit.

Similiter & illud quæritur, an filius patri ſubſtituere poſsit exemplariter? Et communis opinio eſt poſt Bart.non poſſe,cùm in hac ſubſtitutione ſuperioritas quædam ex generatione conſideretur,quæ non eſt in filio,quo ad patrem, vel in fratre quo ad fratrem &c. Neq; verò paſsim omnes exēplariter ſubſtitui poſſunt,ſed primo filij ſubſtitui debent,dein fratres,& his deficientibus demū alij quicunq;.l.humanitatis.C.de impub.& alijs. Requiruntur autem ad exemplarem ſubſtitutionē, eadem ferè quæ & in pupillari. I. Vt ſit de filijs legitimis & naturalibus:vel legitimis,aut naturalibus tantùm,cui ſubſtituitur. II. Ne recidat ille in poteſtatem ſui parentis. III. Vt in eo morbo vel defectu propter quem exemplaris facta eſt,decedat. IIII. Vt Pater ſibi ipſi faciat Teſtamentum,quod colligitur ex d.l.humanitatis, in verbo legitimam.quæ non niſi ex inſtitutione relinqui poteſt. V. Quòd hæreditas patris ſit acceptata,vel adita,ſecundum diuerſitatē defectuū eorū quibus ſubſtituitur. Huius ſubſtitutionis formula talis eſt. Inſtituo filium meum furioſum,vel fatuum,&

Qui ſubſtitui poſſint exēplariter.

Requiſita exēplaris.

Formula exēplaris.

ſi in

ſi in furore vel dementia, vnde teſtari prohibetur, deceſſerit, ſubſtituo illi &c. Sic & in ſimilibus caſibus. Effectus huius exemplaris eſt, quòd in expreſſa exemplari continetur tacita vulgaris. Vt, inſtituo filium meũ furioſum, & ſi in furore deceſſerit, ſubſtituo Meuium. Pone quòd ille in furore decedat, nondum tamen hæres factus, iam erit locus vulgaris tacitæ, qua tamen mater nõ excluditur. Alius effectus eſt, quod & patris & filij bona (ſicut in pupillari) ad ſubſtitutum perueniunt. Hæc exemplaris finitur duobus modis. I. Si morbus aut furor ceſſet. II. Si ille, cui ſubſtituitur, liberos acquirat: qui caſus licet in furioſo rarus ſit in muto tamen vel ſurdo, euenire poteſt. Quid autem ſi redeat furor, an tũc ſubſtitutio pupillaris reualeſcat? Dominus Zaſius diſtinguit: aut breui interuallo redijt, & tunc reualeſcet exemplaris, aut longuo multoq; pòſt tempore, & non reualeſcet, quæ ſententia rationem habet.

Effectus exẽplaris.

Quomodo finiatur.

RECIPROCA ſiue breuiloqua Subſtitutio nihil, vt ſuprà dictum eſt, circa materiam differt ab alijs ſubſtitutionibus, cùm eas in ſe contineat, ſed quo ad modum inducendi. Vocatur autem propterea reciproca Iureconſulto, in l. iam hoc iure. ff. eod. quòd de vno ad alium reciprocè verificari poteſt. Vna enim cõceptione verborum plures hincinde inſtituuntur & ſubſtituuntur. Eius autem formulæ tales ferè ſunt. Inſtituo Titium & Seium hæredes, eosq; inuicem: vel, & alterum alteri, vel, & eos mutuò &c. ſubſtituo. Item, Inſtituo T. & S. & vter ex eis ſuperuixerit, alteri ſubſtituo. Item, Pomponius, Cicero, Hortenſius, inuicem ſubſtituti mihi hæredes ſunto. Item vos P.C.H. hæredes inſtituo, & ſi quis veſtrûm deceſſerit, perueniant bona mea ad reliquos ſuperſtites, vel alter alteri ſuccedat, vt cõmuniter fit apud noſtros homines.

Formula reciprocæ.

Effectus huius Breuiloquæ, diuerſi ſunt, ſecundum diuerſitatem ſubſtitutorum. Aut enim perſonæ inſtitutæ & ſubſtitutæ ſunt æquales: aut inæquales: aut cõiunctæ: aut diſiunctæ & coniunctæ ſimul. In ſubſtitutis primi generis, prout variant ipſa reciprocè verba, ita varias quoq; ſubſtitutiones complectitur: aliquando duas vulgares, aliquãdo duas pupillares, aliquando duas fideicommiſſarias, quæ & augeri poſſunt ſecundum numerum perſonarum. In ſubſtitutis ſecundi generis, ſcilicet, ſi inſtitutio ſit inæqualibus facta, hîc non includitur niſi æqualis, id eſt, quæ in omnibus ſubſtitutis verificari poteſt, vt in duobus filijs, impubere, & non venit niſi quæ in vtroq; locum habere poteſt, nempe vulgaris: quia inæqualitas exoſa eſt Iuri ciuili. d. l. iam hoc iure.

Effectus reciprocæ.

De re

De reliquis ſubſtitutis doctrina eſt, quòd reciproca tantummodo coniunctos reſpicit, ſi in eodem Teſtamento cõiuncti ſunt, & diſiuncti. Quare ſi ſic fiat reciproca vt inſtituat Titium & Meuium in aliqua quota bonorum, Antonium & Sixtũ in alia quota bonorum, in reliquis autem bonis Omnibonum & Decium: (hîc tres ſunt cõbinationes) deinde dicat: & vos omnes inuicem ſubſtituo. euenit autem caſus quòd alter ex primis inſtitutis moriatur, certè non omnes reliqui ſuccedent illi, ſed coniunctus tantùm. Eſt autem in hoc animaduertendum, quòd loquimur de coniunctis facto hominis, non de coniunctis legaliter. Coniunctio enim legalis hoc loco non conſideratur, Sed illi reuera cõiuncti intelliguntur, qui ab ipſo teſtatore in aliqua quota bonorum ſunt cõiũcti. Quapropter ſi quis ex vna vxore duos habeat filios, ex altera ſimiliter duos, & eos hæredes inſtitutos inuicẽ ſibi ſubſtitueret, primus autẽ moreretur, hîc illius frater nõ haberetur pro cõiuncto, nec ſolus ſuccederet: ſed reliqui ſimul omnes. licet enim legaliter ratione ſanguinis & naturæ ſint coniuncti, tamen facto hominis nõ ſunt coniuncti. Præterea in hac Reciproca ſubſtitutione regula eſt, quòd cõprehẽdat vniuerſales hæredes tantùm. Singulares autem, item eos quibus ſpecialiter eſt prouiſum, non comprehendit. Exemplũ. Pater inſtitutus eſt cum filio, & inuicem ſunt ſubſtituti, hæc eſt ſpecialis ſubſtitutio & prouiſio. Dein de inſtituit, Titium, Florum, & Atticum, & demum dicit: voſq; omnes inuicem ſubſtituo, hæc eſt generalis ſubſtitutio. Moritur Titius, certè Pater & filius non admittentur, quum illis ſpecialiter ſit prouiſum, & per ſpeciem generi derogetur. Poſtremò effectus reciprocæ eſt, quòd in ea ſubſtitutiones ſunt expreſſæ. gloſſ. in l. Lucius. ff. de vulg. quod ad hoc cõfert, quia per expreſſam Breuiloquam mater excluditur. d. l. Lucius.

Compendiosa reſtat, quæ & ipſa à breuitatis verborũq; quibus concipitur, compẽdio cognominata eſt. Differt autem à proxima, quòd illa ſub breuitate multas cõplectitur perſonas, quæ inuicẽ ſubſtituũtur: hæc autẽ nõ tam multas perſonas, quàm multa tempora complectitur, ſub cõpendio vnius verbi. Quandocunque, ſcilicet vulgare, pupillare, & quod in fideicommiſſum extenditur, atq; ita illa multas ſubſtitutiones in perſonis, hæc in tempore continet. Eſt autem compendioſa ſubſtitutio (ſecundum Politi definitionem) quæ per plura tempora tractuq; temporis ſubſtitutionẽ continet. Et hæc ſimiliter nõ eſt diſtincta ſpecies propriè, & quo ad materiam, ſed tantùm quo ad modum in

Verba compendioſa. Ad compendioſam requiruntur verba, quæ apta ſint importare plures ſubſtitutiones, ſub tractu tẽporis, videlicet vulgarem, pupillarem, exemplarem, nõnunquam & fideicommiſſariam. Vt, inſtituo Titium filium meum, & quãdocunq; morietur, ſubſtituo illi Caium.

Effectus compendioſæ. Effectus Compendioſæ diuerſi ſunt, prout ipſa verba, quibus concipitur, diuerſa ſunt. Nam compendioſa vel verbis directis, vel cõmunibus, vel obliquis fieri poteſt. Si directis facta eſt, tunc refert vtrum pupillo ſubſtitutum ſit, an verò puberi vel emancipato. Si enim pupillo, tunc intra pupillaria valebit iure directo, poſt pupillaria iure fideicõmiſsi, & obliquabitur: quanquam circa hoc magnus ſit conflictus Doctorum, qui videri poteſt apud Zaſium. Si verò ſit emancipatio aut puberi ſubſtitutum directis verbis, tũc quia talis ſubſtitutio per paganum fieri non poteſt, mox ab initio verba ipſa obliquantur & valent iure fideicommiſsi: ſecundum communem opinionem Doct. poſt gloſſ. in l. verbis ciuilibus. ff. de vulg. quam tamen Zaſius, poſt Crotum non ſequitur, cùm perpetua (vt inquit) ſit prohibitio ne ſubſtitutio per verba verè directa obliquetur, non niſi in caſibus certis, per gloſſ. in c. ſi Pater, de teſta. enumeratis. De quo amplius ſi voles vide text. & Doct. in l. Scæuola. ff. ad Trebel. l. verbis ciuilibus. & l. in pupillari. ff. de vulg. c. Raynutius. & d. c. ſi Pater. extrà. de teſta. Porrò ſi compendioſa fiat verbis communibus, quæ tam obliquè quàm directè intelligi poſſunt, hîc eadem ferè eſt iuris deciſio, quam de verbis directis proximè retuli. Aut enim extraneis & puberibus, obliquis verbis ſubſtituitur. & tunc quia talis ſubſtitutio directè non valet, ſtatim ab initio obliquè accipiẽda ſunt ipſa verba, & ſic compendioſa hoc caſu ſemper erit obliqua, ſemper quaſi fideicommiſſum valebit, ſecundum communem opinionem Doctorum. Aut ſit compendioſa impuberibus, & ijs qui in poteſtate ſunt: hîc quanquam varient ſententiæ Doctorum, tamen obtinuit, quòd talis compendioſa valeat iure directo intra pupillaria, poſtea verò iure fideicommiſsi. Et in prædictis animaduerte, quòd ſubſtitutus ex pupillari ſuccedens accipit bona patris & filij, ſin autem ex fideicommiſſo, puta filio iam pubere facto, tũc bona tantũmodo Teſtatoris ex manu hæredum ab inteſtato accipiet. Et ſi Mater in medio ſit, ex tali ſucceſsione per fideicõmiſſum non excludetur: ſecus ſi ſubſtitutus ex pupillari ſuccedat, cùm nimirũ pupillaris in compendioſa, ſaltẽ in genere, ſit comprehenſa. Si autẽ compendioſa verbis obliquis fiat, puta: quandocunq; filius meus deceſſerit,

ceſſerit, volo, rogo, mando, quòd bona mea Titio dentur, vel ad Titium perueniant, ea ſubſtitutio ſemper erit obliqua & fideicommiſſaria. Quare ſiue intra pupillaria, ſiue vltra moriatur filius, hæredes ab inteſtato ſuccedent, & accipiet ſubſtitutus hæreditatem ex manu eorum. l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. de vulg. Et talis ſubſtitutio verbis merè obliquis facta, non compendioſa dici poteſt, ſed eſt merum fideicommiſſum, de quo infrà dicetur. Poſtremò ſi compendioſa eſſet facta verbis directis & communibus ſimul: vt, Titium filium meum impuberem hæredem inſtituo, cui quandocunq; decedenti, ſubſtituo Caium, quem & hæredem facio: vel, cui vulgariter, pupillariter & per fideicommiſſum ſubſtituo Caium. Communis opinio poſt Bartolum eſt, quòd talis ſubſtitutio intelligetur vel directa vel fideicommiſſaria ad libitum ſubſtitui. Politus inter ſuprapoſita verba eleganter diſtinguit, & ea ad duas reducit. Prima eſt, Si compendioſa vna diſpoſitione facta ſit, in qua tam directa quàm communia verba inueniantur, ſemper intelligendum eſſe directam, vt in primo membro ſuprà poſiti exempli. Altera, Si verò prædicta verba diuerſis diſpoſitionibus poſita ſint, vnaquæq; diſpoſitio manet in ſua natura. Et in hâc parte vera erit Bart. & communis opinio. Iſta autem omnia quæ hactenus de compendioſa dicta ſunt, in paganorum ſubſtitutionibus intelligi debét. Milites enim ſicut in tota re Teſtamentaria, ita hîc quoq; adeò priuilegiati ſunt, vt hæredi per eos inſtituto, ſiue extraneus ille ſiue adultus ſit, ſubſtituere directo poſsit, etiam poſt pubertatem, ad quodcunq; tempus ei placuerit, & capiet ſubſtitutus bona iure directo, & manu propria. l. Centurio. ff. de vulg.

Reſtat fideicommiſſaria, quæ tamen à ſubſtitutionibus rectè ſeparari poſſet, cùm diuerſa ſubſtitutionum & fideicommiſſorum natura ſit: ſubſtituti enim directè hæreditatem ex ſubſtitutione capiunt, fideicõmiſſarij verò indirectè, & per manum hæredis. Item ſubſtituto hæreditas Teſtatoris non niſi ex euẽtu debetur: & hæres in ſubſtitutione, ſibi adit & cernit hæreditatẽ, non alteri: Fideicommiſſario autem hæreditas ex voluntate Teſtatoris expreſſa, ſtatim ab initio debetur, adeò vt cogere poſsit hæredem adire, ſibiq; reſtituere. l. cogi. ff. ad Trebel. Nos tamen, quia huic loco non incõmoda videtur, & à quibuſdã, ſubſtitutionibus eſt annexa, breuiter hîc eã perſtringemus, & ad modum ſuperiorum: non tamen vt ſpeciem ſubſtitutionis, ſed ex ſeſe, vt fideicommiſſum. Fideicommiſſaria igitur eſt, quæ fit verbis merè obli-

quis,quibus Teſtator hæredem inſtitutum rogat, vt adita hæreditatem alteri alicui reſtituat, vt ſi dicat, rogo, iubeo, mando, grauo, vt hæreditatem Caio reſtituat. Poteſt autem in hac ipſe hæres ad reſtitutionem grauari aut rogari, vel purè, vel ſub conditione, vel poſt mortem ſuam, vel ad certam diem. l. Lucius. §. hæredem. & §. fin. ff. ad Trebel. l. poſt. C. de fideic. §. poteſt autem. Inſtit. eod.

Effectus fideicōmiſſariæ.

Huius Fideicommiſſariæ memorabiles aliquot effectus ſunt. Vnus eſt quòd in Fideicōmiſſaria nunquam cōtinetur vulgaris, niſi expreſſa ſit: fruſtrà enim prouiſum eſſet ſubſtituto per id quod inſtitutum cogere ad aditionem poteſt, ſi ex vulgari poſſet ſuccedere. Alius, quòd in hac hæres inſtitutus, & de reſtituendo grauatus, detrahit quartam Trebellianicam, ne inutiliter nomen hæredis geſſerit. §. ſed quia. Inſtit. de fideicommiſ. hæred. quæ etiam in vna re detrahi poſſet ſecundum Cyn. in l. ij. C. ad l. Falcid. & Bart. in l. iiij. ff. eod. Sed quæſtionis eſt, ſi filius grauetur de reſtituendo, vtrum vtraſq; quartas, legitimam ſcilicet &

Duæ quartæ an detrahi poſsint,

Trebellianicam detrahere poſsit? De hac eſt elegans gloſſ. in c. Raynutius, in verb. legitimam ipſam. extrà. de teſtam. quæ dicit vtranq; quartã de iure & æquitate canonica detrahere filiũ poſſe. per d. c. Raynutius. & c. Raynaldus de teſt. quia cùm Trebellianicam quilibet inſtitutus extraneus detrahere poſſet, meritò & filius detrahet: legitimam autem detrahet iure naturæ, tanquam ipſe filius. Item, cùm in legitima naturæ grauari non poſsit, in reliquo grauatus videtur, & eo nomine Trebellianicam habebit. Subdit tamen eadem gloſſ. contrarias rationes Legiſtarum, qui partim cenſeant vnam tantùm quartam detrahi licere, ſecũdum leges, partim diſtinguant vtrum purè vel ſub conditione filius ſit grauatus. Et ſane vltimum hoc, ſcilicet filium ſub conditione grauatum poſſe vtranq; quartam retinere, approbatæ & communis opinionis eſt, & in Iudicijs & in ſcholis, vt dicit Angelus in l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. de vulg. prout eum allegat. Dec. Conſ. ccxxxvj. col. iij. quem vide. Detrahet enim Legitimam quidem ſtatim, Trebellianicam verò poſteaquàm euenerit cõditio ſiue tempus fideicommiſsi, vt declarat Salic. in l. ſcimus. in princip. C. de inoffic. teſt. Neq; filio tantùm hoc conceditur, verumetiam hæredi eius, vt ſunt caſus in dd. cc. Raynutius, & Raynaldus, & Dec. in dicto Conſil. ccxxxvj. Idem Conſil. ccclvj & Alexand. Conſil. clxxxv. per totum. Hoc loco ſimiliter quæritur, vtrum fructus ante diem reſtitutionis percepti. in quartam Trebellianicam computētur? Et diſtinguitur. Aut enim eos fructus hæ-

res

res percepit ex voluntate Teſtatoris, videlicet ſi grauatus eſt ad certam diem, vel conditioñe reſtituere, & tunc computat in quartam. Si tamen ipſi fructus quartam excederent, ſuperfluum reſtituere non teneretur. per not. in l. vxorem. §. ſorori. de leg. iiij.

Fructus percepti quãdo in Trebellianicã computentur.

Hoc autem fallit in filijs primi gradus, qui fructus in quartam Trebellianicam ſibi non computant. leg. iubemus. C. ad Trebel. & per gloſſ. & Doct. in l. in fideicommiſſaria. ff. ad Trebel. Aut percepit eos fructus ex negligentia fideicommiſſarij non petentis, & tunc ſimiliter non computet eos in Trebellianicam. l. mulier. §. ſi hæres. ff. eod. Aut verò eos percepit ex mora propria, quod ſcilicet tardius reſtituit quàm debuit, & tunc computat. In fideicommiſſariam enim reſtitutionem non venire fructus conſtat, niſi autem mora facta eſt, aut cùm quis ſpecialiter fuerit rogatus vt fructus reſtitueret. l. in fideicommiſſariam. ff. eod. Quid autem ſi grauetur hæres reſtituere quod ſuperfuerit tempore mortis ſuæ? Dic teneri ad reſtitutionem earum rerum quæ ſuperſunt, nec tamen ad fructus etiam illorum. Et docet Papienſis in for. libelli quo agitur ex ſubſtitutione. §. ac per fideicommiſſum. Fideicommiſſarium compellere poſſe hæredem ſcriptum, vt Inuentarium conficiat de bonis hæreditarijs: quia de eis & fructibus earum rationem illi reddere teneatur, per l. cùm tale. §. j. ff. de condit. & demonſtr. & Cyn. in Authen. ſed cùm teſtator. C. ad l. Falcid. in ix. quæſt. Quæ tamen ſecundum diui Marci ſententiam intelligenda puto, qui cùm de fideicommiſſaria hæreditate cognoſceret, his verbis, Quicquid ex hæreditate mea ſuperfuerit, rogo Titio reſtituas, boni viri arbitrium ineſſe credidit. Quare quicquid medio tempore alienatum vel diminutum fuerit non interuertendi fideicommiſsi gratia, peti non poterit. l. Titius rogatus. ff. ad Trebel. Cæterùm ſi in pernitiem fideicommiſsi alienata fuerint, ea non remittũtur. l. penult. in fin. ff. eod. Vt autem certus ſit fideicommiſſarius, cautioñe ab hærede fideicommiſsi nomine exigere debet, prouidereq; vt fideiuſſores habeat eius quantitatis quam ex fideicommiſſo ſperare poterat. d. l. Titius rogatus. in fin. & d. l. cum tale. §. j.

Grauatus reſtituere quicquid ſuperfuerit tẽpore mortis ſuæ.

Poſtremò in hac materia nota, quòd quanquam regulariter pendẽte cõditione reſtitutionis, nihil alienare poſsit hæres ex rebus reſtitutioni ſubiectis, in fraudem fideicõmiſsi, (cum huiuſmodi alienata adueniente die vel conditione fideicõmiſsi reuocarentur, vt habetur per not. in l. ſerio legato. §. j. de leg. j. l. ſi fundum. ff. de condit. & demonſt. l. fin. §. ſin autem. C. communia de leg.)

Alienatio ex fideicommiſſo quibus caſibus ſit conceſſa.

tamen Dotis & Donationis propter nuptias, item alimentorum cauſa alienare tales res liceret, vt in Auth. res quæ. C. eod. tit.

De Exhæredatione & Præteritione.

CAPVT V.

EXHAEREDARE eſt eum, qui ad ſucceſsionem noſtram, vel ad hæreditatẽ noſtram legibus vocatur, ab eadem expreſsè excludere, & alienum conſtituere. Præterire verò eſt, neq; admittere neque excludere eum qui alioqui iure nobis erat ſucceſſurus, ſed ſilentio omittere: ex quo ea ferè præſumptio colligitur, cùm teſtator eum inter cæteros hæredes ad hæreditatem ſuam non vocauerit, quòd neq; voluerit hæredem ſibi fieri. Exhæredatio autẽ & præteritio vtraq; liberos tantùm, & parentes reſpicit, hoc eſt, eos quibus iure omninò naturæ, hæreditas noſtra debetur, & qui ob id cõtra teſtamentum etiam ad hæreditatem admittuntur. Quapropter remotiores agnati vel cognati, cùm ad hæreditatem noſtram contra Teſtamentum non vocentur, & propterea nullum in ea Ius contra tabulas ſibi vendicare poſsint, eo ipſo alieni à ſucceſsione conſtituuntur: quòd teſtator alios hæredes (quod iure poteſt) ſibi eligit, & agnatis ſingulari iudicio prætulerit. Quare in huiuſmodi perſonis quæ extraneæ teſtatoris habentur, inepta ocioſaq; eſt exhæredatio. l. quidã cum filium. §. in eo autem. ff. de verb. oblig. Tollit igitur exhæredatio, vel cum cauſa præteritio, in liberis quidem continuationem Dominij: ſunt enim illi viuo etiam patre quodammodo domini rerum paternarum, nec tam hæreditatẽ accipere videntur, quàm adminiſtrationem bonorum. l. in ſuis. ff. de liber. & poſth. In parentibus autem, naturalem & legitimam ſuccedendi facultatem. Ad hanc autem vel exhæredationem vel præteritionem non niſi ex maximis digniſsimiſq; cauſis eſt deſcẽdendũ, cum odioſa omninò, & naturali officio planè contraria ſit. Vnde ſanctiſsimè dixit Auguſtinus, Quicunq; vult exhæredato filio hæredem facere eccleſiam, quærat alterum qui ſuſcipiat, non Auguſtinum: imò Deo propitio neminem inueniet. cap. quicunque. xvij. q. iiij. Similiter & Scæuola, inſtitutiões benignè accipiẽdas, exhædationes autẽ non eſſe adiuuandas. l. cùm quidam. ff. de liber. & poſth.

Exhæredationes nõ eſſe adiuuandas.

Requiſita ad exhæredationẽ.

Vt igitur exhæredatio valere poſsit hæc obſeruanda ſunt. Primum vt nominatim, & expreſsè fiat exhæredatio. Inſtit. eod. §. j. Secundum, vt purè fiat. l. iij. §. j. ff. de liberis & poſth. Tertium

vt

vt vniuerſalis non particularis ſit exhæredatio. Poſtremò vt ex cauſa legitima, eaq; teſtamēto inſerta fiat. Auth. vt cum de appel. cog. §. aliud quoque. Legitimæ autem cauſæ propter quas liberi exhęredari poſſunt xiiij. tantùm in d. Authen. enumerantur. I. Si quis parentibus ſuis manus intulerit. II. Si grauem & inhoneſtam iniuriam eis ingeſſerit. III. Si in criminalibus cauſis eos accuſauerit, quæ tamē non ſint lęſæ maieſtatis aut perduellionis. IIII. Si cum maleficis hominibus, vt maleficus conuerſetur, ita vetus habet trāſlatio. Vbi legi debet, cum veneficis, vt veneficus. dicit enim textus. ἢ μετὰ φαρμακῶν ὡς φαρμακὸς συμαναστρέφεται. V. Si vitæ parentum veneno aut alio modo inſidiari conatus fuerit. VI. Si filius cum nouerca ſua, aut patris cōcubina rem habuerit. VII. Si calumniator (συκοφάντης) cōtra parētes extiterit, & ob id grauia eos diſpendia ſuſtinere fecerit. hîc, delator, habet vetus tranſlatio. VIII. Si pro parētibus carceratis, vel pro perſona vel debito eorum fideiubere, cùm idonei fuerint, noluerint. Hoc tamen de maſculis tantùm liberis eſt ſancitum. IX. Si Teſtari parentes prohibuerint. X. Si præter voluntatem parentum filij inter arenarios vel mimos verſentur, inq; ea profeſsione permaneant, niſi fortè & parentes eiuſdem profeſsionis fuerint. XI. Si parentes filiæ vel nepti maritum & dotem pro facultatibus ſuis obtulerint, & dare ſtuduerint, ipſa verò turpem vitam elegerit, & hoc, ſi intra xxv. annum ſit ętatis. verùm ſi parentes xxv. annum excedere illam patiantur, tum ſi quid peccat, culpa perentûm videtur peccare, qui in tēpore ipſius puditiæ con ſulere debebant: propterea eo caſu exhæredari non poteſt. XII. Si parentes furore occupatos, liberi non obſequio & cura ſua proſecuti fuerint. XIII. Si parentes captos liberi non feſtinauerint redimere. XIIII. Si liberi nō ſint catholicæ fidei, neque in ſacroſancta Eccleſia communicent.

Cauſæ propter quas liberi poſſunt exhæredari.

CAVSAE verò propter quas liberi parentes ſuos exhæredare poſſent in d. Authen. §. Sancimus, vij. enumerantur. I. Si parentes liberos ſuos ad interitum vitæ tradiderint, in quo tamen perduellionis crimen excipitur. II. Si venenis aut veneficio liberorum vitæ inſidiati fuerint. III. Si cum nuru, vel concubina filij rem habuerint. IIII. Si filios ſuos Teſtamentum facere prohibuerint, in rebus de quibus habent teſtandi facultatem. V. Si liberos furioſos neglexerint. VI. Si liberos captiuos in vinculis emori ſinant. VII. Si non ſint ipſi Orthodoxi, aut Catholicæ fidei. Ex his igitur cauſis ſiue vna vel plures commiſſæ vel à pa-

Cauſæ ingratitudinis propter quas parentes exhæredantur.

rentibus vel liberis fuerint, poſſunt illi qui teſtantur,ob eas exhæredationem facere,ita tamen vt ſimul exprimant eam vel eas, quò conſtare de illis poſsit. Quid autem,an ex cauſis quæ ſimiles ſunt enumeratis illis aut fortè maiores,fieri poſsit exhæredatio?

An ex ſimilibus cauſis poſsit fieri exhæredatio.

Hæc quæſtio variè per Doct.diſputatur,maximè Iaſ.in Auth.libcet.C.de liber.præteri.communiter autem conſentiunt,& maiores & ſimiles cauſas exhæredationē ſuſtinere. Contrà quam opinionem nemo tenuit(vt dicit Iaſ.in d.Auth.licet) præter vnum Martinum Laudenſem.

Cæterùm ex recentioribus ſunt qui diſſenſerunt,in primis Curtius Papienſis in eadē. Auth.& Viglius Zuichemus in fi.commentarij Inſtit.de exhær.libe.& de inoff.teſt.ſimiliter in fine.qui negant vltra enumeratas, vllam aliam ingratitudinis cauſam eſſe admittēdam. Quorum quidem ſententiam ego ſemper probaui,cum expreſſa contra hæc dubium ſit dicti Authētici verba,
» (id quod etiā Alex.negare nō potuit)dum ait imperator. Quia
» cauſas ingratitudinis diſperſas in legibus & non apertè declara-
» tas inuenimus,quarū aliquæ nec dignæ nobis ad ingratitudinē
» viſæ ſunt:aliquæ verò cùm digne eſſent,prætermiſſę ſunt,neceſ-
» ſarium eſſe perſpeximus eas nominatim præſenti lege compre-
» hendere,vt præter eas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis cau
» ſas opponere,niſi quæ in huius conſtitutionis ſeriè continentur.

Itaq; ſi imperator non quaſlibet cauſas (etiam dignas)ſed eas tantùm quas ipſe diffiniuit,ad exhæredationem ſufficientes eſſe voluit,quare dubitamus quin præter illas,nullæ aliæ admitti debeant? Nam quid profuiſſet illa certa determinatio Imperatoris,ſi ad maiores vel ſimiles propè in infinitum extenſionem facere liceret. Ex prædictis colligi poteſt deciſio illius etiam quæ-

Filia inſcio vel inuito patre nubēs an exhæredari poſsit.

ſtionis, An filia quæ inſcio vel inuito patre nupſit,ob id exhæredari ab eo poſsit? Nam cùm inſcio vel inuito patre nubere,non ſit ex enumeratis xiiij.cauſis ingratitudinis,ſequitur talem ingratitudinem ad exhæreditatem non ſufficere. Item,quia neceſsitas paterni conſenſus remiſſa eſt iure Canonum,quare ob eum neglectum puniri à patre hoc modo non poteſt,vt latè per Petrum Anchora.Conſil.xix.Incip.pro ſolutione dubiorum. Alexand.Conſ.xcvij.vol.j.Philip.Dec.Conſilio ccxxxj.Vbi latè hoc aſſerunt,& adeò quidē,vt ſi ſtatuto caueretur ne liberi citra conſenſum parentum nubant,ſub pœna priuationis dotis vel ſimili, quod etiam ipſum ſtatutum nihil valeret. Et hæc quidem in exhæredatione intelligenda ſunt. Quid autem ſi quis prætere-

rea t

reat filium cum adiecta cauſa ingratitudinis,an huiuſmodi præteritio valeat,& exhæredationem operetur? Vt ſi dicat: Titium filium nec inſtituo nec exhæredo, inſidiatus eſt enim vitæ meæ, aut: Titium pro præterito haberi volo,quia appoſtata eſt. Azo in ſumma de liber.perteri. tenuit exhæredationẽ præſumi.Bald. autem in præfatione Decretalium in fi.ſcribit quòd ſi pater maledicat filio adiuncta iuſta cauſa exhæredationis, quòd per hoc non videatur filius exhæredatus. Quod dictum Iaſon in Auth. licet.C.de liber.præter.ſingulariter extollit. Ego vtranque ſententiam in ſuis terminis veram eſſe puto. Vt enim exhæredatus non eſt,cui etiam ex cauſa ingratitudinis maledicitur,ita negari non poteſt eum ex cauſa præteritum eſſe,qui dicta & incerta cauſa hæres non eſt ſcriptus,& certũ eſt præteritionem cum cauſa valere.d.§.aliud quoq;.

Præteritio cũ cauſa inſerta, quid operetur.

Non ſolùm verò ex eo præteritio vel exhæredatio ſuſtinetur, ſi legitima cauſa ingratitudinis ſit teſtamẽto incerta, verũetiam ſi exhæredatus vel præteritus filius abſtineat,non contradicat,legatum agnoſcat:quia tunc videtur confirmare patris voluntatem.l.filio.ff.de iniuſto rupto. Item,ſi patris exhæredantis Teſtamento ſe ſubſcribat, quod fit nonnunquam in fauorem fratrum.l.non putaui.§.ſua manu.ff.cõtra Tab. Item ſi exhæredatus poſt patrem moriatur,quod gloſſ.in d.l.filio.de æquitate non de iure procedere dicit,& verè.

Caſus in quibus exheredatio valet.

In exhæredatione autem & præteritione ſingulariter eſt animaduertentum teſtatori,an exhæredatus,habeat liberos.Et ſi habeat,tunc illos nepotes cautè inſtituere debet,ne mortuo exhæredato ſuccedentes illi,rumpant Teſtamẽtum. Neq; enim exhæredato filio,exhæredati ſimul ſunt & nepotes cum priuatio filij non ſit priuatio nepotis.l. Gallus.§.& quid ſi tantùm.ff.de liber.&poſth.l.qui in aliena.§.interdũ.ff.de acquir.hæred.Bald. in l.maximum vitium.C.de liber.& poſth. Similiter ingratitudo matris nõ eſt ingratitudo nepotum.l. Diui fratres.ff.de iure patron.l.emancipatum.ff.de Sena.& l.iij.§. emancipatus.ff.de contra Tabul. Cùm enim duo ſint ſuccedendi modi, vnus per priuationem ſeu remotionem,alter per tranſmiſsionem: per priuationem quidem, quando ſucceditur in locum alterius non ex illius perſona,ſed ex propria, illo tantùm è medio veluti obſtaculo remoto: per trãſmiſsionẽ verò,cùm quis veluti ſubrogatus ex perſona alterius ſuccedit,vt habetur per Doct.maximè Bald.in iiij.oppoſ.& Salic.cir.med.in l.ſi auus tuus.C.de liber.præterit.

Duo ſuccedendi modi.

veniunt in noſtro caſu ipſi nepotes per primum ſuccedendi modum,& ita ex perſona propria,vt per text.in d.l.ſi auus, quare & ipſi ſunt in euentum ſecuriorem inſtituendi. Neq; hæc in illis nepotibus ſolùm,qui ex filio nati,nobis ſui aliquando fieri poſſunt,locum habent.Sed etiam in nepotibus ex filia natis, quanquam tales nũquam ſui fieri poſsint teſtatori,idq; per Ius nouiſſimum.in d.§.aliud quoque.vbi dicitur:Sancimus igitur non licere penitus patri vel matri,auo vel auiæ,proauo vel proauiæ, ſuum filium vel filiã vel cæteros liberos præterire vel exhæredes facere in ſuo teſtamento &c. Idem dicit Bald.in l.ſi quis filium. col.ij.C.de inoff.teſtam.& Decius Conſ.ccxxxvij.in prin.

Hoc autem vitiũ exhæredationis vel præteritionis,de quo hactenus diſſeruimus, teſtamentum reddit nullum quo ad inſtitutiones tantùm, cæterùm legata,fideicommiſſa, aliaq; teſtatoris prouiſiones teſtamento inſertæ,nihilominus firmæ validæq; con conſiſtunt.Authen.ex cauſa.C.de liber.præter.

De Legatis.

CAPVT VI.

LEGATVM eſt donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præſtanda.§.j.inſtit.eod.quod quãquam ſimile in pleriſque ſit Donationi cauſa mortis, tamen in quibuſdam differt. Nam legatum ſemper ab hærede traditur. Donatio à quocunque. Item in donatione obligatur donans,ſecus in legato, quod quandocunque reuocari poteſt. Item donans in annos ſingulos vnam facit donationem,ſecus qui legat.l. Senatus. in fine.ff.de donat.cauſ.mort. Item, accuſans teſtamẽtum vt falſum,amittit legatum,non donationem. A Fideicommiſſis autem nihil differt, cùm hodie legata & fideicommiſſa per omnia legatis ſint adæquata, adeò vt quod deſit legatis, ex natura fideicommiſſorum repleatur. §.ſed non inſtit.de Legatis.

Genera legatorum quatuor olim erant. Sed hodie ſublatis illis vna omnibus legatis natura indita eſt.§.noſtra autem.cum præced.Inſtit.eod. Species autem legatorum variæ ſunt:quædam enim pura ſunt,quædam temporalia,in diem,vel ex die,vt ſunt menſtrua, annua &c. quædã conditionalia, quædam generalia,vt legò tibi hominẽ,ſeruum,domũ:cùm plures teſtator habeat,& tunc in dubio electio eſt penes hæredem,qui dabit quod nec optimum nec peſſimũ eſt,ſed mediocre.l.legato generaliter, de leg.

de leg.j.in homine tamen legato electio eſt penes legatarium.l.ij. ff.de opt.lega. Generaliſsima autem legata, vt ſubſtantiæ animalis,non valent. Quædam ſpecifica ſunt quæ fiunt per iſtud pronomen quĩ,quæ,quod. Vbi notabis aliquando eſſe demõſtratiua legata per hoc pronomen,aliquando cõditionalia. Demonſtratiua quidem quando purè adduntur: vt quod habeo in ciſta, quod repoſui.quæ demonſtratio ſi falſa ſit, nihil debetur.l.ſi ſeruus legatus.§.qui quinq;.ff.de leg.j. Conditionalia verò quæ reſpiciunt tẽpus,plerunq; futurum,vt fructus quos habiturus ſum, quod ex Arethuſa mihi naſcetur. Legare poteſt idem qui & teſtare poteſt.ff.eod.l.ij.ſimiliter econtrà illi ſoli legari poteſt, qui & inſtitui poteſt. Cæterùm in legatarijs & donatarijs mortis cauſa,capacitas vno tantùm tempore, videlicet mortis, conſideratur.l.in mortis,vbi vide gloſſ.ff.de dona.cau.mor.l.ſi deportati ſeruo.ff.de leg.iij. Legari autem poteſt nõ ſolùm à nobis, ſed etiam ab hærede noſtro,ex Teſtamento,vel ab inteſtato venienti.l.ſi ita fuerit.de leg.iiij. Item ab hærede hæredis noſtri, vel legatarij noſtri.d.l.ſi ita fuerit. Item ab omni ad quem aliquid venturum eſt poſt mortem noſtram.l.j.§.ſciendum de leg. iij. Qui verò non honoratur,nec oneratur. l.ab eo. C.de fideiuſ. & eleganter dicit I C.in l.ſed & ſi ſic.ff.de legatis iij.non recipiendum eſt,vt cui nihil dederis, eum rogando obliges. Porrò legari poſſunt res omnes quarum ſaltem commercium eſt, & à priuatis adipiſci poſsideriq; poſſunt.§.non ſolùm.Inſtit.eo. Neque diſtinguitur hoc loco,noſtræ ne ſint an alienæ. Siquidẽ vtræque perinde legari poſſunt.d.§.non ſolùm.In alienis tamen rebus legatis differentia eſt. Si enim Teſtator ſciuit eſſe alienas, legatum valet,cùm videatur hæredẽ grauare voluiſſe,ad illas redimendas, aut ſaltem ad æſtimationem eorum. Sin ignorauit, neque res neq; eius æſtimatio debetur.d.§.non ſolùm. quod verum eſt,niſi ex alijs circumſtantijs aut coniecturis de contraria Teſtatoris voluntate appareat, ex qua colligi poſsit æſtimationem ad minus eum præſtare voluiſſe.l.ſi quis inquilinos.de leg.j.

Item legari poſſunt nõ corporalia tantùm, ſed & incorporalia, vt ſunt ſeruitutes, iura, actiones, liberatio debiti. Similiter repræſentatio eius quòd nos debemus: quod ita intellige, Teſtatorem poſſe id quod debet ſub cõditione vel ad diem, purè, vtiliter legare. Vtilitas autẽ legati eſt in repræſentatione, quod creditor poſtmodò etiam ante diem vel conditionem agere poteſt. Quotieſcunque in aliquid amplius ex legato habemus aut pretij aut

iuris

iuris aut alterius commodi, quàm aliàs eramus habituri, quantumuis exiguum ſit illud, tunc vtile ipſum legatum cenſetur. §.ſi quis debitori. Inſtit. eod. tit. l. cùm res legata. §.ſi Titio. de leg. j.

Item legari poſſunt res futuræ, vt fructus in Tuſculano prouenturi. Ea verò quæ neq; ſunt, neque erunt: aut quæ fuerunt, & eſſe deſierunt, neq; futura ſunt, legata non valent.

Item legari poſſunt res hoſtium, quæ ve nobis hoſtes vi abſtulerunt. ff. eod. j. l. id quod. & l. ſeruus ab hoſtibus.

Item legari poſſunt facta, vt hæres meus damnas eſto illi ædes reficere, illũ ære alieno liberare. §.ſed & tale. Inſtit. eod. vel, damnas eſto, Titio vendere domum ſuam ad forum, tunc enim tenebitur hæres vendere vero pretio: verùm ſi exprimatur & taxetur ipſum pretium à Teſtatore, puta damnas eſto pro cc. Titio vendere, tanti vendere hæres cogitur, quantò damnatus eſt. l. ſi fideiuſſor. §.fin. de leg. j. Similiter legare quis poſſet, vt hæres ſuus talem rem à tertio emeret iuſto pretio. l. & ſi æquo. de leg. j. Et breuiter omnia illa legari poſſunt, quæ iure expreſsè non prohibentur. l. cætera. de leg. j. vt ſunt quæ in commercio non ſunt, alienari vel adipiſci non poſſunt: puta, porticus, theatra, ſtadia, & ſimiles. Et huiuſmodi rebus legatis, nec ipſæ, nec æſtimatio earũ debetur. l. idem Iulianus. §.conſtat. de leg. j. Legari poteſt quibuſcunq; verbis, modò aptis, & ſenſum Teſtatoris ſignificãter exprimentibus. j. ij. C. Communia de leg. ſatis enim eſt ſi de voluntate conſtat. Et ideò error nominis, prænominis, agnominis, non viciat legatum, dummodo in rerum nominibus non erremus, quæ inmutabilia ferè ſunt. ff. eod. l. iiij. Inſtit. eod. §.ſi quis in nomine. Suprà dictum eſt legari poſſe vel purè, vel in diem, vel ex die: cõpletis enim temporibus redit ad hæredem legatum, qui de eo cautionem à legatario exigere poteſt. l. fin. C. eod. Item cõditionaliter legari poteſt: conditiones autem poſsibiles eſſe debẽt, cùm impoſsibiles pro non ſcriptis habeantur. l. ſi poſt diem. ff. quan. dies leg. ced. Similiter & turpes pro non adiectis aut ſcriptis habentur. l. turpia. de leg. j. Conditionum tamen ſuperuacuæ quædam ſunt, vt eſt illa: Titius hæres eſto. & ſi Titius hæreditatẽ adierit, lego Meuio x. quia debetur etiamſi Meuius ante aditã hæreditatem deceſſerit. l. ſi Titio. §.j. ff. quan. dies leg. In ſumma vt valeant legata, neceſſe eſt, vt certa ſint, certam ſpeciem, quantitatem, factum contineant, niſi in caſu l. ſi cui. de leg. iij. vbi annuum certum ſine ſummæ adiectione relinquitur. Item vt perſona legatarij ſit certa. Item vt valeat ipſum teſtamentum in quo

data

data ſunt: corruẽte enim illo (niſi ex cauſa id exhæredationis vel præteritionis fiat) etiam legata ruunt. Idem de Codicillis dicemus, ſi fortè in Codicillis relicta ſunt legato. Poſtremò vt ea legentur, quæ legari poſſunt, vt ſuprà dictum eſt. In legatis autem ſingulari diligentia Notarius animaduertet, vt ipſa legata proprijs certiſq; deſcriptionibus ſumptis ex forma & ſignis eorũ ita exprimat, vt à reliquis poſsint diſcerni, & indubitanter ſciri de quibus Teſtator ſenſerit. Dicet igitur: legat Titio ſcyphum argenteum talem, cum iſtis pediculis, ſigillis &c.

Hæc ex plurimis paucula de legatorum, quæ dari & non dari poſſunt, & quomodo, cognitione ſufficiant. Nam reliqua legatorũ iura, quando ſcilicet illa caduca fiant, quando cedant, quãdo peti poſsint, & alia ſimilia, nõ tam ad Notariorum quàm Iureconſultorum pertinent peritiam.

De varijs teſtatorum Diſpoſitionibus, Præceptis, Prouiſionibus, & Clauſula Codicillari.

CAPVT VII.

CVM vnicuiq; rerum facultatumq; ſuarum cõſtitutio melius quàm vlli alteri nota ſit, iuxta quam alijs atq; alijs conſiderationibus extremam de illis ordinationem ſuam conficere & ſtabilire poteſt, meritò leges nõ modo liberũ hoc cuiq; fecerunt, vt ex animi ſui iudicio diſponere de rebus ſuis poſsit. (l.j.C. de ſacroſan. Eccleſ.) verumetiam alia quæcunq; ipſius benè concepta conſilia attendi obſeruariq; voluerit. dicitur enim in l. Lucius. in fin. ff. de hær. inſtit. Prudens conſilium Teſtantis àttendi debet. Cùm igitur voluntas ſit quæ vtranq; (vt in prouerbio eſt) paginam faciat, in teſtamento exprimet Teſtator nõ ſolùm quæ circa inſtitutionem ſubſtitutionemq; hæredum, aut legatorum dationem erunt neceſſaria, verumetiam quæ in vniuerſum circa rerum ſuam ſucceſsionem, adeptionem, & retentionem, obſeruari voluerit. Quæquidem voluntatis expreſsio non Enuntiatiuè, ſed Diſpoſitiuè ab eo facienda eſt, cùm non ſufficiat ita Teſtatorem voluiſſe, niſi etiam diſpoſuerit, per text. in l. quidam cùm filiam. Vbi Bald. & Innoc. ff. de hær. inſtit. imò ne quidem voluiſſe præſumitur, quòd non diſpoſuit, vt notat Bald. per illum text. in l. j. §. ſin autem ad deficientis. C. de cad. tollen. & ideò dicitur quòd voluntas tacita Teſtatoris retenta in corde, non attẽditur,

ſed

hæredem, qui reliquias Teſtatoris non in mare ſecundum voluntatem eius abiecit, ſed in memoriam humanæ conditionis, ſepulturæ tradidit. Erat enim tale præceptũ non ſobriæ ſanæq; mentis. E regione ineptas voluntates defunctorum circa ſepulturam, veluti veſtes, vel ſi qua alia ſuperuacua, vt in funus impendãtur, non valere Papinianus lib. iiij. Digeſtorum, ſcripſit. l. ſi quis inquilinos. §. fin. de leg. ij. Quam Papiniani ſententiam ego iuxtã ipſa omninò verba accipiendam puto, ſcilicet quatenus ineptiæ ſunt circa ſepulturam volũtates Teſtatorum: cæterùm ſi aliquid pietatis huiuſmodi præcepta haberent, ſtandum Modeſtini reſponſo crederem, qui, cùm Meuia quædam decedens hæredibus ſuis præcepiſſet, monumento ſuo alteris menſibus, lucernam accendere, & ſolennia mortis peragere: officio Iudicis compellendos eos dixit, teſtatricis iuſsioni parere. l. Meuia decedens. ff. de manu. teſta.

Interdicunt quoq; Teſtatores nonnunquam, vt cùm prohibent Falcidiæ detractionem, rerum ex hæreditate ſua hæredibus obuenturarum alienationem. Item ne certa quadam ſeruitute in poſterum vtatur, ne ædes ſuas alius tollat, & ſimilia. quorum exemplorum breuiter quædam declarabimus. Quarta Falcidia eſt quadrans totius hæreditatis, vel quarta pars hæreditatis, quæ hæredi inſtituto ſalua retinetur ex lege Caij Falcidij, qui tamen Tribunus plebis fuit, ſi Euſebio in Chronicis credimus, cuius primo capite ad dodrantem vſq; legãdi libera facultas datur. Secundò verò, modus legatorũ cõſtituitur, dodrans egredi vetatur, & quarta pars hæredibus ſalua conceditur. l. j. ff. ad l. Falcid. Hæc differt à quarta Trebellianica, quòd Trebellianica hæredi datur de tota hęreditate reſtituenda grauato, & ex vniuerſali hæreditate detrahitur. Inſtit. de fidei cohære. §. ſed quia ſtipulationes. imò in vna etiam re ſola detrahi poſſet, ſecundum Cyn. in l. ij. C. ad l. falcid. ſed falcidia datur hæredi legatis vltra dodrantem præſtãdis grauato, quæ non ex vniuerſa hæreditate, ſed ſingulis rebus pro rata deducitur. l. ij. l. plautius. ff. ad Trebel. & Bald. in l. quartam. ff. ad l. falcid. Huius igitur quartæ Falcidiæ detractio per Teſtatorem prohiberi poteſt, ita vt cogatur hæres contẽtus eſſe eo quòd ſupereſt poſt legata, & ipſa legata integra perſoluere: niſi quidem hæreditatem repudiare maluerit. In Authen. de hæred. & falcid. §. ſi verò expreſsim. & authen. ſed cùm Teſtator. C. ad l. falcid. Procedit autem hæc prohibitio ita demum, ſi prohibens non ignoret vires patrimonij, quod in hoc caſu in

Prohibitio detractionis Falcidiæ.

cauſam certarum perſonarum, vel rei ipſius fauorem continentem, apponat, alioqui enim tanquam nudum præceptum, non valebit. d.l.Lucius Titius. Dictæ prohibitionis formam Rolandinus talem præſcribit. Item, dicto vel dictis hæredibus ſuis prohibuit talis domus vel prædij alienationem,& longi temporis locationem, vel conceſsionem, quouſq; compleuerit xxv.annum ſuæ ætatis,vel vſq; ad x.vel xx.annos, poſt obitum ipſius teſtatoris:quòd ſi contra fecerit,ipſum vel ipſos hæredes pœnę cauſa damnauit.in c.libris,pręſtandis ab eo tali monaſterio vel perſonæ iure legati. Si verò in perpetuum prohibeat, tunc erit aſsignanda perſona, cuius gratia fiat prohibitio, hoc modo. Item prohibuit omninò & in perpetuum talis domus vel turris, ſiue talium rerum alienationem, diſtractionem, longi temporis locationem,conceſsionem,& omnem cõtractum & actum, ex qua alienatio ſequeretur,vel quæ in fraudem alienationis præſumentis fieri vel præſumi poſſet. Et hoc ideo quia voluit rem vel res ipſas in poſteros & liberos eius mares, ex linea maſculina, ex eo vel in eis perpetuum deſcendentes, peruenire. Mutant porrò, reuocant,vel derogant Teſtatores vltimis voluntatibus ſuis, vel præteritis,vel futuris.Vt ſi cuidam in principio Teſtamẽti c c.legauerunt,ſub finem verò adimant c.aut econtrà,ſi c.legauerunt à principio,ſub finem iubẽt illi præſtari adhuc c c.Item quando Teſtamentum antea conditũ abolere,& quod in præſentia conficiunt, omni (etiam futuræ) eorum vltimæ voluntati præualere volunt. Et quidem de reuocatione planum eſt, quòd fieri poſſit,cùm ambulatoria ſit voluntas hominis vſq; ad mortem.l.iij.§. fin.ff.de adi.leg.quare poſteriore Teſtamẽto iure perfectò prius rumpitur.§.poſteriore.Inſtit.quib.mod.Teſta.infir. Hoc ſaltem in dubium & quæſtionem vocatur, Si prius Teſtamentum clauſulam haberet derogatoriam,an in poſteriore reuocari poſſet generalibus verbis, puta: non obſtante quocunq; Teſtamento, vel ſpecialibus,ſed nõ obſtante tali clauſula derogatoria,prioris mei Teſtamenti? Bart.in l.ſi quis in principio,per illum tex.de leg.iij. docuit ſpecialibus verbis reuocandum eſſe prius Teſtamentum: quam doctrinam communẽ eſſe dicit Nicolaus Boërius in add. ad Cyn.in regula.Quod ſemel.de reg.iur.lib.vj. vbi multa circa hanc quæſtionem cumulat. Sciendum eſt igitur Notario differentiam eſſe maximam inter hæc verba:hoc Teſtamẽtum meum firmum ſit;quod deinceps mutare & eius pœnitere poſſe me nolo. Et hoc Teſtamentum meum adeò firmum eſſe volo,vt ſi in

poſterū aliud fecero, illud valere, & ei ſtari nolim. Priora enim verba facultatis teſtandi abdicationem continent, quæ iure nõn valet, cùm nemo ſibi ipſi legem imponere poſsit, contra quam venire ei nõ liceat: & bonis moribus repugnet ſibi auferre liberam teſtamenti factionem. l. ſtipul. hoc modo. ff. de verb. oblig. Poſteriora vero verba, nõ facultatis abdicationem, ſed voluntatis derogationem continent. Diſponit enim ne ſuo teſtamento poſteriori ſtetur, quaſi defutura ſit illi voluntas ſua, & ita priori diſpoſitioni derogat, & in dubiū conſtituit poſteriorem voluntatem, quæ abeſſe præſumitur propter ipſam præambulatoriam derogationem. Quapropter vt appareat adeſſe voluntatem ſecundo teſtamento, expreſse & ſpecialiter reuocanda eſt prioris teſtamenti clauſula derogatoria. Sic enim l C. inquit: Suprema voluntas potior habetur. Nemo enim eam ſibi legē poteſt dicere, vt à priore voluntate ei recedere nõ liceat. Sed hoc ita locum habet, ſi ſpecialiter dixerit prioris voluntatis ſe pœnituiſſe, & voluiſſe, vt legatarius plura legata accipiat. d. l. ſi quis. in princ. Ex quibus ſequitur, derogationem quæ ſit ſequenti teſtamento, valere: quatenus, ſcilicet voluntatem ipſam reſpicit (illi enim præiudicare poteſt) liberæ autem facultati voluntatis derogare vel præiudicare neminem poſſe. Quæ benè notãda ſunt Notario, vt ſciat quibus verbis reuocationem & derogationem ſcribere debeat.

Diſpoſitiones præterea variæ teſtamentis aliquando inſeruntur: ex quibus aliquot potiores hîc annotabo. Accidit interdum

Datio tutorum.

quòd Teſtator liberos habet impuberes, quibus Tutores ipſe ordinare & conſtituere cupit: hoc poteſt in teſtamento vel codicillis. Et huiuſmodi tutores Teſtamentarij dicuntur, pluſq; reliquis ſunt priuilegiati. Nam & omnibus alijs tutoribus tam legitimis quàm datiuis præferuntur, & nõ ſatiſdant, & confirmatione non indigent, niſi quantum ad adminiſtrationem, cùm decretum adminiſtrationis neceſſariū ſit in quolibet genere tutorum, ſecundum Bart. in l. legitimis in princ. ff. de leg. Tut. Poteſt tamen etiam ipſe Teſtator illis Teſtamento decernere adminiſtrationem

Adminiſtrationis à teſtatore conceſsio.

vt ſua authoritate incipiant adminiſtrare. l. cui eorum. ff. de poſth. ſicut aliàs legatario concedere poteſt licentiam accipiendi legati authoritate propria. l. Titia cum teſtamento. §. j. de leg. ij. Et tunc nõ opus eſt iudiciali decreto. Nec adminiſtrationem

Remiſsio Inuentarij cõficiendi.

tantùm liberè poteſt tutori remittere, verùm etiam Inuentarij cõfectionem. l. fin. §. illo. C. arbit. tutel. ſine qua nemo alioqui tutor vel curator ad adminiſtrationē admittitur, ſed vt ſuſpecti

repel

repelluntur.d.§.illo.Scies tamen quòd ſi iudici ex aliquibus cauſis & coniecturis viſum fuerit expedire pupillo, vt inuentarium conficeretur, quod nihilominus non obſtante hac patris diſpoſitione, tutorem cogere poſſet, ad inuentarij confectionem, ſecundum Bart. in l. in confirmando. ff. de confir. tut. Quæ autem huc uſq; de datione tutorum, conceſsione adminiſtrationis, & remiſſione Inuentarij diximus, de patre intelligenda ſunt: cui ob patriam poteſtatem (quæ inæſtimabilis eſt) talia conceduntur l.j.ff. de confirm. tut. Aliæ verò perſonæ etiam coniunctæ, vt mater, auus maternus, patruus & ſimiles regulariter non poſſunt Tutores in teſtamento pupillis dare. Si enim dati ſunt, non aliter adminiſtrare poſſunt, quàm ſi à Iudice ſint confirmati. & ſatisdederint. d.l.j.cum l.ſeq. & l. tutores à patruo. vbi gloſſ. eod. tit. A talibus igitur perſonis tutores dari non poſſunt, dati tamen per iudicem confirmantur. Sed & ſi quicunq; alius extraneus aliquem hæredem pupillum ſcripſerit, & eidem tutorem dederit, ſi ex ea nihil pupillus habeat in bonis, talis tutor ſimiliter confirmatur, non male enim dicetur (inquit I C.) iudiciũ eius ſequendum eſſe, qui & perſonam eius quem tutorem dare voluerit, nouerit: & impuberem ita dilexerit, vt eum hæredem inſtitueret. l. ſi patronus. ff. eod. tit. Hæc autem omnia in Tutoribus datis obſeruantur.

Cæterùm curator indifferenter, ſiue à patre, ſiue extraneis perſonis teſtamento detur, non rectè datur, ſed confirmandus eſt à iudice. d.l.j. in fin. ff. de confirm. tutor. vel curat. Huiuſmodi datio Tutorum ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione, prout voluerit teſtator, fieri poteſt. §. ad certum tempus. Inſtitut. qui Teſtam. tut. da. qua ratione etiam poſt mortem vnius tutoris prouiſionẽ facere de alio teſtator poſſet, vt ſi dicat: Titium filij mei tutorem eſſe volo, quem ſi ante pubertatem filij mei mori contigerit, tum eius loco tutor ſit Meuius. Et notandum eſt ex prædictis Notario, ſi Tutores dentur in teſtamento, à perſonis quæ dandi ius non habent, vel Curatores indifferenter à quocunq;. vt pro cautela apponat: Rogate teſtatricem vel teſtatorem, vt huiuſmodi dati, iudiciali decreto confirmentur, & ad adminiſtrationem admittantur. In ſumma qualeſcunq; pias & vtiles prouiſiones & diſpoſitiones Teſtator circa hæreditatem ſuam facere poteſt, imò ex honeſtate debet etiam, cùm viri boni ſit, modis omnibus proſpicere, vt in omni pace ſucceſsio eius permaneat, nec altercationis cuiuſdam (maximè inter fratres) oriatur occaſio. l. cùm oportet. §. Sin autem. C. de bon. quæ liber.

Curatoris in teſtamento datio.

Poſtremò cùm variè accidere poſsit, quòd teſtamentum propter defectum aliquem ſubſtantiæ ipſius, aut requiſitarum ſolennitatum nullum vel eſſet, vel fieret, atq; ita omnis vltima voluntas teſtatoris concideret, conſultum eſt adeoq; conſuetum, Clauſulam finalem, hoc eſt, codicillarē, teſtamento ſubiungere. Cuius formam Rolandinus ita præſcribit. Et hanc ſuam vltimam voluntatem aſſeruit eſſe, quam valere voluit iure teſtamenti: aut ſi ſic non valet, ſaltem iure codicillorum, vel alterius cuiuſcunq; vltimæ voluntatis valere eam voluit, & teneri ipſam, & omnia ſingula quæ in eadem continentur ab omni hærede aut ſucceſſore ſuo. Vel ſic: itaq; prædicta omnia & ſingula ſuæ vltimæ voluntatis diſponentis aſſeruit eſſe velle: quam vt teſtamentum ex teſtamenti iure valere mãdauit: & voluit quòd ſi ex aliqua cauſa præſenti vel futura teſtamenti iure non valeat, ſaltem eam ius & effectum codicillorum habere voluit, ſiue alterius cuiuſcunq; vltimæ voluntatis inuiolabiliter obſeruari, & efficaciter adimpleri mandauit. Si igitur Teſtamentum defectu vel ſubſtantiæ, vel ſolennitatis alicuius laboret, tunc vltima voluntas neq; iure Teſtamenti, neq; iure Codicillorum valet, vt Teſtamentum non valet propter defectum, vt Codicilli non valet, quia de voluntate Teſtatoris non apparet, quòd Codicillos facere voluerit. l. j. ff. de Codicill. Quare ſemper exprimenda eſt illa Clauſula: Si non valet iure Teſtamenti, valeat iure Codicillorum. tũc enim propter expreſſam voluntatem Teſtatoris reſurgit Teſtamentum in ius Codicillorum. d. l. j. l. fin. C. eod. dummodo tamen tot & tales ſolennitates adſint, quæ in Codicillis requiruntur: puta quòd adſint ad minimum v. Teſtes &c. Hæc autem Clauſula Codicillaris operatur aliquot notabiles effectus. Primus, quòd legata & fideicommiſſa ex Teſtamento valeat. Inſtit. de cod. in princip. Secundus quòd inſtitutio in Teſtamento ſcripta, licet directa ſit, conuertatur in cauſam fideicommiſsi. l. Scæuola. ff. ad Trebell. Tertius quòd dicta clauſula poſita in ſecundo Teſtamento inualido, tollit primum Teſtamentum quo ad legata, vt not. Bart. in l. ſi iure. de leg. iij. Quartus, quòd operatur repetitionem legatorum à venientibus ab inteſtato. gl. & Doct. d. l. j. ff. de iur. Codicill. quod tamen reſtringitur ad eos tantùm qui ſunt in primo gradu, non ad vlteriores. Quare ſi prior in gradu ab inteſtato repudiaret hæreditatem, qui conſequenter illi ſuccederet, non teneretur ex dicta Clauſula ad legata. gl. in l. non iuſtam. C. ad Trebel. quam Aug. Aret, ſingulariter commendat, Inſtitut. de Cod. in princip.

Clauſula codicillaris. *L. nõ dubiũ §. illud. l. ſi vnus. cap. de teſta.*

Effectus codicillaris clauſulæ.

Quid

Quid autem ſi omiſſa planè ſit hæc clauſula, an nihilominus Teſtamentum aliquo modo poſsit iure fideicommiſsi vel Codicillorum valere? Bald.in d.l.j.ff. de iur.Codicil.diſtinguit, aut verba Teſtamenti merè directa ſunt,vel ea inſerta ſunt quæ Codicillis non conueniunt, puta exhæredatio, tunc eo caſu Teſtamentum non valet vt Codicillis, cùm certum ſit ipſum Teſtatorem Teſtamentum facere voluiſſe.l.nec Codicillos.C.de Teſta. l.j.& l.illud.§.tractari.ff.de Iure Codic.aut verba Teſtamẽti ſunt communia,quæ cum reliquis inſertis fideicommiſſo vel codicillis,perinde conuenire poſſunt directæ inſtitutioni vel Teſtamento.hoc caſu putat valere poſſe vt Codicillos. Vlpianus tamen tradit ſæpiſsimè reſcriptum & conſtitutum eſſe:ſcriptum in Teſtamento quod non valet,licet quaſi in Codicillis potuerit valere,tamen non deberi.d.l.j. Itaq; hæc quæſtio ex facti potiſsimùm qualitate & circunſtantijs diſceptari poſſet.

De Codicillis.

CAPVT VIII.

CODICILLI plurali numero ſemper proferũtur,ſicut & pugillares,& liberi.l.cæterorum.ff.de verbor.ſignific.quanquam ſingulari quoq; numero(parum Latinæ tamen)in quibuſdam conſtitutionibus legamus. Continent autem ipſi vltimæ voluntatis noſtræ teſtationem, ſimplicem tamen & minimè ſolennem.Differunt codicilli à teſtamento multis modis. i.Quòd in codicillis hæreditas neq; dari, neq; adimi poteſt, ſed tantùm per fideicommiſſum,quare & ſubſtitutio facta in Codicillis non aliter quàm ex cauſa fideicommiſsi valet.l.diui.ff.eod.idq; ne ius Teſtamentorum & codicillorum confundatur. ii.Quòd exhæredatio ſimiliter non fieri poteſt in codicillis. Inſtitut. eod.§. Codicillis. iii.Quòd in Codicillis non poteſt adijci conditio hæredi,qui purè in teſtamento ſcriptus eſt,nec hæres eidem parere tenetur.d.l.diui. iiii.Quòd in Codicillis v.teſtes etiam non rogati ſufficiunt,inter quos mulier quoq; admittitur.l.fin.C.eo. cum gl.ibi. v.Quòd Codicilli nullam ſolennitatem,nullã obſignationem aut ſubſcriptionem teſtium requirunt.d.l.diui §.codicillos etiã.§.fi.Inſtit.eo.quòd ſecus eſt in Teſtamẽto. vi.Quòd nemo poteſt decedere duobus teſtamẽtis cõfectis,quorũ vtrunq; valeat.cũ poſterius ſemper tollat prius.ff.de iniuſt.rup. Codicillos autẽ plures quis relinquere poteſt,qui omnes & ſinguli valẽt

nec ſeſe inuicem tollunt,niſi quatenus contrarij ſunt:tunc enim poſterioribus ſtatur.l.cùm proponatis.C.de cod.Ratio differentiæ eſt,quòd in teſtamẽtis fit hæredis inſtitutio,quæ eſt diſpoſitio vniuerſalis, de omnib.bonis, quæ non poteſt diuerſificari quin poſterior priorem tollat.Codicilli autẽ diſpoſitionem de re certa,& ſingulis bonis continẽt, vt mirum non ſit ſi facilè multiplicari aut diuerſificari poſsint. In reliquis autẽ fere omnib.teſtamenta & codicilli conueniunt,nam & ille demũ codicillos facere poteſt,qui iure teſtari poteſt.d.l. diui.§.codicillos. Item infirmantur eodem modo Codicilli,quo & teſtamentũ,quòd verum eſt ſi fiant à teſtato.Sin fiant ab inteſtato,tum agnatione poſthumi non infirmantur.l.ſi quis eum.ff.eod. capitis quidẽ diminutione perinde irriti fiunt,ſicut & ipſum teſtamẽtum. Dupliciter autem fiunt Codicilli,à teſtato,id eſt,cùm teſtamentũ vel præceſſit quo confirmati ſunt: vel ſubſequitur,quo cõfirmantur.ad teſtamentum enim quod quoquo tempore factũ eſt,codicilli pertinent.l.ab inteſtato.ff.eod.tit. Aut ab inteſtato,id eſt,cùm nullũ teſtamentum factũ eſt,& inteſtatus paterfamiliâs mortuus eſt, hoc enim caſu nihil deſiderant Codicilli, ſed vicem teſtamenti exhibent.d.l.ab inteſtato.& l.non idcirco.C.eo. Et ita intelligo prædictas leges. Cæterùm quòd Azo & alij dixerunt codicillos tam ſine ſcriptis quàm in inſcriptis,ad inſtar teſtamentorũ conficì poſſe,de hoc ego dubito: quanquam l.ſi.C.de bo.libe.quam adducunt,ita ferè loqui videatur: Mihi enim hæc ſententia cum ipſius vocabuli ſignificatione & natura pugnare videtur: & abſurdum planè ſi eum qui nuncupauit aliqua legato,codicillos feciſſe dicamus, nec etiam aliorũ quàm ſcriptorum codicillorum Iureconſultos (quod ego quidẽ ſciam) paſsim in legibus meminiſſe videmus. Et ſi vlla eſt inter teſtamentum & codicillos differentia,hæc mihi vel præcipua videtur,quòd teſtamentum tam in ſcriptis quàm nuncupatiuè fieri poſsit: codicilli autem ex ſui natura ſcripturam ſemper exigant. Et veluti Tabulas ſemper de teſtamento ſcripto intelligimus,ita codicillos de ſcripta tantùm circa legata & fideicommiſſa vltima voluntate intelligendos puto: quòd inſuper ex vſu quoq;,propter quem inuenti admiſsique ſunt magnæ ſcilicet ac longę peregrinationes,quæ apud veteres erant,colligi poteſt. Quapropter eum locum qui ab illis ex d.l.ſi.adducitur & ſingularis eſt: nempe verò,vel in ijs quæ ex teſtamento vel codicillis ſcriptis,vel ſine ſcriptis habitis proficiſcuntur &c. ita legere malim,vt pluralem numerum potius ad Teſtamen

Codicilli à teſtato & inteſtato.

Codicilli an poſſint fieri ſine ſcriptis.

Inſtit.eo. §. dicitur.

ſtamentum & codicillos ſimul,quàm codicillos tantùm contra verbi naturã,referam. Denique Iureconſultus Paulus quatuor tantùm modos,quibus codicilli cõficiuntur,recenſet,in d.l.conficiuntur. nec tamen codicillorum nuncupatiuorum meminit. Ex ſupradictis colligitur præter Inſtitutiones & Subſtitutiones directas,& quæ contraria illis ſunt,exhæredationes,adẽptiones, aut ſaltem conditionales aggrauationes,omnia ferè reliqua codicillis rectè mandari poſſe. Fideicommiſſa, prælegata,legata, ademptiones legatorum,tutorum quoque dationes qui etiã ipſi teſtamentarij dicuntur.l.teſtamento.ff.de teſta. tutel. Eſt tamen quædam in his per codicillos dandis differentia. Nam ſi ipſi codicilli teſtamento confirmati ſunt,valet datio tutorum.d.l. Teſtamento.Sin autem codicilli teſtamento confirmati non ſunt, tunc non tenet quidem datio: confirmandi tamen nihilominus ſunt decreto iudicis.l.j.ff.de confir. Tuto.Non minus igitur Codicilli(dummodo rectè ſint confecti valent ipſo teſtamento ſed eorum ius ſingulare eſt,vt quæcunque in his ſcriberentur,perinde haberentur,ac ſi in teſtamento ſcripta eſſent.l.ij.§. Codicillorum.ff.eod.tit.

De Teſtamento Nuncupatiuo.

CAPVT IX.

DVAE ſunt teſtandi viæ,vt ſuprà dictum eſt,vna in ſcriptis,altera per nuncupationem. Nuncupatiuum teſtamentum dicitur quod ſine ſcriptis fit,vbi teſtator ſeptem teſtibus adhibitis voluntatem ſuam coram eis viua voce nuncupat. Inſti. de teſt.ord.§.fi. Quanquam autem ex communi more(qui ſanè laudandus eſt)talia quoque teſtaméta plerunque ſoleant in ſcripturam redigi,tamen ea ſcriptura de ſubſtantia non eſt,cùm nihil operetur ad teſtamenti confirmationem,ſed tantùm ad probationem ipſius certiorem,clariorem & durabiliorem, vt & alijs in contractibus ſolet, contrahitur.ff.de pigno.l.cùm te trãſegiſſe.C.de pact. Hoc teſtamentum eundem numerum teſtium, quem teſtamentum ſolenne, requirit,nempe vij. eandem porrò eorum conditionem:item,vt rogati ſint. Sufficit autem à notario ſaltem rogatos eſſe.gloſ.in Authen.rogati.C.de Teſtibus. vbi Bald.& Iaſon in l.hac conſultiſsima.in j.col.C.de Teſt.imò etiam poſt conditum teſtamentum ſufficeret eſſe rogatos, dum tamen incontinenti fieret,vt dic.Iaſon in l.ſerui electione.circ.

fin.de leg. Item vnus teſtandi contextus peculiariter in hoc teſtamento nuncupatiuo exigitur. Et in ſumma, omnia quæ de ſubſtantia ſcripti teſtamenti eſſe ſuprà retulimus. Reliquæ autem ſolennitates quæ in ſubſcriptionibus, obſignationibus, & ſimilibus cōſiſtunt, in Noncupatiuo non requiruntur. Si quis igitur nuncupatiuè teſtari valet, adhibebit vij. legitimos teſtes, aut plures (cùm cōſultius ſemper ſit plures adhibere, in eum euētum ſi fortè quidam ex illis vij. non ſatis eſſent idonei, vt legitimus tamen ex habilibus numerus ſupereſſet) corā quibus ipſe viua voce omnem voluntatem ſuam circa hæredes, legata, & alias teſtamentarias diſpoſitiones exprimet & nuncupabit, & poſtremò præſentes illos in teſtes rogabit. Hæc tota forma eſt teſtamenti Nuncupatiui, in quo ſola ipſa nūcupatio ſolennis eſt, & de forma requiſita. Si autem tutius teſtari voluerit ille, eadem omnia coram Tabellione in Teſtiū pręſentia faciet, qui talem nuncupationem & omnem volūtatem ſuam excipiat, in ſcripturam fide dignam & authoritate ſua cōprobatam redigat, ita vt communiter etiam ac paſſim fieri conſueuit. Quid autem ſi teſtator ex aliqua fortè cauſa in hoc nūcupatiuo teſtamento, nomen hæredis celatum cupiat, an aliquo modo legere poſſit cùm hîc palàm ſint omnia nuncupanda?. Dn. Viglius Zuichemus, ex Bartolo annotauit hoc modo poſſe, ſi dicat: Eum hæredem eſſe volo quem in epiſtola ſcripſi apud Veſtales virgines depoſita. hanc enim hæredis nominationem, tametſi obſcurā: aut demonſtrationem potius ſufficere, & hanc Barthol. ſententiam cæteros quoque approbare ſcribit. Similiter & hoc quæſtitionis eſt, cùm nuncupatiuo viua voce à teſtatore fieri debeat, an ille teſtamentum antea conſcriptum, iubere poſſit per alium prælegi teſtibus: & an ſatis ſit ſi perlectum coram illis denique approbet? Fieri enim poteſt vt nonnunquam multæ variæque ſint diſpoſitiones, quas longum illi eſſet & impoſsibile fortè tam exactè diſpoſiteque referre, vt in ſcriptura præmeditatè concepit.

In l. ſi ita ſcripſero. ff. de cōdit. & de.

Nam & meipſum aliquando vt teſtem in Nuncupatiuo teſtamento multorum adeò foliorum, interfuiſſe memini, quod Senex teſtator (quanquam ſanus adhuc) prælegi nobis per Tabellionem iubebat: perlectumque cùm eſſet, ſuum Teſtamentum eſſe debere & ſe velle, ipſe peroratione ſua profitebatur: tum hæredum inſtitutiones nominatim repetebat, reliqua capita omnia prout prælecta erant, communiter comprobabat: noſque imprimis, & inde notariū in huius prælectæ volūtatis ſuæ, quam

iube

iubebat Notarium de verbo ad verbum Inſtrumento inſeri,teſtes rogabat. Et ex nobis quidem tum nemo erat,qui teſtatorem rectè voluntatem ſuam Nuncupaſſe dubitaret, Et quòd hæc nuncupationis forma de iure ſuſtineatur, cõmuniter etiam à Doctoribus tenetur,ſecundum Iaſonem in l.iubemus.C.de teſtam. Sunt tamen quidam, inter quos etiam eſt clariſſ.Iureconſultus dominus Viglius Zuichemus,qui dubitabat an ſatis rectè nuncupauerit,qui dictatam voluntatem ſuam à Tabellione prælegi teſtibus fecit & ita genuinam Nuncupationis formam omiſit,qui tamen in ea tandem ſententia conquieuit, vt communi opinioni ſubſcribat,ſi hæc voluntas teſtatoris coniecturis quibuſdam adiuuetur, & abſit ſuſpicio ſuggeſtam hanc eſſe ſcripturã. Cui ſententiæ & ego facilè acquieſco. Si enim ea voluntatis enarratio quæ prælegitur, ab aliquo tertio eſſet concepta,teſtatore ipſo ægritudine iam propè confecto,vt non ſatis ſciret quid ageretur,& tamen ne planè inteſtatus decedat, annuat, nulla præcedente iuſta deliberatione,aut ſubſiſtente ſolido iudicio:nemo dubitabit,huiuſmodi prælectionem non ſufficere pro vera nuncupatione. Sin autem teſtator aut ipſe voluntatem ſuam omnem ex ordine iam antea cõſcripſit,aut à prudentibus ſibi conſcriptam,recognouit, & deliberato animo firmoq; conſilio coram teſtibus,alio perlegẽte (cùm ipſe per ægritudinem minus poſſet) publicauerit,inſuper etiã voce ſua eſſet proteſtatus omnia & ſingula ea ita ſe velle,iubere, diſponere: tum non video quid amplius diſceptemus, cùm clara atque manifeſta ſit teſtatoris voluntas, quam impiùm eſſet nimis anxia ſubtilique iuris ratione ſubuertere,cùm & publicè interſit ſuprema hominum iudicicia exitum habere.l.vel negate.ff. quemad. teſtam.aper. Porrò autem ſi quis rogaret, vtra commodior eſſet & ſecurior teſtandi via,ſolennis ne,an verò Nuncupatiui Teſtamenti:reſponderi poſſet, ſiquidem voluntatis ſuæ arcana propalata alijs teſtator nollet,debere illum in ſcriptis teſtari,vt antiquitus ferè omnes teſtabãtur. Habet tamen hoc genus teſtaméti præter variarum ſolennitatum moleſtias & curam,eam quoque difficultatem, quòd mortuo teſtatore in iudicium aliquando productum,aliter non probat,niſi coram iudice compareant teſtes,& ſubſcriptionem ſigillaque ſua recognoſcant.l. ſi quis ex ſignatoribus.ff. quemadmodum teſt.aper. Sæpenumerò autem teſtes commodè haberi non poſſunt, interdum & mortui ſunt,quo caſu teſtamentum tanquam priuata ſcriptura

nihil probaret,& porrò probationibus deſtitutum eſſet. Quare Bartolo periculoſum viſum fuit in ſcriptis teſtari:& plerique conſuluerunt,nuncupatiuè coram Tabellione,& vij.teſtibus eſſe tanſtandum. Tunc enim nihil opus erit teſtes amplius ſiſtere,ſed ipſa notarij ſcriptura tanquam authentica plenè rem geſtam omnem probabit,etiam mortuis teſtibus. Bart.in l.tabularum.ff. quemad.teſt.aper.vbi dicit hoc de conſuetudine obſeruari. Imò & iure cautum eſt inſtrumento ſemper ſtari, donec contrarium probetur.l.optimam.C.de contrahenda ſtip. Et ita quoque Angelus Aretinus conſuluit,in tract.de teſtam.in verſ. Suum teſtamentum Nuncupatiuum. cir.med.gloſſ.& Doct.in l.j.C.de teſtam.

Poſtremò circa hunc Tractatũ omittere non poſſum,de quo aliquando apud me,cùm quidã teſtari vellet,quæſitum eſt. Nempe verò,An cõſultum eſſet,quòd teſtator pro maiori cautela ſiue confirmatione, teſtamentum ſuum Nuncupatiuum per Tabellionem in ſcripturam redactum,ipſe manu ſua ſubſcriberet, & ſigillis porrò teſtamentum conſignari faceret? Et reſpondi mihi hoc non probari. Hanc enim cautelam cùm minimè neceſſaria ſit, etiam obeſſe teſtatori facilè poſſe:eò quòd faceret totum actum dubium & obſcurum,vtrum videlicet in ſcriptis, an verò Nuncupatiuè teſtari voluiſſet.l.Codicillum.C.de Teſt. præſertim cùm hoc eſſet contra ſtylum notariorum,& communem morem,quæ varietas pareret ambiguitatem,vt dixit Bald. per illum text.in Conſtitutione cordi.C.de emen.Iuſtini. Cod. Item,quòd tam inſolita clauſula argueret ſuſpicionem ipſius teſtamenti,vt dixit Barth.Socc.conſ.xxi.col.vj.poſt gl.& Doct.in l.ij.ff.de condit.& demonſtr. Vbi etiam ipſe tandem concludit in ſimili ferè puncto,quòd tum talis mos teſtandi ſit in vſu, improbam eſſe ſuperſtitionem eum inuenire.in d.conſ.col.ix. per c.ij.extrà de tranſ.præla.& alia plura allegata.

De Donationibus cauſa mortis.

CAPVT X.

RELIQVVM eſt vt de donatione,quæ mortis cauſa fit, tractemus:eſt enim ea tertia ſpecies vltimarũ volũtatũ.Si quis igitur conſideratione mortis ſiue inſtantis,ſiue futuræ aliquas res donat,ea intẽtione vt ſi ipſe ſuperuiueret,aut ſe viuo donatarius mortẽ prior obiret,eas ad ſe redire velit,mortis cauſa donare

nare dicitur, & cẽſetur vltima quædã volũtas.l.fi.C.de don.cauſ. mor.& legatis ferè per omnia adæquantur. Inſtit.de don.§.hær. mortis cauſa. Huius cauſa donationis tres ſpecies recenſet I C. in l.ij.ff.eod. Prima eſt,cùm quis nullius periculi metu conterritus,ſola cogitatione mortis donat. Altera,cùm quis imminente periculo commotus,ita donat vt ſtatim res accipientis fiat. Tertia ſi quis periculo mortis non ſic dat vt ſtatim fiat accipiẽtis, ſed tunc demum cùm mors fuerit inſecuta. Donationem mortis cauſa facere poſſunt omnes qui de iure teſtari poſſunt.arg.l.diuus. §.fin.ff.eod.excepto filiofamiliâs,qui licet teſtari cum conſenſu etiam patris non poſsit,donationem tamen cauſa mortis facere poteſt.l.tam is.ff.eod. Similiter etiam omnibus cauſa mortis donari poteſt, quibus iure legari poteſt.l.omnibus.l.Senatus.ff.eo. capacitas autem ipſorum donatariorũ tempore mortis tantùm inſpicitur,non tempore donationis l.in mortis.ff.eod.Hæc donatio qualitercunq; hodie,etiam pacto nudo fieri poteſt. gloſſ.in l. cùm Pater.§.Meuio.de leg.ij.Bart.in l.j.ff.de donat. cauſa mort. dummodo fiat præſenti & acceptanti,aut alteri nomine illius recipienti.l.inter mortis.ff.de donat.cauſ.mort. quemadmodum & in alijs donationibus hoc requiritur.l.illud.Vbi Paul.Caſtren. C.de ſacroſ.Eccleſ. Dici tamen poſſet,quòd inter abſentes,ſaltem iure fideicommiſsi(ad quod qualiacunq; verba ſufficiunt.l. fideicommiſſa.de leg.iij.) valeat huiuſmodi donatio, vide gloſſ. in l.j.C.eod. Item fieri debet expreſsis verbis,de conſideratione mortis vel alterius periculi,vt dubium non ſit quo animo donatum ſit, neq; enim eo ipſo quod quis moriens donat, mortis cauſa donare videtur.l.ſena.§.fin.ff.eod. Cæterùm ſi mentio mortis habita ſit in ipſa Donatione, ſemper præſumitur mortis quoque cauſa facta eſſe,niſi ex alijs argumentis de contraria voluntate appareat.Bartol.in l.fin.C.de pact.Item,fieri poteſt in quantacunque ſumma,neque hîc requiritur inſinuatio.l.vlt.C. eod.quod notandum eſt Poſtremùm, fieri debet quinq; teſtibus præſentibus.l.fin.C.de donat.cauſ.mort.tot enim ad quancumque vltimæ voluntatis ſpeciem,excepto teſtamento, requiruntur.l.fi.C.de Codicill.

Quomodo ſit facienda hæc donatio.

Cæterùm hoc peculiare eſt huic donationi,quod poſtea quandocunq; licite reuocari poteſt,potiſsimùm autem ex tribus cauſis. Prima,Si quis æger donauerit conſideratione & cauſa mortis.poſtea verò ab ea ægritudine conualuerit. Secũda, ſi donatorem factę donationis pœniteat,ſiue ſanus ille ſiue æger ſit,cum

Donatio quando reuocari poſſit.

ambu

ambulatoria ſit hominis voluntas. Tertia, ſi prior deceſſerit is cui donatum eſt, vt hæc colliguntur. Inſtit.eod.§.mortis cauſa.

Item, quia de natura omninò huius donationis eſt, quòd donator ea quæ cauſa mortis donat, ſe potius habere vult, quàm eũ cui donat, illum deinde potius quàm hæredem ſuum.l.Senatus. §.ſed mortis.ff.eod. Et hæc vera ſunt niſi donator dixerit irreuocabiliter ſeſe donare, tunc enim nullo caſu ſit repetitio.d.l.Senatus.§.mortis cauſa.in fin.quod notandum eſt Notario, ne temerè hãc Clauſulam inſerat. Et irreuocabiliter voluit &c. niſi ſit de mente & ſententia donatoris.

An veniant fructus cum reuocatiõe.

Quæritur autem, an in hoc caſu quo reuocarentur res donatæ, ſimul etiam fructus inde percepti reuocentur, & reſtituendi ſint? Et dicitur, fructus etiam venire.l.cùm quis mortis cauſa.ff. de condit.cauſ.dat.licet ſecus ſit in reuocatione donationis inter viuos. Ratio autem diuerſitatis eſt, quòd donatio cauſa mortis perfecta non eſt, ſed in euentum mortis ſuſpenſa, vt mirum nõ ſit, ſi fructus interea temporis non faciat ſuos donatarius, cùm nec res ſuæ ſint abſolutæ, verùm donatio inter viuos ſtatim ab initio perfecta eſt & valet, & rerum dominium in donatarium tranſlatum eſt, quare fructus quoq; ſuos facit, nec illos reſtituit, etiamſi res ex aliqua ingratitudinis cauſa reſtituere cogeretur.ita intelligitur.gl.in l.generaliter.§.planè ſi minus.ff.de fideicõmiſſ.liber.

De Succeßionibus ab inteſtato Periocha.

CAPVT XI.

OMNIS hæreditas duplici nobis iure defertur, vel ex Teſtamento, vel ab inteſtato. Potior autẽ ſemper eſt cauſa teſtati, quare omnibus illa modis vt valeãt, interpretationibus largioribus alijſq; modis adiuuatur. Et regula eſt, quòd quandiu hæreditas ex Teſtamento adiri poſsit, ab inteſtato non deferatur.l. quandiu.ff.de acquir.hæred.l.antequam.C.communia de ſucceſ. Vbi verò hæreditas ad cauſam inteſtati recidit, id quod quadrupliciter fit, vel nullo planè Teſtamento condito, vel condito quidem, ſed non iure: vel iure condito, ſed poſtea rupto, agnatione & ſimilibus modis: vel iure abſoluto quidem Teſtamento: verùm hæredum aditione deſtituto: his inquam modis vbi hæreditas in cauſa inteſtati peruenit, certa ineunda eſt eorũ ratio qui volunt ſuccedere, quatenus ſcilicet attineãt defuncto, aut ex quo capite ſibi hæreditatem illius vendicent. Quum autem in perſonis,

ſonis,quæ nobis attinent, magna ſit differentia:quibuſdam ſanguine nobis coniunctis,quibuſdam affinitate.Sciendum principiò eſt Ius ſolos agnatos cognatósve (inter quos hodie nulla eſt in ſucceſsione ab inteſtato differentia) cõſiderare: affinitatis autẽ rationem nullam haberi.l.affinitatis Iure.C.cõmunia de ſucceſſ.

Veniamus ergo ad conſanguineos,agnatos & cognatos eorũ, quæ iura excutiamus. Tres autem ſunt horum ordines: Primus aſcendentiũ,nempe parentum:alter deſcendentium, vt filiorum & ſuorum hæredũ: poſtremus collateralium, vt cõſobrinorum.

Deſcendentium ſemper prima cauſa eſt, quapropter reliquis omnibus præferuntur. Hæc enim hæreditas illis iure naturæ debita eſt,adeò vt viuis parentibus quodãmodo paternarũ rerum domini videantur.l.in ſuis.ff.de liber.& poſth. Sunt autẽ deſcendentes,id eſt filij (ſub his complector & reliquos, qui eiuſdẽ ſunt iuris,cuius fuere parentes eorum) in quintuplici differentia.

Primò legitimi & naturales, & illi ſuccedunt in totum,vel ex partibus virilibus,ſi plures ſint. Secundò ſunt Legitimi tãtùm. Et illi ſimiliter ab inteſtato ſuccedũt,patri tanquam ſui.l.penul. §.Sed ſi quidem.C.de adopt. Tertiò naturales tantùm,& illi ſuccedũt patri in duabus vncijs(ſi neq; ſoboles ciuilis,neq; coniunx ſuperſit legitima) vt matri inter eos virilis portio (ſi ſupereſt) detur. Teſtamento vero poſſet Pater naturalis,ſi ſine liberis decederet, totam ſubſtantiam illis relinquere: parentibus tantùm,ſi extarẽt,legitima relicta. Auth.quibus mod.nat.effic.legit. §.ſi verò filios.& §.fin.col.vij.Filij tamen aut nepotes filiorum naturalium non ſuccedunt auo aut proauo paterno.l.fin.in fin. C.de natur.liber. Matri verò pariter cum alijs filijs naturalibus & legitimis ſuccedunt.l.ſi quæ illuſtris.C.ad Senatuſcon.Orph.

Quartò ſunt Spurij, ἀπάτορες, qui cùm non habeant patrem, non niſi matri ſuccedunt & alijs aſcendentibus per lineã fœmininam.§.nouiſsimè. Inſtit.ad S C.Orph.etiamſi ſit illuſtris,dum tamen alij non extent liberi legitimi. Poſtremò ſunt qui nati dicuntur ex damnato coitu vel nephario: multò quidem deterioris conditionis,quum nec patri nec matri ſuccedant omni legis beneficio indigni,adeò exoſi iuri ciuili,vt nec ali debeant. Authen.ex complexu.C.de inceſt.nup. Iure tamen canonico, extrà, de eo qui duxit in matr.&c.Statuitur vt cõmunibus expenſis alatur. Legari quoq; eis poſſet alimentorum & dotis nomine &c.

Sed quid ſi legitimentur huiuſmodi filii? Et certum eſt,ſi conſentiente volenteq; patre legitimẽtur,iure legitimationis,vt ſuos

ſucce-

ſuccedere.§.tunc nobis.Authen.de nupt. Idem eſt ſi Pater vel in Teſtamento diſpoſuiſſet,in nobis enim duobus caſibus non requiritur agnatorum citatio. Authen.idem ſi quis.C.de nat.liber.

Sin verò poſt mortem patris legitimentur, non valeret legitimatio in præiudicium agnatorum,quibus iam Ius ab inteſtato quæſitum eſt,niſi citarentur. Bart.l.Gallus.§.quid ſi tantùm.ff.de liber.& poſth.ait etiam hoc principem abſolutè poſſe, ſi de certa ſcientia faciat. In hac Deſcendentium ſucceſsione duo ſunt peculiaria. Primum,ſucceſsio in locum patris in infinitum.quæ vocatur in ſtirpes. Alterum quod hîc non inſpicitur graduũ prioritas,nec remotior per propinquiorem excluditur.

Proxima ratio habetur Aſcendẽtium. Nam illis vbi nulli ſunt Deſcendentes,defertur hæreditas.Authen.de hæred.quæ ab inteſt.§.j.& §.nulla. Niſi in caſibus,quando parentes ob delictum ſuum excluduntur à ſucceſsione. Sunt igitur Aſcenden tes vel pari gradu : vt Pater & Mater : aut altius,tertio aut quarto gradu: & tunc pariter ſuccedunt æqualibus partibus. Hoc tamen obſeruato,quòd in bonis quæ à pa tre vel alio aſcendẽte paternæ lineæ ad filium peruenerunt,ſolus Pater vel agnati : in bonis verò quæ à matre,vel ex materna linea peruenerunt,ſoli cognati ſuccedãt. Bart.in l.quod ſcitis.C.de ſucceſ.& legit.hær.vbi dicit caſum eſſe ad hoc ſingularem. Vel ſunt diſpari gradu : & tunc proximior excludit remotiorem. Vnde mater excludit auum paternum, etiam quo ad bona paterna.§.conſequẽs.Auth.de hær.ab inteſt. Vel concurrunt cum Aſcendentibus fratres vel ſorores vtrinque coniuncti,aut filij fratrum,& tunc hæreditas diuiditur in capita, frater tamen ex altero tantùm parente coniunctus non admittitur cum aſcendentibus,vt d.§.conſequens. Item remanent cuiq; lineæ ſi qua per eandem ad defunctum deuenere &c.

Priuilegium quoq; datum fratrum filijs vtrinq; cõiunctorum, vt cum aſcendentibus ſuccedant,aut,vt in ſui parẽtis locum ſuccedant patruo,non extenditur ad nepotes fratris defuncti.Auth. de hær.qualit.& diff.§.ſi igitur.

Poſtrema ratio habetur collateralium.In iſtis hoc ordine proceditur.

Primò vocantur fratres conſanguinei, vtrinq; coniuncti, in capita.

Secundò his non extantibus, fratrum filij, in ſtirpes. Si verò ſint fratrum filij vtrinq; coniunctorum,ſuccedant ſecundũ Azonis ſententiam,in capita. Hoc quoq; notandum eſt,filios fratris

defun

defuncti, præferri patruo ſuo, quanquam eiuſdem gradus ſit. Ratio eſt quòd natura ſucceſsionis procliuior eſt ad vocandum deſcendentes quàm aſcendentes.

Tertiò his ceſſantibus, vocantur fratres vterini tantùm, nam duplicitas vinculorum in fratrum filijs eos excludit, quare poſt eos demum vocantur. Iſta tamen duplicitas in fratribus tantùm fratrumq; filijs, non vlterioribus, ſpectatur. gloſ. in Authen. poſt, fratres. C. de legit. hæred.

Poſtremo loco poſt fratres fratrumq; filios, vocantur Agnati & Cognati, abſq; differentia, ſecundum ordinem gradus ſui, & qui prior eſt, excludit remotiorem: Si plures ſunt pari gradu, pariter ſuccedunt, & fit ſucceſsio in capita. Authen. de hæred. ab inteſt. §. Si verò neq; fratres. Authen. poſt fratres. C. de legit. hæred.

Deficiente verò omni parentum, liberorum, propinquorum legitima vel naturali ſucceſsione. Maritus & vxor inuicem ſibi, ex ædicto. Vnde vir & vxor. ſuccedunt. l. j. C. vnde vir & vx. Quòd ſi matrimonium ſit abſq; dote, coniunx præmoriens locuples, ſuperſtes inops ſuccedet cum liberis communibus, alteriúsve coniugis, in quartam, ſi tres ſint, vel pauciores: ſi plures ſint, in virilem portionem. reſeruata tamen proprietate eiuſdem matrimonij liberis, ſi extiterint: ſin minus, & dominium nanciſcetur. Authen. fin. C. eod.

Poſtremus omnium, ſi nemo ſuccedat, Fiſcus eſt. vid. notat. in l. j. C. vnde vir & vxor.

DE IVDICIALIBVS.

QVOD ab initio diximus, Tabellionis officiũ circa tria potiſsimùm genera conſiſtere, Contractus, vltimas voluntates, & iudicia: cùm priora duo vtcunq; à nobis explicata ſint, reliquũ erat Iudiciorum quoq; iura, ordinem & obſeruationem exponere. Verùm ab eo opere, cùm temporis anguſtia excludimur, tum ea quoq; de cauſa libenter abſtinemus, quòd nihil vulgatius hoc tẽpore iudicialibus (quos vocant) Proceſsibus eſt: ex quibus quicquid ad iudiciorum iura attinet, facilè quiuis petere poteſt. Et alioqui res ita ſe habet, quòd in hoc tertio genere, Iudiciorum ſcilicet, nihil certum Notarijs præſcribi poteſt: cùm ſingula propè fora ſuas habeant propias

prias conſuetudines,ſuaq́; quaſi peculiaria iura, vt non ordine ſolùm & proceſſu, verumetiam ſtylo ipſo Notariorum inter ſeſe differant. Quæquidem non ex vno aliquo libro Notariũ haurire poſſe, ſed vario multoq́; rerum vſu, tum ex ipſius fori, cui ſe parat, more conſequi, non difficile eſt iudicare. Itaq; ſuperuacaneum forè hunc laborem meum puto: quanquam ille ne in alijs quidem neceſſarius admodùm fuit, à quo etiam ſuperſediſſem, ſi meo potius iudicio, quàm aliorum voluntati acquieuiſſem. Rogo autem doctiſsimum atq; candidiſsimũ quemq; huius operis lectorem, vt qualeſcunq; hos labores meos, quibus Tabellionibus gratificari atq; commodare propoſitum ſanè habui, bonam in partem accipiat, candideq́; interpretetur. In quo tamen ego non iſtud ſentio, vt ſi perperàm aliqua à me tradita ſint, ea liberè ab alijs corrigi nolim: ſed ſolũmodo maleuolentiam, quæ à liberalibus animis eſſe quàm alieniſsima debet, etiam atque etiam deprecor.

DD. IVSTINIANI

ET MAXIMILIANI IMPEratorum de officio Tabellionum Nouellæ conſtitutiones, cum variarum Quæſtionum, ſolitarumq́; clauſularum tractatibus, ad vberiorem Notariorum inſtructionem huic operi inſertæ.

DIVI IMPERATORIS IVSTINIANI nouella, de Tabellionibus.

DE TABELLIONIBVS, ET VT prothocolla relinquant in chartis Conſtit. XLIIII.

Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto, iterum ex conſule & patricio.

PRAESENTI legi lis quædam, quam paulò antè audiuimus, occaſionem præbuit. Proferebatur enim à perſona muliebri inſtrumētum, quod tametſi literas eius non habebat (erat enim literarum imperita) abſolutum tamen à tabellione & tabulario, cōtinebat ſubſcriptionem eius, & teſtium præ ſe ferebat præſentiam. Cumq́; de eo ipſo fortè nonnihil oriretur controuerſiæ, muliere dicente, non demandata eſſe à ſe ea, quæ charta diceret: quærebat is, qui cauſæ accommodarat audientiam, rei veritatem à tabellione perdiſcere. At is lıtteras quidem ſe completionis inſtrumenti dicebat agnoſcere, neſcire autem, quæ vndiq; conſecuta eſſent, neq; enim omninò id ſe principiò compoſuiſſe, ſed cōfectionem eius demandaſſe cuidam è ſuis, neq; poſtmodum cùm compleretur, ſe interfuiſſe, ſed rurſum alteri id munus delegaſſe. Inde cùm is, qui complestioni adhibitus erat, veniſſet, dixit & ipſe nihil ſe ſcire: nam neq; is inſtrumentum conſcripſerat, atq; vnum hoc docuit, ſe præſente abſolutum fuiſſe: neq; ſanè, cui id munus initiò fuerat delegatum, inuētus fuit. Vnde niſi per teſtes iudex cauſæ valuiſſet inſiſtere: planè periculum fuiſſet, ne omninò totius negotij notitia intercidiſſet. Atq; illud quidem quo conuenit modo, tam examinationem, quàm iudicationem meruit. Verùm nos toti vniuerſi-

tati ex eo opem ferendam,& in commune legem ad omnia perti nentem perficiendam eſſe putauimus: vt tabelliones,qui ei officio præſident,ipſi per ſe omnibus modis & inſtruméti conficiendi mandatum accipiant, & cùm abſoluitur, interſint: neq; aliter ſumma chartæ manus impoſita intelligatur,niſi hæc ita confecta ſint,quò magis ipſi de facto aliquam habeant notitiam,poſsintq; aliquando à iudicibus interrogati & recogitare ea, quæ vndiq; conſecuta ſint, & reſpondere: & maximè, ſi literarum imperiti ſunt,qui de hoc mandatum dant, quibus promptum eſt & citra redargutionem negare ea,quæ reuera ſunt conſecuta. Vt ergo hæc omnia prohibeamus:propterea & præſentem legem deſcribimus,& prorſus obſeruari eam à tabellionibus volumus,ſiue in alma hac vrbe, ſiue in prouincijs ſint: compertum habentibus, quòd ſi hæc contra quid fecerint, penitus ſtationibus (quas vocant)excident,& ab ipſo miſſus,vt inſtrumentum iniungeretur, adhibitusq;,ipſe dominus & cum authoritate in ſtatione erit: & res talem commutationem patietur, vt iſte quidem decæterò in ſtatione eum locum obtineat,quem prius is,qui primatum in illa geſsit,habebat:hic verò eam amittat, vt vnus ſit ex illius amanuenſibus. Ex quo enim ipſe id facere dedignatus eſt, quod eius curæ erat commiſſum, ille verò ex eius ſententia hoc confecit: propterea & nos hanc eis pœnam inducimus, vt huius metu iuſtiores & certiores circa inſtrumenta ſe præbeant, neq; diſſolutis delicatisq; moribus ſuis aliorum ſubſtantias ſubuertant. Si verò is cui poſt præſentem legem contra noſtra conſtituta inſtrumentum iniungitur,dignus fortè non ſit, vt cum authoritate ſtationem ſuſcipiat:nihilominus tamē tabellio quidem omnibus modis hac excidito, alius verò in eius locum promouetor: neutiquàm ſtationis domino(ſi extraneus aliquis, non ipſe tabellio ſit)ex ea cauſa mulctando,aut illinc prouenientibus excidente lucris,ſed ſolo venuſtulo illo,& qui exequi officium ſuum dedignatus eſt,præſidentiam amittente: omni alio iure, quod per cauſam ſtationis dominis ipſis competit, circa Tabelliones talia perpetrantes illibato conſeruando.Neq; Tabelliones prætextus fingunto,quaſi propter morbum fortem aut alia eiuſmodi negotia ſecedant.Nam ſi quid tale exiſtat:integrum illis eos erit accerſere,qui iſta iniungant,vt per ſe ipſos rem expediant: cum aliàs, tum verò maximè,quòd vniuerſalibus impedimentum non pariant ea quæ rarò accidunt:quando nihil in rebus humanis ſit vſqueadeò ſemotū ab omni controuerſia,tametſi maximā cum iu-
ſtitia

ſtitia coniunctionem habeat,quòd dubitationem & controuerſiam non recipiat,ſi ſubtiliter animi curas intendas.Neq; cauſa eſt,cur propter iniungentium continuitatem ac frequétiam cenſus in hoc ſibi prætẽdant deminui,cùm multò præclarius ſit,paucà elaborare abſq; fruſtratione,quàm in multis verſari cum periculo.Ne tamen eis vltra modum dura lex eſſe videatur,nos intentis in humanam naturam oculis,conformes illi & commenſuratas noſtras etiã leges proponimus.Propter eiuſmodi enim ipſorum ex æquo controuerſias,vnicuiq; licentiam damus, vt vnam aliquem ad hoc ſubactorum monumentis apud clariſsimũ magiſtrum cenſus huius almæ vrbis more ſolito conficiendis promoueant:qui plenam poteſtatem habeat,vt conſcribendorũ inſtrumentorum mandata à contrahentibus in ſtatione ipſorum ſuſcipiat:cumq; ea abſoluuntur,interſit:neq; vlli alij eorum omninò, qui in ea ſtatione conſiſtunt,licentia ſit, vt vel initiò conſcribendorum mandata in ſe recipiat,vel abſoluendis interſit,præter Tabellionem,qui ſummã in ſtatione authoritatem habet, aut eum, qui ab ipſo ad hoc promotus eſt.Quòd ſi quid hæc contra fiat, & alius ad hoc mandata accipiat:tũc Tabellio,qui cùm authoritate ſtationem obtinet,in pœnam ante à nobis definitam incidito: ipſis tamen inſtrumentis propter vtilitaté contrahentiũ nõ infirmandis.Scimus auté,ꝙ metu legis in poſterũ tã ipſi, quæ à nobis ſancita ſunt,cuſtodiét, quàm inſtrumenta collocabũtur in tuto.

ILLVD præterea præſenti legi apponimusne Tabelliones in aliam chartã mundam inſtrumenta conſcribant,quàm quę præpoſitum(vt vocant) prothocollũ recipit, præferés glorioſiſsimi pro tempore comitis ſacrarum noſtrarũ largitionũ appellationem,& tempus,quo ea charta præparata eſt,& quæcunq; in talibus prænotari ſolent:neq; id prothocollum abſcindant,ſed chartis inſertũ relinquant.Multas enim ex eiuſmodi chartis falſitates refutatas nouimus,cum olim, tum etiã hoc tempore. Vnde & ſi charta aliqua(ſi quidem & hoc modo vidimus)prothocolli loco ſit,nõ ita perſcripta,ſed aliam quandam ſcripturã cõtinens,neq; illum aut illum præparaſſe,proijciunto eam tanquam adulterinam,& ad huiuſmodi parum idoneam: ſed in id genus tantummodo chartam,qualem prædiximus,inſtrumenta conſcribunto. Hæc autem,quæ de chartarũ qualitate à nobis definita ſunt,& de abſciſsione(vt vocant)prothocollorũ,in glorioſiſsima hac vrbe valere volumus,vbi & ingens contrahentium multitudo & magna chartarum exiſtit copia,& in manu eſt legibus recepto mo-

do rebus vti,neq; anſam aliquibus porrigere, vt falſi crimen committant,quo ſemper ſe obnoxios fore oſtendent, ſi quid contra hæc facere præſumpſerint Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc ſacram exprimuntur legem, ea ſtudeto excellentia tua effectu & fini tradere.

DIVI IMPERATORIS MAXIMIliani *ſuper officij Notariatus exercitio, Conſtitutio.*

MAXIMILIANVS diuina fauente clementia, electus Romanorũ Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ,Hungariæ,Dalmaciæ, Croaciæ &c. Rex. Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Lothoringiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ & Geldriæ. Land grauius Alſaciæ. Princeps Sueuiæ,Palatinus in Habſpurg & Hanuoniæ. Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tirolis, Goriciæ, Artheſij, Holandiæ, Selandiæ, Sorretis in Kiburg, Namurcij, & Dusburgij. Marchio Sacri Romani imperij ſuper Amaſum & Burgoniæ. Dominus Phriſiæ,Marchiæ Sclauonicæ, Mechliniæ Portuſuaonis & Salinarum. Gloria Reipublicæ, decuſq; totius Romani imperij,& Subditorum vtilitas:in quorum proſperitare vtiq; proſperamur, Nos, qui ſuperna prouiſione, & non noſtris meritis, ad culmen Imperialis ſeu Cæſareæ dignitatis, & plenitudinem poteſtatis ſublimati ſumus, inducunt, vt non ſolùm ad ea, quæ ad augmentum & ſublimationem Imperij,ſed & ad ea quæ ad reformationem deformitarum,correctionem errorum,& defectuum emendationem pertinent,ac periculorum ſubmotionem, quæ in republica aliquando cõtingunt, & ſubditis quotidie imminent, aciem noſtræ conſiderationis dirigamus. Hinc in initio regiminis noſtri,& ſuſceptæ adminiſtrationis in Imperio, pro iuſtitia & pace conſeruanda, quæ tunc quodammodo in finibus imperij exulauerunt,certas, per quas celerius cauſæ in iuſtitia expediantur:& illi qui pacem turbare conantur, arctius quàm antè coërceantur & comprimantur,edidimus ordinationes. Verùm quia nedum pro iuſtitia & pace manutenenda: ſed etiam alijs,quæ quotidie in republica & ſubditis occurrunt, Tabellionatus ſeu tabellionum officium perutile & neceſſarium exiſtat,per quod placita, vota & geſta hominum (ne memoriæ labilit

bilitati ſeu obliuioni ſubdantur) per ſcripturæ miniſterium, certæ & perpetuæ memoriæ traduntur, publicisq́; firmantur documentis. Et quàm plurimi Notarij ſeu Tabelliones, & ſe ſaltem officio Notariatus ingerentes in Imperio (vt per experientiam didicimus, multorumq́; accepimus clamore) defectuoſi & indigni inueniantur: tum ratione conditionis & qualitatis perſonæ, cum ratione defectus etiam ſcientiæ & morum: ac qui aliàs multipliciter inutiles exiſtunt, vt puta, aliqui ſeruili conditioni aſtricti: alij de falſi, præſertim etiam circa tale officium Notariatus commiſsi: aut etiam alijs criminibus irretiti, ſeu publicè diffamati, alij negligentes, nonnulli indocti & imperiti, ex quorum imperitia, negligentia & malitia innumeros homines defraudari, negligi & grauari non eſt dubium. Ad obuiandum igitur huiuſmodi periculis & defectibus, neceſſarium etiam putamus deſuper fieri prouiſionem, virisq́; doctrina & harum rerum experientia ſuffultis mandauimus: qui noſtra authoritate præſentem ordinationem compilauerunt. Quam cùm nobis obtuliſſent, eamq; diligenti ſtudio perlegiſſemus, animaduertiſſemusque multiplicem eius fructum & vtilitatem: ipſam noſtra Imperiali authoritate, de noſtrorum, ac ſacri Romani Imperij electorum Principumq;, & ſtatuum aliorum conſilio confirmamus, approbamus, eiq; pleniſsimum robur attribuimus, atq; per vniuerſum Romanum Imperium diuulgari præcipimus.

Hanc igitur ſaluberrimam reformationem & ordinationem ſtudeant Notarij publici, ad quos præcipuè pro Notariatus officiorum exercitio & practica, ipſa porrigitur, humili deuotione amplecti, ſummaq́; diligentia ſeruare, ac iuxta eandem, & alia quæ ſuis in iuramentis ſuper huiuſmodi præſtitis, vel etiam à iure communi, vel locorum laudabilibus cōſuetudinibus tradita introductaq́; ſunt, officia ſua legaliter, fideliter & ſincerè exercere, pro vt vltra damna & intereſſe, atq; aliàs partibus à ſe neglectis, vel defraudatis, tenebūtur, noſtræ imperialis Maieſtatis ſeueram euitare velint correctionem.

In primis igitur ordinamus: Quòd circa perſonas approbandorū vel denuò inſtituendorum, habeatur ratio conditionum & qualitatum earundem, ne approbētur, vel inſtituātur prohibiti: vtpote infideles, ſerui, infames, præſentis ordinationis, & aliorum requiſitorum non informati: Item vel excommunicatione maioris, vel imperialis Banni cenſuris innodati. Et in ſumma, qui à teſtimonio iure repelluntur, cùm teſtium vice fungātur. Et cùm

ſit de iure,cõmuniq; vſu,practica & conſuetudine introductum, vt ſeruetur circa publica inſtrumenta, eorumque ſolennitates,talis forma: vt videlicet, à principio inuocato diuino nomine,à quo cuncta bona progrediuntur,imponatur Annus ſalutis,Indictio, Nomen ac annus principis,dehinc Menſis, dies,hora,locus,loci locus,deinde facti ſeu actus geſti ſeries,hinc teſtium adhibitio,quorum ſingulorum nomina & cognomina clarè deſignentur,& finaliter Signetum,ſubſcriptioq; notarij,qui ſemper debet de hoc rogari ſeu requiri,& de rogatu ſuo atteſtari.

Mandamus ergo, præcipimus & ordinamus huiuſmodi formam vlterius ſeruari, ſaluis non minus alijs de cuiuſuis loci conſuetudine ſeruandis: Ita tamen vt ſaltem in terris ſacri Romani Imperij, Nomen & Annus regiminis, ſeu imperij, Romanorum imperatoris,vel regis pro tempore exiſtentis, nullo modo,ſicut hactenus à nonnullis,& malè,neglectum eſt, decætero omittantur.

Deinde mãdamus,vt quiuis notarius ſtudeat omni modo habere,& quidem ſumma cum cuſtodia conſeruare,ac poſt ſe relinquere: Vnum Prothocollum,in quo per ſe ipſum,non aliũ,ſinguli actus coram ſe geſti,& de quibus rogatur ordine inſcripti, redigantur,Inſtrumentorumq;,quæ inde ædita fuerint, Copias, de verbo ad verbum concordan.regiſtratas retineat & cõſeruet, vt de perditis antea æditis inſtrumentis, ſiue ante ſiue poſt mortem ſuam,quando & quotiens alia inſtrumenta de nouo fuerint ædenda vel prætextu æditorum ſuſpicio,error,dubiũ,vel altercatio occurrat,ad tale prothocollum regiſtrumque poſsit haberi recurſus: hoc autem vſque adeò ſeruetur, vt huiuſmodi Prothocollata,etiam partibus,quæ contraxerunt,vel egerunt conſentien. vel pro infectis nulliſque haberi volentibus, ſeu deleri ex libro, vel cancellari peten.non ſaltem pro tanto deleantur ſeu cancellentur quin non minus legibilia maneant & retineantur.Quid enim ſi alterius tertij ſiue Fiſci, ſiue priuati interſit, ſeu intereſſe cœperit rem ſic eſſe geſtam, & ex prothocollo veritatem apparere poſſe?

Caueant etiam Notarij: Ne quis an quantumcunque fide dignam ralationem quicquam aliud plus vel minus, quàm quod coram ſe & teſtibus ad hoc adhibitis,actum geſtúmve, atque de quibus tempore actus huiuſmodi non antea vel poſt ex interuallo rogatus fuerit,atque etiam quod corporeis ſenſib.perceperit, eo quod officium ſeu authoritas ſua,ad alia ſe non extendat, in

protho

prothocollo ſuo ſcribat, vt deſuper Inſtumentum ædat. Sed in his ſenſibus eſt habẽda diſtinctio: nam & in viſu & auditu ſufficit, notarius in præſentia teſtiũ videat & audiat, in alijs verò, vt guſtu, tactu vel odoratu requiritur quòd teſtes corã ſe guſtent, taugant vel odorent, & de qualitatibus eorum, quæ per huiuſmodi ſenſus perceperint, coram partib. teſtibus, & ſe notario atteſtentur, de eiſdem enim ſic atteſtatis, non autem de proprio ſuo guſtu, tactu, vel odoratu, notarius efficiter poteſt teſtificari. Si tamen notarius ſe ſimiliter guſtaſſe, tetigiſſe, vel odoraſſe atque percepiſſe addiderit, non modicum fidei facit.

Poteſt autem & Notarius rogare de actu muti, & ſcribere ſigna, ſeu mutus eius, vtpote ſic: cùm talis propter accidens loqui non potuerit, interrogatus à me, humeris vel capite innuendo conſenſit, & ſimilia.

Et licet ex cõſuetudine notarius toleretur per alium fidelem, quando eſt alijs impeditus, facere ad mundum ſcribere Inſtrumentum à ſe dictatum & completum, poſtea per ipſum ſubſcribendum & ſignandum: tamen Prothocollum ſuum ſeu extenſionem eius per ſe ipſum, non per alium facere, vel ſi ex aliquo accidenti protunc ſcribere non poſſit, ea vice alteri extendendũ de verbo ad verbum pronuntiare, & in ſubſcriptione de huiuſmodi impotentia, & alterius ingroſſatura atteſtari debet.

Et quamuis non requiratur plena & attenta extenſio prothocolli, ſicut inſtrumenti inde extracti, tamen Notarij debent ſaltem breuibus & ſummarijs verbis ſubſtantiales clauſulas ipſius actus, etiam iuxta cuiuſque contractus, ſeu actus naturam, vel loci conſuetudinẽ ſolitas & ſignanter clauſulas renuntiationum præiudicialium attingere.

Nam cum conſenſus & intentio contrahentis vel agentis ſit de ſubſtantia contractus, ſeu actus celebrati, ſingulorumque, de quibus conuenerunt partes, etiam ſi ſolita ſint apponi, neque talis conſenſus porrigatur ad ea, quæ quis ignorat, requiritur quòd notarius coram ſe, & teſtibus ſaltem ſummariè recitet ac legat partibus pacta, renuntiationes & clauſulas ſingulas, ſuper quibus fundatur vis ipſius coram ſe geſti, ac conſenſum deſuper exprimi curet. Licet enim ius præſumat, contrahentes ſingulis quæ ſecundum contractus naturam vel loci cõſuetudinem ſolent apponi, conſenſiſſe, etiam ſi ex prothocollo non appareant, neque à partibus exprimantur, nonnullique velint à notario hoc non requiri, tamen tutius & æquius eſt ſic obſeruari,

ſuorum deſuper præſtitorum vis & ſubſtantia in hoc conſiſtit, vt benè diligenterque aduertant & intelligant coram ſe geſta,& de quibus rogantur,& ea quæ viſu audituque proprijs in teſtium ſimiliter animaduertentium præſentia perceperint, prothocollent,& publicent ſincerè ac fideliter,ſine vel veritatis occultatione,vel falſitatis admixtione quauis,adhibitis ſolennitatibus à iure,vel locorum,in quibus inſtrumenta facient,conſuetudinibus introductis,vt ſuprà dicitur.

Notarius autem ſeu Tabellio cùm ſit reipublicæ ſeruiens,virtute ſui officij tenetur,de & ſuper his,de quibus ſaltem cum mercedis præſtatione rogatur, dummodo aliàs ſint licita & non prohibita facere inſtrumenta,niſi ſit factus doctor,decurio,Monachus vel Clericus.Veruntamen ijdem ſi ſe rogari permiſerint, tenentur Imbreuiaturas ſuas publicare,vel antq; Inſtrumēta eorum. Poſſunt tamen pro his,quibus vltrò ſe ingerunt,tanquam prohibitioni contra facientes puniri.

Sciant etiam Notarij eorum nullum poſſe officio ſuo renunciare, niſi in manus principis, cuius authoritate eſt creatus, vel ſignetum ſuum conſuetum , ſaltem ſine iudicis authoritate, cauaſque rationabili mutare, aut inſtrumentum alieno ſigno ſignare.

Et quamuis notarius prothocollum ſiue abbreuiaturā ſuam extendere,& omnia ponere,quæ declarant mentem contrahentium vel teſtatorum,citra ſubſtantiæ mutationem poſsit,tamen alterius ſiue viuentis ſiue mortui prothocollum ſeu abbreuiaturam etiam ſibi legatam extendere,ſeu huic quicquam addere, vel detrahere,ſeu aliter quàm de verbo ad verbum in publicam formam redigere,ſine authoritate iudicis,non poteſt nec debet: cùm extenſio & quid ſub ſigno &c.vel alijs defectuoſis vel abbreuiatis verbis fortè inibi poſitis comprehendi intelligatur,ad iudicis non Notarij æſtimationem ſpectet.

Aduertant etiam Notarij, Quòd quando in extenſione & ingroſſatione inſtrumentorum raſuras maximè notabiles,& in locis ſuſpectis, in vna vel pluribus rigis faciunt, vel verba interlinealia, ſeu ad margines apponunt, à quibus quantùm poteſt cauendum eſt, quòd extunc in corpore inſtrumenti vel ſaltem ſubſcriptione de his faciant mentionem & approbationem. Et hoc maximè quando talis interlineatura eſt ſcripta ad marginem facta,non eſt manus propria ipſius,qui inſtrumenti tenorem ingroſſauit.

Item Notarij caueant, quia præſenti ordinatione prohibentur ſcribere inſtrumenta ſua nimis abbreuiata vel obſcura, vel ambigua verba, quæ vitiant inſtrumenta, nec per ziſferas, figua vel notas, maximè non communiter omnibus cognitas cùm facilè poſsint mutari & corrumpi, ſed ſcribant per literas integras, communes, legibiles & cognitas in pergameno non papyro, in latina vel noſtra alemanica lingua.

Si caſu amittatur alicuius Notarij prothocollum, & de hoc doceatur, poterit notarius agere contra detinentem inſtrumenta prius inde extracta, vel ſi haberi non poſſunt, examinari facere teſtes, qui interfuerunt, & inde nouum facere Prothocollum.

¶Sint etiam Notarij circa inſtrumentorum æditionem & publicationem diligentes & cauti, nec committant errores, cùm partes inde ad plures incommoditates, pericula & expenſas ſæpè deducantur, quas ſine dubio ipſi errantes refundere tenebuntur. Quòd ſi verò ſiue probabiliter, ſiue improbabiliter contigerit aliquem incidere errorem, ſiue in ſolennitatibus, ſiue nominibus, locis, temporibus, ſubſtantia, ſiue alijs, tutius eſt, vt ſaltem poſt æditionem, cùm Notarij poſtea videantur functi ſuo officio, ad euitandas ambiguitates diſputationum & altercationes varias, non ſua, ſed iudicis deſuper aditi authoritate errores huiuſmodi emendentur.

Poſſunt etiam Notarij actuum coram ſe geſtorum, dummodo tamen ab eo vel his de cuius vel quorum voluntate dependent actus huiuſmodi, deſuper tempore eorundemque actuum rogati fuerint ſine trepidatione, alteriuſque authoritate, imò tenentur ſub pœna in iure expreſſa, ædere inſtrumenta eis qui rogarunt, ſeu eorum procuratoribus, hæredibus ſucceſſoribus vniuerſalibus vel ſingularibus ſaltem ſemel. Sed quando ſæpe eiſdem vel alijs petentibus & prætendentibus ſua intereſſe, maximè vbi quæſtio ſeu dubium deſuper eſſet vel timeretur, aut alijs periculum ſeu præiudicium ex tali æditione veriſimiliter immineret, tutius ac conſultius eſt propter varias in hoc opiniones, vt Notarij faciant ſe citari coram iudice, cuius authoritate vocatis vocandis æditionem huiuſmodi faciant vel denegent.

Notarij autem ſciant ſe non de nocte niſi ex vrgente cauſa, quam exprimant vel in locis occultis, ſeu clàm rogari vel inſtrumentari debere, cùm hoc non ſine ſuſpicione procederet.

Debent

Debent autem Notarij præcipuè eſſe ſoliciti,& diligentes circa teſtamentorum & aliarum vltimarum voluntatum cōfectiones:propter magna ex eis imminentia præiudicia. Sunt enim ſecundum ſacratiſsimas leges teſtamētorum genera duo,alterum quod fit in ſcriptis ſeu mediante ſcriptura clauſa,ſeu inuoluta: alterum verò & communius, quod per ſolam nuncupationem ſine ſcriptura,vel aliqua literali ſolennitate fieri ſolet. Et ideò nuncupatiuum dicitur, neque ſcripturā de ſui eſſentia requirit. Item poteſt & tertium genus adhiberi, quod fit à Cæco cæcàve per nuncupationem,tamē non ſine ſcriptura vtpote tam à Notario quàm teſtibus adhibitis,& rogatis proprijs manibus ſubſcripta,ſingulorumq; ſolitis Signetis ſignata.

Et aduertant ipſi Notarij, Quòd ad ſingulorum teſtamentorum præmiſſorum genera conficienda requiruntur ſecundum Leges,teſtes ad minus ſeptem,incluſo ipſo notario. In Codicillis autem , in quibus legata & fideicommiſſa relinquuntur,ſine hæredis alicuius inſtitutione, vel in donationibus cauſa mortis, & in rure, vbi ruſtici teſtantur& plures haberi non poſſunt teſtes, ad minus quinque: In parētum autem inter liberos, vbi nullum aliud teſtamentum procedit,quod infirmandum ſit,& in militum,in caſtris nō autem bellicis expeditionibus exiſtentium teſtamentis,remittitur numerus teſtium vſq; ad duos.

Milites autem in expeditionibus bellicis exiſtentes, etiam ſine omni ſolennitate vel teſte,quocunq; modo velint teſtari poſſunt,non autem exiſtentes in talibus expeditionibus ſeu Caſtris, iure communi teſtantur.

Requiritur etiam. Quòd in teſtamentis vt non ſolùm rogentur teſtes:ſed ſpecialiter ad actus huiuſmodi teſtandum vocentur & adhibeantur,vel ſaltem ſi caſu illinc ſint,ad hoc præmoneantur.

Item requiritur in omni teſtamento , quòd teſtator teſtatríxve verbis intelligibilibus loqui aut ſcribere ſciat, nam neutrum eorum ſciens, mortuo ſimilis in hoc reputatur, & teſtari non poteſt.

Præterea etiam requiritur in omni teſtamento, etiam nuncupatiuo vt ſingula geſta in notam iam recepta, relegantur coram teſtatore teſtibusq; antequam abinuicem receſſerint.

Caueant ergo Notarij ſe ab his qui neque articulatim & intelligibiliter loqui, neque ſcribere poſſunt, cùm ſint inteſtabiles.

Vid

Videant autem Notarij teſtamentis adhibiti, & etiam teſtari volentes, quos adhibeant teſtes, quia multi prohibentur adhiberi, vt regulariter omnes qui ſunt actiuè vel paſsiuè inteſtabiles, & præterea mulier, hermafroditæ, in quibus muliebria præcellunt, in poteſtate teſtantis exiſtens hæres ſcriptus, & cum eodem in eadem exiſtens poteſtate, vnde conſulitur vt ad requiſitū numerum teſtes alij recipiantur, ne propter aliquorum inhabilitatem teſtamenta irritentur.

Teſtamenti autem in ſcriptis, quòd magno in vſu amplius nō eſt, ſed ab eo fit, qui in eius vita neminem ſuæ vltimæ voluntatis conſcium eſſe vult, talis eſt forma: Producit teſtari volens in medium coram teſtibus ſeptem, ad id ſpecialiter cōuocatis ſeu præmonitis & rogatis viris, liberis, puberibus, omnibus ſimul præſentibus, ſcripturam conſignatam vel ligatam, vel tantùm clauſam vel inuolutam, ſiue ipſius teſtatoris ſiue alterius cuiuſlibet manu ſcriptā, offertq; illam iſtis teſtibus, à ſingulis eorum ſcribēdam, & ſignetis ſuis ſolitis ſignandam, dùmmodo tamen apertè dixerit ſuum eſſe teſtamentū, quod offertur, ibiq; coram teſtibus ſua manu propria ſubſcripſerit, vel ſi ipſe ſcribere neſciat, vel tunc non poſsit, alterius octaui teſtis manu nomine & iuſſu ſuo in reliqua parte teſtamenti ſubſcribi faciat, tunc eodem die & tempore nullo interuallo, vel etiam actu extraneo, niſi fortè neceſsitatis cauſa & modico interrumpente, per ſingulos ſeptem teſtes proprijs ſuis manibus ſubſcribitur. & ſigillis ſuis, ſeu ſignis ſolitis ſignatur.

Teſtamenti autem Nuncupatiui forma eſt. Quia teſtari volens eius vel eorum, quem ſeu quos hæredem ſeu hæredes ſuos eſſe velit legatariorumq; nomina, & ea quæ in eo contineri vult, coram ſeptem teſtibus ad hoc vocatis & rogatis, palàm & dilucidè nuncupat & exprimit.

In Cæci autem Teſtamento requiruntur ſubſcripta. Primò quòd tam Notarius quàm teſtes ſeptem ad hoc vocētur, & cuius cauſa vocati ſint certificentur Secundò quòd teſtator hæredem ſeu hæredes à ſe inſtituendos, & nedum nomen ſeu nomina, ſed & dignitates ſeu conditiones alias eorundē pro tantò quòd propter ſolam nominis ſeu nominum expreſsionem non oriri poſsit ambiguitas. Et præterea aliam ſuam voluntatem tam circa eorundem hæredum inſtitutiones quàm ſubſtitutiones, fideicommiſſa atq; legata, coram ipſis Notario & teſtibus clarè exprimat.

Tertiò quòd Tabellio vel ſi is haberi tunc non poſsit, octauus teſtis

teſtis vocatus vice eiuſdem,atq; teſtes ſinguli per teſtatorem ad hoc rogati,vno & eodem tempore,loco,& nullo interuallo ſeu actu extraneo,niſi fortè modico & neceſsitate naturæ interueniente,ſeſe in fine,vtpote in margine inſtrumenti inferiori ſubſcribant,ſimulq; conſignent. Poteſt autem teſtari volens, vel in ipſo actu coram teſtibus,vel ſi magis placet,antea, per aliū quencunq; voluntatem vel teſtamentum ſuum dictari & ſcribi facere, & poſtea corā teſtibus & Tabellario prius patefacta cuius cauſa vocati ſint, chartulam ipſam corā ſe & teſtibus recitare,& vbi tenor eius omnibus notus fuerit,profiteatur teſtator, elogiū ſuum id eſſe,& ex animi ſui,quæ lecta ſunt,diſpoſuiſſe ſententia:& in fine ſequantur ſubſcriptiones atq; ſignacula,tam teſtium, vt prædicitur ſingulorum quàm Tabellarij: poteſt etiam vnus vel plures ſi proprijs ſignetis carerent,alterius ſeu aliorum ſigno vel ſignis in hoc vti. Iſtam autem formam nō ſolùm in teſtamenti cæci,ſed codicillorum vel aliarum vltimarum voluntatum confectione obſeruari neceſſe eſt

Scituris omnibus Notarijs: Quòd præfatas Teſtamentorum formas à lege traditas diligenter obſeruare negligentes, præter hoc quòd teſtamenta aliter facta,de iure ciuili nō ſubſiſtunt, etiā iuris pœnas non euitabunt.

De Inſinuatione literarum Imperialium.

CIrca Imperialium autem vel Cameræ noſtræ Cæſareæ iudicij literarum citatoriarum,vel quarumcunq; aliarum Inſinuationes,ſi quis de ſuper rogatus fuerit,aduertat vt ſub præſtiſtito in officio ſuo fidelitatis iuramento, literas huiuſmodi originales illi vel illis,ad quem ſeu quos diriguntur, retento tamen penes ſe toto tenore inde deſcripto,& poſtea in inſtrumento inſinuationis integrè inſerendo in perſonam ſeu perſonas proprias, commodè haberi non poſſunt,ad domum ſeu domos ſolitæ habitationis eorundem,vel per edictum,per Iudicem decretū præſentent,legant,inſinuent,atq; illi relinquant quàm fideliter.

Quòd ſi verò ac quoties contigerit,aliquas tales Literas plures perſonas in diuerſis reſidentibus domibus ſeu locis cōtinere, quibus ſingulis facienda ſit præſentatio,ſeu inſinuatio earundem: Sciant Notarij huiuſmodi præſentationem & inſinuationē ſingulis eorum,de quibus rogati fuerint,cum oſtenſione & lectione originalium eſſe faciendam,modo & forma præmiſsis, relicta & tradita cuiq; eorum Copia collationata & concorde,niſi fortè in

vna

vna ciuitate ſeu villa, in diuerſis tamen ædibus habitantes, paucioribus copijs fuerint contenti.

Præſentationum autem, ſeu inſinuationum ſuarum huiuſmodi, & earum dies, Menſes, Annosq;, & loca ſingula: & ſi fortè aliquis, cui ſit inſinuatio, ſe parere nolle, vel in Imperatoris, vel iudicij Cameræ contemptum, ſeu ignominiã irreuerenter verba proruperit, inſtrumentis ſuis, tam his ad quarum inſtantiam quàm illis, quibus facta fuerit præſentatio ſiue inſinuatio, ædendis, vnà cum literarum inſinuatarum tenoribus integris referant, & atteſtentur ſincerè & fideliter.

De Conſtitutionibus Actorũ & Procuratorũ.

IN Conſtitutione autem tam Actorum quæ à Tutoribus vel Curatoribus minorennium ante lites conteſtatas, & quidem cum authoritate & decreti interpoſitione iudicis fiunt, & fieri debent, quàm procuratorum ad lites, attendant benè Notarij, cùm ad iudicium imperiale quotidie veniant, inſtrumenta procuratoria defectuoſa: vt quantum tam ad actus ſpecialia requirentes mandata, quàm alias clauſulas apponi ſolitas & cõſuetas, de quibus etiam vulgaris habetur forma, benè extendantur inſtrumenta, cum clara ſpecificatione, quem vel quos conſtituent, ſiue inſolidum, ſiue coniunctim, ſiue diuiſim, Procuratores velit habere. Ita quòd non ſit melior conditio vnius quàm alterius, ſeu aliorũ. Sed quicquid vnus inceperit, alter id continuare poſsit, mediare & finire, videlicet ad agendum, defendẽdum, libellandum, litem conteſtandum, iurandum de calumnia, & aliud quodcunq; licitum iuramentum præſtandum, ponendum, articulandum, poſitionibus aduerſis, etiam per iuramentum, reſpondẽdum, Teſtes, & alias probationes producendum, excipiendum, replicandum, duplicandum, triplicandum &c. concludendum, Sententias audiendum: ad appellandum & prouocandum, ſi ad iudicia inferiora dirigantur, apoſtolos petendum, recipiendum, appellationis cauſa proſequendum, alium vel alios loco ſuo ſubſtituẽdum, iſtos reuocandum, & iterum totiens quotiens ſubſtituendũ &c. Et generaliter omnia alia & ſingula &c. faciendum cum promiſſione & cautione ſolitis de rato & releuando, ſub omni cõſtituentis rerum & bonorum obligatione, & hæc omnia in extenſa communiq; forma.

Et quia multùm nunc inoleuit practica, vt iuretur de calũnia, idemq; iuramẽtum plura in ſe contineat capitula, quæ plerunq;

iſta in animas ſuas iuranda mandātes, ignorant, neceſſe eſt, vt de his ſingulis informentur, & in inſtrumentis poſtea inſerantur. Sunt enim Capitula à iure tradita & in iudicio Cameræ exprimi ſolita, vt tam actor quàm reus per ſe vel ſuum procuratorem iuret: Quòd credat ſe iuſtam habere cauſam litigandi, quòd protelandi cauſa, ſeu fraudulenter dilationes nō petat, quotieſcunq; interrogatus veritatem non occultet: & quòd alijs quàm quibus ius permittit, nil penitus donet vel promittat, quo pro ſe ſententiam obtinere poſsit, dolo & fraude omninò ſemotis.

Iuret autem articulos ſeu poſitiones ſuas offerens, ſi petit & vult quòd aduerſarius per iuramentū reſpondeat, ſic quòd contenta in eis quantum factum proprium concernunt vera ſint, & quantum alienum contingent factum quòd credat ea eſſe vera & probabilia. Reſponſurus autem iuret ſe reſponſurum veritatem, vtrum credat, vel non credat, ea quæ ſibi obijciuntur eſſe vera.

De inſtrumentis Appellationum.

DE Appellatione autem & formalibus ſuis, in quibus plures & quotidiani occurrunt defectus. Notarij ſcire debent: Quòd de iure ciuili & ordinatione ſacri Romani Imperij omiſſo medio, vel ab interlocutoria ſeu grauamine, quod poſtea mediante Appellatione à diffinitiua eſt reparabile, regulariter non appellatur. In caſu autem permiſſo appellare volens ab interlocutoria, eam in ſcriptis, & cum cauſarum grauaminis inſertione faciat, cùm excuſis alijs iuſtificari non poſsit.

A diffinitiua verò, vbi appellari non prohibetur, ſine cauſæ ſeu cauſarum grauaminis expreſsione, appellari poteſt, & quidem verbaliter & ſine ſcriptis dummodo in continenti poſt ſententiam latam, hoc eſt antequam diuertatur ad alia, fiat, poſtea tamen in ſcriptis redigenda, alioquin autem ſi ex interuallo appelletur, in ſcriptis fieri neceſſe eſt.

Et in ſumma ſciant & aduertant omnes Notarij quòd ipſi debent eſſe iuriſperiti in his ſaltem, quæ Notariatus officium reſpiciunt, hoc eſt ſummam Notariæ, ad hoc, vt ſciant: partes coram ſe contrahentes ſeu agentes de ſolennitatibus & clauſulis ad contractus & actus huiuſmodi earumq; validitatem requiſitis certificare, & ſe à contractibus & actibus à iure reprobatis & prohibitis abſtinere, cùm aliàs teneantur de imperitia, & partibus læſis ad intereſſe.

De

De præmiſsis igitur tanquã pro generalioribus principijs atq; cunabulis quibuſdam traditis non ſtent, adeò contenti Notarij, quin indies diſcant & aduertant, alia iura circa Tabellionatus officium tradita, & quæ ſecundum locorum, in quibus actus huiuſmodi geruntur conſuetudines, introducta ſunt: & circa difficultates, ſeu ambiguitates in actibus coram ſe gerendis pro caſuum varietate & diuerſitate, quandoq; occurrentes, ad peritiores recurrant, ne imperitia culpaq; eorum alijs noceat: quia de his tenẽtur, vt ſuprà monſtratum eſt. Datum in ciuitate noſtra Imperiali Coloniẽſi, octaua die, mẽſis Octobris. Anno &c. M. D. xij. Regnorum noſtrorum, Romani viceſimo ſeptimo: Hungariæ verò viceſimo tertio.

VAR

VARIARVM QVAESTIONVM, QVAE CIRCA NOTAriatus exercitium incidere ſolent & poſſunt, Liber Bartoli cuiuſdam nomine iam olim euulgatus, nunc verò ingenti acceſſione ex Baldo, Lanfrãco, Iaſone, Felino & alijs locupletatus.

TRACTATVRI de Tabellionibus, quorũ officiũ frequẽtatur, tam in iudicialibus quàm extraiudicialibus. Imò ſuper hoc aliquid & profectò vtile dicere inſtituimus. Et primò quæro, quis poſsit creare Tabelliones? & videtur quòd nemo poſsit niſi princeps, quia per Tabellionem alteri acquiritur. l. poſt aliter. ff. de adop. ergo oportet quòd à principe fiat, ſicut dicitur de illo qui habilitatur ad poſtulandum: nam ſecundum ius commune alteri per alterum non acquiritur. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. de verbor. oblig. Ergo patet, quòd vt per Tabellionem alteri acquiratur, eſt cõtra ius commune, ſed inferior à principe non poteſt tollere ius commune. l. ille. à quo. ff. ad Trebel. §. tempeſtiuum. & l. nam magiſtratus. ff. de arbit. & videtur caſus in l. actuarios. C. de actua. & munic. lib. xij. Et hoc tenuit Inn. in cap. pen. in princ. de fid. inſtrum. & ibi dicitur, quòd nemo ſubditus Papæ vel Imperatoris poteſt creare Tabellioné, ſed ipſi ſoli hoc poſſunt, mouebatur tali ratione. Nam conſtat quòd officium Tabellionis eſt contra ius commune, naturale & diuinum, quòd chartæ ſiue corio mortui animalis credatur, ſine aliquo adminiculo. vt not. de fid. inſtr. cap. fin. ſed contra ius naturale nouum vel vetus Teſtamẽtum venire propria authoritate non licet, niſi ſoli principi. l. princeps. ff. de legit. c. propoſuit. de conceſ. præben. Sed hoc fallit ſecundum eum, ſi princeps, conſuetudo vel lex hanc poteſtatem alicui concederet, quia tunc poſſunt, quicunq; habent talem poteſtatem, creare Tabellionem. arg. l. C. de eman. liber. l. fin. & cap. accedentibus. de exceſ. prælat. Item fallit in regibus habentibus merum & ſupremum imperium, ſecundum eundem Inn. Sed Iac. de bel. in Authen. de Tabel. tenet contrarium, videlicet, quòd quilibet ſuperior poſsit creare Tabellionem ſuum ſubditũ. allegat hoc in arg. eiuſd. tit. §. in tantum. hanc opinionem tenet Guil. de Suſa. & Bart. in l. nec

tamen.§.fin.ff.de adopt.& allegat talem rationem, nam ſi ſolu princeps crearet Tabellionem, ipſe ſolus ab officio amoueret,& non alius.quia illius eſt priuatio, cuius eſt conceſsio. vt in Auth. de defen. ciuit.§.interdum. colum.iij.ſed rarum eſt quòd iudices inferiores à principe priuant Tabelliones propter delicta, vt in Authen.de armis. §.fin.col.vj.& in Authen.de defenſi. ciuit.§. ſeu.verſic.iubemus.& l.quibus. de aure.lib.xij. igitur &c. Item pro iſta opinione videtur caſus in Auth.de defen. ciuit.§.idem. C.de falſ.mod.l.ex prouinciali.& in Auth.de iudic. §.vnoquoq;. col.vij. C.de offic.comit.ſacra. arg.l.j.§.idem omnes. C.de falſ. mod.l.opus.& l.operis.de oper.publ.l.Antiochenſium.ff.de priuil.cred.& ſic adduco & dico,quòd inferiores à principe ſunt in poteſtate circa ea, quæ tanquam generalia dicuntur valere per totum orbem.l leges.C.de leg.Sed conſtat quòd priuilegium Tabellionatus eſt quid generale:quia eorum inſtrumenta fidem faciunt generalem per totum orbē.ergo inferiores à principe cùm ſint in poteſtate circa ea, quæ generaliter dicuntur valere, non poſſunt hoc concedere. Secundò probatur,in quibuſdam facta eſt cum inferioribus cōmunicatio,quia poſtquam populus Romanus omne imperium,& omnem poteſtatem tranſtulit in principem.l.ij.nouiſsimo.ff.de org.iur.& l.j.ff.de conſtit.pecun. Inde princeps quædam communicauit cum inferioribus.vt in l.fin.& per totum de peda.iud. Quædam communicauit cum maioribus.l.j.§.vicarium.ff.de offic.præfe&t.vrb.l.illicitas.§.qui vniuerſas de offic.præſid.& l.ex omnibus.de offic.eius.idem tenet princeps. Quædam item cum nemine communicauit, & hoc tamen ſibi intelligitur reſeruaſſe.l.ij. in fin.de nat.reſtit. l. vectigalia.l. contra publicam.& l.neminem.C.de re milit. lib.xij. Sed non apparet, quòd princeps hanc poteſtatem creandi Tabelliones communicauerit cum maioribus vel minoribus, ergo tantùm intelligitur reſeruaſſe ſibi,& per conſequens nullus principi ſubditus poteſt Tabelliones creare,ſed ipſe ſolus tātùm.l.j.§.de qua. ff.de poſthum. Non obſt.§.vt tamen in Authen.de Tabel.& §. ex prouinciali.in Authen. de defenſ.ciuit. & omnia alia iura ſuprà allegata,quia dico,quòd cōmunitates & alij inferiores poſſunt deputare quem ad aliquod officium publicum exercēdum. Et ita loquuntur omnia iſta iura. Sed quòd poſſunt concedere officium Tabellionatus,& poteſtatem conficiendi inſtrumenta publica,hoc non probant. Non obſtat ratio quòd dicitur, quia ſi ſolus princeps crearet Tabelliones, ipſe ſolus priuaret ipſos,

quia

quia dico, quòd tunc non priuaretur Tabellio priuilegio Tabellionatus iudicis poteſtate, ſed legis imponētis talem pœnam pro talibus delictis, adeò quòd iudex propter illud delictum nō poſſet priuare Tabellionem priuilegio Tabellionatus, niſi lex ſcripta, vel princeps propter illud delictum imponeret ei pœnam priuationis, & ita loquitur. §. final. cum ſi. in Authen. de armis.

Sed concedo, quòd poterit iudex Tabellionem deputatum ad aliquod certum officium priuare illum, ſed illud propter delictum: licet lex non imponat ſpecialiter illam pœnam, & ita intelligo l. ſi aliquid. C. de ſuſcep. arch. lib. x. Et nō eſt mirum, quia poteſt eum deputare ad certum officium.

11. Quæro, nunquid conſuetudo poſſit inducere, quòd inferior à principe poſſit creare Tabellionem? Reſpondeo ſic, ſecundum Innocē. in cap. ſi. in ſtru. & eſt ratio ſecundum eum, quia ad hoc vt valeat conſuetudo, requiritur tacitus conſenſus, vel expreſſus ſuperioris ſeu principis. vt not. ipſe de conſuet. in rubrica, quod princeps approbat, ipſe facere videtur. C. de vet. iur. enu. l. j. §. quomodo igitur. & in Authen. de defenſ. ciuit. §. ſed interim. In contrarium videtur quia iſta, quæ procedunt à pari potentia, paris ſunt effectus. l. de quibus. ff. de leg. C. de nupt. l. ſi libertos. Sed conſuetudo ciuitatis vel ſtatutum ab eadem potentia procedunt, ſcilicet de conſenſu populi. l. ſed & hoc. ff de legit. inſtit. de iur. nat. §. ex nō ſcripto. igitur &c. Præterea tacitū & expreſſum equiparantur. l. qui ad certū. ff. loca. l. j. §. conditio. ff. de adi. leg. quòd autem ſtatutū & cōſuetudo æquiparētur, probatur per legem magiſtratus. ff. ad municipales. l. ſuper. §. legitur. de iure immu. inſtit. de iur. nat. §. conſtat. & §. ex non ſcripto.

Ego hoc non obſtante teneo opinionem Inn. videlicet, quòd conſuetudo, quę inducta eſt conſenſu ſuperioris, & ex cōſenſu tacito expreſſo vel præſumpto, eſt potens creandi Tabelliones. Ad contrarium reſpondeo, dum dicitur, ea quæ procedunt à pari potentia &c. quia ſciendum eſt, quòd conſuetudo vel ſtatutum, quæ non remanet in pura & vera conſcientia conſuetudinis, vel ſtatuti, quæ non eſt, vt capiat vires à tacito vel expreſſo conſenſu populi: ſed ſi ſuos fines egrediuntur, non procedere à pari potentia, cùm in poteſtate reſeruata, ſtatutum nil poteſt. l. j. de iur. an. aur. & eſt dictum in præcedenti quæſtione. Sed conſuetudo quæ inducta eſt de conſenſu principis præſumpto vel expreſſo, differt à principis reſeruatione. arg. l. fin. C. de can. larg. lib. x. Vnde de expreſſo conſenſu clarum eſt, vt ſuprà dictum eſt de præſumpto.

Eſt dicẽdum idem de eo, qui inducitur per patinam tanti temporis, in cuius contrarium memoria hominum non exiſtit. arg. l. §. fin. & l. principi. de aqua plu. ar. & hoc iure. §. ductus aquæ. & aqua quot. & æſti. & l. j. C. de emancip. lib. & l. probatorias. C. de diuerſ. offic. lib. xij. vbi probatur, quòd conſuetudo inducta, in cuius contrarium memoria hominum non exiſtit, tantum operatur quaatum priuilegium principis. In alijs autem quæ non ſunt ſolùm principi reſeruata, idem operatur conſuetudo, quod ſtatutum. Et in tali conſuetudine procedunt rationes factæ in oppoſitum. Tamen eſt attendendum, quòd Tabelliones creati vigore talis conſuetudinis non poſſunt conficere inſtrumenta extra territorium illius ciuitatis, in qua eſt inducta cõſuetudo, cùm non habent poteſtatem, ſicut quãdo creantur ab habentibus priuilegium à principe. ſed tantum iuris habet quantum ipſa cõſuetudo tribuit, vt in ipſa ciuitate tãtùm poſsint exercere publicum officium Notariatus, vt eſt de mente principis. vt in d. c. ſi extra. de fid. inſtrum. & not. Guil. in l. non aliter. de adopt.

III. Quæro, quid ſi ille qui confecit inſtrumentum, negatur fuiſſe Notarius, quis probet ipſum fuiſſe Notarium? Inn. in c. fin. de fid. inſtrum. parum poſt princ. dicit quod probatur per priuilegium ſeu authoritatem, per teſtes, ſeu per publicum inſtrumentum, ſufficit tamen, ſi per teſtes probatur, quia publicè fungebatur officio Tabellionatus, & plura alia inſtrumenta fecit de alijs perſonis. Ad hoc facit Auth. de non alien. §. non igitur. Hoc etiam tenet Iac. de Bel. & Guil. de Cug. & Bart. in l. Barbarius. de off. præſid. & tamen non ſufficit illum qui prohibitus eſt eſſe Tabellio, diu fuiſſe in quaſi poſſeſsione Tabellionatus, ad hoc vt valeant eius inſtrumenta. l. in his. C. de diuerſ. offic. lib. xij.

Et hæc opinio mihi videtur vera, pro qua videtur melior caſus, in l. generaliter. §. ſi quis. de Tabel. lib. x. ideò ſi contra inſtrumenta opponatur, quòd ille, qui ſcripſit, non erat Tabellio. Cautus aduocatus ponit, quòd tempore confecti inſtrumenti iſte qui ſcripſit, erat Tabellio, in quaſi poſſeſsione officij, & pro tali habebatur & reputabatur ab omnibus cognoſcentibus eũ, & quòd erat homo liber, & talis cõditionis, quòd non prohibebatur eſſe Tabellio. Non tamen ſufficeret articulari iſta tria ſola priora, quia hoc, talis quaſi poſſeſsio, non ſufficit in his, quæ ſunt prohibita, vt in alleg. l. generaliter. Vnde probata tali quaſi poſſeſsione, non concluderent eſſe Tabellionem.

IIII. Quæro nunquid inſtrumentum debeat habere ſignum Nota

Notarij: dic quòd ſic, niſi conſuetudo aliter ſe habeat, nec poteſt poſtea Tabellio ſignum ſolitum mutare. l.fin. circa medium.C. de aſſeſſor.& ponit Spec.in tit.de inſtrum.ædit.§.j.

v. Quæro, quale ſit officium Tabellionatus. Reſponde ſecundum Innoc.in càp.j.de fid.inſtum.quòd eſt publicum & commune,& ideo creditur eius ſcripturæ tanquam publicæ ſine aliquo adminiculo: dummodo in inſtruméto cõfecto extra iudicium ſit deſcriptus numerus teſtium debitus.vt in c.cum Ioannes.de fid. inſtru.In his verò quæ fiunt in iudicio, ſoli ſcripturæ creditur Tabellionis deputati ad ſcribendum, etiam ſine teſtibus.c.quoniam contra.de probat. Et ponit Innoc.in d.c.j.de fid.inſtrum. Item alteri poteſt ſtipulari.ff.rem pub.ſal.fo.l.ij.

vi. Quæro, nunquid Tabellio de facto proprio poſſit conficere inſtrumentum & videtur quòd ſic.in l.ſi conſul.& l.ij. de adop.Hanc quæſtionem format Guil.de Cug.in d.l.ſi conſul.vbi determinat contrarium, videlicet, quòd non poſſit. Et mouetur, quia cùm tractatur de commodo pecuniario, quis non poteſt eſſe author in facto proprio.l.quod dicimus.ff.de aut. tut.& l.j.§.fuit quæſitum.ad Trebel.& per hoc reſpondetur ad l.ſi conſul.cum ſi.quia loquuntur quando non tractatur de commodo pecuniario, quo caſu, quis poteſt eſſe author in facto proprio, nam differet.l.j.C.de teſtamen.& l.qui teſtamenta.§.j.ff.de teſta.

Præterea Tabellio habetur loco teſtis.l. domicius Labeo.de teſtamen. & ad eum recurritur ſi eſt dubium.de fide inſtrumen. l.ſi quis decurio.C.de falſ.ſed quis non poteſt eſſe teſtis in re ſua. l.omnibus.C.de teſtamen.& l.nullum.ff.eodem tit. Et hoc videtur expreſsè de his qui ſe aſcribunt. l.diuus. §.j.& l.ſi quis legatum.ff.de falſ. vbi dicit quòd Tabellio qui ſcribit falſum inſtrumentum, punitur de falſo. Caſus eſt in l.rationes. C.de probat.

Dicit tamen Guilielmus quòd tali inſtrumento creditur, in quantum facit contra ipſum, ſed pro ipſo non.l.non putaui.§.ſi quis.de contra.Tabel.& l.Aurelio.§.idem.de lib.leg. Idem tenet Dynus in l.ſi impuberes.§.fin.de falſ.& l.public.ff.de poſſeſ. Sed contrarium tenet quædam gloſſ.parua, quæ dicit, quòd aduerſarius non poteſt approbare inſtrumentum, in quantum ſolùm facit pro ſe,& reprobare, in quantum facit contra ſe. Sed Bartol.in dicta l.ſi conſul.dicit quòd dicta gloſſ.loquitur in priuata ſcriptura, hîc in publica.facit quòd not.C.de donat. ante nupt.l.j.& l.ij.C.de confeſ.

vii. Quæro, nũquid Tabellio creatus à Papa poſſit conficere

mentum in terris imperij,& ſic econtrà ponit Spec.in tit.de inſtrum.ædi.§.ſed nunquid tenendũ.vbi dicit:quòd ſic,quod credo verum ratione,quia quilibet habens merum imperiũ, poteſt extra ſuum territorium exercere iuriſdictionem voluntariam, ſed non contentioſam.l.ij.de of.procon. Sed cõcedere poteſtatem conficiendi publica inſtrumenta,eſt de voluntaria iuriſdictione.ideò pro hoc facit in ſimplic.c.per venerabilẽ.poſt prin. qui filij ſunt legitimi.

VIII. Quæro,quid ſi Tabelio non vult contrahentibus, vel alteri exhibere inſtrumentum,quo iure agetur contra eum? gl. l.argentarius.ff.de æden.dicit quòd officio iudicis. Eſt & verum in actis & inſtrumentis,quæ fiunt inter viuos. Sed ſi eſſet inſtrumentũ pertinens ad vltimas voluntates,tunc agitur per titulum quemadmodum teſtam.ape.vel per interdictum.de Tabel.exhi. l.j.& ibi gloſſ.ff.de Tab.exh.

IX. Quæro,nunquid notarius teneatur dare inſtrumentum partibus ſiue contrahentibus,ſine pecunia? Gloſſ. verbo argentarius.in prin.in verb.aſsimiles.ff.de æden.dicit quòd nõ.In contrarium facit lex j.§.illud quoque.de ordina.& extraor.cog. Et Guil.in d.l.argẽtarius dicit quòd notarius poteſt capere duplicẽ mercedem pro inſtrumentis confectis. Vnam pro abbreuiatura,aliam pro extenſione. Pro hoc allegant caſum ſingularem in l.fin.poſt medium.C.de princ.agen.in rebus.lib.xij.facit l.in ſacris.in fi.C.de prox.ſacro.ſacri.

Et tamen aduertendum ſecundum eundem Guil.quòd notarius poteſt implorare officiũ iudicis,vt ſibi iſta duo ſalaria præbeantur pro ſcriptura,per leges ſuprà allegatas. Nec obſtat l. j.§.illud quoque,quia loquitur in ſalario prę ſtando de publico, quod non poteſt ſtatui Notarijs ſic,nec alijs perſonis.vt not.in l. j.in princ.ff.de var.& extraor.cog.Iſtud nõ videtur verum,quia leges quas allegat Guil.loquuntur in Notarijs qui ſcribunt acta iudiciaria. Quo caſu concedo quòd ad officium iudicis,coram quo geſta ſunt ea quæ notarius ſcripſit,pertinet ſibi dare ſalarium. Et ita intelligo allegatum.§.illud quoque qui.loquitur indiſtinctè tam de ſalario præbendo de publico,quàm de priuato. Non ergo poterit notarius qui ſcripſit extra iudicium Inſtrumentum, implorare officium iudicis,vt ſibi præbeatur ſalarium. Sed benè cõſtat illud verum quòd non poteſt cogi dare Inſtrumentũ contrahentibus ſine mercede. Et hæc eſt mens d.l.argentarius. Bar.tamen ibi & in l.j.ff.de var.& extraor.cog.

dicit

dicit quòd in hoc ſpectetur conſuetudo, quæ eſt quòd notario detur merces de ſcriptura inſtrumenti, cùm contrahentes & notarius videantur tacitè agere de mercede præſtanda ſecundum conſuetudinem, arg. l. accepto. C. loca. & l. domini prædiorum de agri. & ſenſi. libro xj. vnde ſecundū eum notarius poterit agere ad mercedem, vtili ex locato. Item ſequitur ex hoc textu, quòd contrahentes poterunt agere vtili ex conducto contra notarium, vt exhibeat Inſtrumentum modo dictarum legum, quod etiam not. in l. mutatio & ſuppletio ad illam gloſſam l. argentarius.

x. Quæro, quis contrahentium debeat ſoluere notario? Dic vt per Cyn. in l. eos. C. de vſuris, & ibi plenè dixi.

xi. Quæro, notarius dedit partibus Inſtrumentum defectiuum, nunquid poteſt agi, vt perfectum tradat? Reſpondeo, poterit officio iudicis agi. vt perficiat & intereſſe tradat ea ratione, qua cogeretur à principio vt totum traderet, quia non videtur dediſſe, qui totum non dedit. vt in l. vbi exigitur. §. ſi dolo. ff. de æden.

xii. Quæro, notarius dedit partibus defectiuum inſtrumentum, petitur redatur ſibi vt poſſit addere vel detrahere, nunquid contrahentes, aut aliquis eorum teneatur ſibi tradere inſtrumentum. Bartolus format iſtam quæſtionem in l. finali. ff. de Tabel. exhi. & Rayn. de form. lib. conſuluit, vt ipſe not. in l. Imperator. ff. de ſtatu homin. Ego autem dico, quòd ſi notarius reddat inſtrumentum defectiuum legitima cauſa, de æquitate poteſt agere actione factum. vt inſtrumentum ſibi reddatur, vt ſic ſuppleat, vel detrahat, arg. l. iij. ff. de exhibend. & eius quod not. gloſſa in l. quædam. in principio. de ædend. Quæ autem ſunt legitimæ cauſæ defectus inſtrumenti? Reſpondeo, ſi notarius perdiderit Prothocollum in remotis locis vel partibus tempore quo facit inſtrumentum. vt l. ſi quis ex argentarijs. ff de edendo.

xiii. Quæro, nūquid notarius poſſit corrigere errorem inſtrumenti ſui, & videtur quòd ſic, quia error Notarij non nocet contrahentibus. l. ſi librarius. ff. de re iud. l. Imperator. de ſtatu hom. Guil. de cu. format iſtam quæſtionem in dicta l. Imperator, & ſpe. de inſtr. ædi. §. inſtrumentum. verſ. nunquid ſi conficit. & Bart. in d. l. ſi librarius.

Ego autem ad declarationem præſentis quæſtionis præmitto, quòd error, in inſtrumento multis modis poteſt committi:

vocabulo.de leg.iij.& l.iij.ff.de re iudic. Hæc opinio eſt communis.Omnia prædicta ſunt vera,quando ſolennitas inſtrumẽti fuit ſolenniter obſeruata,ſed non fuit inſcripta,eo modo,quo interuenit,vel fuit totaliter omiſſa.Cæterùm ſi non fuiſſet inſcripta,nec probata,tunc non poſſet corrigere errorem imò eſſet totaliter falſus,& notarius tanquam falſarius puniretur.l.iubemus.§.fin.de teſtam.

Tertio modo,quando fuit erratum circa ſolénitatem formalem contractus. Dico quòd ſi error fuit commiſſus à contrahentibus,talis error vitiat contractum,ideò tunc notarius talem errorem non poteſt corrigere.l.j.in princ.& l.quicquid aſtringendæ.de verb.obl. Sed ſi fuiſſet omiſſus à notario in ſcriptura,vt quia fuit tunc obſeruata illa ſolennitas, ſed notarius hoc non ſcripſit,cùm talis error non vitiat inſtrumentum,quare præſumitur hæc ſolennitas interueniſſe,ideò notarius poteſt hunc errorem corrigere.inſtit.de inutili ſtip.§.ſi ſcriptum.ff.de ver.obl. §.ſciendum.

Quartò modo,quãdo eſt erratum circa ſolennitatem intrinſecam conuentionalem cõtractus, dico quòd ſi error eſt omiſſus à contrahentibus,tunc talis error vitiat contractum,ideò notarius non poteſt corrigere.l.j.§.nec emp.l.in emptione.ff. de contrahen.empt. Si verò error non fuiſſet omiſſus per notarium,ſi conſtat de errore per teſtes,vel alio modo,poteſt corrigere errorem,aliàs non,quia talis ſolennitas non præſumitur.inſtit.de empt.& vend.§.prætium.

Quinto modo,quando eſt erratum circa ſolennitatem extrinſecam contractus,ſi eſt erratũ à contrahentibus,vitiatur contractus,ideò notarius non poteſt corrigere.l.j.C.de fid.inſtrum.& de iure haſtę.fiſc.lib.x.& l. ſi extra prædiũ.de pact.conuen. Idem eſt,ſi eſt erratum à notario,nam nõ poteſt corrigere hunc errorem,niſi conſtet per teſtes,vel alio modo.l.quicunque.ff.de publica. Et eſt ratio,quia ſolennitas extrinſeca nunquam pręſumitur,niſi notarius faciat mentionem de ea in inſtrumẽto,vt not. in l.j.C.de fid.inſtr.& l.j.C.de contrahend.ſtip. Sexto modo, ſcilicet,quando eſt error circa ſcripturam inſtrumenti ſcribendo verba obſcura:ſi ſint omninò obſcura,& non intelligibilia, tunc vitiatur inſtrumentum. Ideò notarius non poterit corrigere hunc errorem.dicta l.quicquid.ſecundum vnam lecturam, & ibi Bartolus.Si autem nõ ſint omninò obſcura,tũc poteſt corrigere declarando & interpretando verba per eum ſcripta.l.ſi

quis decurio.in fin.C.de fal.& in Authent.de fide inſtrum.§.ſi moriantur omnes.col.vj. Vltimo modo,ſi error fuit circa incongruam latinitatem ſcripturæ,tunc non vitiatur inſtrumentum.l.imperator.de ſta.hom.l.ſi librarius.ff.de re.iur. Ideò notarius poterit hunc errorem corrigere.l.actorũ verba.de re iud. Eſt tamen ſciendum,quòd in omnibus caſibus in quibus dixi notarium poſſe corrigere errorem,debet hoc facere authoritate ſuperioris & non aliter,vt in Authen.de æqui.do.§.primum gradum.colũ.vij.& ibi tenet Iaſ.de Bel. Item eſt ſciendum,quòd in caſibus in quibus non poteſt notarius corrigere errorem ſuum, tenet parte læſi ad intereſſe.l.j.in fi.ſi meſor fal.mo.dix.& l.fin. C.de mag.conuen. Item prædicta locum habent,quando notarius tradit parti inſtrumentum in forma publica.quia iam cùm ſit functus ſuo officio, non poteſt ſuum errorem corrigere,niſi vt præordinatum eſt.vt iudex de re iud. Cæterùm ſi non tradiſſet partibus inſtrumentum tuum, tunc poteſt errorem per ipſum commiſſum corrigere,cùm non ſit.l.functus officio ſuo. l.qualem.ff.de arbi.Qualiter autem probetur error inſtrumenti plenè probatur in d.l.ſi librarius.circa fi.ff.de re iud.

XIIII. Quæro,an quando notarius tradit inſtrumentum,debeant citari illi,quorum intereſt,vel qui ex illo inſtrumento lædi poſſunt. Bart.format iſtam quæſtionem in l.fin.ff.de Tabell. exhi.& Cyn.in l.nam ita.ff.de adop.in ſuis additionibus. Ego autem dico,quòd quando tractatur de prima æditione inſtrumenti. Iſto caſu,ſiquidem eſt contẽſio inter notarium,& illum qui petit inſtrumentum non pertinere ad petentem:vel dicit illum contractum eſſe inualidum,& ſic publicari non deberet:ſic omnes qui lædi poſſunt ex inſtrumento iſto,citari debent.arg.l. j.§.ſin autem.& l.fin.de Tabu.exhi.& l.de vnoquoque.de re iud. l.nam ita diuus.ff.de adop. Si verò nulla eſt contentio inter notarium,& petentem ſibi tradi.quia notarius dicit:inſtrumentum ſibi debere tradere,& tunc non eſt neceſſaria citatio.Quandoq; tractatur de ſecunda æditione,vt quia iſte cui fuit traditũ primò inſtrumentum,dicit ſe amiſiſſe,& ex alia cauſa iuſta,dicit iterum ſibi tradi.& iſto caſu indiſtinctè debẽt citari illi,quorum inteſt,& qui lædi poſſunt ex dicta æditione,quia talis æditio debet fieri,cum cauſæ cognitione.l.ſi quis ex argentarijs.§. fi.ff.de æden. An autem,quando oriuntur tales contentiones inter notarium & partem debet adhiberi plena cognitio,vel ſemiplena.not.per Bart.in d.l.j.in fin.de Tabel.exhib.

XV.

x v. Quæro, cuius ætatis debeat eſſe Tabellio. Et videtur, quòd pupillus poſsit eſſe Tabellio. vt l. impuberem. vt in principio. ff. de falſa doctrina. vt refert Baldus vbi tenet, quòd Tabellio debet eſſe maior pupillo: quia officium Tabellionatus eſt officium publicum. l. generali. C. de Tabellionibus. libro x. Sed pupillus non admittitur ad officia publica. l. pupillus. ff. de iuſt. & iur. ergo non obſt. d. l. impuberem. quia loquitur in illo, qui admittitur ad ſcribendum. Nam ad ſcribendum tantùm poteſt adhiberi ſeruus, vt ſeruus. ff. de teſtam. & l. impuberé. §. non tantùm. ff. de fal.

x v i. Quæro, nunquid aliquis poſſet creari Tabellio infra tempus pubertatis, & poſt pubertatem conficiat inſtrumenta, & exerceat officium? Bart. in allegata l. impuberem in princ. tenet quòd non, quia hi, qui eliguntur ad aliquod officium publicum debent eſſe idonei, eo tempore quo eliguntur. l. examinationis. §. non tantùm. ff. de acq. tut.

x v i i. Quæro, nunquid Tabellio excõmunicatus poſsit conficere inſtrumenta publica. Bart. in l. eadem. §. j. ad l. Iul. repetun. Et eſt caſus in Authen. de pac. & conſu. perducere. col. ij. & in Authen. credentes. C. de hære.

x v i i i. Quæro, nunquid Tabellio infamis poſsit conficere inſtrumenta. Et videtur quòd non, quia habetur loco teſtis. l. Domicius. ff. de teſtamento. ſed infamis nõ poteſt eſſe teſtis. l. eadem. ff. ad l. Iul. repetun. l. iiij. §. lege. ff. de teſtib.

Præterea gl. in l. ij. §. miles. de infam. dicit, quòd infamis nõ poteſt exercere aliquod officium publicum, ſed officium Tabellionatus eſt officium publicum, vt d. l. generali. ergo &c.

Præterea infamis repellitur ab omni dignitate. l. ij. C. de dignitate. Sed officium Tabellionis eſt dignitas. l. j. C. de manda. princip. ergo &c. Et iſtam partem tenet Innocentius in cap. fraternitatis. in gloſſ. in verbo, deponitur. extrà, de Teſtam. Bartol. in dicta l. eadem. §. j. ff. ad leg. Iul. repetund. tenet contrarium, ſcilicet quòd infamis poſsit cõficere: mouetur, quia officium Tabellionatus non eſt dignitas, ſed eſt munus. vt not. gloſ. in l. j. in fine. C. qui mo. non poſ. lib. xij.

Conſtat autem quòd infames non excluduntur à muneribus. C. de his qui non imple. lib. x. & l. j. C. de infami. Item infamis poteſt eſſe Procurator. inſtit. de excep. §. fin. Item poteſt arbiter. l. Pædius. ff. de arbit. Itẽ poteſt eſſe tutor & curator. vt not. in ſumma trium librorum in tit. de infami. lib. x. & eſt caſus in l. iiij. §.

eſt

eſt æquiſsimum.ff.de poſtul. Item nec obſtat ſecundum eum.l'
j.de mand.princ.quia loquitur in Notario principis aſſumpto
ad ſcribendum negotia ipſius. Nam illud officium ad quod eligitur per principem,eſt dignitas.vt ibidem, ideò infamis non po
teſt illud exercere per dictam regulam.l.ij.C.de dignit. Item nõ
obſtat ſecundum quod not.gloſſ.in l.ij.§.miles. de infam.quia
loquitur in Notario,qui habet aliquod officium ſibi iniunctum
de publico,vt quia Notarius ad bancum ſtipendiorum ſedés,ſed
nos loquimur de Notario ſumpto à partibus,ad faciendum publicum Inſtrumentum,ad quod officium poteſt infamis aſſumi,
ſicut dicimus in iudice,nam ſi infamis eſt,& ſi ſit datus partibus
volentibus,& nõ opponentibus de infamia,valet eius iudicium,
vel ſententia,vt not.Innoc.cap.cùm ſuper.de offic.deleg.& Bart.
in l.quidam conſulebant.de re iud.& Spec.in tit.de iudic.deleg.
§.excipitur.verſ.item nunquid.& verſ.ſeq. Item ſecundum eum
non obſtat,quòd infamis non poteſt eſſe teſtis, quia teſtimoniũ
producitur ab altera partium tantùm inuita.& ideò non admittitur. Sed Notarius qui aſſumitur ad ſcribendum Inſtrumentũ,
aſſumitur ab vtroq; contrahentium,ideò valet Inſtrumentum.
Ego autem teneo opinionem Inn.pro qua allego caſum de prohib.feu.alien.§.ſcriba.col.x.Non obſt.rationes Bart.primo caſu.
vbi dicit:officium Tabellionis eſt munus publicum, vt not.gloſ.
in l.fi.C.qui milit.nõ poſſ.quia dico illam falſam & cõtra caſum.
l.generali.in fin.C.de Tabul.lib.x.ad quam Bart.ibi non reſpondet. Nam ibi expreſsè dicitur,quòd officium publicum, & quòd
ſit officium publicum tenet Innoc.in cap.j.extrà de fide inſtrum,
quòd autem non ſit inutile munus publicum, patet euidenter ex
eius diffinitione. Nam dicitur ipſum publicum, quod in admini
ſtranda repub.cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus.quæ
diffinitio habetur ad literam in l.honore.de mun.& hon. Item
non obſtat de tutore & procuratore & arbitro, quia ſunt perſonæ quæ nõ habent officium publicum. Item non obſt.de iudice,
quòd ſi non opponitur quòd ſit infamis,valet ſententia per eum
lata,qua eſt aliud in iudice delegato infame,quia iudicium & ſententia valet propter authoritatem delegantis,ſi litigatores non
opponunt notam infamiæ,qua ratio ceſſat Tabellionibus.

XIX. Quæro,Si Tabellio excommunicatus vel infamis ſtetit
in poſſeſsione tabellionatus,vel bonæ famæ, non obſt.infamia
vel excommunicatione, an valeant inſtrumenta facta per eum.
Bart.videtur ſibi contrarius in l.eam.§.j.ff.ad l.Iul.repetun.vbi
tenet,

tenet,quòd ſic,per l.Barbarius.de offic.præſid.& l.de ſenat. Sed Guil.quem Bart.ſequitur in d.l.Barbarius.tenet contrariũ,quòd licet diu fuerit in poſſeſsione Tabellionatus, tamen non tenent inſtrumenta per eum confecta,& ſecunda opinio verior eſt,pro qua eſt caſus in d.l.generali. Nec obſt.d.l.Barbarius.ſecundum Guil.quia ibi pactum erat in materia tantùm.nam ibi interuenerat communis error & authoritas eius,qui poterat creare Tabellionem,& pactum formæ eſt peius quàm pactum materiæ.l.j.§.eius.de conſtit.pecun.& l.cum vtil.in princ.de accep. Item non obſt.l.ij.C.de ſenat.quia loquitur in liberto, qui poterat eſſe iudex eo tempore quo iudicauit,licet poſtea fuit reuocatus in ſeruitutem ex cauſa ingratitudinis,vel alia cauſa.

XX. Quæro,an Tabellio propter delictum perdat officium, & an inſtrumenta teneant per eum facta.Guil.in hoc tit.de Tabel.circa fin.tenet quòd non.Tu dic,quòd aut in totum priuatur officio Tabellionatus,aut non in totum,vt quia de falſo damnatur vel deportatur,& ſic efficietur ſeruus pœnę,& iſto caſu inſtrumenta poſtea facta vitiantur.l.fin.C.de ſen.pa.& l.ſi aliquid.C.de ſuſcep.Archid.lib.x.Facta verò an remaneãt valida, arg.quòd ſic,in l.ex fal.C.de tranſac.& ibi not.& l.ſi quis ex argentarijs.ff.de edend.ſed ſi Tabellio aliquo officio priuatur, ad quod erat deputatus,& ſecundum quòd priuatur,tunc inſtrumenta poſtea facta valent.vt in Authen.de Tabel.§.fin.C.de mun.& actu.lib.x.in l.ij.

XXI. Quæro, nunquid pater Tabellio poſsit inſtrumẽta cõficere pro filio?& videtur quòd nõ: quia Tabellio eſt loco teſtis. l.parentes.ff.de teſtam.ſed pater poteſt teſtificari pro filio.l.parentes.ff.de teſt.ergo nec inſtrumenta pro filio cõficere, pro hoc allego d.l.ſi parentes.præterea pater pro filio etiam in poteſtate conficere poteſt,de caſtren.pecul.per d.l.ſi parentes. Sed an poſſit conficere inſtrumentũ pro filio in poteſtate de pertinentibus, ad peculium aduentitium Bart.in l.impuberem.§.j.ff.de fal.tenet,& benè quòd ſi pater conficiat inſtrumentum reſpectu filij, & ita,nec tunc valet etiã reſpectu proprietatis,nec reſpectu vſuſfructus,l.ſi filius.§.ſeq.& ff.de fal.

XXII. Quæro,quid econtrà?an filius Tabellio poſsit conficere inſtrumentum pro patre. Dynus tractat hanc quæſtionem in l.ſi vno.ff.de auth.tut.& l.quod dicimus.§.j.eod.tit.Bart.in l. pater.de fal.& l.qui teſtamenta.§.j.de teſtam.Veritas eſt,quòd filius emancipatus poteſt.l.filius emancipatus. in princ.ff.de fal.

Filius

Filius autẽ in poteſtate patris non poteſt.l.de eo.in prin.ff.eodẽ.

XXIII. Quæro, nunquid frater poſſit conficere inſtrumentum pro fratre? Reſpondeo, ſi ſunt ambo in poteſtate eiuſdem patris, nõ poteſt, de re quam patri quæritur.l.de proprio.in prin. ff.de fal. ſed ſi ſunt emãcipati poteſt, arg.l.impuberem.§.j.de fal.

Quæſtionum Bartoli finis.

XXIIII. Quæro, quomodo probetur quis Notarius. Innoc.in cap.j.de fid.inſtr. quem ſequuntur cæteri Doct. dicit poſſe probare Notarium per Inſtrumentum creationis: quia apparet Inſtrumentum, per quod talis creatus eſt Notarius ſiue Tabellio ſed hoc caſu oportet, quòd conſtet de authoritate & poteſtate, creantis Tabellionis: poterit etiam probari per teſtes, qui interfuerunt quando fuit creatus Tabellio. Item probatur quem eſſe Notarium, probando quòd fecit plura inſtrumenta inter plures perſonas, quibus eſt adhibita fides plena. Item ſufficeret ad probandum quem eſſe Notarium, ſi plura inſtrumenta producãtur per eum confecta. Et non ſufficerẽt ſecundũ Innoc. duo, ſed plura requirũtur, nam ex eo ipſo, quòd quis confitetur officium Tabellionatus, dato quòd non eſſet Tabellio, ſatis eſſet, quia communis error facit ius. vt in l.Barbarius.ff.de offic.prætor. Lanfran.in repet.cap. quoniam contra.§.Inſtrumentorum productiones.num.3.

Vide Dom. Allexan. de Imol.in con ſil. cix. per totum, in ij. parte.

XXV. Quæro, an Notarius debeat conficere Inſtrumẽtum ad inſtantiam vnius partis tantùm? Innoc.in cap.j.de fide inſtrumẽtorum, tenet quòd in his, quæ dependent à voluntate duorum, vt in contractibus, Notarius non poteſt cõficere neq; rogari de inſtrumento, niſi ad inſtantiam ambarum partium: vt eſt in venditione locationis &c. In his autem quæ dependent ex voluntate vnius tantùm, vt eſt in aditione hæreditatis, vel in aliqua proteſtatione, ſufficit rogari Notarium ab illo, à cuius voluntate dependet actio. Et ideò ſi pars faciet vnam proteſtationem in iudicio contra iudicem, non tenebitur illam Notarius ſcribere, ſi nollet Iudex. Iſtud idem tenet Bald.in rub.de fide inſtrum. Subijciẽs, quòd ſi actus non dependet ex voluntate aliquarũ partium, tunc requiritur authoritas iudicis, aliàs tale inſtrumentum non facit fidem plenam, vt in natiuitate alicuius. Nam ſi quis faciat ſcribere inſtrumentum de alicuius natiuitate, debet interuenire authoritas Iudicis, aliàs faceret tale inſtrumẽtum quoddam indicium. Idem Lanfr.in d.cap.quoniam.num.10.

XXVI. Quæro ſi datur copia inſtrumenti, an debeat citari aduer

aduerſarius? Dicite quòd autem nulla eſt quæſtio vtrum debeat fieri ſibi, vel ne puta, quia ſemel habuit copiam, ſed perdidit, & dicit Notarius: ego non teneor amplius ſibi dare vllam copiam: certè tunc debet pars, quæ poſſet lædi, citari. ita determinãt Bart. in l.fin.ff.de Tab.exhibẽdis.& Baldus in l.fin.C.de eden.Sed quid è conuerſo. Notarius, qui erat rogatus de inſtrumento, & qui iam dederat vnam copiam parti de illa Imbreuiatura, perdidit illam Imbreuiaturam, vel fuit incendio conſumpta, aut alio modo, nunquid poterit Notarius partem quæ habuit copiam, citare, vt exhibeat illam copiã, quia Notarius vult extrahere exemplum, quod vult penes ſe tenere loco imbreuiaturæ? Bald. determinat in d.l.fin.C.de edend. quòd ſic, quòd poterit compellere, & tantam fidem facit tale aſſumptum, quantam originale, quod eſt notandum: Idem Lanfr. in alleg. cap. num. 15.

XXVII. Quæro, Si negat Notarius ſe rogatum, an compellatur conficere inſtrumentum? Reſpondeo quandoq; negat ſe interfuiſſe, & tunc non debet cõpelli, niſi probetur quòd interfuit rogatus, quia facta non præſumitur, quandoq; fatetur ſe interfuiſſe, tamen dicit quòd non fuit rogatus, vel quòd fuit rogatus, tanquam amicus, non tanquam Tabellio. quo caſu inſtrumentũ non eſt publicum. Caſus not.ff. qui pot.in pig.hab.l.ſcripturas. & tunc dico. ſi negat ſe omninò rogatum, probatũ eſt de rogatu. Si autem fatetur ſe rogatum, ſed dicit, quòd non fuit rogatus vt Tabellio, ſed vt ſimplex ſcriba, dico, quòd in dubio præſumitur Tabellio, quia illa via aſſumpta præſumitur in dubio, quæ facit actum valere. vt ff. de teſtam. milit. l. iij. & hoc quando quæſtio eſt de rogatu cum Tabellione. Sed ſi eſt inter partes. gl. dicit, quòd in dubio Tabellio præſumitur rogatus, quia aliàs non præſumeretur ſcripſiſſe. vt not. in d. §. nos autem. in Authen. de Tabellionibus. Innocentius dicit, quòd non præſumitur rogatus, nec etiam iniunctum niſi hoc in ſcriptura contineatur, & idem dicit hîc Nicolaus de Mat. tu dic gloſ. veriorem: quia in Tabellione propter artis peritiã præſumitur ſolennitas. vt not. infrà de vſur. l. j. Item quia non eſt conſuetum, quòd Tabellio ſcribat, niſi rogetur. & ideò præſumitur factum, quod conſuetum eſt fieri, vt infrà de fideiuſ. l. fin. vbi eſt text. not. Si igitur apparet ſcriptum negotium inter partes geſtum, apparent etiam aliæ ſollennitates teſtium, præſumo non eſſe rogatum, ſecus ſi aliæ ſollennitates deficerent. vt d. l. ſcripturas. Bald. in rubrica. C. de fide inſtrum. col. iij.

XXVIII. Quæro, an debeat cognoſcere partes? Dico quòd

non

non eſt neceſſe, quando habet ſcribere in inſtrumento,certam qualitatem eorum,puta quòd ſunt idonei poſsidentes ſubſtantiam &c.vt in Authen.de hær.& fal.§.ſi verò abſunt. col.j.ſecundum Nic.de Ma.Item Bald.in d.rubr.col.iiij.

XXIX. Quæ requirantur vt Notarius poſsit inſtrumentum conficere? Sciendum ad hoc,vt Notarius poſsit conficere inſtrumentum quatuor requiri.Scilicet facti commiſsio,id eſt,quòd ſit rogatus:rei cognitio,id eſt,quod quantitatem apprehendat, per ſenſum corporis:iuris permiſsio,id eſt, quòd inſtrumentum conficiat de permiſsis,non de prohibitis: vt ſuprà,de ſacroſanct.eccl. l.iubemus.§.his Tabellionibus. Item teſtium præſentia & rogatio.Bald.in d.rubr.col.ead.

XXX. Quæro,an poſsit conficere Inſtrumentum de eo quod eſt præter ius,puta,de confeſsione ad obligandum facta abſente parte,vel de ſtipulatione facta alteri? Reſpondeo ſic,licet ſcriptura non det vim negotio.vt ff.de verb.oblig.l.ſtipulatio iſta.§.alteri.nam de eo quo poſſunt rogari teſtes,poteſt rogari Tabellio. Idem Bald.in d.rubr.col.v.

XXXI. Quæro,Notarius,ſi aliquem errorem emendauit,& ita abraſit,vel interlineauit quædam, & nihilominus velit quòd inſtrumentum valeat,& omnis ſuſpicio ceſſet, quid faciet? Dic quòd facere debet,in fine inſtrumenti vnam additionem videlicet,quòd dicat hoc modo: Ego talis Notarius illam interlineaturam,vel abraſionem feci manu mea,quia erraui: ita dicit Bart. in l.j.§.& ideò.ff.de his quę in teſt.delen.Arch.in §.j.xxxv.q.ix.d. Abb.in cap.ex literis.de fide inſtrumentorum.in ij.col.in ver.Vnde tamen.Et not.quòd iſtud eſt neceſſarium,alias inſtrumentum eſſet nullū.Bart.in l.ſi vnus.in fin.C.de teſtam.Adde quòd oportet quòd iſta apoſtilla ſeu verba Notarij ſint in corpore inſtrumenti,ſecus ſi in margine,quia nihil operarentur.Ioan. Andr.in Specul.in tit.de inſtrumento.ædit.§.oſtenſo,in addit.incipien.dixit Rolandinus.Adde dom.Alexan.in d.l.ſi vnus.& vide Felin.in d.cap.ex literis. in verſic. Quinta declaratio.num.10.ibidem.

XXXII. Quæro,Notarius ſimpliciter rogatus,an poſsit apponere renuntiationes & clauſulas conſuetas? Dico quòd Notarius debet ſcribere & conficere inſtrumentum ſecundum naturā contractus,etiā ſi à partibus omnia requiſita in illa materia non ſunt expreſſa.caſus eſt in l.fin.C.de fideicom. Bald.in l.j.in vlt.col.ff. ſol.matr.& in l.de die.in j.col.ff.qui ſatiſ.cog.adde etiam quòd Notarius debet ponere in inſtrumento clauſulas conſuetas, &

præſ

præſumitur rogatus, ex quo natura contractus ita requirit. gl. & Bal. in d. l. fin. C. de fideic. Pau. de Caſt. in l. ij. ff. de iuriſd. om. iud.

XXXIII. Quæro, An Notarius cogatur in publica forma Inſtrumentum dare ei qui eum rogauit, & tamen prætendit habere intereſſe? Dico quòd qui non rogauit Notarium, non poteſt eum cogere, quòd ſibi det inſtrumentum in forma publica, quamuis prætendat intereſſe ex tali inſtrumento: quod valde not. & vide Spec. & Ioannem And. in tit. de inſtrum. ædi. §. poſtquam. verſic. & breuiter. cum verſic. ſeq. per Innoc. & alios in cap. j. de fid. inſtrum. Limita iſtam concluſionem tribus modis. Primo, quòd licet Notarius inuitus non poſsit cogi, tamen voluntariè, poſtquam ſibi cõſtat de intereſſe petentis, ſi ei det copiam, non peccat in Spiritum ſanctum, ſecundum Angel. & dominum Alexand. hîc. benè facit quod vult gloſſ. not. in l. in fraudem. §. neq; Inſtrumenta. in verb. ædi. ff. de iure fiſc. quòd ſi duo litigant in hac ciuitate, & quidam tertius priuatus habet inſtrumenta, quæ faciunt in fauorem vnius, licet non poſsit cogi ædere, tamen ſi vult, poteſt voluntariè ædere. Secundo limita concluſionem gloſſ. in inſtrumentis extraiudicialibus, ſecus in inſtrumẽtis quæ fiunt in foro authoritate iudicis, vt inſtrumẽta emancipationum vel adoptionum, vel in actis quæ fiunt ad bancum iuris: nam quilibet cuius intereſt, poteſt cogere Notarium, vt ſibi det copiam, ſecundum Bartol. in l. j. §. æditiones. ſuprà eod. & in l. ij. C. eodem.

Tertio limito, quando ego non rogaui Notarium, ſed alius cuius perſonam ego repreſento: pone exemplum in creditore habente obligata omnia bona debitoris: nam poteſt petere à quocunq; Notario, vt inſtrumenta ſibi exhibeantur, ſecundum Bart. & An. in l. ſi quis ex argentarijs. §. pertinere. infrà, eod. Bart. in l. fin. per illum text. C. de bon. author. iudic. poſſ. & in l Ariſto. ff. de iure deliber. & in l. controuerſa. ad fin. ff. de tranſact. Iaſon de Mayno, in l. prætor ait. col. j. ff. de ædendo.

XXXIIII. Quæro, quibus pœnis afficiantur Notarij, qui officio ſuo abutuntur? Dic varijs pœnis affici, ſecundum qualitatem delicti aut falſi. Si enim conficit inſtrumentum immunitatis falſum, punitur pœna ignis. text. eſt not. in l. j. C. de immunit. ne. conce. lib. x. quòd ſi facit inſtrumentum reprobatum, vide quod not. in l. iubemus. in §. his tabel. de ſac. ſanct. eccleſ. in Auth. de non alien. §. hæc autem. & inde tenet, vbi punitur pœnis corporalibus, & traditur in exilium. in Authen. vt nulli iudic. in §. quia verò. & ibi vide Angel. & an faciat litem ſuam, vide text. l.

fin.C.de mag.couue & l.fin.ad finem.ff.ſi men.falſ.mod.di. Bald. in rub.C.de pœna iudic.qui male iudic.& qua puniatur ſi ſcribit ſimulatum inſtrumentum,habes hîc text. & ſi ſcribit inſtrumentum vſurarium eſt periurus, & non poteſt amplius conficere,& poteſt pronuntiari infamis: ita dicit Hoſt.ſumma in tit.de vſur. §.fin.verſic.quid de Notario:& ſi conficit inſtrumentum,vt quis puniatur,dicit quòd punitur eadem pœna,facit text.in arg.in l. j.ff.de ſica.& vide text.in l.iubemus. C.quemadmod. teſt. ordin. vbi ſi omittit ſolennitatem,& dicit eam interueniſſe,punitur pœna falſi, nec poteſt probare contrarium, quia reſultat præſumptio iuris,& de iure.vt eſt gloſſ.ſui in præalleg. l.iubemus, & an præſumatur pro Notario, vide text.& Doctor.in l.quotiens.§. ſed ſi maiorem.ff.de hæred.inſtit. & vide bonum text.in l.nulli. C.de nunt.& act.lib.xij.quòd inſtrumentum carens ſolennitate, eſt ſuſpectum de falſo, & ſi Notarius ex certa ſcientia omiſit renuntiationem Velleiani, quæ interuenit,punitur de falſo. Vide Bald.in præalleg.l.ſub omni.& Bartol.in l.ſi quis obrepſit.de fal. & vide Bald.in repetitione rub.C.de priuil.do.vide elegãter not. in l.generali.C.de tribu.lib.x.& ibi Bartol.& vide omninò Bald. in cap.j.§.ſunt res.prope finem.ſup.de l.Corra.vide tex.& Bald. vbi loquitur notabiliter in l.imperialis.in princ.de prohib.alien. feu.per Freder.adde tex.in cap.ſi aduerſus.de hæred. vbi Notarius faciens inſtrumentum pro hæretico,ſuſpenditur ab off.non infamia, & Bald.in l.ij.C.de eunu. dicit quòd Notarius faciens inſtrumentum illicitum, punitur criminaliter.in l.j.C.de ſepul. viol.dicit quòd punitur crimine ſtellionatus.vide Bald.in rub.C. res inter alios acta.Andr.Barb.in additio.ad Bald.in c.Imperialem.§.callidis.in fin.de prohib.feud.alien.per Freder.

XXXV. Quæro, an Notarius requiſitus ad inſtrumenti confectionem poſsit recuſare? vel an ex officio teneatur conficere? Dic quòd cogi poteſt,& tenetur ex officio ſecundum Bartol.in l.fin. cap.de aſſeſſo. & poſſet priuari officio ſuo, ſi nollet:ſecundum Boërium in Conſtitut. Bituricen. Et vide Felin.in cap.quoniam contra.in ij.notab.de probat.

XXXVI. An Notarius licet accipiat pecuniam à pauperibus? Dic quòd non.Secundum Iaſ.in l.nec quicquam. §.decretum.in ij.col.ff.de offic.proconſ.& lega.

XXXVII. Quæro, Notarius falſarius,aut de falſo ſemel conuictus,an poſsit adhuc inſtrumenta conficere? Dic quòd Notarius qui commiſit falſum,perdit poteſtatem cõficiendi inſtrumenta.

Innoc.

Innoc.in cap.fraternitatis. gloſſ.in l.ſi quis.§.j.ff.de æden.Bald. & Innoc.in l.ad teſtium.§.conditionem.ff.de teſtam.Bald.in l.ij. de manu.vind. Et hoc habet locum etiam in inſtrumentis ad pias cauſas.Bald.& Imol.in l.in fraudem.§.ſi quis.ff.de teſt.mil.Felin. in d.cap.fraternitatis.in verſic.prima concluſio.num.4. fol.cxc. adde quòd fallit iſta concluſio in inſtrumentis confectis antequam ſuperſit falsò lata ſentētia.Innoc.in d.c.fraternitatis. Paul. de Caſt.in l.ſi quis.ff.ad Macedon.Bartol.in l.ſi quis decurio.C. de fal.Felin.in d.c.fraternitatis.in verſic.Fallit primò,num.5.fol. eod.Item fallit iſta cōcluſio dummodo Notarius commiſerit falſum in officio Tabellionatus: ſecus,ſi aliter vel alio modo deliquiſſet, vel incurriſſet infamiam,quia valebunt inſtrumenta per eum confecta,ita Bartol.latè in l.iij.ff.ad l.Iuliam.repetun.dom. Abb.in d.c.fraternitatis.in j.col.in verſic.Sed ſi falſitas.Bar.idem tenet in conſil.ſuo incip. Sed Ioannes. Bald.in l.ij.C.de ſententijs.& in l.militibus.C.de teſtam.mil.Felin.in d.c.fraternitatis.in verſic.Fallit ij.num.6.ibid.Dic tamē quòd ſi eſſet Notàrius principis,tunc non valerent inſtrumēta facta poſt infamiam ortam, quia tales Notarij habent dignitatem.Bartol.in d.l iij.ff.ad l.Iul. repetun. Felin. in d.cap.fraternitatis. in verſic.Limita primo in Tabellionatum.num.7.fol.vt ſuprà.Dic etiam quòd ſi Notarius eſſet ad bancum iudicis, idem erit quòd in Notario principis. Idem dic quando Notarius commiſiſſet delictum dignum depoſitionis.Idem dic quando Notarius eſſet adeò infamatus, & infamia eſſet adeò grauis,quia in iſtis idem eſt dicēdum quod in Notario principis.Felin.in d.c.fraternitatis.in verſ. Quartò niſi infamia.num.8.ibidem. Item fallit iſta concluſio in Notario condemnato de falſo propter contumaciam, quia valebunt inſtrumenta: ratio,quia talis dicitur condemnatus, ex ficta confeſsione.Bald.in l.fin.C.de fide inſtrum.in fin.Felin.in d.c.fraternitatis.de hæred.in verſic.Tertiò fallit.num.9.ibi.Niſi ex actis appareret expreſsè de delicto ipſius contumacis. Felin.in præallegato loco. Item fallit niſi Notarius condemnatus de falſo reputaretur habilis communi opin.quia inſtrumenta confecta per ipſum valerent.Bald.in l.j.in ij.col.C.de teſtam.& in l.ij.in ij.col.C.de ſenten.Pet.de Anch.in conſil.ſuo.ccix.incip.pro iſto. Fel.in d.c.fraternitatis.in verſic.Fallit quartò num.10. fol.eod. Item fallit iſta concluſio, quando iudex reſeruaſſet ex cauſa ipſi Notario condemnato de falſo,facultatem conficiendi inſtrumenta. Bart.in l. ſi quis.§.fin.ff.de leg.iij.Archid.in c.ſi quis.l.diſtinct.vbi dom.de

San.Gemin.Felin.in d.cap.fraternitatis.in verſic. fallit quinto. num.11.fol.vt ſuprà. Item fallit iſta concluſio, quando Notarius condemnatus de falſo,vellet inſtrumenta prius inchoata redigere in publicam formam.Bart.in l.ad teſtium.§.j.ff.de teſtamen. Anton.de Butr.in d.cap.fraternitatis.Felin.ibi in verſic.fallit vj. num.12.vt ſuprà.Item fallit iſta concluſio, quando partes requirerent Notarium condemnatum de falſo, quia non valebit vt inſtrumentum, valebit ſaltem de confeſſo. Felin.in d.c.fraternitatis.in verſic.fallit ſeptimo. num.13.ibi. Item fallit iſta concluſio, quando Notarius falſarius feciſſet plurima inſtrumenta, quia valebunt propter communem vtilitatem.Innoc.in c.dilecta. de reſcript Felin.in d.c.fraternitatis.in verſic.Octauo fallit. num.14. fol.ibidem. Item fallit iſta concluſio, quando Notarius falſarius haberet alium Notarium, non falſarium ſocium,quia valeret inſtrumentum.Bald.in cap.iij.loco de probat.dom.Abb.in c.fin.de procur.in iiij.col. Item fallit iſta concluſio, quando Notarius falſarius copiaret inſtrumentum Notarij,non falſarij, quia valeret copia.Bart.in d.l.ſi quis.§.j.ff.de æden.Felin.in d.c.fraternitatis.in verſic.ix.fallit concluſ.num.15. fol.cxcj. Adde ad iſta pro complemento totius materiæ,qua pœna ſunt puniendi Notarij, qui faciunt inſtrumenta falſa,vide ſcribentes in Auth. Sed nouo iure.C.de ſerui.fugit. & Bald.præcipuè in rubr.C.res inter alios acta.in fin.adde etiam qua pœna ſint puniendi, qui ſciunt confici inſtrumentum in fraudem vſurarũ, & dic quòd debent remoueri ab officio Tabellionatus ob infamiam.Bald.in l.iubemus.§. ſanè.C.de ſacroſanct.eccleſ.& ibi.Iac.Butr.Bald.in d.rubr.Adde etiam,quòd Notarius qui facit inſtrumentum clandeſtinum,debet puniri,ita Bal.in l.mandatum.C.manda.& in l.cùm fratrem. C.de his qui.vt indig. Adde etiam quando inſtrumẽtum dicatur falſum per conſequens,quando Notarius puniatur de falſo.Bal. in l.ſi poteſt.de iur.& fact.ignor.Adde etiam quòd Notarius conficiens inſtrumenta ſuper illicitis puniatur.Bart.& Bald.in l.ij.C. de pet.bon.ſubla.lib.x.& Bald.in rub.de fid.inſtrumen.in ix.col.

Adde etiam quòd quando in inſtrumento reperitur aliqua ſolennitas,ſi illa non interuenit præſumitur inſtrumentum falſum. text.eſt not.in l.nulli.C.de mira.& actua.lib.xij.

XXXVIII.Quæro, An Notarius infamis poſsit conficere inſtrumentum? Dic quòd Notarius infamis regulariter non poteſt conficere inſtrumenta.ita gloſſ.in l.j.§.ſi miles.ff.de his qui not.infam.vide Bar.in l.eadem.ff.ad l.Iul.repetun.vbi ponit de duobus

gener

generibus Notariorum, videlicet, de Notarijs principum, & de Notarijs ad bancũ iuris: quia iſti ſi ſunt infames, nõ poſſunt conficere inſtrumenta. Adde Bald. in l. in exercendis. ij. col. C. de fide inſtrum. vbi quærit, an infamis retinet officium. Vide dom. Abb. in cap. cum dilectus. de fid. inſtr. in vlt. col. in verſic. ex hoc videtur. & ibi Felin. in verſic. Tertia declaratio. num. 38. fol. clxxj. parte ij. Adde quòd fallit iſta regula in aliquibus caſibus. Et primo, vbi infamia eſſet occulta, quia valerent inſtruméta facta ab infami, ita Bald in l. cunctos populos. in v. oppoſit. C. de ſum. trinit. & fide cathol. vide Felin. in d. c. cum dilectus. in verſic. alleg. Item fallit, quando infamia non deſcendit ex delicto, ita Felin. in d. c. cum dilectus. in verſic. prædict. Item fallit, quando Notarius eſt infamis, infamia facti non iuris: quia valerent inſtruméta ipſius dom. Abb. in d. c. cum dilectus. de fide inſtrum. in vlt. col. in verſ. Item dico: & Felin. in verſic. Tertius caſus. ibidem. num. 40. Item fallit, quando Notarius eſt infamis ex delicto, & tamen rogatus à partibus, vt conficiat Inſtrumenta, quia iſto valebunt talia inſtrumenta, ex quo partes ea habilitant. Bart. in l. eadem. ff. ad l. Iuliam. repetun. dom. Card. in d. cap. cum dilectus. dic tamen quòd oportet quòd expreſsè appareat, quòd partes eũ rogarunt. dom. Abb. in d. c. cum dilectus. in vlt. col. in verſic. Si ego limitarem. Adde Felin. in dicto cap. cum dilectus, in verſic. Quartus caſus. num. 41. vbi ſuprà.

Poſtremò Quæro. An Notarius qui in veritate non eſt Notarius, neq; habet priuilegium Notariatus, tamen communi opin. reputabatur Notarius, & eſt quaſi in poſſeſsione, quia multa inſtrumenta publica fecit: an inſtrumenta per eum facta valeant? Iſta fuit quæſtio antiquitus diſputata. Et multi Doctores tenuerunt quòd inſtruméta valeant, etiam quòd non ſit Notarius. & idem tenuit Felin. in c. j. de fid. inſtrum. in ver. item quæritur quòd ſit confectum. num. 17. & 18. fol. cliiij. Tamen communis opin. eſt in contrariũ, ibi vide per Felin. & poſita in additione cõtra Felinum.

K 3

TRACTATVS CLAVSVLARVM, QVAE EX more, *Inſtrumētis, Contractibus, Teſtamētis, alijsq́; vltimis voluntatibus, Iudicialibus itē Actibus inſerūtur, per Celſum Hugonē Diſſutum Burgundum V.I. Doctorem, ex varijs Doctorum ſcriptis collectus.*

COMMVNIA CLAVSVLARVM.

CLAVSVLA in literis quandoq; ponitur ad cautelam, quandoque ad neceſsitatē Iuris. in Spec. de iud. deleg. §. ſequitur videre. verſ. ſed nunquid poteſt.

Clauſula in reſcripto tranſpoſita non vitiat: ſed intelligi debet vbi eſſe debet. in Spec. de lit. conteſt. §. j. verſ. ſed pone peto. & de inſtrum. ædi. §. nunc autem. verſic. item excipe quòd talis clauſula.

Clauſulæ omnes in teſtamentis confirmantur per aditionem, & antè nihil operantur. Bald. in l. j. pen. colum. in verb. item dicō vnum. C. ſi quis omiſ. cauſa teſtam.

Clauſula in l. interpretata præſumitur repetita, in l. interpretante. l. nihil. & ibi Bartolus ff. de coniung. cum emancip. liber.

Clauſula in vno ſtatuto, vel eius parte, an intelligatur repetita in alijs ſtatutis ſimilibus, vel in omnibus partibus eiuſdē ſtatuti. Flor. in l. quemadmodum. §. hæc verba. ff. ad l. Aquil.

Adde Bart. in l. licet imperator. in pen. q. ff. de leg. j. & in l. j. §. j. in fi. ff. de his qui deie. vel effu.

Clauſula non petens contractui, reddit contractum nullum. Vide Baldum in l. comparationes. col. ij. verſ. vltimo nota. & ibi etiam Guil. de Cug. numero 7. vbi notaui in apoſtil. ad ipſam in ver. quæ forma ſeruatur. C. de fid. inſtrum. & in l. j. C. vt in poſſ. lega.

leg at. & in l.ſi tutor.C.in quibus cau.in integrum reſtit.non eſt neceſ.

Clauſula generalis compreheditalia quàm expreſſa eiuſdem generis vel conditionis,non diuerſi. Card.in Clement.j.§.j.de præbend.

Adde Bart.in l.legatorum.§.fin.de leg.ij.& in l.titia.§.lucius. el.ij.eod.tit. dixi in apoſtil.ad Bal.in l.pactum.q.xiiij.C.de coll. & tangit Felin.in c.quæ in eccleſiarum.col.xiiij.verſ.ſed hãc declarationem.extra de conſtit.& in eod.verſ.xvj.& Felin.in c.ſedes.col.ij.verſ.clauſula generails.extra de reſcrip.

Clauſula ad vnum finem poſita non operatur alium.Card.in clem.j.§.j.de præben.& ibi text.& l.legata inutiliter.de leg.j.

Clauſula conſueta intelligitur appoſita,ſi fortè ſit omiſſa contra ſtilum curiæ,not.Abb.in c.cum M.de conſt.col.j.

Tu dic hoc verum tam in ſcripto quàm in alijs conceſsionibus. Et idem in cõtractibus vt videatur contractus geri ſecundum conſuetudinem loci,licet hoc non exprimatur in tractu,vt notat Felin.in alleg.capitulo cum M.col.ij.verſ.nota iiij.de conſtitutionibus.

Clauſula tranſpoſita cenſetur poſita in loco congruo.Abb.in d.c.cum M.j.col.per c.cauſam quæ.de reſcriptis.

Clauſula generalis comprehendit etiam perſonas in dignitate conſtitutas etiam principem.not.Card.in clement.j.de iud.

Clauſula generalis non ſufficit etiam poſt ſpeciales caſus enumeratos,ſcilicet in requirentibus ſpeciale mandatum.not.Card. clem.ij.de procur.& ibi vide quid operetur, clauſula generalis in mandato.in q.iiij.

Clauſula generalis, omnia debita & credita ſint communia: quomodo intelligatur.Alexand.conſil.cxvij.j.parte.

Clauſula ſpecialis ſequens poſt generalem in dubio non reſtringit, ſed declarat præcedentem. Dyn.ſin.in reg.generi per ſpeciem in vj.& not.in l.quæſitum.§.fin.de fun.inſtruc.& in l. pediculis.§.labes.de aur.& argen.leg.& per Alexan.in l.ſanctio. de pœnis.

Clauſula generalis ſequens an & quando comprehẽdat caſus ſpecificatos. Flor.in l.ſi ſeruus ſeruum.§.inquit. ff.ad l.Aquil.& in l.doli clauſula.de verb.ſig.quòd non.& gl.xvij.q.j.caue.

Adde Bart.in l.ſeruus communis.ff.de ſtipul.ſeruorum.& in l.legatorum.§.fin.ff.de leg.ij.& in l.conſul.ff.de adop.& Felin. capitulo ſedes. columna ſecunda. verſiculo, clauſula generalis.

extrà,de reſcript.

Clauſula generalis ſequens poſt quædam ſpecificata, reſtringitur ad illa ſola. Bald. in l. pactum. xiiij. q. C. de col. & per Alex. ſin. in conſil. cxvij. j. parte & plenè per Bartol. in l. ſi ſeruus communis. j. ff. de ſtip. ſer. & in l. legatorum. §. fi. de leg. ij. & in l. Titia. la. j. §. lucius el. ij. & in l. meuius. §. eum qui. in ij. col. in princ. verſ. pro cuius declaratione. eod. tit. & in l. libertis quos. in princ. ff. de ali. lega. Item reſtringitur ad ſimilia expreſsis ſecundum Card. in cle. ij. de procur. xv. q. cautius eſt eam ponere. l. ſtipulationes commo. de verb. ob.

Clauſula generalis abſolutè poſita, quomodo intelligatur? per Bal. in l. pactum. xv. q. C. de col.

Clauſulæ omnes in contractibus debent operari. Bald. in rub. C. de contrah. emp. ix. q.

Clauſula quælibet debet operari aliquid. c. ſi Papa. de priui. in vj. ſi quando. de leg. j. & Paul. de Caſt. coſil. lxxij.

Clauſula abſolutè poſita quando dicitur. Bal. in l. j. ad fin. verſ. vj. quæro. C. de libe. præte.

Clauſula abſolutè poſita operatur idē quod relatio ad omnia præcedentia, non tamē ponitur relatiuè, ſed ſimpliciter. Bal. in l. j. in. prin. C. de lib. præte.

Clauſula refertur ad omnia, quando non eſt ratio reſtrictiua. Bal in l. j. in princ. C. de libe. præte. ſed non ad id quod de iure fieri non poteſt. in Spec. de ar. §. fi. verſ. in forma.

Adde plenius. Bar. in l. vt gradatim. §. j. de mune. & ho. & in l. iij. §. vtrū. ff. ad ſille. & A re. inſt. de verb. oblig. §. ſed hæc ſolēnia.

Clauſula artat id cum quo poteſt conſtrui, ſalua ratione recti ſermonis, & id omne complectitur, non aliàs, nec operatur quando reſultat abſonus intellectus. Bald. in d. l. j. j. col. in verſ. & not. quod clauſula. C. de libe. præte.

Clauſula generalis excluſiua non refertur ad priuilegiatas.

Adde Card. in clem. j. §. nonnulli. de exceſ. præla. Bald. in l. j. & ibi bon. text. C. de ſilen. lib. xij. eundem. in l. j. col. pen. verſ. vnde quæritur. C. de fur. & conſi. ſuo lxvij. incip. ſuper hoc pūcto duo ſunt videnda. in fin.

Clauſula generalis incluſiua fauorabilis, nō refertur ad odioſos, nec prohibitos. Bald. in add. Spec. de conſue. verſ. ij.

Clauſulæ in contractibus euictionis & renuntiationis poni debent & cenſentur poſitæ ſecundum conſuetudinem. ſi pignore. §. fi. per Bart. de pig. act.

Clauſu

Clauſulæ vnius prothocolli, cēſentur repetitæ in alijs ſequentibus. Bald. in l. circa. C. loca.

Clauſula in principio.

Clauſula in principio, ſeu præcedenti poſita, non cenſetur repetita in ſequenti. Bart. in l. j. ff. de pac. dota. item Bart. in l. in actionibus. ff. de infa. dicit quòd clauſula in præcedenti capitulo poſita non cenſetur repetita in ſequenti in his quæ pertinent ad facti narrationem, non quo ad iuris diſpoſitionem. Bart. poſt gl. in l. trāſigere. in vlt. colū. in prin. verſ. ex hac. gl. not. C. de tranſac. dicit quòd in diſpoſitione legali dicta in præcedentibus non cenſetur repetita in ſequentibus, aliàs autem dicitur clauſula in princ. poſita refertur ad ſequentia. l. ſi quis ex argen. §. ſi initium. de æden. Bart. & Doct. in l. talis ſcriptura. §. fi. in j. col. ad fi. verſ. venio ad ij. notabile. ff. de leg. j. & in l. j. per Bartol. C. de libe. præte. Doct. poſt gl. in c. ſecundò requiris. de ap. & Doct. in l. iij. §. filius de liber. & poſth. & plenè in Spec. de iuſtr. æd. §. nunc autem verſ. item excipe. & in tit. de alleg. & diſput. §. poſt hoc. in verb. vlt. in princ. actū narrat. Card. in cle. iij. vij. opp. de procur.

Adde Bart. conſ. v. incip. Angelus. & conſil. lxxxiij. incip. in facti contingentia. Paul. de Caſt. conſ. cccxliiij. & Rom. conſi. cx. & conſil. cxxix. notaui plenè in apoſtil. ad Guill. de Cugnio. in l. ſi idem cum eodem. in prin. de iuriſdictio. omnium iud. & ibi Bart. in gl. in verb. eorum ſententia. ff. de iuriuſd. om. iud. Bal. in l. omnes populi. col. xj. verſ. & dixi. ff. de iuſti. & iur. & Card. & Ioann. de Imol. in cap. cum dilecti. extrà, de donat. Quod eſt verum, quando commodè referri poteſt, aliàs non. vt eſt gl. not. in alleg. l. ſi idem in eodem. Quod fallit, quando præcedentia habent ſeparatam determinationem, quàm ſequentia & quando ſequeretur abſurdum, vel aliud inconueniens, ſeu iurium correctio. vt per Bart. in l. prætor. la. j. ff. vi bon. rap. & in l. talis ſcriptura. ff. de leg. j. de quo eſt text. ſingul. nec alibi repertus in c. eccleſia veſtra. el. ij. ſecundum Abb. ibi extrà, de elec. & hæc faciunt ad contenta in his. verſ. & ſequen. vſque ad verſ. clauſula derogatoria. de quo etiam vide quod dixi infrà in verb. clauſula ſi ita eſt. & notaui in apoſtil. ad Panor. in cap. cauſam quæ. num. v. in verb. clauſula in fine poſita: poſt alios, extrà de reſcrip. & in alleg. cap. eccleſia veſtra. num. v.

Clauſula in medio poſita, refertur ad præcedentia & ſequenia connexa. Bald. in add. Spec. de alleg. & diſpu. ver. de clauſula.

in medio,& ibi vide in Spec.§.poſt hoc.in ver.& not.quòd clau-ſula,& per Bart.in l.talis.§.fi.in ij.not.ff.de leg.j.C.de libe.præte. vbi dicit quòd refertur ad omnia,ſi eſt poſita inter plura capitula:ſed ſi in medio vnius capituli tantùm,refertur ad illud tãtùm.

Clauſula in principio,vel in medio,vel in fine poſita,refertur ad omnia quando non eſt ratio diuerſitatis,quare magis ad vnũ quàm ad reliquũ referatur.no.in c.ſecũdo requiris,& ibi Doct. & Philip.in princ.de appell.& l.j.& ibi Bart.C.de liber.præte.& Cardina.in clem.j.§.fi.de iure patron. Item quando non reportaret illicitum,vbi dicit Cardin.in clemen.j.§.vrbanus.de reli.& ven.ſanc.per c.cum dilecti.& ibi Car.de donation.

Clauſula in fine poſita regulariter refertur ad omnia præcedentia.l.talis ſcriptura.§.fin.& ibi Doct.de leg.j.quod verum ſi commodè referri poteſt,aliàs ad proxima tantùm.l.j.§.hoc ædicto,& ibi Doct.ff.de poſtul.& l.ſi idẽ cum eodem de iuriſdictio. omni.iud.& Cardina.in clemen.j.§.fin.de iure patron.quod refertur ad omnia,niſi ſint diuerſa.& per Bart.in l.prætor.ij.in §. eritq; differentia.ff.vi bono.rapto.& not.in c.cum dilecti.& ibi Sicu.ij.col.de donation.& Baldus in marg.ver.Inſtrumentum,& Flo.in l.ſeruus.§.inquit.ff.ad legem Aquil.& per Bartol.& Bald. in d.l.j.de libe.præte.& Bald.in l.j.C.de legi.her.& quod not.per Bart.in l.doli.in principio ff.de ſer.corru.item niſi reſultaret abſurditas.c.cum dilecti.de donat. Cardin.in cle.j.§.qui aliter.de ſtatu monac.

Clauſula in fine rub.non debet operari eius extenſionem, ſi aliud non appetat.Card.in clem.j.§.j.de præben.

Clauſula in fine poſita refertur ad præcedẽtia continuata ſcriptura.l.fi.&ibi Bart.ff.de re.dub.

Clauſula in fine poſita non refertur ad omnia præcedẽtia capitula ſeparata,ſed ad connexa tantùm.gl.in c.eccleſia veſtra.el. ij.de elect.

Clauſula ſequens concernit ſuperiora,etiam remota.etiam ſi ſint diſtincta.Card.in clem.j.§.ij.de ſup.neg.prela.

Clauſula in fi.contractatus poſita refertur ad proxima tãtùm, non ad remota.Bald.in marg.ver.inſtr.ver.nota clauſulam.

Clauſula non refertur ad capitula,quæ deſtruerentur ſi fieret talis relatio. Bartol.in l.talis.§.j.& fin.in ij.col.in verſ.Item ſi ex hac relatione.ff.de leg.j.

Clauſula doli in fi.poſita refertur ad omnes caſus,non ſpecificatos.Doct.& Io.de Por.poſt gl.in l.ſtipulationes cõmodiſsimè de verb.

oblig.& in l.doli clauſula.eod.tit.& Flor.in l.ſi ſeruus.§.inquit. ad l.Aquil.

Clauſula in eadem oratione poſita non debet referri ad diuerſos intellectus.in Spec.de diſput.& alleg.§.poſt hoc.ſuper verſic. vlt.in princ.factum narrat.

Clauſula etiam vnius dictionis in fine poſitæ, refertur ad omnia præcedentia, vt ſi ſtatutum dicit: ſi quis fecerit tale quid,& tale quid de nocte &c.quia verbum de nocte refertur ad omnia. l.doli.in princ.de ſer.cor.

CLAVSVLA DEROGATORIA.

CLauſula derogatoria habet vim ademptionis, etiam ſi ſit poſita in minus ſolenni voluntate. Bart.in l.ſi quis in princip. teſtam. in ij.columna in verb.quæro de prima voluntate. ff.de leg.iij.cuius forma eſt caſſans & irritans omne aliud teſtamentum, vt ibi notat.de qua clauſula vide omninò Alexand.conſil. vij.iiij.parte.

Clauſula derogatoria tacitè ineſt ſecundo teſtamento. Bald. in fi.v.q.paulo poſt princ.C.de ædic.diui Adri.tol.per gloſ.in l. hæredem.de his.qui.vt indig.

Clauſula derogatoria in teſtamento rupto ex cauſa præteritionis vel exhæredationis conſeruatur, per Authen.ex cauſa.C. de libe.præte.in tantum quòd legata & fideicommiſſa ex teſtamento, vt ſuprà rupto, valent virtute directæ clauſulæ. Bartolus in dicta l.in principio.in iiij. columna. verſicul.quæro quid ſi iſta verba.

Clauſula derogatoria in reſcriptis Papæ, ligat ipſum, non eius ſucceſſorem. Ioan.mo.in cap.licet:Romanus.de conſtit.in vj.& Bald.in cap.j.viij.col.in fin. in verſ.extrà not.qui feud.dar.pol.& in l.ij.in ij.col.in verſ.modò quæro, nunquid Papa.C.de ſent.ex peri.reci.& in tract.ſciſmatis.col.iij.

Clauſula derogatoria, an tollat ius commune, vel legem contrariam reſcripto,& an tollat priuilegia habentia clauſulam derogatoriam.vide Paul.de Caſtr.conſil.liij.vbi plenè & infrà.ver. clauſula non obſtant.&c.

Clauſula derogatoria in primo teſtamento nō nocet ſecundo teſtaméto quod fit ex interuallo, ſed demū quãdo fit incōtinenti ſecundū poſt primū.Bar.in l.qui bona.§.fin.de acquir. hæredit.

&

& Ioan.de Prat.in l.pacta nouiſsima.C.de pact.& melius per domin.Alex.conſil.vij.iiij.parte.& Salyc.in l.ſancimus.C.de teſtam.

Clauſula derogatoria non obſtante aliquo alio teſtamento, per me facto,etiam ſi de eo fieri deberet, mentio ſpecialis. Operatur ac ſi nominatim & expreſse tenor primi teſtamẽti eſſet inſertus.in ſecundo ſecũdum Angel.not.in l.omnes.in princ.C.de præſcript.trig.annor.& in repertorio ſuo, verſ.teſtãmentum.& Bald.ibidem in j.col.& per Alexan.plenius in conſil.vij.iiij.parte.addo Bald.in l.humanum.in vlt.col.in princ.in verſ.aduerte quòd in eo per quam.ita conſuluit dom.Ioan.de Anania in conſilio ſuo.lvj.quod incipit, his quæ facto proponuntur.& Paulus de Leaza.in clem.j.de ſepult.de quo vide Angel.& Ioan.de Imol. in l.ſi mihi & tibi.§.in legatis.& ibidem remiſsiuè d.Alexand.in iij.col.in verſ.ſuper hac gloſ.quæri thîc Angel.ff.de leg.j.cum infinitis concord.ibidem per eum ſignatis,& per Paul.de caſtr.in l. ij.& ibidem Bald.& dom.Alex.ff.de liber.& poſthum.poſt alios ibidem per eum relatos.

Clauſula derogatoria in primo teſtamento poſita.& in l.teſtamento omiſſa,cum concurſu decennij poſt ſecundum teſtamentum.Operatur validitatem ſecundi teſtamenti,& reuocationem primi.Bald.in l.ſancimus.in vlt.col.in verſ.idem fortè ſi cucurrerit.C.de reſtam.

Clauſula derogatoria ſpecialiter non requiritur in ſecundo teſtamento,quando vnum præceſsit:ſed ſufficit generalis clauſula,non obſtante quocunq; teſtamento,quia intelligitur de illo quod ſolum præcedit,ſed ſi plura præcedant, requiritur clauſula ſpecialis,non obſtante tali teſtamento,in quo eſt talis clauſula, puta,aue mar.vel ſi Bald.in l.ij.ff.de liber.& poſth.& in conſ.punctus quæſtionis talis eſt,quidam fecit teſtamentum,ſed vide Bart. & Doct.in l.ſi quis.in princ.teſtam.in v.col.in verſ.ſed quæro ſi eſſet,ponere tertium caſum.ff.de leg.iij.& in l.ſi mihi & Titio.§. in legatis,& ibi.Bart.ff.de leg.j.cum alijs concor.ſignatis ſuprà in præcedenti verſ.& per Alexan.conſil.vij.iiij.parte.vbi contrà ſecundum Angel.Paul.& Imol.in d.l.ij.

Clauſula derogatoria generalis refertur ad id ſolùm, quod præcedit,ſi vnum tantùm præcedit,in quo operetur,& ſufficit, aliàs non.Bald.in Authen.hoc inter liberos.in j.col.verſ.quid ergo ſi in primo teſtamento.C.de teſtam.de quo plenius per gl.& Cardin.in clem.j.in principio.vltimo notab.& in iij.oppoſiti.de ſepult.vbi ponit,an clauſula derogatoria per verba generalia
ſuffic

ſufficiat.& in clem.fin.§.fin.de pœnis. quòd ſic.!

Clauſulæ derogatoriæ materiam ſuppleas,infrà proximo verbo,clauſula non obſtante.per totum.

Clauſula derogatoria in ſecundo teſtamento, nō ſolenni non tollit primum ſolenne.Bart.in l.ſi iure.in ij.col.in verſ.quæro,dicit teſtator.ff.de leg.iij.Bald.in l.ſancimus.in j.col.in verſ.reuoco in dubium.& ibi Paul.C.de teſtām.ſed an operetur non adita hæreditate. Bald.in l.ſed ſi in conditione.§.fin.verſ.& iſtud inducebam.ff.de hær.inſtit.quòd nō,& in d.l.ſi iure. ad fin.verſicul.& idem ſi in teſtamento.& infrà.verſ.clauſula ceſſans.verſ.ij.& iij. in clauſulis teſtamentorum.

Clauſulæ Contractuum.

Clauſulæ contractus vel inſtrumenti præcedentis,non cenſentur repetitæ in alio ſequenti. Bald.in l.circa.C.loca. & Alexand.in l.ſi quis.§.ſi initium.de æden.vbi dicit verum,niſi ſit in ſequenti clauſula &c.

Ceſsit omne ius quod habet & habere ſperat in dictam rem: Operatur vt etiam veniant actiones furtiuæ,quæ aliàs non venirent in ceſsione.l.hæredem.& ibi Bar.ff.man.

Titulo venditionis vel donationis: Operatur vt habeatur differentia inter cōtractū emptionis & permutationis, quia in primo interuenit prætium numeratū, vel res æſtimata loco prætij, vt notatur in l.j.& ij.C.de rerum permutatione.

Dedit,ceſsit,tranſtulit: Poni debet,& quid operetur.Bar.in l. per diuerſas.C.mand.j.col.in verſ.ij.præſumitur ſimulata.

Pro meritis & ſeruitijs: Poni debet in inſtrumento ceſsionis ſecundum Bald.contra Bart.in d.l.per diuerſas. in iij.col.v.q.C. man.qui Bart.in iij.col.in prin.verſ.iuxta hoc quæro.iuncto ver. dubito tamen.dicit ſe pluries feciſſe dictam clauſulam remoueri de ceſsionibus.

Ego dico quòd iſta clauſula operetur quòd valeat ceſsio,quādo actio pro parte venditur:licet non poſsit tunc pro parte donari.vt per Bald.in d.l.per diuerſas.& ibi Salyc.q.xvj.& not.idē Bald.in l.ij.col.iij.verſ.quæro ſi inſtrumentum. C.ne liceat poten.Præcedentibus meritis in inſtrumēto donationis, an probet merita præceſsiſſe.Bart.in l.ſi fortè in j.col.in fin.verſ.& per hoc dico.l.q.ff.de conſt.pecunia.quòd non.& addo Bart.in l.ſi donatione in j.col.in verſ.ſed quæro,vbi etiam d.Bald.in j.col.in ver. quærit gloſ.& latè d.Alexand. Imol.in ij.col.in princ.cum infinitis

nitis concord.ibidem per eum ſignatis.

Quibus addo Bald.in l.illud.q.iiij.C.de ſacroſanc.eccl.vbi dicit quòd ſi verba enuntiatiua benemeritorum poſita in inſtrumento donationis,debent facere fidem ipſa benemerita præceſſiſſe,quòd oportet deuenire ad particularitates benemeritorũ, nec ſufficeret de eis in genere facere mentionem, ita not.Oldra. conſil.v.incip.Titius dedit.& Socin.conſil.ccxcv.incip.in cauſa contra filios & hæredes petri.col.ij.verſ.circa ſecundam difficultatem,quorum opin.reprobat clariſ.dom.meus Philip. Decius. conſil.xx.incip.in cauſa iſtorum fratrũ.& multis iurib.& rationibus,quas ibi vide per totum, quia per hoc tenebis fortè indiſtinctè ad dictum Bart.in d.l.ſi fortè.

Sciens non eſſe obligatam alteri dictam rem, debet poni in inſtrumento obligationis, vel pignoris, vt ſecundus creditor vel emptor certificetur,an ſit res ipſa alteri obligata vel non.l.& quæ nondum.§.qui res ſuas.ff.de pig.

Qui Sindicus poſſit obligare bona cõmunis & priuatorum: Operatur vt quilibet de populo poſſit cõueniri pro debito communis.Bart.in l.ſicut.in princ.in j.q.ff.quid cuiuſ.vni.no.& in l.iiij.§.ſi actor in ij.col.in princ.verſ.ſed pone quòd ſindicus.ff. de re iud.Angel.in l.ij.C.de donat.in anguſt.& ab anguſt.factis.

Aliàs eſt l.penul.C.de donat.inter vir.& vxor.& in l.j.col.fin. verſ.vlt.facit iſta gl.ff.quod quiſq; iur.Imò poſt eum in l.poteſt in fin.de auth.tut.Bal.in l.j.col.j.verſ.modò in iſta lege aliqua dicam.C.ne filius pro pat.& in præal.l.j.§.quod ſi nemo.col.j.ver. ſed iuxta hoc quæro.ff.quòd cuiuſcunq; vniuer.no.& omninò Alex.in l.iiij.col.vij.verſ.poſtremò.quærit Bar.ff.de re iud.cum multis concord.ibi per eum ſig.

Ad meliorandum: Operatur vt refectio rei debeatur,ſecundum Bart.Cepo.in tit.de ſeruit.vrban.c.lix.adde in eodem verſ. promiſit meliorare.

Suos hæredes & ſucceſſores, quomodo intelligatur in inſtrumentis.vide Bald.in l.ſi in perſonam.in fine.C.de fideiuſ.qui dicit quòd intelligitur de hæred.vel ſedentibus in infinitum.Alexan. plenè.conſ.cxviij.volum.ij.intelligitur de hæredibus vniuerſalibus,qui ſint hæredes de iure ciuili,vel qui ſuccedant vniuerſaliter de iure prætorio,vt not.Imol.in l.quod dicitur.col.ſi.ff.de verb. oblig.& omninò Alex.in l.quædam.§.nihil.col.j.ff.de ædend.& not.in apoſtil.ad l.fluminum.§.adijcitur in verſ.ſucceſſoris ſuper gl.in verſ.dominium.ff.de dam.infect.& Bald.in addit.Spec.

de

de empt.& vend.ver.verba illa per ſe quòd de vniuerſalibus.Bal. in l.emptoré.in ij.in col.in fin.in verſ.quid ſi inſtrumentum.C. oc.& in l.liberti.in vij.col.C.de oper.lib.

Sine exceptione aliqua inſtrumentis, quomodo intelligatur. Bald.in addit.Spec.de empt.& vend.ver.verba.ſine aliqua quod excludunt omnem except.

Quæ omnia & ſingula ſub pœna:quid operetur.Bal.in addit: Spec.de empt.& vendit.verſ. quæ omnia dicit quòd referuntur ad ſingula pacta & capitula.

Ad habendum tenendum & poſsidẽdum, quid operetur.Bal. in addit.Spec.de empt.& vend.verſ.ad habendum.

Rebus ſic ſtantibus ſemper ſubauditur in iuramento.Bald.in l.clari circa medium.C.de fideicom.l.fin.qui ſatiſ.cog.cap.breui. de iureiur.in gl.in cap.quemadmodum.eod.tit.& in l.cùm quis. in princ.de ſolut.& But.in cap.cum P.de renunt.quòd iuramentum ſcholaris de non ſe doctorãdo niſi Bononiæ, intelligitur rebus ſic ſtantibus,& in l.fin.in fin.in j.col.in verſ.vij.ineſt conditio.C.de non numer.pecun.& ibi Salyc.& Feder.de Senis.conſil. ccxxiij.vbi dicit quòd nec iuramentum validat cõtractum rebus mutatis,vnde ex cauſa noua licitum eſt facere contra, ideò Saly. in l.fin.hîc alleg.ponit multa exempla. Tu adde aliud,ſed Hoſt. & Ioan.And.in nouella in cap.ſignificauit. de cenſib.& Feder.d. ſeq.conſ.ccxcix.quòd debitor iurans ſoluere creditori infra annum,non eſt periurus non ſoluens: & interim condemnatus in confiſcatione bonorum,quia ſtatus eſt mutatus. Item ſubauditur in vltimis voluntatibus.Bart.in l.quotiens.§.ſi duo.vlt.q de hær. inſtit.l.Paulo.§.j.de leg.iij.& in l.Meuia. §.fin. de annu.leg. vbi legatũ ab vxore hær.factum ſeruis,intelligitur rebus ſic ſtãtibus, id eſt, vxore non pregnante. Adde l.in confirmando.vbi per Bar. ponuntur multa exempla.de confir.tut. Idem in contractibus l. quæro.§.inter locatorem.ff.locat.l.ſi conuenerit. pro ſoc.l.cùm quis.de ſol. Idem in priuilegio.cap.ſuggeſtum.de decimis.de hac clauſula vide Alex.in §.duo fratres. vlt.col.de verb.oblig. Item in conſtitutione facta de certo numero canonicorum, qui intelligitur niſi fructus ſuperexcreſcãt.not.Abb.in cap.cùm. in j.col. de conſtitut.

Rebus ſic ſtantibus: ſubauditur in contractibus.l.quòd ſeruius, & ibi not.ff.de cõd.ob cauſam.& Bar.Cep.de ſeruit.vr.cap. l.item & in renuntiatione iurium Bar.in d.l.quod ſeruius. ad fin. vide omninò Alex.in d.l.quòd ſeruius.& in l.ſi conuenerit.§.ſi

nuda

nuda. de pig.act.& gloſ.cap.ne quis.xij.q. quæ dicit clauſulam ſemper intelligi rebus ſic ſtantibus,& ibi optimè probatur de deponente gladium alteri,quia ei non debet reddi,ſi poſtea furioſus factus eſt.

Rato manente pacto: hæc clauſula videtur poſita in odium contrauenientis non in fauorem,ideò non mutat naturam contractus,nec pœnam quæ venit ex natura contractus.Bald.in add. Spec.de locat.in v.col.verſ.clauſula ra.ma.pa.& ibi Spec.§.nunc aliqua.verſ.xxxvj.& verſ.ſeq.Bart.poſt gloſ.in l.ij.vlt.col.in ver. quæro qnando promiſſa eſt.C.de iure emphit.& operatur fauorem ſeruantis,vt infrà eod.verſ.iij.Rato manente pacto: ſubauditur in contractib.bonæ fidei.l.prædia.de act.empt.Bald.in l.ſi pacto.in iiij.col.num.8.in verſ.quid dicemus.dicit Bar.C.de pac.

Rato manente pacto: Operatur in fauorem ſeruãtis pactum: non in odium eius.in gl.& Doct.in cap.potuit.in verſ.potuiſſet expelli.de locat.in l.ij.C.de iur.emph.in gl.mag.ver.repellere.in verſ.item ſi promiſit pœnam.& in l.qui fidem.& ibi Alex.etiam vbi per Bart.plenè in ij.col.in verſ.quæro quid ſi hoc caſu.ff.de tranſac.vide Dyn.& Bart.in l.cùm pater.§.libertis.in verſ.gloſſ. ſignat.ff.de tranſac.vide Dyn.Bart.in l.cùm pater.§.libertis in verſ.vlt.gloſ.ſignat.ff.de leg.ij.

Addo Bald.in l.cùm proponas.num.8.quod ibi poſui in apoſtil.ad iſtum.in verſ.pro eo qui ſeruat contractum.C.de pact.& Panor.cap.cùm inter.R.num.2.vbi etiã notaui in apoſtil.in ver. clauſula rato manente pacto. extrà,de elect.

Rato ma.pac.impedit nouationem,& inducit augmentationem.Bald.in l.ancillæ. vlt.col.in verſ.oppon.quòd electa.C.de furt.& in l.j.x.col.in verſ.ſed iſtud eſt contra dictum.C.de his quæ pœn.not.item impedit per ſtipulationem pœnalem nouari principalem. Alexand.in l.ita ſtipulatus.in fin.de verb.ſig. Item poſita in compromiſſo facit actionem naſci ex laudo gloſ.in l.ij. j.ver.exceptionem.ff.de arb.

Ra.ma.pac.facit pœnam pluries committi.l.ſi duo.§.ſemel.& ibi Bart.ff.de arbitr. & in l.ij.ad finem.in verſ.item ſi eſt dictũ.C. de iur.emp.& omninò per Bald.in addit.Spec.de locat.in v.col. verſ.pœna.ſed impedit moram purgari.Bart.Angel.Raph.Imol. Alex.in l.ſi inſulam.ix.fallen.de verb.oblig.

Ra.ma.pac.inſtrumento pacis Operatur vt vnus poſſit petere pœnam pacis ruptæ & venire contra pacem ſecundum Card. Zabarel.& Alex.de vin.in cap.potuit.de loc.

Ra.

Rato ma.pac.æquiparatur iuramento.Bartol.in l.ſi quis Maior.in ij.col.in princip.verſi.item dico. & ibidem Bart.in vltima col.in verſic.item dico quòd iuramen.C.de tranſact.Alexand.in l.ita ſtipulatus.in fin.de verb.oblig.

Pœna totiens committatur quotiens fuerit cõtra factum &c. impedit nouationem. Bal.in l.j.x.col.in verſ.pone quòd eſt clauſula,quòd totiens committatur. C.de his quæ pœn.not.Totiens quotiens &c.verificatur in quatuor vicibus vel pluribus. Bald.in dicta l.j.x.col.in verſic.ſed pro quot vicibus,item in duabus.doc. in l.ij.de cuſto.reo.Angel.in l.oratione.& in l.ſi finita.ff.de dam. infecto.Ro.in rubr.de arbit.col.xxij.& Lanfran.de oria.in tract. de arbit.parte v.quæſt.xvj.& per Alexand.conſil.cxlv.ij.parte. vbi etiam ponit de clauſula,quotiens opus fuerit,quòd intelligitur in infinitum.Totiens quotiens &c.Operatur contra emphyteutam,vt ſoluta pœna deijciatur.Bart.in l.ij.in vlt.col.in verſic. item ſi eſt dictum.C.de iure emphyteu.Item quid in compromiſſo,vide s̄.de clauſ.compromiſ.verſic.pœna totiens.

Promiſit totiens præſentare,quotiens &c. Intelligitur his tantùm,ſuprà eod.verſic.ij.Item intelligitur,ſcilicet vſq; ad ſententiam, niſi dicatur totiens quotiens & quandocunq;, quia etiam poſt ſententiam tenetur.Ang.not.in l.quod ſi nolit.§.ſi quid ita. de ædil.edict.addo Angel.in l.ſi finita.in princip.ff.de damno infect.ibidem Imol.& late.d.Alexand.Imol.in j.col.cum ſequen.in verſic.& per hoc.infert cum cõcordan. ibidem per eum ſignatis. Alexand.in l.iij.qui ſatiſd.cogan.& in l.græcè.in princ.de fideiuſ.etiam poſt Bart.vide Alexand.in conſil.cxlv.ij.parte.& quid de clauſula qua pœna ſoluta vel non.

Tu dic quòd poteſt mora purgari nõ obſtãte illa clauſula.Sed operatur quòd per ſolutionẽ pœnæ videatur abrogatũ ſtipulationi ſortis.ſecundum Ant.de Prato veteri conſil.ſuo incip.paucis vtar.quod eſt poſt conſil.Alex.de Imol.conſil.xlv volum.iiij.

Totiens quotiens nõ afficit hæredem.Paul.de Caſt.conſ.xxix.

Non aliter,nec alio modo faciat.ſic confeſſum non poſſe condemnari,niſi aliud probetur,ſed Bartol.in l.ſi quidem in ij.col.in verſic.not.gloſſ.quæ non eſt alibi.C.de exceptionibus.

Suis hæredibus & ſucceſſoribus.in contractu, ſubauditur.l.veteris.C.de cõtrah.& commit.ſtip.l.ſi pactum.ff.de probat.& l.ij. C.de pact.inter empt.& vendito. vide etiam in l.ſi neceſſarias.§. de vendendo.ff.de pigno.actio.l.ſicut.§.antepenult.quibus modis pign.ſol.l.iuriſgen.§.pactorum.de pact.& l.tale.in princip.

eod.tit.l.à teſtatore.de cond.& demonſtr. l.qui Romæ. §.Augerius.ff.de verb.oblig.l.ſi ego.§.j.ff.de iure dot.& Bartol.in addit. Specul.de empt.& vend.verſic.verba illa.per Fe.& ibi Spécu.

T & t.ex vna parte, & t.altera parte.Operatur obligationem, vel acquiſitionem habito reſpectu ad numerum nominatorum. Flor.in l.ſed & loci.§.qui communem.ff.fin.reg.

Saluo iure dominij: In refirmatione feudi vel emphyteuſi. Operatur quòd ſi antea feudatarius vel emphyteuta ceciderit à iure ſuo, ob aliquam cauſam, non proſit ſibi noua refirmatio. Ioannes de Pra.ſingulariter in l.hæc conditio.§.ſi ſic. de condit. & demonſtrat.

Pro ſe filijs & hæredibus. Operatur inſtitutionem filiorum in contractu, ſi aliter de teſtamento nõ conſtet.not.in l.tale.§.fin.& ibi Bartol.ff.de pact.

Et ego c.Notarius: in inſtrumentis debet poni, aliàs non ſubſcriptum à Notario non valet. Bald.in l.ij.iij.col. C. quando fiſcus vel priuat.de qua clauſula quare ponatur vide Bart.in l.diuus Traianus in fin.ff.de teſtam.mil.Bald.in tit.de var.con.§.pacta.& Paul.de Caſtr.in l.cum antiquitas.in fin.C.de teſt.

Actum in tali loco debet poni in inſtrumentis, vt ſignificetur Inſtrumentum eſſe perfectum. Bald.in Authen.quod ſine.in prima.col.in verſic.etiam ideo Tabelliones.C.de teſtam. vide etiam Cyn.in l.contractus.C.de fid.inſtrumen.

Clauſula debet eſſe ſpecialis non generalis.Ang.ſing.in Auth. qui.mod.nat.eff.leg.§.illud.in fin.col.vj.& in Authen.vt præpoſ. not.imperat.in princip.verſic.Item apponitur locus.col.v.

Rogatus ſcribere ſcripſi: intelligitur, ſcilicet quòd fuit rogatus à partibus.vel à teſtatore.Bart.in l.j.in princ.ff.de hæred.inſtit.Bald.& Alex.in l.ſtipulatio iſta.§.ſi quis ita.ff.de verb.oblig.

Vacuam, liberam & expeditam: quid importet Bart.in l.Meuius.§.fundo in vlt.col.in verſ.ſed quæro pone.ff.de leg.ij.& in l: vim facit.de vi & vi ar.& in l.ij.§.j. verſic.quæro, ad iſtam quæſt. ff.de pact.empt.& in l.ſi quis fundum.eod.tit.

Ego dico quòd poſſeſſio vacua intelligitur, etiam ſi alteri debeatur ſeruitus in re.gloſ.eſt in l.fin.in verſic.vacuam.C.vnde vi. & Alexand.omnino.in l.ij.§.j.de act.empt.

Cùm acceſſibus & exitibus vſq; in vias publicas. Operatur quòd in venditione veniat via quæ aliàs non veniret, Bart.in l.binas.in fin.ff.de ſeruit.vrb.prædi.Bartol.in l.via.§.fin.ff.de ſeruit. ruſti.prædio.vbi dixit ſecus eſſe in vltim.voluntatibus.& in l.j. verſic.

verſic.quæro,quando legatur.ff.de ſer.leg.& Bart.Cepol.de ſer. vrban.cap.xxxviij.niſi in via ad ſepulchrum,vt per Bar.vbi proxi.per l.qui ſepulchrum.de reli.

Vt anteceſſores ſoluerunt, an probetur annua præſtatio per dicta verba, vide Paul.de Caſt.conſil.cccxx.

Omnia bona precario pro creditore. Operatur quòd creditor poteſt agere contra quencũq; poſſeſſorem rerum debitoris, etiam ſi non fiat diſcuſsione debitoris,ſecundũ Bald.in l.fin.paulo poſt princip.& ibi Ang.C.de acquir.poſſ.Angel.in l.ij. §.hac acti.el ij.in fin.ff.vi bon.rapt.& in l.exitus.& ibi Raph.& Ioan.de Imol.& ibidẽ Lud.Rom.& d.Alex.Imol.in vlt.col.in verb.addit. & hîc Ang.cum concor.ibi per eum datis.ff.de acquir.poſ.Flor. in Auth.hoc ſi debitor.C.de pign.& Bart. Cepol.in cautel.lxiiij. & omninò eum vide in cau.clxj.Addo Lud.Rom.in cõſ.clxxxix. in fin.j.col.vbi hoc limitat eſſe verum, niſi precarium expiraſſet, quia ſi mortuus eſſet debitor,non poterit perueniri ad extraneos poſſeſſores,non facta alia diſcuſsione.

Perpetuò rata firma habere omnia & ſingula,promiſit & nunquam contrauenire. Operatur vt nunquam currat præſcriptio contra actionem per l.quòd ſi nolit.§.ſi quis.& ibi Bald.& Ang. ff.de ædil.edict.& Raph.in conſil.in propoſita quæſtione videtur mihi ſingularis.not.Ang.& Barthol.Cepol.in cautela cxv.

Ratum & firmũ quid importet,& dic operatur quòd cõtrauenies ſiue de iure,ſiue de facto incidat in pœnam.Secus ſi promiſit tantùm habere ratũ,ꝙ non cõmittit pœnã contraueniendo de facto,vt not.Bart.poſt gloſſ.in l.id quod pauperibus.C.de epiſ.& cler.Alex.in l.ſtipulatio iſta.§.ſi quis fortè.ad fin.ff.de verb.obl.

Concedo tibi & cui vis,vel cui ius dederit: quomodo hæ clauſulæ intelligantur.Bal.in l.liberti.xij.col.in verſ.quid ſignificant iſta verba.C.de oper.lib.

Non reuocando alium procuratorem poſita in mandato ſecundi procuratoris. Operatur vt ambo ſint inſolidum conſtituti.Bald.in Rubrica.C.de inſtito.vltima col.ante verſ.ij.quæro. & Bartol.in l.cum ſemel.verſ.ſed contra.ff.de tutel.& in l.ſi quis cum procurator.§.fin.ff.de procurat.

Promittens venditor emptorem defendere ab omni perſona, tam agendo quàm defendendo,tam petitorio quàm poſſeſſorio iudicio,omnibus ſuis ſumptibus in iudicio & extra, & litem in ſe ſuſcipere, & ad finem perducere, & ſi res euinceretur, promittit reſtituere pretium & pretij lucrum,& reficere damna & expenſas

litis & extra, dicto emptori: quare ponatur in inſtrumento venditionis, & quid operetur. Io. de Pra. in l. qui abſentē. ff. de procur. Bart. in l. venditores. paulo poſt prin. ff. de verb. obl. & in l. ratio. in prin. de act. empt. & per Bal. in l. j. ad fin. in ver. iiij. quæro. C. de peri. & cōmo. rei ven. Bar. Cepol. in cautela clxxvij. & ſeq. Item dicta clauſula promiſit reficere ſumptus litis & extrà. Operatur ꝙ emptor ſuccūbēs in cauſa euictionis ſi eſt aduocatus repetat ſumptus, quos feciſſet in alio aduocato. Bal. in l. fin. in vlt col. in verſ. pone aliquis eſt aduocatus. C. de fruct. & lit. expenſ. Caue quia mihi dixit de hac clauſula & in q. illa determinat cōtrariū, quòd Imol. ex quo fuit aduocatus in cauſa propria, non repetit ſumptus, eſt verum quòd loquitur in caſu victoriæ, hîc econtrà.

Sciens ſe decipi vltra dimidiam iuſti pretij &c. tollit beneficium l. ij. C. de reſcin. vend. & probat talem ſententiam Bald. in l. mater. C. de rei vend. & Lud. in l. ſi dari de verbor. obligat. in l. ij. per Petr. de Suſ. xiiij. col. prælleg. & Cardin. in clemen. j. §. fin. iij. quæſt. de rebus eccleſ. non alien.

Si quis plus valet quātumcunq; ſit, donat emptori. tollit beneficium. d. l. ij. C. de reſcin. ven. Bart. in l. ſi quis cum aliter. in ij. col. in verſ. quæro. dicitur in inſtrumento. & ibi Hoſt. de Por. & Petr. de Suſ. ff. de verb. obl. & Petr. de Suſ. in d. l. ij. xv. col. quæ clauſula valet ſecundum Bart. in l. per diuerſas. in fin. col. in prin. verſ. & ideo hodie in omnibus C. mandati. Sed non probatio veram donationem. ſecundum Bart. in l. ſi tibi. in princ. verſic. & hoc facit. ff. de pactis. & in d. l. ſi quis cum aliter. Et ibi per Doctor. & Bald. & Alexand. in l. & ſi poſt tres. ſi quis caut.

Si quid plus valet, donat emptori propter benemerita. valet tam de iure quàm de conſuetudine: etiam in inſtrumento venditionis actionum, in quo fit venditio & ceſſio. Bald. in l. per diuerſas. iij. quæſt. C. manda. contra Bart. in l. ij. in iij. col. in verſ. quæro. quid ſi dictum eſt in inſtrumento. C. de reſcin. ven. licet in inſtrumento venditionis valet ſecundum Bartol. in d. l. per diuerſas. in fin. col. in princ. in verſic. & ideo hodie in omnibus contractibus. & Alex. & l. & ſi poſt tres. ſi quis caut. dicunt quòd tunc plus intelligitur de modico arbitrio boni viri.

Ratum & firmum habere: intelligitur, ſcilicet ratum de iure & firmum de facto. Bartol. in l. metum. §. volenti. ij. col in verſic. item verbum ratum. ff. quod metus cauſa. & dixi ſuprà proxi. in clauſula ratum & firmum.

Et ad alia maiora, expreſſis etiam quæ exigunt ſpeciale mādatum,

tum, poſita inſtr. mandatorum. quid operetur per Io. de Prat. in l. Pompon. in princ. & in l. mādato generali. & in l. procurator. cui libera. ff. de procur. & Card. in clem. ij. q. xvj. extrà de procur.

Cedit emptori omnia iura, & fecit eū procuratorē in rē ſuam. Operatur quòd poſsit emptor licet nō dominus agere rei vend. quamuis nondum ſit ſecuta traditio. Dyn. in reg. pro poſſeſſore. lib. vj. & Bart. in l. ſi ager. in fin. & ibi Pet. de Suſ. ff. de rei ven. Item operatur quòd cōductor vel colonus teneatur ſtare emptori, cui aliàs non cogeretur. Bart. in l. qui fundum. ad fin. ff. loca.

Vendit omne ius & actiones, quas habet. Operatur vt in emptorē tranſeant directè ſine ceſsione, ſine qua aliàs trāſirent vtiles tantùm. Bar. in l. creditor. §. pen. ff. de act. emp. quē vide omninò in l. ſi ager. ff. de rei vēd. itē operatur vt poſsit emptor dictā rē loco pignoris retinere. Bar. in l. ſi. in prin. ff. de diſtr. pig. Itē intelligitur, ſcilicet ſi. quod ius habet, ideo nō probatur titulus niſi conſtet ꝙ habebat ius in re. ſecūdū Dy. & Bal. in l. ſi ſic. §. ſi mihi. in fi. de leg. j. Itē clauſula, cū omnib. iurib. & pertinētijs: operatur ſi de iurib. & pertinētijs aliter cōſtet. Dyn. & Bar. in l. ſi ſic. §. j. de leg. j. in Spec. de loca. §. j. verſ. lviij. & Old. cōſ. clxxiiij. viſo priuileg. &c.

Dedit, tradidit. Operatur quòd ſi venditor eſt dominus, intelligitur dare, id eſt dominiū transferre in emptorem, ſi verò non eſt dominus, intelligatur tradere. Bart. in l. exempto. in ſi. prin. ff. de act. empt. & plenius per Bartol. in l. fin. in j. col. in verſic. & ideo inſtrumenta quæ fiunt. ff. de condict. ob cauſam, & an ſtipulatus, in prin. ff. de vſur. vbi dicit quòd verbum, dedit, nihil operatur in inſtrumēto venditionis. Item intelligitur, ſcilicet tempore inſtrumenti. Bart. in l. poſt dotem. in j. q. in vj. col. in verſ. pro hoc facere quod communiter. ff. ſol. mat. & de iſta clauſula, dedit & tradidit, ad Bart. in l. j. ad fin. C. de rerum permut.

Vendit, tradit, ceſsit & conceſsit &c. in inſtrumento venditionis non probat traditionem poſſeſsionis rei venditæ abſentis ſed præſentis, ſic ſcilicet, quando inſtrumentum celebratur in facie rei & operatur, vt ſua authoritate emptor ingredi poſsit poſſeſsionem rei, quod aliàs non poſſet. l. prædia. & ibi Dy. Oldr. & Bar. circa ſi. ff. de acquir. poſ. Doc. & Pet. de Suſ. in l. emancipatione. C. de fid. inſtr. Bar. in l. ij. in fin. C. de acquir. poſ. & per Bald. in Rubrica. C. de contrahen. empt. xix. q. & per Alex. conſil. xiiij. parte. Item operatur ceſsionem actionum vtiliū & directarum. Bartol. in l. j. iij. col. in fin. in verſic. tu dicas breuiter. & ibi Pet. de Suſ. C. de act. & obl. Item dicta clauſula valet, in inſtrumento ven

ditionis,&c. non facit deſinere eſſe véditionem,licet verbum dedit,cuius natura eſt dominiũ transferre,nõ ſit propriè poſitum in venditione,cuius natura eſt tradere,ſed impropriatur,Bart.in l.j.circa fin.C.de rerum permu.& adde ſuprà proxi.verbo.Addo primum in quantum dicitur,quòd talis clauſula non probat traditionem poſſeſsionis.Spec.in tit.de emp.& vend.§.ſciẽdum. ver.ſi verò res.cum ſe.vbi limitat,niſi in inſtrumento eſſet appoſitum,verbum conſtituit,quia tunc probat traditionem poſſeſſionis,& tenet Bald.in §.per traditionem. Inſt.de rerum diuiſ.& d.Alexand.in l.prædia.in vlt.col.in verb.vlt.not.cum concord. ibibidem per eum ſignatis.

Liberum ab omnibus dicimus, intelligitur,ſcilicet extraordinarijs non ordinarijs.Bald.in ſing.in l.fiſtulas.§.frumenta.ff.de contrahen.emp.

Licentiam propria authoritate intrandi dedit dicto emptori, qui emptor donec poſſeſsionem acquirat conſtituit ſe precario nomine poſsidere. Operatur vt emptor poſsit propria authoritate intrare poſſeſsionem,quod aliàs non poſſet.per l.ſi ex ſtipulatione.& ibi Doct.& Paul.de Caſt.de acq.poſ. Per.de Su.in l.pe. C.de pig.act.& plenè per Bart.in l.creditores.q.ij.princ.in iiij. col.in fin.verſ.Item quæro quid ſi.& in iiij.q.princ.ad fin.C.pigno.Item inducit tranſlationem poſſeſsionis.Bartol.in l.ij.C.de acquir.poſ.Item facit quòd creditor poſsit reſiſtenti vim inferre in continenti,quod aliàs non poſſet.Bar.in d.l.creditores.iiij. q.prin.in viij.col.in verſ.& prædicta vera.C.de pig. Item operatur quod poſsit reſiſtentem aut contradicentem expellere.notat idem Bart.in l.alias.§.eleganter.ff.ſol.mat.quod eſt verũ niſi ſolo verbo contradicat.vt not.idem Bartol.in l.iij.in iiij.q.prin.in lec.ordin.C.de pig.

Promiſit non moleſtare emptorem in poſſeſsione rei: Operatur licentiæ cõceſsionem de intrando propria authoritate, ſecundum Ang.& Petr.de Su.in l.eius rei.ff.de rei vend.vbi dicunt idem ſi teſtator in teſtamento ponat dicta verba prohibens hæredem dictum legatariũ moleſtare in poſſeſsione,vt dicetur infrà in clauſulis Teſtamenti.in clauſula hæres legatarium in poſſeſsione non moleſtet.vide omninò Bald.in l.j.C.de nund.& in l. j.vj.col.ff.de his quæ pœ.no.& per Paul.de Caſt.cõſil.cxc.& per Ioan.de Imol.in l.Lucius.§.tres.ad Treb.

Obligans bona quæ non nomine creditoris ſe conſtituit poſſidere:Operatur quòd etiam futura bona veniant in obligatione

ne ſecundum Bart.in l.fin.ad fin.C.quæ res pig.ob.poſ.

Licentiam creditori propria authoritate capiendi bona obligata, ſi contra veniat: an operetur ante liquidatã contrauentionem vel poſt & quando. Bart.in l.iij.iij.q.princ.C.de pig.& ibidẽ vide per eum in vj.col.in verb.ſed an poſsit vbi dat remedium, quo mediãte etiam ante negotium liquidatum poterit creditor ingredi authoritate propria.

Alteri non vendere, cum pacto de ingrediendo, propria authoritate: Operatur, vt illud locum habeat contra ſingularem ſucceſſorem, vt per Bart.in l.is cui.§.qui in poſſeſsione.ff.vt in poſſeſ.legal.& in l.ſi quis ſub hac conditione.ff.de contra.empt. & in l.iiij.iiij.q. verſ.hoc promiſſo venio ad q.propoſitam.C.de pign.in repet.& omninò Alex.ibi.& conſ.lxxviij.vol.iiij.

Promiſit de euictiõe ſiue euicta fuerit poſſeſsio ſiue proprietas, & qualiter cũque euincatur, ſiue per arbitrium voluntarium, ſiue neceſſarium, etiam ſi lata eſſet ſententia contra emptorem, iniquè, vel ob eius iniuſtam abſentiam, vel negligentia, vel alio quocunq; modo: quid operetur Ang.in l.emptor.de euic. Doct. in l.ij.de act.emp.& in l. Iul.§.ibidem.eod.tit.gl.in l.cum pœna. in verb.necne.ff.de arb.& in l.libera.C.de ſenten.& interlo.om. iud.Bart.in l.venditores.in fi.de verb.oblig.& in l.ratio.in prin. de act.emp. Bald.in l.ſi domus.§.de euictione.de leg.j. Lanfr.in tractatu de arb.vij.parte.xxxv.q.& Bart.Cep.in cautela.clxxviij. vbi plenè.& adde ſuprà eod.in verb.promittens vẽditor & Ang. in conſil. xxvj.incipiendum eſt &c.vbi dicit, quòd non tenetur, ſi ſententia ſit iniuſta, niſi cum dicta clauſula, & tenet Alexã.in l. exceptione.de fideiuſſ.

Defendere emptorem de iure & de facto, quid operetur. Bart. in l.ſtipulatio iſta.in princ.in iij.col.verſ.quęro aliquis vendens. ff.de verb.obl.& ibi Alex.& Bal.in l.fi.in j.col.in verbo quærunt Doct.C.de act.emp. Item operatur quòd ſententia lata contra emptorem noceat venditori. Bald fin.in.d.l.fin.in ij.col.in prin. in verb.quæro quid operabuntur, & ſubdit Alex.in d.l.ſtipulatio.iſta vlt.col.quòd tunc venditor non tenetur de iniqua ſententia lata contra emptorem in cauſa euictionis, ſecundum Bald.& Saly.in d.l.fi.quod intelligit ſecundum Ang.in conſil.clxxiij.incip.in Chriſti nomine præmittendum eſt quando index omninò proceſsit extra ordinem iuris ſeruauit, ſed in iuſtitiam fecit. & ſubdit Alex.eſſe veram in venditore priuato, non in ſuperiore vendente, ſecundũ Pet.de Anch.in cõſil.lxxxiij.quod incip.in

Chriſti nomine,omiſſo primo dubio.ar.not.c.j.de off.deleg.& in c.pro illorũ. de præben.& per Alex.in l.exceptione de fideic.

Defendere aduerſus omnes.quid operetur vide Bal.in l.ſi fundum.ff.de verb.ſig.

Promiſit duplam pro euictione etiam ſi fundus eſſet publicatus: Operatur quòd tenetur venditor ad duplum caſu quo fundus vt publicatus euincatur, qua clauſula deficiente dicto caſu teneretur ad pretij reſtitutionem duntaxat.Bart.in l.neceſſario. ff.de peric.& commo.rei ven.

Etiam ſi de litis euictione non fuerit certificatus:Operatur vt venditor teneatur de euictione,etiam ſi non fuit ſibi notificatũ quòd ſit motalis de euictione.Aug.in l.emptor.C.de euic. Bald. in l.j.in vlt.col.in verb.item & tertiò quæro.C.de pericu.& commo.re.ven.& Bart.Cep.in cauſa clxxiij.

Ceſsit actiones reales & perſonales,& procuratorem in rem ſuam conſtituit dictum emptorem vel donatarium: Operatur quòd ſecundus emptor non teneatur denuntiare litem motam ſuo author.ſed poteſt denuntiari primo venditori,id eſt authori venditoris ſui. Bart.in l.ſi pro.§.ſi pro euictione.in fin.ff de euictioni.& plenè in l.Iul.§.qui fundum.in ij.col.in princ.in verb. quæro vendidi.ff.de verb.oblig.& Bart dicit.in l.per diuerſas.C. man.& dicta clauſula valet.vt ibi in pen.col.in fi.in verb.& ideò hodie in omnibus contractibus.& in l.ſi pro re.§.fin.ff.de euict. vbi dicit quòd dicta clauſula debet poni in inſtrumentis.& per Bal.in l.cum ſucceſſores.in verb.ſed hic quæro.C.de euic.

Precario nomine emptoris ſe cõſtituit poſsidere.facit præſumi fictam venditionem,niſi venditor reſpondeat emptori de fructibus,vel niſi vſufructum rei ſibi reſeruauerit.Bart. in l.ſicut.§. ſuperuacuum.in ij.col.verſ.quæro quid ſi in inſtrumento.ff.qui. mo.pig.vel ſpo.ſol.& Bal.in add.Spec.de alleg.& diſpu.verſ.præſumitur fraus.Item facit venditionem non poſſe reſcindi cõtrario ſenſu partium.gl.& Bartol.in l.ab emptione.in ij.colum.in verb.ſed quæro,quid ſi ego.ff.de pactis. Item facit ceſſare act.ex vendit.& competere rei ven.vel interdictum vti poſsidetis,ſi deſit verbum precario,ſecundum gloſſ.& Bart.Doct.& Alexan.in d.l.ab emptione.in ij.col.in verb.nota.& tene menti.gloſſ.iſtã. & ibi Paulus de Caſtro.in d.l.ij.C.quando licet ab empti.diſce. Item facit eſſe traditionem fictam,ſed poſſeſsionem verã etiam quando per procuratorem addijcitur. Bartolus. ſing.in d.l.ab emptione.in fin.in verb.vltimò aduertas.& in l.ſi is qui pro em-

ptore.

ptore.xxiiij.col.verſ.venio ad ſecundũ cum fingit,ibi & ideò dixi & dico.ff.de vſuc.Addo etiam quantum ad primum Bart.in l. poſt contractũ.in iiij.col.in verb.ſed quid ſi venditor.ff.de don. & maximè dico iſtud procedere,ſi fieret in præiudicium fiſci vel creditorum,ſecundum Bald.in l.j.in ij.col.in prin.in verſ.ex hoc patet quòd cum interuenit precarium.C.de donat.ante nup.& vide Bal.in c.j.§.j.ad fin.verſ.ſed nunquid conſtitutum.de feud. dato in vicem.l.commiſ.Et an ſit de ſubſtãtia contractus,vt poſſit addi in inſtrumento per notarium publicante prothocollum Notarij mortui habens dictionem &c.vide Alex.conſi.xxviij.ſecunda parte.

Tradidit poſita in inſtrumento, probat traditionem ſolùm quando tempore inſtrumenti potuit interuenire, vt quia reus erat præſens,aliàs probat licẽtiam apprehendẽdi poſſeſsionem. Bald.ſing.in l.iudicia.C.de rei ven.in j.col.in verb.ſed iuxta hoc quæro.& in l.minus.in j.col.in fi.verſ.ſequitur in text.pro tradita.C.de acq.poſ.Bar.in l.prædia circa fi.ff.eod.tit.& in l.poſt dotem.in j.q.ff.ſol.mat.& in l.ij.in fin.C.de acq.poſ.not.in l.j.C.de iur.haſ.fiſ.lib.x. Lanfr.in c.quoniam contra.ver.teſtes.de prob. & ſuprà eod.tit.in verb.vendit,tradit.& per Bald.in add.Spec.de emp.& vend.ver. verbum tradere.

Cum eadem conditione exponitur,id eſt cum eiſdẽ pactis & oneribus.l.nihil.& ibi Bart.in fi.ff.de coniung.cum eman.libe.& in l.ſi ſocietatem.§.arbitrorũ.j.col.in verſ.ex qua not.ff.pro ſoc. & Flor.in l.iiij.§.j.ff.de ſerui.& Old.in q.duo ſunt ſtatuta.& infrà in clauſulis teſtamentorum.verſ.cum eadem conditione.

Obligans bona.operatur vt creditor poſsit facere vnam rem extimari per iudicem,& eum ſibi eligere pro ſatisfactione ſua. Bar.in l.iij.vlt.q.ij.princ.in vj.col.in fi.ver.iuxta prędicta.C.pig.

Præſentibus.t.poteſt poni in principio & in fine inſtrumenti. Bart.in l.præpoſteri.in fin.C.de teſt.Addo Bald.in §.die lunæ.in verſ.in præſentia.hoc habes in tit.de pac.conſtan.& in l.hac conſultiſsima.in j.col.in fi.in verſi. nunc venio ad alia. C.qui teſtamenta facere poſſunt.

Firmi, Anconæ, fani &c. de hac clauſula.

Tu dic pro enodatione huius clauſulæ,quòd debitor promittens ſe poſſe conueniri Firmi & Anconæ,& vbiq; locorum inueniatur,poteſt opponere exceptionem fori,ſi conueniatur alibi quàm vbi cõtraxit.Secus ſi promittat ſe ſoluturum Firmi & Anconæ,& vbique locorum,ſecundum Guil.de Cug.in l.ſi quis ad

declinandã.nu.iij.& quod ibi notaui in apoſti.ad ipſum in verb. iſta opin.non placet.C.de epiſ.& cle.de quo omnes per Gerar.de Petra ſancta ſing.ſuo.vj.incip.notant Doct.in l.ſi cõuenerit.vbi reprobat opin.communem.

Soluere in quolibet loco,& vbique, quomodo intelligitur,& quid importe .Bart.in l.ſi conuerit.in fi.ff.de iuriſ.om.iud.addo Bart.in l.j.ad fin.ff.de eo quod cer.loco.& Panor.in c.j.in xij.col. de iud.& per d. Alex.in d.l.ſi conuerit.in vj.colũ.in verb.quid ſi promitto.cum alijs cõcord.ibidem per eum ſignatis. Adde Alexand.omninò in l. Lucius.la.j.& ibi Paul.de Caſt.ff.depoſiti.& quod notaui ſuprà proxi.verſ.

Dicta bona regere & gubernare promiſit dictus maritus: importat ſolius adminiſtrationis tranſlationẽ non dominij rerum in maritum,quando res dotales non ſunt datæ & eſtimatæ.Laur. de Fano.in l.in quorum.xiij.col.ff.de pig.

Tot ſunt donationes quot centenaria &c.facit donationẽ de mille etiam non inſinuatam valere ſecus de clauſula, tot ſint donationes quot ſummæ.Bald.in l.j.col.in verb.& eſt arg.ad donationem.C.quando dies lega.ced.& quod not.in l.ſcire debemus. in principio.ff.de verb.oblig.& in Spec.de inſtr.ædito.§.porrò nunc.verſ.fin.Sed caue,quia Spec.hoc nõ dicit.ſolùm dicit quòd licet donatio excedens legitimum modum debeat inſinuari,fallit tamẽ in donatione facta ad pios vſus.Addo Bart.in l.modeſtinus.in ij.col.in verſ.quæro quid ſi fuerit dictũ.ff.de dona.vbi tenet contrariũ.& per Spec.in tit.de donat.in verſ.quid ſi aliquis dat,& ibi Baldus in add.in verb.ex multis.& Oldr.conſilio cclij.

Stipulanti pro altero,quid importet hæc clauſula per Ang.& Doct.poſt gl.in l.huiuſmodi in princ.de leg.

Die tali: aliquid ponitur in contractibus. Bal.id tit.de Pactis. conſtant.§.die lunæ circa princ.

Adde Bald.in l. cum tabernam.ff.de pig.& an debeat poni in inſtrumento de nocte facto.vide eundẽ Bal.in l.ſi qua beneficio. num.j.& quod ibi poſui in apoſtil.in ver. ſecus in inſtrumentis. C.de diuerſ.reſcrip.quòd ſic.Idem tamen Guil.de Cug.per in l. edita.num.v.& ibi poſui etiam in add.in verb.cum die & conſule.C.de æden.& Felin.c.j.col.iij.verſ.itẽ requiritur. & ibi an debeat poni nomen diei,extrà de fid.inſtr.in ſcriptura verò priuata ſecundum communem opin.non requiritur de neceſsitate, vt per Bal.in §.quibus.nu.vj.& quod ibi notaui in add.in verb.ſcriptura.in j.conſtitut.C.Math. Matheſ.ſing. xlv.incip. nota quòd

tem

tempus & locus.& Alexan.clx.xj.vol.ij.& conſ.cix.vol.iiij.

Habito tractatu & licentia epiſcopi &c.non probat niſi de his aliter cõſtet.Bart.in Auth.ſi quis aliquo.in fin.in verſ.iuxta prædicta quæro.C.de eden.Paul.de Caſtr.conſ.lxxxix.Laudu.in cle. j.de rebus eccleſ.non alien.Laur.in rubric.eod.tit.in vj.in xxvj. q.in Spec.de locat.§.ſequitur.verſ.& ſcias.dixi in tractatu de epiſcopo.iiij.lib.Feder.de ſe.cxxxviij.incip.conceſsio facta nuntio. Imò debet fieri inſtrumentũ de illo de per ſe,ſecundũ Pau.de Ca. conſ.xc.aliàs eſt alleg.cõſ.lxxxix.& Alexand.conſ.xvj.volum.iiij.

Ad renouandum:in locationibus an valeat.Bald.quòd ſic in l. voluntas.col.j.verſ.illud certũ eſt.C. de fideic. Bart.tamẽ cõtrà, & fortè melius in l.ſi finita.§.ſi de vectigalibus.ff.de dam. infect.

Quot ſunt anni,tot locationes: quid operetur vide Specul.in tit.de donat.§.j.verſ.quid ſi aliquis.vbi dicit in ſimili iſtã clauſulam nihil operari,tanquam ſit facta in fraudẽ legis. not. Guil.de Cugn.in l.illud.aut illud. num.iiij.& ibi poſui in addi.ad eum in verſ.nõ excedat centũ.& ibi etiam poſui in apoſtil.ad Bal.in verſ. ſi actũ.num.x.C.de ſacroſ.eccl.Paul.de Caſtr.in l.ſcire debemus. in fi.de verb.obl.Matheſi.ſingu.cvij.lxx.nota.quod leges.Panor. in c.apoſtolicæ.num.v.& ibi addidi poſt ipſum in verſ.dicẽdum eſt quod non.extrà de donat.& Rom.conſil.xxvj.incip.pro deciſione eorum,vbi dicit quòd iſta eſt omnium opin.quem ſequitur Alex.conſil.lxviij.incip.viſis duobus elegantiſsimis conſilijs.

Promiſit meliorare in inſtrumẽtis emphyte.Operatur, & intelligitur de paruis nõ de magnis melioramentis. Item intelligitur donec erit emphyteuta,no.poſt Io.de Por.in l.ſenatus.§.Marcellus.de leg.j. Itẽ intelligitur quòd emphyteuta deiectus ob canonem non ſolutum non poſsit repetere melioramenta.Bar.in l.colonus.in fi.prin.ff.loca.& ſuprà eod.verſ.ad meliorandum

Præſente patre & conſentiente:in inſtrumento filij quid operetur,dic quòd non operatur obligationem patris niſi expreſsè ſe obligauerit ad illum contractum.Bar.Sing.in l.Lucius prima. in fi.ff.de adm.tut.ſed idem Bart.contrarium tenet poſt gl.in l.j. §.ſi is qui nauem.in fi.ff.de exercito.

Alteri vel de vno in alterum.quid operetur vide not.in l.j.& ibi Bald.in j.col.in fi.verſ.quærit gl.ſi appoſita.C.de donat.cauſ. mort.& dic habere locum etiam quando alter non moritur cum filio ſi apponitur inter extraneos,ſecus ſi inter ſuos,vt ibi,item quia alter eſt partitiuum duorum non benè ponitur de pluribus quàm duobus.ideò vitiat inquiſitionem,vt ſing.dixi, ſecundum Bald.

Bald.ſuprà.in clauſul.iudiciorum.verſ.alter alteri.

Actum in caſtro.tit.comitatus firmi &c.an probet illud caſtrũ eſſe de iuriſdictione,vel dominio firmi.gl.in ver.nullo.Bald.in j. col.verſ.iiij. not.dom.Paul.de Caſtr.& Bart.in l.cùm aliquis.in verſ.gl.inducit hanc l.C.de iur.delib.dicit quòd non,niſi inter eoſdem factum ſit inſtrumentum,vel etiam inter alios ſi ſunt plura inſtrumenta ſecundum Bald.ibi & in l.optimam.in ij.col.in fi. in verſ.tu verò dicas.gl.C.de contrah.& comit.ſtip.not.in l.prædijs.de leg.iij.& Flo.in l.in finalibus.ff.fini.regun.vel niſi inſtrumenta ſint antiqua vel ſi ſunt noua, probant inter contrahentes tantùm,ſecundum Bald.in d.l.cùm aliquis.in j.col.verſ.itē quòd dicit gl.vbi etiam per Doct.Addo gl.in cap.cùm olim.in verſ.in-inſtrumẽtis.de cenſ.&d.Alex.in l.cùm aliquis.in iij.col.ver.dicit etiam notabiliter Bal.cum alijs cócord.ibidem per eum ſignatis.

Adde omninò eundem Alex.in l.emptor.§.ancilla.de rei vendic.& in l.ex hac.de donat.& notaui in apoſtil.ad Guil.de Cug. in Authen.ſi quis.in fin.in verſ.faciũt fidem.C.de eden.& in apoſtil.ad Panor.cap.ſeries.num.3.in ver.plenam fidem.extra de teſt. & Rom.ſing.cliij.& cccccxxxvj.

A.cum Beneficio inuentarij vendidit pro ſatisfaciendo creditoribus & legatarijs. Operatur ne emptor moleſtetur hypothecaria à creditoribus & legatarijs.Paul.de Caſtr.in l.fi.§.licètiam. C.de iur.delib.

Clauſula actorum in domo Titij non probat dominiũ.Ang. in Authen.vt ſpon.lar.§.& hoc inſuper.vlt.col.verſ.& exemplũ ſi Notarius dicit.col.ix.vide gl.in ver.nullo.& Doct. in d.l.cùm aliquis.& in l.prædijs.ff.de leg.iij.& ſupr.verſ.proximo.

Finito quinquennio iterum locat.quid operetur.vide Dyn.in l.codicillis.§.inſtituto.& ibi poſui in apoſtil.ad eum.ff.de leg.ij.

Non ſit melior conditio occupantis,& quod per vnum fuerit cœptum,per alium perfici poſsit.Poſita in inſtrumento procurę, vel mandati facti pluribus, operatur quòd quilibet ſit procurator inſolidum,& vnus poſsit finire inchoata per alium,nõ tamen ſic locus præuentioni.Bart.& Doct.in l.pluribus.ff.de procur. contrarium not.in cap.ſi duo.de procur.in vj.& Bart.Cep.in rubric.de verb.ſig.xxvj.col.& dom.Gem.in cap.ſi Papa.in princ.in vlt.col.verſ.fallit quarto.de priuil.in vj.

Viſo teſtamento eius verbis: in tranſactionis inſtrumẽtis poni debet,aliàs non valet tranſactio,niſi conſtet quòd aliter tranſigentes habuerunt notitiam teſtamenti.l.de his.& ibi Bart.in j. col.

col.in fin.verſ.ſi igitur cautus.ff.de tranſac.& Bart.in l.ſub prætextu.la.j.in j.col.in verſ.Ité in eo quod gl.allegat.C.de tranſac.

Eundem Bart.in l.j.in fi.princ.§.aliàs eſt.§.ratió.ff.quemadteſtam.a pe.quod eſt verum ſecundum Paul.de Caſt.ibi,niſi tenor fuerit probatus per teſtes vel Notarium,vel niſi tranſigens ſciat tenorem teſtamenti.licet nõ viderit,vt per Bart.in alleg.l.de his.verſ.quæro extra gl.& in l.ciphi.ff.de op.legat.vel niſi aliàs illud legerit.licet nõ tempore tranſactionis, vt ipſe ibidem, vbi ponit alias fallen.Et vltra ipſum idem,ſi cum iuramento. vt per Alexa. in l.qui Romæ.§.duo fratres.char.ante pe.de verb.oblig.& conſil.xj.volum.ij.

Sciens promiſit: hæc clauſula tollit exceptioné erroris quæ op poni nõ poteſt.Bar.in l.ſed & ſi quis.§.ſi.ff.ſi quis cau.Doc.& Pe. de Su.in l.generaliter.C.de nõ nu.pec.&Bar.in l.ſi dari.in ſi.ff.de verb.oblig.& Alex.ibi.& in l.cùm de indebito.de probat.& ſuprà verſ.clauſula.ex certa ſcientia in clauſulis reſcriptorum,vbi plenius.Quod verum niſi in renuntiatione vellet,facta per mulieré vt infrà,quia nihil operatur ſecundum Paul.de Caſtr.in cõſil.cccxxxij. Item tollit cond.indebit.quæ nõ datur promittenti indebitum ſcienter.Bart.in l.fin.§.idem quæſijt.in j.col.verſ.vnde.vt prędicta ceſſent.ff.de condit.indebit.vbi dicit verum etiam ſi recuntiatum ſit inſtrumento conditioni indebiti condit.ſine cauſ.& omnibus ll.auxilijs.& per Paul.cõſil.cxxxiij.& per Alex. in d.l.fin.§.j.& Bald.in l.mater.de rei vend.

Si conſtet indebitũ donat. Operatur tantum quantum clauſula ſciens ad prędicta ſe nõ teneri &c.de qua ſuprà proximè dictum eſt.Bart.in l.j.§.idem quæſijt.in j.col.in ſi.ff.de cõdit.indeb.

Obligans ſe refico periculo & fortunæ, idem dicit quòd obligaret ſe ad caſus fortuitos ſecundum Bart.in l.ſi is qui in aliena. in princ.ff.de acquir.rer.dom.

Poſsit ſubſtituere etiam pluries & ſubſtituendo remaneat procurator: Operatur quod ſonant verba,id eſt quòd procurator ſubſtituens non deſinat eſſe procurator.Bart.in l.quod ſi fortè. §.quid ergo.circa ſi.qué.§.legit in l.vero procuratori.ff.de ſolu.

Certiorata de beneficio Velleiano, non probant dicta verba certiorationem.gl.& Doct.in Authen.quomodo oportet epiſcopos.§.igitur.in ver.interoget.& Pet.de Su.in l.fin.C.ad Velleia. & Paul.de Caſtr.conſil.cccxxxij.Addo Fred. de Se.in conſil.ſuo cxcix.quod incipit quæritur an dom.Margareta. & dom.Ant.de Butr.in cap.quoniam cõtra falſam.in xiiij.col.de probat.Panor.

in

in cap.cum cauſam.t.in v.col.in verſ.quoad ſecundum de circũſtantijs teſt.& omninò per dom.Alex.in l.ſciendum.in xiiij.col verſ.ſed quid ſi inſtrumento.ff.de verb.oblig.cum alijs concord ibidem per eum ſignatis.

Poſſit pignus vendere iure creditoris,operatur vt vendi poſſit pignus etiam abſente debitore.Bald.in l.ſi cum mulitaribus. C.de re milit.

Promittens ſub pœna ſeruare,intelligitur ſcilicet per ſtipulationem.Bart.in l.ad diem.ff.de verb.oblig.gl.& Paul.de Caſt.in l.reſcriptum.§.ſi pacto.in fin.ff.de pact.

Quod eſt verum,niſi interrogatio præceſſerit,& reſpõſio ſecu ta fuerit incontinenti.ita Alexan.in l.nam & poſtea.§.j.ff.de iureiur.& in l.ſciendum.col.iiij.de verb.oblig.

Res vendita ſit pro pretio obligata: Operatur quòd ipſa res per emptorem ante ſolutum pretium non poſsit alienari.Bart.in l.ſi ita quis.§.ea lege.in j.col.in verſ.venio vlt.ad q.in fin.verſ.de verb.oblig.

Iurant eſſe contenta in inſtrumẽto &c.hæc clauſula tollit præſumptionem ſimulationis.Bald.in l.fin.C.de non numer.pec.& cep.intra.de contract.ſimul.vlt. præſump. verſ.ſed circa prædictas.Item facit preſcriptionem non currere,& exceptionem non numeratæ pecuniæ non poſſe excipi,maximè ſi interuenit iuramẽtum duplex,vt not.plenè Felin.in cap.ſi cautio.col.vij.extra de fide inſtr.Sed an exceptionem falſi.Alex.conſ.lxxxix.ij.parte.

Oblato libello & lite conteſt.hæc clauſula in inſtrumento poſita non probat.Innoc.in cap.quoniam contra.in ij.col. magna in fin.in gl.ſua in verbo perſonas.ij.de probat.& in Spec.eod.tit. §.fin.verſ.ſed pone iudex.& Fre.de ſen.in conſil.ccvii..quæritur an dom.Margareta &c.

Confeſſus habuiſſe & recepiſſe, facit præſumi quòd tunc habuerit,non ex interuallo temporis.Bart.in l.certi.§.ſi nummos. ij.col.in fin.in verſ.hîc moueo dubium.ff.ſi cert.pet.& in l.ſi ita ſtipulatus.§. Chryſogonus.in ij.col.in verſic.item aduerte. ff.de verb.oblig.& in l.poſt dotem.j.q.& ibi Bald.in vlt.col.in verſic. quæro,vir fuit confeſſus.ff.ſol.matri.& in l.prædia.in ver.iſta.l. facit ad quæſtionem.ff.de acquir.poſ.& in l.ſingularia.in vj.col. in verſ.quandoq; ſi cert.pet.& Ang.in d.§.Chryſogonus.vbi per Alex.quod verum ſi eſt renuntiatum exceptioni non num.pecu. ſecundum Bald.vbi ſuprà in d.l.poſt dotem.in vlt.col.in verſ.aduertatis.licet,& ibi ſentit Bart.in præalleg.j.q.& gl.& Doct.in l.

ſi ex

ſi ex cautione.in verbo probare.C.de non num.pecun.& Bart.in l.j.C.de dot. cauſ.non num.Item talis probat confeſsionem non actualem numerationem.Doct.& Bart.in d.l.ſi ex cautione.in j. col.verſ.tu aduerte.& ibidem Bal.in iiij.col.& in l.j.C.de do.cau. non num.quod verum eſt niſi ſit renuntiatum exceptioni non num.pec.Bald.in l.pecuniæ.paulo poſt princ.Bal.de ſolut.& Bar. in d.l.j.& in d.l.ſi ex cautione.Item niſi addantur verba,ſcilicet à Titio dando & numerando ei,quia propter verbũ gerundij dando,probat veram numerationem,quia illud ſignificat actum viſui ſubiectum.Bald.in d.l.ſi ex cautione.in iiij.col.in v. q. ſecus autem ſi addantur verba participia,ſcilicet à Titio dante & ſoluente,quia tunc nihil operatur.nec probãt numerationẽ actualem,quia ibi dante &c.venit in conſequentiam confeſsionis preambulæ,non quòd notarius atteſtetur numerationem ſecundum Bald.ſing.in l.ſi ex pretio.in j.col.ver.modò hîc reuocatur in dubium.C.ſi cert.petat.& in d.l.ſi ex cautione.iiij.q.& in l.j.x.col. ver.& eſt ſimile quòd quotidie accidit.C.de confeſ.Item verum niſi addantur verba in præſentia mei Notarij,quia tunc probatur ſecundum Bart.in d.l.j.de do.cauſ. non num. poteſt tamen contrarium probari,ſcilicet quòd tempore contractus nõ interuenit pecunia ſecundum Bald.in d.l.ſi ex pretio.in d.ver.modò hîc reuocatur,quem etiã vide in d.l.ſi ex cautione.vj.q.& in l.aduerſus.eod.tit.

Clauſula qui venditores confeſsi fuerunt pretiũ recepiſſe vel receperunt preſente me Notario & teſtibus: Operatur vt omnes de euictione teneantur.Bald.in l.quidam.in fin.ff.de euict.

Nomen debitoris beneficium facere promiſit.in inſtrumento ceſsionis poni debet, & quid importet Bart.in l.j.in fin.princ.ff. ad Macedon.

Procuratorem in rem ſuam,& poſuit in locũ ſuum , & de euictione non teneatur: poni debet in inſtrumentis mandatorum, & colligitur ex textu.l.ſi procuratorem. de dolo.& ibi Bart.ff. mandat.

Ad ſenſum ſapientis.quid operetur Bart.in l.ex ea.in princ.ff. de verb.oblig.& ibi Doct.& Imol.in l.ſi mandato.§.Paulus vltimo.ff.mand.& in l.illa inſtitutio.in j.col.& j.q.ff.de hær.inſtit. vbi etiam per Doct.Bald.in l.ſancimus.in j.col.in verſ.ſed quid ſi promitto.C.de verb.ſig.& in l.humanitatis.xiiij.col.C.de impub.& ali.ſubſtit.& in l.captatorias.in j.col.ad fin.in verſ.v.opp. quod tota.d.C.de teſtam.milit.& in addit.Spec.de empt.& ven.

in

in j.col.in ver.quid ſi promittitur.& in tit.de arbit.in vj.col.ver.
an poſſit addi.& Oldr.conſ.cxxxix.& Alex.in l.iij.ff.qui ſatiſda.
cog.& in l.quicquid aſtringendæ.de verb.oblig.vbi poſt Ang.&
Imol.dicit non operari eam in ſtipulatione, quæ requirit verba
expreſſa,nec in ſententia,nec in appellatione quæ requirunt ſcri
pturam,ſed in contractibus qui ſolo conſenſu partium perficiun
tur.ſic & Felin.omninò in cap.ex literis.col.iiij.verſ.quid ope-
retur,extrà de fid.inſtrum.

Procuratorem & nuntium ſpecialem,facit eſſe electioné con-
ſtituti,an vellit eſſe procurator vel nuntius.Bart.in l.ſi Titio.la.
j.ff.de vſufruct.leg.de qua clauſula vide Bart.in l.qui autem.§.
conſtituere.in verſ.ex hoc habes.ff.de cõſtit.pec.& in l.multùm.
§.fin.in j.not.C.ſi quis alteri vel ſibi.

Remittit omne ius quod habet & habere ſperat in dicta re.
Operatur remiſsioné iuris,quòd habet tãtùm ex cauſa de præſen
ti,nõ ex cauſa de futuro.Bar.in l.poſt eman.§.illud.in fi.ff.de lib.
legat.& in l.qui cũ tutorib.in prin.in ver.ex hoc dico.ff.de trãſac.
per l.j.de ſtat.lib.& in l.qui Romæ.§.duo fratres.in xj.col.in ver.
vj.quæro.ff.de verb.ob.& in l.ſi vxor.§.diuus.in fi.ff.de adult.&
Bald.in l.pactum.xiij.q.C.de coll.Addo Bart.in l.quòd ſeruus.in
ij.col.ff.de cond.ob cauſ.& ibidé dom.Alex.in ij.col.in ver.extra
gloſſ.cum alijs concordan.ibidem per eum ſignatis, quid autem
ſi diceret omninò ius quod habet & habere ſperat,vel poſſet ha-
bere,an intelligatur etiam ex cauſa de futuro,vide Bart.in l.hære-
dem.ff.mand.quòd ſic.

Præſenti & recipienti : hæc clauſula non probat præſentiam
ſecundum Paul.de Caſt.ſing.in l.illud.C.de ſacroſanct.eccleſ.

Adde tamen quòd facit præſumptioné,quòd fuerit præſens.
vt not.Ang.in l.j.& ibi Bald.C.de contrah.& comit.ſtipul.

Fideiuſſor promiſit ſoluere de ſuo,tam reſpectu iudicij quàm
cõtractus,& ſoluere iudicatũ:facit executioné fieri poſſe contra
eum,quæ aliàs fieri nõ poſſet.Bald.in l.fin.in fin.C.de fideiuſ.tut.

Quia ſic placuit in quietationibus. quid operetur,Bald.in l.
pact.xvij.C.collat.

Periculum ſit cõmune : Operatur vt non dicantur duo rei de-
bendi inſolidum.Bald.in l.rem mihi.§.in exercitu.ff.commoda.
& in l.ſi non ſinguli.verſ.ex prædictis ergo.C.ſi certum petatur.

Ceſsit actionem realem & perſonalem dicto emptori . Opera-
tur vt emptor poſsit agere contra actorem venditoris ſui,vt ſuſci
piat in ſe iudicium euictionis.Bald.in l.j.in fin.C.de iur.dot.

Tut

Tutor defendere ſine mora promittit dictum pupillum: poni debet in inſtrumentis tutelarum. Bald.in fin.§.omnem in princ. C.de admin.tut.quid operetur.Bal.in l.fin.§.defenſionē. eod.tit.

Et iudicium ſubire: Operatur vt talis promittens præcisè compellatur.Bald.in l.ij.in iij.oppoſ.C.de hæred.vel actua.ven.

De rato promiſit: hæc clauſula non ampliat mandatum, nec ſpeciale mandatum inducit.Bald.in addit. Spec.de procur.in j. col.verſic.clauſula.rati.& verſ.ſeq.

Vt patet in inſtrumento, t.Notarj viſo & lecto: hæc clauſula probat licet de illo inſtrumento aliter non conſtet.in Spec.de inſtru.ædit.§.reſtat.verſ.quid ſi in aliquo.& ibi Bald.in addit.in vj. col.verſ.quādo inſtrumentū.Ang.in l ſciēdū.in reper. vbi alleg. Spec.ff.de verb.obl.& ibi Ang.& Alex.& Io.Pet. de Peru.& Doc. moderni in Authen.ſi quis in aliquo.C.de æden.Sed ibi Angel.& Raph.& Paul.de Caſt.tenent contrarium ſiue dicatur à me viſo & lecto,ſiue dicatur,vt patet in inſtrumento manu mei Notarij infrà ſcripti,in hoc tamē vlt.Raph.& Franc.ibi tenet cōtrariū,vt tunc probet.Sed arg.cōtra per Bal.in l.quædā.ff.eod.tit. vbi dicit quòd Notario creditur vt vni teſti quando dicit ſe rogatū de tali actu.quia ſi nō apparet de actu,nō habetur eius dictū pro inſtrumento publico,ſecundū Bal.Sed Franc.de Capil. in d.Auth.concordauit opin.licet in conſ.quidam Ant.de peregrinis &c.tenuerit cum c.pig.Ang.& ſequaciū.cōcordat autē ſic,quia prima opi. Spec.procedit quādo inſtrumentum referens atteſtatur de alio, quod eſt neceſſariū antecedēs ad ipſum,vt t.tutor,de cuius tutela patet publico inſtrumēto manu.p.ſcripto à me viſo & lecto,quo caſu probat,quia inſtrumentū tutelæ eſt neceſſariū antecedēs ad quittationē,vt ibi aliàs non ſecus eſt, & procedit opin. Alber.& aliorum.Raph.verò.in l.ſi quis.ex arg.§.prætor.ff.de æden.dicit ſimpliciter quòd probet & eū ſequitur.d.Franc.in d.Auth.ſi quis in aliquo.v.col.& ibidem vide d.Alex.Imol.vlt.col.in verſic.ij.eſt vtrum.vbi ſaluat dictum Spec.ſuprà relatum.& do.Ant.& Alex. in ij.col.aliter ſaluantem.& deinde pro d.Iaſ.May.in xv.col.cum duabus ſequen.in verſic.vltra.Bart.ij.limita.vbi tenet indiſtinctè contra Spec.reprobando omnes ſaluationes, ſed Alexā. de Imol. in conſil.vj.iiij.parte.dicit quòd probat quo ad partes inter quas Notarius ſic aſſeruit non quo ad præiudiciū tertij. Adde omninò quod notaui in apoſtil.ad Lanfran.de oria.in cap.quoniam contra falſam. verſic. inſtrumentorum productiones.num.xxij. verſic.modo quæro.in verſ.ij.in alio inſtrumento. extra de pro-

bat.& quod poſui in apoſtil.ad Guil.de Cug.in Authen.ſi quis in aliquo.num.j.in verſ.mentionem & ibi etiam poſui in apoſtil.ad Bald.in verſ.facit mentionem.num.v.C.de eden.

Vt in tali inſtrumento continetur tanquam narratoria non probat ſecundum Innoc.in addit.c.fin.de fid.inſtrum. vide quod notaui.ſuprà proxi.verſic.

Si res euincatur,ſalua ſit prior actio poſita in inſtrumento dationis in ſolutum: Operatur quòd re euicta detur contra reum prima actio,quæ aliàs non daretur.Bartol in l.ſi quis aliam.in j.col.in verſic.alij dicunt quòd hæc ſolut.ff.de ſolu.& in l.eleganter.in princ.in verſ.ad ſecundum opponitur.ff.de pig.acti.Ang. in l.libera.C.de ſenten.& Bart.Cepol.in cautel.cccxv.

Saluo iure in hypotheca,& contra fideiuſſores in inſtrumento dationis in ſolutum: Operatur vt euicta re creditor poſſit agere contra fideiuſſorem per dationem in ſolutum liberatos & hypothecaria contra poſſeſſores bonorum rei.Bartol.in dicta l.ſi quis aliam.in j.col.in verſic.alij dicunt quòd hîc ſoluitur.ff.de ſolu.& Bart.Cepol.in d.caut.cccxv.

Conſentio ſaluo iure meo:Operatur quòd conſenſus nõ præiudicet l.iiij.§.j.ff.qui.mod.pign.vel hypo.ſol.& Paul.de Caſtr. conſil.cccj.& ita conſului.

Recipio ſortem,ſaluo iure intereſſe:quid operetur,vide Bald. in l.fin.in pen.col.ad fin.in verſic.vltimò quæro,quid ſi creditor. ff.de eo quod cer.loco.

Recipio ſortem,ſaluo iure pœnæ,quid operetur dic quod tũc pœna poteſt peti quatenus ſortem excedit.in Spec. de arbit.§. ſi verſ.ſed pone quod dum reſpicit.

Bene & diligenter,id eſt arbitrio boni viri.Bar.in l.cùm filius: §.ſi pater.de leg.ij.l.ſi ita ſit ſcriptum.de ma.teſta.cap.j.in fin.de eo qui mit.in poſ.in vj.& in clemen.j.de offic.ordin.& Alexand. conſil.lx.iiij.parte.

Locator promiſit ſub hypotheca ſuorum bonorũ ſeruare promiſſa &c.Operatur quòd emptor non poſſit expellere cõductorem de illa re, etiam ei hypothecata,ſecundum Par.in l.j.§.quod autẽ.in verſ.& ideo dixi iam.ff.de ſuperfi.Addo Bart.in l.emptorem.C.loca.& ibi Bald.in ij.col.in verſic.quæro an emptor.

Cõputata omni quantitate cõfeſſata numerata promiſſa,quę de dicto debito appareret &c.Operatur vt nõ poſſit iterũ peti,licet cõſtet de promiſſione & de confeſſione,vel de numeratione. Bart.in l.planè.§.j.in fi.de leg.j.& in l.triticum.ff.de verb.oblig.

Boni

Boni auri,& iuſti ponderis,in contractibus non eſt neceſſaria, quia ſubauditur ſemper in promiſsionibus,quòd detur pecunia non reprobata.Bart.in l.lecta.ij.col.in princip.in verſic.verius tamen puto.ff.ſi certum pet.

Obligãs bona præſentia & futura,intelligitur de futuris, quæ nunquã antè fuerint obligata,ideo non intelligitur de re alienata per debitorem conſenſu creditoris,& poſtea redempta per debitorem,quia illa non venit in hypotheca,ex quo aliàs fuit & deſijt eſſe de hypo.per alienationẽ cum conſenſu creditoris factam, caſus eſt ſing.ſecundum Bald.in l.ſolita.quæ eſt l.ſing.& ibidem Bar.C.de remiſ.pig.Sed Bart.tenet contrarium in l.ſicut.§.ſuperuacuum.in ij.col.in verſic.venio ad ſecundum.ff.qui.mod.pign.ſol.ſcilicet quod ſi hypo.erat generalis recidit res eadem in priorem hypothe.licet deſieritesse hypothecata per conſenſum præſtitum in eius alienatione,per creditorem.quod not.

Adde Barthol.Sozi.in ſuo tract.fallẽ.reg.cviij.Bal.in l.ſi num.ix.verſ.ſed pone quòd eſt adiectum,& quod ibi poſui in addit.ad ipſam in verſ.de futuris.C.de pac.Felin.in c.in præſentia. col.iij. verſic.in text.ibi vende vniuerſa.extrà de probat.Panorm.in cap. nulla eccleſiaſtica.num.xj.& ibi poſui in apoſtil.ad ipſum in ver. præſentia & futura. extrà de conceſ.præben.& per Philip.Cor. conſil.ix.incip.quanquam.in litera p.

Nihil contra diuiſionem facturos hæc clauſula, non impedit fideicommiſ.petitionem Bart.in l.fin.§.idem quæſijt.in fin.ff.de condict.indeb.ſed quid operetur, per Bart.in l.qui Romæ.§.duo fratres.j.q.& ibi Doct.de verb.oblig.

Teſtibus vocatis in inſtrumẽtis poſita intelligitur, ſcilicet ad hoc quod actum fuit per interpretes.Ang.in Authẽ.de Tabel.in prin.ij.col.verſic.quid autem ſi inſtrumentum. col.iiij.Bart.in l. hæredes palàm.§.in teſtamentis.ff.de teſtib.& j.verſ.prox.

Et rogatis hoc verbum poni debet,aliàs non præſumitur rogatus teſtium factus. Bart.in d.l.hæredes.§.in teſtamentis.ff.omninò vide.Addo Barthol.in l.ſciendum.in iiij.col.in verſ.quæro extra gloſſ.ff.de verb.oblig.& d.Anton.de Butr.in cap.ſicut. de re iudic.& omnino per do.Alex.Imol.in d.l.ſciendum.in xvj. col.in fin.in verſ.extra gl.inducit Bart.cum concor.& tribus Notabilibus limitationibus ibi ad hoc per eum poſitis.

Adde Bald.in repetit.l.habeat.num.xxxvij.& quod ibi poſui in apoſtil.ad ipſam in verſ.ſuper quarto puncto.C.de ſac.ſanct. eccleſ.dixi etiam in apoſtil.ad Lanfran.de Oria.in cap.quoniam

contra falſam. §.teſtium depoſitiones. num.xxiiij. verſic.quæro vlterius. & ſeq.extrà de probat.

Renuntiauit beneficijs omnibus &c.in inſtrumentis correorum,vel fideiuſſorum,non extenditur ad Beneficiū cedendarum. Bald.in l.ſi diuiſa.C.loca.

Clauſula videlicet quam renuntiationem partes voluerunt extendi ad omnia,& ignorata,operatur id quod verba ſonant.

Adde Doctor.in l.emptoris.§.Lucius.& ibi Bart.ff.de pact.& Card.in clem.j.in xiij.not.in iij.opp.extrà de ſepul.

Clauſula renūntians omnibus probationibus, vel quòd non poſsit probari contrarium,niſi per aliud inſtrumentum non valet.Bart.& Doct.in Auth.iubemus.in ij.col.in verſic.quæro,dicitur hîc ibi & ideo illa.C.de iudic.

Adde inquantum dicit non valere clauſulam qua renuntiatur probationi teſtium.vide Felin.omninò in c.ij.col.pen. verſ.decimo.intellige,vbi limitat,niſi in pacto iudiciario, vel iurato,extrà de proba.& quid de generali renūtiatione teſtiū.vide Felin.vbi s. col.fin.& Guil.de Cug.in l.cum debitoris.in fine.C.de iudic.tantum quòd vel non tamen tranſit ad hæredes,idem tenuit Rom.in l.j.ff.ne quis eū qui.& in l.qui bona.§.quædam.ff.de dam.infect.

Beneficio de duobus reis, epiſtolæ diui Adri. & cedendarum, quid operetur,vide Angel.in Authen.de duob.reis.in j.colum.in verſic.ad euidentiam ſcias.& verſic.eſt & alia conſtitutio.& in verſ.eſt & tertia.l.col.vij.& Bald.in addit.Spec.de renunt.& concluſ.verſ.quatuor ſunt.

Ego dico quòd renuntiatio beneficij de duobus reis tollit beneficium inter principales inſolidum obligatos.not.Ang.vbi ſuprà,& verſ.& hoc.eſt doctrina.collat.vij.Renuntiatio autem beneficij epiſtolæ diui Adri.tollit fideiuſſores inſolidum obligatos. vt per Bal.& Angel.vbi ſuprà,& Bart.in l.ſi à duobus.§.ſi à Titio. col.fin.pen.q.ff.de duobus reis.

Et omni l.auxilio,in renuntiationibus mulierum & maximè quando tutelam accipiunt, eſt de ſubſtantia contractus.Bald.in addit.Spec.de tuto.verſic.tenetur mater quæ ſuſcepit,Bald.in Authen.matri & auiæ.colum.iij.verſic.venio ad illam gloſſ.C.quando mulier tu,offic.& in l.ſi quis ſub conditione verſic.quæro,pro Auth.quæritur.col.vj.ff.de teſtam.tutel.& Paul.de Caſtr.conſil. lxxv.incip.viſis compromiſſo.in j.dubio. Et operatur quòd diſcuſsio non requiratur.vt not.Bald.in l.j.col.iiij.C.de conue.fiſci debi.lib.x.& Alex.conſil.xxxj.vol.iiij.

Renun

Renuntiauit &c.hæc clauſula debet extendi ſecundum ordinem & conſuetudinem Notarij Bald.in addit.Spec.de inſtr.edit. in ij.col.in princ.verſ.quid operentur.

Adde quod notaui in apoſtil.ad l.cæterũ in apoſtil.ſuper eo. ver.de leg.j.Iac.Rebuffi.in l.inuitis.num.ij.& quod ibi poſui in apoſtil.in verſ.&c.C.de decre.decu.lib.x.Gemi.c.j.§.in cæteris.& ibi poſui in apoſtil.ad eũ in eo.verſic.& iterum ibi in apoſtil.ad Phil.Fran.etiã in eo.ver.extrà de cle.cõiug.dixi etiã in apoſtil.ad Lanfran.de Ori.poſt Bened.Vad.in princ.num.xij.in verſic.dictio &c.extra de probat.Felin.in c.cum p.Tabellio.verſ.ſeptimò quæritur.col.iiij.extrà de fide inſtr.& Bald.conſil lxiij.volum.v.

Iurans non contrauenire intelligitur,ſcilicet ſi modicè lædatur,niſi addatur ratione læſionis,quia intelligitur etiam de magna.Ioan.de Imol.in c.cùm contingat.xxiiij.col.de iureiuran.& Bart.Cep.de ſer.ruſti.tit.de aquæduc.

Clauſulæ Teſtamentorum.

QVíſquis mihi hæres erit: hæc clauſula extenditur etiam ad ſucceſſores ab inteſtato.Bar.in l.ſi quis cum nullũ.in prin. ff.de iur.cod.& habet vim clauſulæ codicillaris, vt repetat legata à venientibus ab inteſtato.gl.& Doct.in l.ex duobus.§.filium.in verbo quoq;.ff.de vulg.& pupil.

Saluo iure coloni. Hæc clauſula in legato rei locata alteri per teſtatorem operatur,quòd legatario detur vtilis actio contra colonum ad penſiones,quæ aliàs peti non poſſent.Bald.in l.j.iij.col. in verſ.quæro, quid ſi teſtator.C.de vſur.& fru.leg.

Pupillus moretur cum tutore.Intelligitur,ſcilicet quatenus ei ſit vtile:aliàs non, ſecundum Bart.in conſil.Bittonienſis quidam, per l.j.ff.vbi pup.educ.deb.

Niſi hæres det tibi fundũ,ex nunc dono: hæc clauſula in teſtamento valet ſecundum Bald.in l.ſancimus.in fin.C.de teſtam.

Cùm potero teſtari,hæc clauſula poſita in teſtamento inteſtabilis non validat illud teſtamentum.Bald.in l.eam quam.penult. col.in verſic.item ſi frater minor teſtetur.C.de fideicommiſ.vbi idem dicit.

Clauſula,cùm capere poterit legatarius, non validat legatum factum incapaci.ſecundum Bald.ibidem in verſic.item vetat teſtatoribus.iuncto verſic.præce.& ex hoc infertur ſecus in Clauſula,cum capere poterit hæres,quia valet teſtamentum.l.in tempus.ff.de hæredib.inſtitut.ſed Clauſula,cùm vidua erit vxor,non

validat donationem inter virum & vxorem. ſecundũ Bald. in d. l.eam quam.pen.col.verſ.dicit aliquis.imò valet.C.de fideicom.

Mater videns T.eſſe idoneum tutorem, hæc clauſula probat idoneitatem tutoris petiti,non tamen probat quòd per inquiſitionem datus ſit,id eſt,citatis citandis.Bald.in l.omnem.in ij.col. in prin.verſ.quæro,an datiuus.C.ad Tertul.hæc clauſula magis cadit.ſuprà inter clauſulas contractus.

Si contingat me mutare teſtamentũ, ex nunc dono hæreditatem meã inter viuos,quid operetur, per Bal.in l.ſancimus.in vlt. col.in verb.nunquid auté teſtator.C.de teſt.& in l.cum antiquitas.in verb.de iſta autẽ donatione.C.eo.tit.& Bar.in l.ſtipulatio. hoc modo concepta.in prima col.in verb.per iſtã.l.damno.ff.de ver b.obl.& ibi Alexã.plenius quòd non operatur donationem, nec impedit teſtamenti mutationem,& Bart.in l.ſi quis.in princ. teſtamenti.in pen.col.in verſ.dicit ergo ſic teſtator.ff.de leg.iij. & in l.cum duobus.§.idem reſpondet.ff.pro ſoc.& Paul.conſil. cxliiij.quod operatur in legatis.& fideicom.non in hæreditate.

Caſſans & irritans: hæc clauſula tacitè ineſt in ſecundo teſtaméto.Bal.in l.ſi.v.q.C.de ædi.di.Adr.tol.per gloſſ.in l.hæredem. ff.de his qui. vt indig.

Clauſula caſſans &c.in ſecundo teſtamento,non ſolenni non tollit primũ ſolenne. Bart.in l.ſi iure.in ij.col.in verb.quæro,dicit teſtator.ff.de leg.iij.Bald.in l.ſancimus.in j.col.in verb.reuoco in dubium.& ibidem Paul.C.de teſtam.

Clauſula,caſſans,nihil operatur niſi ex ipſo teſtamento adeatur hæreditas.Bart.in l.ſed ſi in conditione.§.fin.in verb.& iſtud inducebam.ff.de hæred.inſt.& in d.l.ſi iure.ad ſi.in verb.& idem ſi.in ij.parte. Sed Bal.in Auth.hoc inter liberos in j.col.in ver.& ideò ſufficiunt clauſulæ.C.de teſta.dicit quòd dicta clauſula ſufficit ad derogationem primi teſta.& adde.ſuprà ver.clauſula derogato.in ver.vlt.

Clauſula caſſans,vide ſuprà ver.clauſula derogatoria.per totum.& vide in verb.clauſula non obſtantibus.verſ.xviij.& pleniſsimè per Alex.conſ.vij.iiij.parte.

Clauſula quòd teſtamentum volo valere,etiam iure donationis inter viuos,non impedit teſtaméti mutationem. Petr.de Ancha.& Imol.in rub.de teſta.& Alexã.in l.ſtipulatio hoc modo.in verb.oblig.item.

Clauſula,ſi non valet vt teſtamentum,valeat vt donatio inter viuos,non impedit teſta.mutationé,quia non valet vt donatio.

Bal.

Bald. Ang. & Imol. in l. hæredes palàm. §. fin. de teſtam. Alex. in l. ſtipulatio hoc modo. j. col. de verb. oblig.

Plus petere non poſsit in teſtamento in quo hæres ſit inſtitutus in parte, & cohæredem non habeat, quomodo intelligatur. Bart. in l. quotiens. §. ſi duo. paulo poſt princ. ff. de hæred. inſti. & in l. fideicom. §. ſi quis ita. de leg. iij. verſ. ſed quid ſi teſtator. & in l. iuſiurandi. §. ſi liberi. in iij. col. in princ. ff. de oper. lib.

Clauſula plus petere non poſsit. intelligitur, ſcilicet bonis defuncti. Bald. in l. liberti. x. col. ver. ſed dubitatur in filia. C. de ope. lib. & Bart. in l. vt iuriſiu. §. ſi liberi. in iij. col. in verb. quæro, pater inſtituit. ff. eod. titul. Item intelligatur vt hæres non vt filia, & ideò ſuccedit in emphi. non obſtante dicta clauſula. Bald. in in l. ſi adulta. in verſic. ſed nunquid. C. de hæred. act. Item tollit ius accreſ. Bart. in l. ſi ego in j. col. fi. in verb. & prædicta faciũt. ff. de iniuſ. teſt. Itē intelligitur. niſi pro legitima ſuppletione, niſi expreſſim ei renuntietur. l. ſcimus. §. cùm autem. de inoff. teſtam.

Clauſula, & plus petere non poſsit adiecta vni legato, an facit reuocari alia legata in eodem teſtamento facta. Bal. in l. liberti. pen. col. verſ. ſed an iſta clauſula. C. de oper. liber. dicit quòd non niſi de legatis expreſsè dicat nec etiam legata in alio teſtamento, niſi coniectura ſit in contrarium.

Clauſula: ſis cōtentus tali re pro omnibus, quæ tibi legaui, intelligitur, ſcilicet pro legatis puris non pro conditionalibus. l. Paulo. §. j. & ibi Bar. in fi. de leg. iij. & plenius in l. fideicommiſſa. §. ſi ita ſcripſerit. eod. tit.

Iure inſtitutionis, omiſſa in teſtamento poſſunt probari per teſtes duos, licet plures requirantur in teſtamēto: quia agitur de probanda ſolennitate teſtamenti de voluntate teſtatoris. Bal. in l. ij. in ij. col. verſ. ex his reſultat deciſio. C. de ſecun. tab. vide Bal. in l. errorem. C. de teſt. vlt. col. in verb. quærit hîc in col. vbi dicit verum eſſe quando teſtamentum eſt nuncupatiuum, non quādo teſtamentum eſt nuncupatiuum, non quando in ſcriptis. Sali. in exercendis. vt. col. dicit quòd imò per vij. debere probari.

Clauſula iure inſtitutionis: non poteſt addi codicillis ad legatum factum in teſtamento ſimpliciter filio. Bal. in l. non codicillum. circa fin. in verſ. quid ergo ſi pater. C. de teſtamē. per l. quod per manus. de iure codicillo. ſed in teſtamento ſic ex virtute clauſulæ quòd extendi poſsit de conſilio ſapientis.

Clauſula relinquo iure inſtitutionis, importat inſtitutionem ſicut verbũ inſtit. Bart. in l. filiũ. §. ſed ſi portio. ff. de leg. præſtan.

gl.& Dyn.Bart.& Doct.in l.his verbis.in prin.ff.de hæred.inſtit. Guil.de Cug.in l.j.nu.iiij.& ibi poſui in apoſtil.ad ipſum tit.ver. verbũ relinquo.C.de ſacroſan.eccleſ.& glo.in c.ſi pater.extrà de teſtam.lib.vj.

Hæres reſtituat bona ſua:intelligitur,ſcilicet de bonis teſtatoris,non de bonis hæredis,quia verbum,ſua,refertur ad teſtatorẽ, non ad hæredem. Bar.in l.cum in teſtamento.de auro & arg.leg.

Cum eadem conditione,id eſt cum eiſdem pactis & oneribus. l.nihil.& ibi Bart.in fi.ff.de coniung.cum emanc.lib.& in l.ſi ſocietatem.§.arbitrorum.j.col.in ver.ex qua not.ff.pro ſoc.Bald. & Flo.in l.iiij.§.j.ff.de ſer.Old.in q.duo ſunt ſtatuta &c.& ſuprà in clauſulis contractuum ver.cum eadem conditione.

Si deceſſerit ſine filijs,hæc clauſula adiecta inſtitutioni filij clerici qui filios naturales habere non poteſt,intelligitur de legitimis tantùm,id eſt de eccleſia.Bar.in l.hæredibus.§.Titius.in ver. facit ad q.ff.ad Trebel.addo Bal.in l.generaliter.§.cum autem. circa medium ver.ſed quid ſi iſta conditio.C.de inſtit.& & ſubſt. ſed vide Ang.in l.ſi quis poſthumos.in prin.ff.de libe.& poſthu. quòd imò ſi clericus habeat filios ſpurios q̃ illi excludẽt ſubſtitutũ.& Panor.In c.in præſentia.in xiij.col.in ver.quæro vlterius. de prob.& omninò per d.Alex.Inio.in d.l.ſi quis poſthumos.in prin.in iij.col.in fi.ver.ſubdit hic Ang.cũ alijs conc.ibidem per eum ſignatis. Itẽ adiecta à patre,intelligitur de filijs maſculis,nõ de fœminis,ſecus ſi ab extraneo ſecũdũ Alex.conſ.xiiij.iiij.parte.

Hæres legatariũ in poſſeſsione non moleſtet: Operatur quòd legatarius propria authoritate poſsit apprehendere poſſeſsionẽ rei legatæ.Ant.& Pet.de Su.in l.rei.ff.de rei vend.aliàs verò non poſſet.C.quorũ le.l.j.Addo quòd vbi teſtator.diceret vim fieri verè legatarijs meis operatur,vt eis videatur dediſſe licentiam apprehendendi poſſeſsionẽ rei legatę authoritate propria.ita ſing. Lodo.Ro.in Auth.ſimiliter in xx.ſpeciali.C.ad leg.falc.

Subſtituit vulgariter,pupillariter& per fideic.Operatur quòd datio ſubſtituti vulgaris nõ tollat ſuitatẽ.Bar.in l.non iuſtam.in j.col.in verſ.ex hac ſo.nota.C.ad Trebel.Item intelligitur quòd electio ſit ſubſtituti.vide Bald.in l.ſi frater C.de fideicom.

Adde eundem in apoſtil.ad Spec.in tit.in inſtr.ædi. verſ.forma illa.col.xij.& in l.precibus.col.penu.verſ.ſed quid ſi teſtator. C.de impu.& alijs ſubſt.non autẽ habetur beneficium abſtinẽdi, ſed remanet ſuitas.vt not.Bal.vij.l.non iuſtam in op.C.ad Treb.

Alter alteri,vel de vno in alterum:habet locum etiam quando alter

alter moritur cum filio ſi apponitur inter extraneos: ſecus ſi inter ſuos, ſecundum Bald.no.in l.j.in verb.quæritur.gl.fi.C.de don. cauſ.mort.quod not.ad l.cum acutiſsimi.de fideic.cum concor.

Quandiu caſtè & vidualiter vixerit: non importat perpetuam viduitatem, & ſic debet habere præſtationẽ dietim. Bal.in l.fi.inj. col.in verb.& dicit Iac.But.C.de indic.vid.tol.& in l.j.C.de fidei. j.col.in verb.aut aliquid eſt dietim.vide Bartol.in l.dãnas eſto.in prin.ff.de vſufr.leg.no.in apoſt.in l.legatũ.eod.ver.de annu.leg.

Volo omnia debita ſolui: intelligitur etiam de debito naturali tantùm.Bal.in l.ij.ij.q.C.de fideico.& in l.id quod pauperibus. in v.col.in verb.ix.quæritur.C.de epiſ.& cler.& Ioann.de Plat.in l.quibus diebus.§.dominus.de cond.& demon.

Valeat omni meliori modo, in teſtamentis quid operetur, vide ſuprà verbo omni meliori inter clauſulas libellorum & inter clauſulas compromiſſorum, in E.ver.

Si Deus aliud faceret de filio: intelligitur ſi moriatur non ſi exbanniatur.Bal.in rubr.C.de po.in ix.q.l.publi.in prin.& Bart. eod.tit.ff.

Si omnes vel vterque, vel ſi ambo deceſſerint ſine filijs, vel in pupillari ætate an importet reciprocam ſubſtitutionem, & quomodo, vide Paul.de Caſt.conſil.lvij.

Stetur dicto tutoris, vide Doct.in l.planè.& ibi Bart.ff.quod falſo tuto.Auth.geſtum eſt.& in l.teſtamenta.C.de teſt.

Teſtator ſequens animi ſui voluntatem potius quàm iuris ſolennitatem, quid operetur. vide tex.& Doct.in l.pen.§.fi.de leg. ij.& vide Bald.in l.quidam.col.fin.verſ.ſi autem non dixit.C.de iure delib.

Teſtamentum valeat ad conſiliũ ſapientis, quid operetur, vide Bar.in l.pater filium.§.de leg.iij.& in l.Gallus.de lib.& poſth. & in illa inſtitutio.in j.q.vbi planè de hæred.inſti.& Bald.in l.captatorias.in ij.col.in prin.in verſ.quintò opp.quod tota die videmus.C.de teſtam.milit.& omninò per Ioan.in Spec.in inſtru. ædi.§.viij.verſ.quid ſi à cõtrahentibus.in addi.M.vide quod notaui ſuprà in verb.clauſula iure inſtitutionis.ver.ij.

Quòd hæres vbique conueniatur à legatarijs: poteſt in teſtamento poni per teſtatorẽ. ſed intelligitur dummodo hæres non reperiatur tanquam aduena.Bal.in l.fi.§.ſed & ſi quis.pen.col.in verb.extrà quæro, teſtator.C.communia de leg.

Sanus mente, licet corpore languens, quare ponatur in teſtamentis, eſt text.& Bal.in l.ſanum.C.de tranſact.

Tu dic,quia cùm in dubio ſtaretur medicorũ reſolutioni & iudicio,vt euitetur illa medicorũ vicinorum examinatio,cùm iam nõ ſit caſus dubius,quia apparet per hãc clauſulã de eius ſanitate,vt per Bart.in l.ij.ad fi.ff.de teſt.& in l.obſeruare.ff.de cur.fur.
Cùm petiero,non facit conditioné.l.Titia hæredis.& ibi Bar. ff.de cond.& demon.
Si velit fauore libertatis.exponitur,id eſt,ſi debuerit velle vel non fuerit arbitratus.Bal.in l.captatorias.j.col.in iiij.oppo.C.de teſt.mil.

Clauſulæ Codicillares.

CLauſula codicillaris ſi non valet iure teſtamenti,valeat iure codicillorum:facit deberi legata à veniẽtibus ab inteſtato. l.ex ea.§.ex his & ibi Bart.ff.de teſt.& infrà eo.per diſcurſum.
Clauſula Codicillaris in teſtamento rupto natiuitate poſthumi,importat fideicommiſſum in perſonam inſtituti.ſed an conſeruet legata,vide Paul.de Caſt.l.vi.col.lvij.& conſil.lviij.
Clauſula codicillaris an habeat locum in teſtamento nullo ex cauſa præteritionis,& an quando teſtamentum irritatur præteritione poſthumi præteriti.Paul.de Caſt.in conſil.lviij.
Clauſula codicillaris in teſtamento inualido,facit veniẽtes ab inteſtato videri grauatos de reſtituẽdo hæred.ſcripto.l.ex ea.§. j.per gl.in verbo verbis.in ver.ſed nunquid tota.& Bart.de teſt.l. quia autẽ.cũ gl.ſi quis omiſ. cau.teſt.& Bart.in l.poſthumus.§.ſi. de iniuſt.teſt.& in Auth.ex cauſa vlt.q.& ibi Bal.vij.q.de lib.præte.& Oldr.conſ.cxxxviij.& Alex.in l.certi.C.de teſta.milit.& per eum in conſil.xxvj.j.parte.Bart.in l.j.v.q.ff.de iure codic.Paul.de Caſt.in l.j.in fi.C.de po.hęr.inſt.& in marg.ver.teſtator.in prin. Bal.in d.l.ex ea.in §.ex his.poſt Dyn.dicit quòd nihil operatur in præterito nato,ſed naſcituro ſic,ſi in d.clauſula eſt verbũ non valebit.
Clauſula codicillaris operatur in fauorem poſthumorũ. Bal. in l.ſi notas.C.de inoff.dona.
Clauſula codicil.an includat ius de futuro. Bald.in l.ex teſtamento.in clem.anti.C.de fideicom
Clauſula codicillaris in ſubſtitutione directa facit eam valere iure fideicommiſſ.Rapha.& Paulus de Caſt.in l.ſi frater.C.de fideicom. Baldus in l.verbis ciuilibus.in ij.col.in ver.item ex iſta gloſſ.not.& ibi Angel.& Imol.qui iſtud exclamat.ff.de vulg.& pup. Angel.& Raph.in l.precibus.C.de impub.& ali.ſubſtit.&
dicit

dicit ibi ſe ita conſuluiſſe.& Paul.de Ca.conſ. lix.adde.l.Ant.& Imol.in cap.Raynutius.in materia compendioſè.de teſtam.& d. Alex.in d.l.verbis.in j.col.in fin.cum concor.ſuis.

Clauſula codicillaris non inducit licentiã repudiandi,& ideò ſuitatem non tollit quæ tolli ſolet per licentiam repudiãdi.Ang. in l.qui autem in fin.ff.ſi quis omi.ca.te.Bal.in rubrica.C.ſi quis omi.cau.teſt.in ij.col.in prin.in verb.ij.quando teſtator.& infrà eo.ver.xxx.

Clauſula codicillaris in teſtamento ſororis,in quo eſt inſtitutus vir cõdemnatus de crimine publico,an tollit quærellam inofficioſi teſtamẽti,alteri ſorori,& an facit directam ſubſtitutionem tranſire in fideic.Paul.de Caſt.conſ.lix.

Clauſula codicillaris in teſtamento filij,quid operetur.Doct. & Ang.in l.qui in poteſtate.ff.de teſtam.Cyn.& Bal.in l.ſenium. in j.col.in fin.ver.modo formatur talis.q.C.qui teſt. face.poſ.& Bald.in addit.Spec.de inſtrum.ædit.verſ.filiusfam.

Adde Bart.in l.ſi iure. ad fin.ff.de leg.iij.& Paul.de Caſt.conſ. ccxxvj.incip.circa primum quæſitum.

Clauſula codicillaris conſeruat fideicõmiſſum vniuerſale relictũ in teſtamẽto rupto,per natiuitatẽ poſthumi nati poſt teſtamentũ,viuo teſtatore.Paul.de Caſt.in l.ſi. de poſth.hæred.inſtit.

Clauſula codicillaris,non operatur vbi eſt defectus perſonæ, ſed vbi eſt defectus ſolennitatis.Bald.in l.ſeniũ.in ij.col.in prin. verſ.& facit ad prædicta.C.qui teſtam.fac.poſ.

Clauſula codicillaris,an conſeruet teſtamentũ à principio validum & poſtea ruptum,& an valeat teſtamẽtum à principio nullum.Bald.in l.fin.j.& ij.q.col.magna.C.de codicil.diſtinguit.vide quod notaui ſuprà eod.verſ.iiij.

Clauſula Codicillaris quot & quibus modis cõcipiatur.Bal.in d.l.fin.iij.col.mag.in fin.in verſic.ij.præmitto.C.de codic.& Bar. in l.j.ff.in eod.tit.& infra per diſcurſum.

Clauſula codicil.an & quid operetur in teſtamento nullo præteritione poſthumi mortui viuo teſtatore. Bald.in l.fin.pen.col. in princ.verſic.ſed quæro de tali.q.C.de codic.& Paul.de Caſt.in l.j.in fin.C.de poſthum.hæred.inſtit

Clauſula codicillaris in primo teſtamento non inducit fideicommiſ.vt ſic hæres ex primo teſtamento teneatur per fideicom. hæredi ex ſecundo teſtamento.Bald.in l.fin.vlt.col.in verſ.ſed pone quòd teſtator.C.de codicil.

Clauſula codicillaris an & quid operetur in teſtamento,in quo

quo poſthumus eſt præteritus & extraneus eſt hæres & poſthumus viuo teſtatore decedit.Bald.in d.l.fin.viij.col.verſ.ſed quæro tali quæſtione.C.de codicil.& ſuprà eod.in verſ.xv.

Clauſula codicillaris non valet iure directo, iure fideicom.in pupillari ſubſtitutione inualida,euaneſcit poſt pubertaté, ſicut ipſa ſubſtitutio pupillaris, niſi dictum ſit,ſi nō valebit,quia tunc durat etiam poſt pubertatem,vt tamen Bald.in l.frater,C.de fideicom.in lect.Antiq.vide Oldr.conſil.cxlix.

Clauſula codicillaris poſita in teſtamento, & nō declarata teſtatori per Notarium nihil operatur.Bart.in l.j.vj.q.C.de iur.codicil.& in ſimil.But.& Abb.in cap.cùm contingat de iureiur.& in cap.quintauallis.cort.And.Barbat.in conſil.ſpectabilis &c.xj.col.quod eſt poſt conſil.xlvj.Alex.de Imol.in iiij.parte.

Clauſula codicillaris an operetur in teſtamento continente præteritionem nepotis poſthumi.Alex.conſ.cxxiij.prima parte.

Clauſula codicillaris an conſeruet legata,quando hæreditas repudiatur,ita not.Bart.in l.j.q.xij.ff.de iure codicil.& in l.eam quam.& ibi Doct.C.de fideicom.quod eſt verum ſi ſit iſta clauſula concepta per verba futuri temporis,ſcilicet ſi nō valebit,vt per Bart.vbi ſuprà,& Bald.in l.ſi iure.in fin.C.de codicil.

Clauſula codicillaris,quas perſonas videatur grauare.gloſ.in verb.volueris.& Bart.in l.j.in princ.in ver.& primò quæro.ff.de iure codicil.

Clauſula codicillaris valet iure teſtamenti, & codicillorum valet.Bart.in l.j.ij.q.ff.de iure codicil.per l.fin.& ibi Bald.in v.col. magna,in verſ.nunc aliqua de clauſula.C.eod.tit.quia dictio,Et, reſoluitur pro velut dicit Bart.in terminis.d.clem.in l.ſi Titio.in princ.ff.de vſufruct.leg.

Clauſula,valeat iure teſtamenti, vel ſaltem codicillorum,quid operetur:Bar.in d.l.j.ij.col.in verſ.ſed quid ſi dixit.ff.de iur.cod

Clauſula,vel valuit valere iure codicillorum , valet ſecundum Bart.in d.l.j.ij.col.in verſ.ſed quid ſi reperitur.

Clauſula codicillaris habet effectum etiam quando teſtamentum valet,ratione ſolennitatis omiſſę.Bart.in d.l.j.ij.col.in verſ. tertiò quæro.C.de codicil.§.fin.de leg.ij.& l.his verbis de teſtam. ſecus ſi non valet ratione voluntatis imperfectæ,ſecundum Bart. ibi in iiij.q.& Bald.in l.ex ea.in princ.ff.de teſt.

Clauſula codicillaris an operetur in teſtamēto cōtinente præteritionem.Bart.in d.l.j.v.q.& Doct.in Authen.ex cauſa.de libe. præter.Paul.de Caſtr.conſ.lviij.& con.xxxvij.j.parte.Alexan.de Imol.

Imol.Bart.in l.ij.ad fin.in verſ.vltim.ſcias.ff.de leg.iij.& ibi Bald. dicunt communem opin.eſſe contra Guil.& gloſ.in d.Authen. vbi etiam Bart.idem tamen dicens quòd ſic.Bald.in d.l.ex ea.§.j. de teſta.dicit poſt Dyn.& Ray.quòd in nato nõ operatur, in po ſthumo ſic,ſi in clauſula eſt verbum,non valebit.& ſuprà eod.ver ſic.xv.& xvij.

Clauſula codicillaris quid operetur quando poſthumus eſt præteritus,vide Bart.in e.l.j.vj.q.ff.de cod.& in l.ſi ſtipulatus fuerim.§.cum ſtipulamur.ff.de verb.oblig.

Clauſula codicillaris in teſtamento tantum ſignificat, quãtum dicendo ſi legata non debentur ex teſtamento, debeantur ab inteſtato.ſecundum Bald.in rubr.C.ſi quis omiſ.cauſ.teſt.in ij.col. in princ.verſ.ij.quando teſtator.& Bart.in l.quia autem.in prin. in iij.no.ff.eod.tit.& in l.j.in j.col.& j.q.ff.de codicil.

Clauſula codicillaris non inducit licentiam repudiandi,vt repudians poſsit adire ab inteſtato.Bald.in rubr.C.ſi quis omiſ. cauſ.teſt.in ij.col.in princ.verſ.ij.quando teſtator.& Angel.in l. quia autem.ff.eod.tit.quod eſt verum ſecundum Bald.etiam ſi ſic clauſula valeat iure teſtamẽti & codicillorum, quia nihilominus hæres repudiando incidit in ædictum,ſecundum Bald.ibi.

Clauſula ſi non valet vel nõ valebit iure teſtamenti, facit præſumi teſtatorem cogitaſſe de ruptura teſtamenti.Bal.in Authen. ex cauſa.vj.col.in ver.item in teſtamentis communiter.C.de lib. præte.quem etiam vide in l.fin.in penult.col.in princ.ver.deinde repudiamus verbum.C.de codicil.& omninò per Paul.de Caſtro.conſil.lvj.& lviij.

Clauſula ſi nõ valet iure teſtamenti,valeat iure cuiuſlibet vltimæ voluntatis,facit valere iure don.cauſa mort.teſtamentum filijfamiliàs factum patre præſente, & operatur quòd legata debeantur etiam hęreditate non adita.Bal.in l.eam quam.vj.col.C. fideicommiſ.

Clauſula,ſi non valet iure teſtamenti, an referatur ante tẽpus conditi teſtamenti.Bart.in l.j.vij.q.de codic.quòd ſic.

Clauſula codicil.non operatur quando teſtamentum valet iure teſtamenti.Alex.in l.certi.C.de teſtam.milit.vnde Clauſula codicil.in teſtamento viri,in quo eſt vxor ad vitam inſtituta non facit eam videri grauatam de reſtituendo poſt mortem veniẽtibus ab inteſtato.Alex.in ſing.contra Ang.in d.l.certi.

Clauſu.ſi nõ valet &c.intelligitur,ſcilicet de præſenti nõ futuro,& ideò cautela eſt eã cõcipi,ſi nõ valet vel nõ valebit iure teſta menti

menti &c.Bart.in l.ſi ita ſcripſiſſet.in fin.ff.de leg.ij.vbi remittit ſe ad dicta in l.j.ff.de codic. & in Authen.ex cauſa de lib.præt.in in vlt.col.& in l.ſi ita.in penult col.in ver.quæro,ſcitis.ff.de aur. & arg.leg.vbi dicit valere ſi dicatur, ſi non valet iure teſtamenti ſaltem valeat &c.Idem eſt ſi dicatur: ſi non valeret, quia trahitur ad futurum,& exponitur,id eſt ſi nō valebit,ſecundum Bald.in l. fin.in penult.col.in fi. verſic. ij.quæſtione. C.de codicill. & Bart. in l.ſi debitor.in fin.ff.de contrahen.emp.& in l.ſi ſtipulatus fuero.§.cùm ſtipulamur.& in l.cùm ſtipulamur.per Angel.& Alex. de Imol.ff.de verb.oblig.& Bald.in l.ſi frater.C.de fideicommiſ. in lec.antiq.

Clauſula,ſi non valet iure teſtamenti,valeat omni meliori modo quo poteſt,quomodo intelligatur,Bart.in d.l.j.viij.q.ff.de codicillis.& in l.ſi ita quis.in fin.prin.ff.de leg.ij.& in l.ſi ita in prææallegato verſ.quæro,ſcitis.ff.de aur.& argen.legat.

Clauſula codicillaris operatur etiam in teſtamento rupto ex cauſa exhæredationis.Bart.in l.j.ix.q.de codicil.& in Authen.ex cauſa.in vlt.col.& ibi Doct.C.de lib.præter.

Clauſula,ſi non valet iure teſtamenti, valeat iure donationis inter viuos,quam fecit mihi Notario ſtipulanti pro hærede, non tollit in ſecundo teſtamento,nec validat primum,vnde hæres ex primo non poteſt vti contractu donationis,& excludere hæredem ex ſecundo teſtamento.Bald.ſing.in l.ex teſtamento. C.de fideicommiſ.

Clauſula codicillaris non facit deberi legata nominatim relicta à præterito. Bald.in l.penult.ver.item quæro,nunquid.C.de fideicommiſ.

Clauſula codicillaris conſeruat teſtamentum continens præteritionem lineæ maternæ.Paul.de Caſtr.conſ.ccxlviij.

Clauſula codicillaris operatur etiam in teſtamento rupto cōtra tabulas.Bart.in l.j.x.q.de codicil.

Clauſula codicillaris operatur in teſtamento rupto per querelam inoff.teſta.Bart.in l.Titia.ff.de inoff.teſt.& in Authen.ex cauſa vlt.col.in ver.quæro vtrū iſta clauſula.de libe.præt.& Pau. de Caſtr.conſ.lix.tenet contrarium.

Clauſula codicillaris an operetur in teſtamento rupto agnatione ſui hæredis,puta:quia vnus ex hæredibus moriatur viuo altero ſupeſtitibus filijs,deinde moriatur auus eius pater ſuperſtitibus filijs ſuis,& nepotibus ex præmortuo inſtituto præteritis. Bart.in d.l.j.xj.q.C.de codic.quòd non,niſi quantum ad ſubſtituenda

tuenda legata,& adde infrà eod.ver.penult.& omninò per Alex. conſil.cxlij.ij.parte.

Clauſula codicillaris in teſtamento fratris continente inſtitutionem turpis perſonę,nihil operatur,nec facit quòd ſoror quærelans contra teſtamentum videatur rogata per fideicom.reſtituere hæreditatem turpi perſonæ.Paul.de Caſtr.conſ.lix.& Ang. in Auth.ex cauſa.C.de lib.præte.& Bart.Cep.in fin.ver. lxxxiij.

Clauſula codicillaris in primo teſtaméto reuocato per ſecundum,an facit primum valere iure codicillorum.Bart.in d.l.j.xv. q.de codicil.quòd non,& Bald.in l.fin.vlt.col.in princ.ver.ſed pone quòd teſtator.C.eod.tit.

Clauſula,ſi non valet,exponitur,id eſt quatenus nõ valet.Bar. in l.Stichum qui meus erit.in ij.col.in ver.iſta faciunt ad q.ff.de leg.j.& in Authen.ex cauſa vlt.col.verſ.veritas eſt hæc.C.de libe. præt.& Paul.conſ.cxlvij.

Clauſula codicillaris in teſtamento,in quo ſunt duo ęqualiter inſtituti.operatur quòd ipſi poſsint inuicem aliquid petere, quia tãtum debebit vnus dare,quãtum recipere.Bar.in l.ab omnibus. §.ſi Titio.in fin.de leg.j.

Clauſula codicillaris,an operatur in teſtamento continente ſubſtitutionem pupillarem.Bald.in l.j.xvj.q.ff.de codic.quòd ſic.

Clauſula codicillaris in codicillis an & quid operetur.Bart.in d.l.ij.xvij.q.ff.de codicil.& Bald.in d.l.fin.penult.col.in fin.verſ. extra quæro.C.eod.tit.vbi dicit contra Bart.quòd facit valere vt teſtamentum.

Clauſula codicillaris an operetur in teſtamento nouiter vel poſtea facto valido vel inualido.Bal.in l.j.C.de fideicõmiſ.liber. quòd non.

Clauſula codicillaris operatur etiam in teſtemento rupto ex non adita hæreditate.Bart.in d.l.j.xij.C.de codicil.

Clauſula codicillaris operatur in teſtamento rupto ex defectu hæredis incapacis.ſecundum Bart.in d.l.j.xiij.q.de codicil.

Clauſula codicillaris impedit detrahi duas quartas.Bart.in l. Papin.§.meminiſſe in fin.de inoff.teſta.& in l.quanquam.in fin. C.ad l.Fal.vbi dicit,quòd ſi aliàs teſtamentũ eſt nullum,talis clauſula facit videri venientes ab inteſtato purè rogatos de reſtituendo,ideò filius inſtitutus legitimam tantùm detrahit.& omninò per Alex.conſ.clx.ij.parte.

Clauſula codicillaris in teſtamento rupto agnatione poſthumi an operetur,dic quòd nõ,Bart.tenet in l.ſi ſtipulatus fuerim. §.

§.cùm ſtipulamur.de verb.oblig.quem etiam vide in d.l.j.vj.q. C.de codicil.

Clauſulæ codicillaris materiam ſupple.in Spec.de inſtr.edit. §.compendioſæ.verſ.item vide.& ibi Bal.in addit.ver.clauſula.ſi non valet &c.cum ſeq.& per Oldr.conſ.clxxij.& per Alex.conſil. clx.ij.parte.& conſ.xxvj.prima parte.

Clauſulæ Iudicialium.

NOn conſentit niſi ſit competens:hæc clauſula operatur,vt quis non dicatur contumax,nam ſi ſimpliciter opponitur exceptio incompetentiæ,nec dicitur niſi quatenus ſit competens, dicitur contumax.Bald.in Marga.verſ.contumax.ver.v.Io.And. in cap.cumana.de elect.poſt Innoc.in j.col.ad fin.ver.ſed ecce ali quis.& Angel.& Doct.in l.non videtur.ff.de iudic.

Adde Angel.& Petr.de Su.in l.non videtur.ff.de iudi.Ioan.de Imol.poſt Bart.in l.non ſolùm.§.morte.in fin.de oper.no.nunt. Panormit.in cap.cum M.num.2.in apoſtil.in verſ.adde dictum, & ibi Felin.col.xxv.verſic.quinta concluſio proteſtans.extrà de probat.& in cap.cumana.num.9.in verſ.inquantũ extrà de elec. not.Bald.in l.ex coniunctione.num.8.& ibi poſui in apoſtil.ad eum in verſic.ſe non conſentire.C.de pact.Math.matheſi.ſingul. lxiij.incip.nota.cautelam.& Alex.conſ.xlij.incip.in caſu & lite. col.iij.ver.ex quibus infertur.volum.iij.

Alter alteri auxilium &c.hæc clauſula in inquiſitione vel accu ſatione criminali ponitur aptè,quãdo ſunt duo tantùm,nõ quan do plures.ſecundum Bald.ſing.in l.ancillæ.C.de furt.in j.col.in verſ.quarto not.& ſuprà in clauſula alter alteri.in clauſulis contractuum.

Ego dico quòd denotat vnum duorum,& non plurium propriè ſecundum Bald.vbi ſuprà non determinando.vt not.Card. in clem.j.in princ.extrà de præbend.& in clem.ij.de reb.eccl.nõ alien.dixi autem propriè propter verba Paul.de Caſt.conſ.xviij. vbi dicit quòd impropriè dicitur de tribus & vltra,quod modò puto verum,tum propter dogma Grammaticorũ,quod eſt quòd alter dicatur de duobus & alius de pluribus: tum propter no.per Bald.vbi ſuprà,dum dicit quòd irritatur inquiſitio,in qua dicitur alterum alteri auxilium præſtitiſſe,ſi inquiſiti ſunt tres,vel vltra,de quo etiam per Ang.Aret.in tract.malefic.in verſ.alter alteri.& Ioan.de Ferra.in ſuo tract.de lib.in furt.inquiſiti.

Inſtrumentum non raſum nec cancellatum in productione inſtr

inſtrumentorum facta in iudicio poni debet.l.fin.& ibi Doct.& Bald.C.de ædict.diui Adri.tol.puto quòd voluerit allegare Bal. in iiij.oppoſ.ſed non loquitur ita clarè & talis clauſula probat, licet poſtea conſtet inſtrumentum cancellatum.Bart.in l.j.ff.ſi ta bul.teſtam.exta. & Bald.in l.ſi vnus.in fin.C.de teſtam.

Caſſum,hæc clauſula poſita in margine prothocolli vel actorum nõ probat cancellationem, etiã ſi ſit manu eiuſdem Notarij niſi habeat teſtes,diẽ & cõſulem.vt ibi per Io.Andr.in addi.Spec. de inſtr.ædit.§.oſtenſo.verſ.illud quoq;, in additione incipiente dixit Rolandinus & Paul.de Caſt.cõſ.xl.dubium.Addo Paul.de Caſt.in l.ſi vnus.& ibi d.Alex.Imol.in pen.col.ad fin.C.de teſta.

Si ſenſeris te grauatum in præceptis poſita:Operatur ꝙ omne præceptum iudicis ſic factũ reſoluatur in ſimplicẽ citationẽ, ſed Bal.in l.ij.iij.col.verſ.venio ad citationẽ verbalem.C.de epiſ.audi.Bart.& Doct.in l.j.C.de exec.rei iudic.in l.de pupillo.§.memi niſſe.in j.col.in verſ.dicatur ergo.vt ff.de oper.nou.nunt.& gl.& Doct.in c.ex parte.el j.in verſ.dubia.de verb.ſig.& plenè. Addo Bald.in l.actione.in ij.col.in verſic.quærit Iacob.C.de tranſact.

Adde eundem Bald.in c.j.de mili.varal.qui cõtu.eſt.& in l.ij.C. de ſerui.Cardi.in clem.ij.col.xxiij.de iudic.& in c.j.extra de reſti. ſpol.quod eſt verum ſi fiat comparenti,aliàs licet vim cõcepti vt not.idem Bald.ſuper Rubr.C.commi.vel epiſt. col.j.verſic. quid de eo.& in l.ad peremptoriũ.ff.de iudic.& ideo non artat, ſi com paret. vt per Aret.in §.curare.inſtit.de act. Alex.in alleg.§.memi niſſe,& Paul.de Caſt.conſil.v.incip.cauſa quæ vertitur, & nõ aliter nec alio modo,quid operetur.Bald.in l.ſi quidem.in ij.col.in verſ.not.gloſ.quæ non eſt alibi.C.de except.quòd reus confitens cum illo verbo non poteſt condemnari niſi aliud probetur.

Admittit ſi & inquantum:debet exponi,ſcilicet de iure & non de facto.Bald.& Doct.in l.j.in vlt.col.ibi in vlt.gloſſ.& ibi Petr. de Su.C.quomodo & quando iudex.

Admitto ſi & in quantum: nihil operatur, quando iudex admittit non admittenda,quia habentur pro nõ admiſsis.Bart.in l. ſi quando.in fin.princ.& ibi Imol.ff.de leg.j.vide Bar.in l.ambitioſa.in xiij.col.in verſ.quæro quid ſi informatione.ff.de decr.ab

emphyt.quid operetur.Bald.in c.j.§.hoc quoq;.in vij.col.in verſ. ſed pone quod vẽdidit.de ſuc.feu.in vſi. feud.& in l.cùm eorum. C.de ſenten.& in l.diffamari.C.de inge.man.addo. d.Alex.Imol. in l.iudex poſtquam.in fin.in verſic.Et ſimiliter.ff.de re iudic.

In quantum de iure fieri poteſt:in reformationibus,quid operetur.Bart.in l.ambitioſa.in xiij.col.in verſic.quæro quid ſi in reformatione.ff.de decr.ab ordi.fa.vlt col.

Si & quatenus iuſtitia patiatur,in proteſtatione de non conteſtando litem. operatur vt contumacem iudex condemnare non poſsit.Doct.& Petr.de Suſ.in j.non videtur.ff.de iudic.

Confirmo ſi de iure venit confirmandum in confirmationibus ſubauditur etiam omiſſa.Bald.in marg.verſic.litera.verſic.iiij.

Et per eum non ſteterit,in proceſſu poſita, nihil operatur ad pœnam ſtatuti requirentis facti conſummationem. Bal.in addit. Spec.de accuſatore.in ij.col.in fin.& verſic.not.quòd vbicũq;,& infrà.verſic.ſtatutum.de maleficijs.verſic.lxxvij.& ſequenti.

Reſeruatus exceptionibus in diffinitiua hæc clauſula poſita in interlocutoria iudicis operatur vt,ſi cõſtabit exceptiones eſſe veras,factum habeatur pro non facto.Bart.in l.ille à quo.§.ſi de teſtamento.in ij.col.in verſic.quæro quid operetur iſta reſeruatio, & ibi Angel.& Imol.& omninò per d.Alexand. Imol.in ij.col.in verſic.ſed dubium vertitur,cum alijs concor.per eum datis.ff.ad Trebel.& poteſt iudex ſic pronuntiare, ſed non debet,quia prius debet cognoſcere exceptionem.Alex.poſt Bart.in l.ſi pupilli.§.ſi quandoq;.ff.de neg.geſt.

Citatus iuratus,hęc clauſula probat iuramentum non citationem.Bald.in l.fin.in vlt.col. verſic.quæro cauetur.C.de re iudic. quod eſt verum in iuramento quando examinatio fuit facta tali die qua potuerit iurari.aliàs ſecus ſecundum Bal.ibi,& in Auth.ſi quis in aliquo.in ij.col.magna in fin. in verſ.& idem dicimus in teſte.C.de eden.& in l.iuriſiurandi.in j.col.verſic.ſed pone quòd reperitur.C.de teſtamentis.vbi dicit verum,niſi addatur iuratus tali loco,& tali die, quia tunc probat ſic eſſe ſecundum Bald.ibi in verſ.ij.autẽ Notarius dicere poteſt. Hoſt.& Io.Andr.in c.quoniam cõtra.de probatio.Bal.verò aliter loquitur in addit.Spec.

conſil.xlj.iiij.parte,vbi etiam dicit quòd non creditur Notario aſſerenti ſententiam tranſiuiſſe in rem iudicatam.

Adde,dum loquitur teſtem in dubio pręſumi deponere nõ iuratum.Bal.in Auth.ſi quis in aliquo.num.ix.& quod ibi poſui in apoſtil.ad eum in verſic.probaret iuramentum interueniſſe.C. de eden.vbi teneo contra eum per iura hîc alleg.notaui etiam in apoſtil.ad Iacob.Rebuffi.in l.per hanc.num.iij.in verſic.iuratus deponat. C.de ero.mili. anno,lib.xij. de quo plenè per Felin.in cap.tuis.col.iiij.verſic.Item inquantum dom.Anton.& domin. Abb.& ibi Panorm.col.fin.de teſti.

Pręſente.T.& nõ cõtradicente poſita in actis iudiciarijs nocet, niſi in diffinitiua & interlocutoria,quia præſens & nõ cõtradicẽs poteſt appellari infra x.dies,ſecũdũ Bart.in l.j.in j.col.in verſ.vlt. not.C.de relat.& Bal.in l.ne in arbit.in fin.C.de arbi.& infrà eo. in clauſulis ſententiarum verſ.præſente.t.& non contradicente.

Si in termino non compareas, procedetur ad cognitionẽ &c. poſita in citatione habet vim peremptorij.Card.in l.ſi finita.§. Iul.ij.col.in verſic.ij.quæro.ff.de dam.infect.

Clauſulæ ſententiarum.

COmputatio banno vel eius pœna poni debet in ſententia condemnatoria pœnali ne duplex pœna, ſcilicet banni & ſententiæ poſita credatur pro eodem delicto.Bald.in l.j.vij.col.in verſic.ſed ſi in ipſa bannitione.ibi,& ideo ſæpe iudices.C.de hæred.inſtit.ſed in practica non ſeruatur.

Reſeruato iure competentiæ, in ſententia appoſita intelligitur,ſcilicet ſi quod ius competat. ſecundum Ioan.Pa.in ſum.in tit.de ſententia.verſic.abſoluimus.facit gl.Innoc.in clem.j.verſ. dignitatibus.in fin.de præben.

Si ſentẽtia lata eſt in maiori vel in minori quantitate quàm debeat exnunc eam reducimus,quid operetur.per Bart.in l.iudex poſtquam. in j.col.in fin.verſic.vlt.quæro pone.ff.de re iud.

Saluo & reſeruato quod ſi &c.iſta clauſula eſt eadem cum pręcedenti,de qua Bart.in l.iudex poſtquam in d.verſ.vlt.quæro ponę.ff.de re iud.& ibi Doct.moder.vbi etiã dicũt ꝙ debet poni ante ver.cõdemnamus, nõ poſt:vt ibi per Bart.& Imol.& in l.j.§.ſi. de quæſt.& in l.j.ad turpil.& in l.moris.§.iſte de pœnis.Bal.in l.ſi quis filio.§.fin.in fin.ff.de iniuſt.te & Ang.Aret.plenè in tractatu maleficiorum verſic.ſaluo ſemper.Addo. d. Alexan.in d.l.iudex. poſtquàm in vlt.col.qui allegat Bald.in tit.de iud.ſeu in vlt.col.

Clau

Clauſula,ſaluo ſemper & reſeruato,in ſententia ſuper ciuilibus poſita quid operetur. Bald.in l.terminato.j.col.verſ. modo. quæro vtrum iudex.C.de fruct.& li.expen.vbi dicit quòd operatur in his quæ poſtea inſeruntur,vel pro incertis haberi debent non prorſus omittuntur,vnde non vitiantur declarata prius ſi poſt dictam clauſulam nihil aliud declaretur,ſecundum Bal.ibi.

Clauſula,ſaluo & reſeruato,non facit conditionem ſi diſpoſitio eſt perfecta in ſe.Bald.in d.l.terminato.in ij.col.in verſ.not. quòd illa verba,ſaluo &c.

Clauſula,ſaluo & reſeruato , an reſoluat ſi contrarium declaratur poſt.Bart.dicit,quòd ſic,in d.l.iudex.poſtquam. de re iud.ſcilicet antequam diuerſum ſit ad extraneos actus aliàs nõ.vt tenet Bal.in d.l.terminato.in ij.col.in ver,not.ꝙ illa verba,ſaluo &c.

Reſtituas & non moleſtes:operatur quòd moleſtare non poſſit etiã ſi ſibi ius poſtea ſuperueniat in re reſtituta.gl.in l.permiſceri.§.ſpecies.in ver.reſtitute.ff.de acqui.poſ.Ang.& Pet.de Su. in l.qui reſtituere.de rei vend.

Viſo compromiſſo : poſita in laudo probat cõpromiſſum,de quo aliter non appareat ſecundum Io.de Imol.& Lud.Pon.in l. ſciendum.ff.de verb.ob.& Inno.in c.quia varijs.de iureiur.Paul. de Caſt.col.iij.conſil.cxlv.Dy.conſil.xiij.inci.Ptolomeus.Pet.de Anch.conſi.clxij.

Tu dic hoc verum quando compromiſſum præſente & non contradicente parte eſt latum,vel quando laudum eſt antiquum & ſic concor. doc.contra.Ita not.Inno.in c.quia varijs,extra de iureiur.facit l.peregrè.de acquir.poſſeſ. ita not. Bald.conſil.ſuo incip.in Chriſti nomine Amen,quod ex priuilegio & Pet.de Anchar.conſil.clxij.

Viſo libello litis conteſtatione debet poni in ſententia, aliàs non valet ſecundum Doct.Bart.in l.ij.in prin.in ver.ſi tamen iudex.& ibi Pet.de Su.ff.de iud.& not.in l.j.C.de ſenten.expericu. recit.quod eſt verum etiam ſi ſententia ſit iuſta ſecundum Bart. Doct.&| Io.de Pra.in l.multũ.de cõditio.& demon.in iiij.col.Caue tamẽ,quia Bart.ibi nihil dicit de iſta clauſula,& Bart.in l.properandum.§.& ſi quidem in ver.no.aliud quod hîc dicitur C.de

de verb.oblig.

Pro tribunali ſedentes:poni debet in ſentẽtia,vel in alio actu requirente cauſæ cognitionem.Bar.in l.à procedente in j.not.C. de dila.& in l.j.ver.& ideò ſis cautus. C.de ſen.ex peri.re.de qua clauſula vide per Ang.are.in tract.maleficiorum.verſ.nos Poteſtas pro tri.ſeden.

In his ſcriptis pronũtiamus,debet poni diffinitiua,aliàs omiſſa vitiat.Ang.in l.errorem.C.de teſt.& in l.fi.C.de ſen.ex peri.reci.Lanfr.in c.quoniam contra verſ.ſententias.iiij.col.de prob.

Abſoluo ab omni eo quod petere poſſet poſita in laudo,quid importet, per Alexand.conſil.xlvj.j.parte.

Procuratorio nomine in ſententia an probet illum eſſe procuratorem.Ang.in Auth.vt ſpon.larg.§.& hoc inſuper.iij.colũ.in princ.in ver.ſed tunc quæro.col.ix.quòd non. Adde quod poſui ſuprà proxi.ver.mandato.

Lecta data:in ſententia poni debet aliàs ſententia nõ lecta non valet.Bal.in l.fideicommiſſa.§.j.in prin.de leg.iij.& plenius in l. ij.C.de ſen.ex peri.reci.Bal.in l.cum ſententiam.verſ.quæro nunquid iudex.C.de ſen.& interlo.omni.iudi.quod intellige de diffinitiua,vt plenè dixi in apoſtil.ad Lanfra.de Ori.poſt eum in c. quoniam contra falſam.§.interlo.& appell.nu.v.verſ.eſt ordine ſucceſsiuo.& nu.vj.verſ.ſecundo requiritur extra de proba.& in ij.incipiente ſententialiter.

Et ſi non ſoluat amputetur ei manus,quomodo hæc clauſula intelligatur.vide Bar.in l.ſtichus.col.pen.verſ.& per hanc legem dico.ff.de pecu.leg.Ang.in Auth.vt nulli iudi.§.fi.Bal.in l.quanquam.& ibi Alex.vbi not.iudicem poſſe auferre de bonis taliter condemnati dicat magis ſibi expedire amputationem membri quàm pœnam illam pecuniariam.no.idẽ Alex.in l.de requi.reis,

Sentẽtialiter promulgata:facit præſumi,ſententiam latã cum recitatione ſcripti & iudice pro tribunali ſedente. Bartolus in l. ſciendum.in fin.ff.de verb.ob.& ibi Alexan.ad fi.& Pau.de Caſt. conſil iij.item facit præſumi latam eſſe.etiam ſi non dicatur lata &c.Bart.in l.fin.C.de ſenten.ex peri.reci.vbi dicit ſecus in clauſula data,& infra proximè & Alex.vbi ſuprà in fin.Bald.& Ang.in

addatur,ſecundum Bart.in l.fi.in fi.C.de ſenten.ex peri.reci.& ſuprà proxi.ver.

In his ſcriptis promulgata an probet ſententiam latam in ſcriptis in Spec.de ſententia.§.iuxta ver.tota.& Bart.in l. fi.verſ.ſed quæro.C.de ſenten.ex peri.re.diſtinguit.

Condemno,ſi de iure eſt condemnandus:vel ſi probatum fuerit, non eſt forma ſententiæ, nec ſententia,ſed monitio. Imo.c. prudentiam.de offi.deleg.& Bald.in marg.clauſula.ver.v.

Rapha.& Pet.de vſur.in l.iij.C.quomodo & quando iudex.& Lanfr.in tract.de arbi.parte j.col.xj.Et ideò cauti practici dicũt, me præſente & contradicente,ſecundũ Bart. Cepo.caute.cxlvij. inci.regula eſt.& Alex.omninò.in l.j.de verb.oblig.de quo omninò Ant.Corſ.ſing.ſuis in ver.taciturnitas.& quod ibi poſui.

Præſente T.& non contradicente,in ſententia diffinitiua vel interlocutoria non nocet, quia poteſt poſtea appellare: ſecus in alijs iudicialibus actibus.Bar.in l.j.in ver.vlti.not. C.de rela.Bal.in l.vt in arbitris in fi.C.de arb.& ſuprà in clauſulis iudiciorum in verſ.præſente Tit.& non contradicente.

FINIS CLAVSVLARVM.